Фантастичний роман

Замість пролога

— Агов, опришку поганий, де ти? Хіба не бачиш — кози в город позалазили?!.

Василько, мов ошпарений, вискакує з бур’яну, ганяє за козами, періщачи їх довгою лозиною. Кістляві пальці вуйка Данила — сільського багача — боляче хапають хлопця за вухо.

— Будеш дивитися за гуртом, холерний виродку? Будеш? Кров жбухає до вуха, в голові туманиться, але Василько хоробро терпить кару, стиснувши зуби і зціпивши посинілі пальці.

— Ще раз проспиш — відшмагаю так, що сидіти місяць не зможеш! — грозиться Данило, відходячи до обійстя.

І тільки тоді, коли його висока худа постать ховається за деревами, хлопець дає волю почуттям. Він жене кіз до Дністра, а сльози градом котяться по змарнілих щоках. Василько судорожно ковтає ті краплі горя і дитячої образи. Потім падає на кам’янистий берег і довго схлипує. Здивовані кози кільцем скупчуються біля хлопця, тривожно мекають.

— А все через ва-а-с! — жаліється Василько, розмазуючи сльози по обличчю. — Не могли знайти собі поїсти на березі… понесло вас лихо в город!..

Кози добрими сумними очима дивляться на свого пастуха, ніжно торкаються чутливими ніздрями до його рук, заспокоюють, вибачаються.

І Василько вже не сердиться. Знову виймає з торби дві засмальцьовані книжечки, відкриває палітурки, любовно проводить пальцями по буквах.

Хлюпоче дністровська вода внизу, котить сиву хвилю в холодну осінню далечінь. Ті звуки мов заколисують хлопця, тчуть в уяві минулі події. А скільки тих спогадів у хлопця, якому всього десятий рік? Але спогади Василька такі гіркі, що навіки вкарбувалися в душу…

Хіба можна забути страшний вечір… той вечір, коли до хатини поштар приніс телеграму — невеликий шматок жовтого паперу. Мама засвітила каганець, тремтячими руками розписалася в якійсь книзі, благально поглянула на суворого поштаря.

— Що тут? — прошепотіла.

Поштар мовчав.

Тоді мама присунулася до світла і стала читати сама. Василько бачив її тінь на стелі. Тінь повільно колихалася, і в цьому було щось зловісне. І раптом хлопець ясно побачив, як тінь папірця відокремилась від рук матері. Почувся зойк.

Ніби вітром здуло Василька з лежанки. Мати впала навзнак на долівку, очі її були якісь чужі і блискучі. Поштар схилився над нею, потім підійшов до хлопця, поклав шорстку долоню на русяву голову і понуро мовив:

— Тепер ти круглий сирота, хлопче!.. Вона вмерла. Татко теж… від пропасниці… тут, у телеграмі, сказано…

А в жовтому папірці, справді, було написано, що Грицько Горовий — матрос польського корабля "Гдиня" — помер від пропасниці в далекому чужому місті Сінгапурі.

…Того вечора до їхньої хатини прийшли чужі жінки. Вони обмивали покійницю, а Василько сидів на лежанці і невидющими очима дивився на присутніх. Що вони роблять? Навіщо одягають маму в таку чудну і довгу сукню?..

Мерехтіла свічка в руках покійної. її тремтливе світло вихоплювало з пітьми строге, пожовкле обличчя, і хлопець все боявся, щоб свічка не погасла. Бо тоді навколо буде неосяжна пітьма, і він залишиться сам, забутий всім світом сирота…

…На другий день поховали маму. Хатину за якісь борги продав вуйко Данило. Лише дві книжечки пощастило зберегти Василькові. Він знайшов їх за іконами, Ті книжки належали батькові.

Вуйко Данило довго сопів, дивлячись на хлопця, потім махнув рукою.

— Холера з тобою, візьму до себе. Куди ж подінеш злидня такого?..

І Василько став жити в далекого родича вуйка Данила. Треба було пасти все літо гурт кіз, щоб заробити нужденне дрантя і шмат хліба.

Холодно… Голодно… Смокче в животі. Але ж до вечора ще далеко… Треба терпіти…

Хлопець знову відкриває заповітну книжечку, читає дивну назву: "Популярна астрономія" Фламаріона. Друга книжка називається "З гармати на Місяць". А написав її французький письменник Жюль Верн. "З гармати на Місяць"! Яка дивна назва… Василько знає, що гармата — це така велика рушниця, з неї стріляють на війні. А Місяць сяє вночі на небі, ген як високо! Хіба можна дострілити в таку височінь?

Треба прочитати. Мама навчила Василька розуміти букви. Склад до складу, речення до речення… Нові дивні поняття пливуть до свідомості хлопця, відкривають перед враженою уявою неосяжні світи.

Фламаріон розповідає Василькові неймовірні речі. Виявляється, не Сонце ходить навколо Землі, а Земля бігає в небі навколо Сонця. І Сонце набагато більше за Землю. І Земля кругла… Йой, який чудесний світ! І зорі — не очі ангелів, а такі ж великі сонця, тільки дуже далекі від нас. Коли-небудь можна буде полетіти до інших світів, навіть жити там… І люди там, напевне, є! Тільки не такі, як на Землі, а добріші, багатші, кращі. І не вмирають там, а живуть вічно. І ще там мусить бути дуже тепло…

А може, то тільки красна байка? І нічого того нема?

Ні! Ось в другій книжці навіть пишеться про подорож на Місяць. Василько, завмираючи, читає про хороброго Ардана та його вчених супутників, про незвичайний політ у велетенському снаряді, про щасливе повернення мандрівників на Землю. Які чудеса творяться в світі! Якби не батькові книжки, Василько й не знав би про такі дива. Та ось читає хлопець Далі, і глибоке розчарування лягає на душу. Насправді не було такого польоту! І невідомо коли він буде! І все письменник вигадав — і Ардана, і його супутників, і дивний снаряд… Світ неймовірної мрії рушиться, розтікається голубим туманом, а навколо знову звичний берег, покритий дрібним камінням, кущі лози і кози.

Нижня губа Василька тремтить від образи. Він ось-ось знову заплаче. Ніби письменник образив особисто його, Василька, обманув у найкращих сподіваннях…

За далекі гори впало сонце, велетенськими свічками в небі запалали хмари. Уже й вуйна Христина гукає. Пора заганяти кіз. Бреде Василько вузькими вулицями Загір’я, здіймає пилюку порепаними ноженятами, а перед очима — мереживо зірок, блискавичний політ снаряда серед страшної пустоти і мужні обличчя мандрівників-героїв…

Хлопець жадібно їсть захололий борщ, слухає тривожну розмову вуйка Данила з вуйною. Що там трапилося? Він поки що не буде пасти кіз? То й добре! Небезпечно? А чого б то? Якісь совіти йдуть… Страшні, косоокі, а під кашкетами у них роги. І малих дітей вони забирають в якийсь Сибір…

Василько не боїться тих совітів. У нього нема ні батька, ні неньки, гірше не буде! Пасти кіз можна і совітам…

Хлопець тихо вибирається з хати, біжить на берег Дністра. Небо темнішає, на ньому золотим маком висіваються зірки. Вони падають донизу, колишуться в пружній течії ріки. Василько примружує очі, і йому здається, що це його гойдає велетенська колиска. Вервечки прив’язані десь аж біля Місяця, а колиска — вся Земля. Раз-два! Раз-два! Крутиться світ, захоплює дух. Страшно — і гарно!..

Ні, хлопець не сердиться на письменника! То нічого, що не було польоту на Місяць… Зате він буде колись. Неодмінно буде… І може — ух! подумати і то моторошно! — може, Василькові пощастить полетіти туди!

Хлопець скочив на ноги, набрав повні легені повітря, гордо склав рученята на грудях. Потім поставив ногу на камінь і крикнув у прозору темряву ночі урочистим тремтячим голосом:

— Я перший ступив на нову планету! Хто сміє сперечатися зі мною?

Ніч мовчала. Спокійно мерехтіли зірки. Василько засоромився і знову приліг під кущем, озираючись навколо. Вуйко почує, ще книжки відбере. І з жалем відчув Василько, що він ніякий не герой, а одинокий, кволий сирота, що залежить від милості жадібного багача. Серце хлопчини боляче стиснулося, вуста гаряче зашепотіли:

— Боже, дай мені силу! Ангели святі, хай здійсниться та дивна казка! Скажіть мені, скажіть мені, чи я доживу до того, щоб полетіти в небо?..

Зірки загадково посміхалися, урочисто і невпинно котилися до обрію. А на сході загорався новий день…

"…Хмари вдарялись об хмари з величезною силою, спалахували сліпучі блискавиці. Гуркотіли громи. Внизу дрижали скелі, розколювалися, і град каміння падав у бурхливі води океану. Шум бурі, грози, рев грізних високих водяних гір зливалися в жахливу музику. Ніяке створіння не могло б вижити тут. Вся планета була покрита голими скелями, широкими океанами…

Але що це? Якісь дивні звуки чуються вгорі. Сильніші, ніж грім, вони наближаються до поверхні планети, переходять у страшне виття.

Хмари пробиває якесь чорне тіло. Воно повисає над скелястим берегом, поволі опускається. Стовп сліпучого вогню торкається гір, обпалює камінь гарячим подихом.

Дивний корабель зупиняється. Замовкають громові звуки. Тільки гроза й далі бушує.

Аж ось відчинився люк у кораблі. Звідти вийшли люди в дивному блискучому одязі. їх було п’ятеро.

Один з прибулих упав на коліна перед іншими, щось бурмотів, заклинав, просив. Четверо стояли непорушно.

Нарешті пролунав суворий голос:

— Не витрачай даремно слів. Твій вирок ніщо не відхилить. За свою страшну зраду маєш страшну відплату. Залишаємо тобі всього — їжі,

вбрання, припасів. їх вистачить на все життя. Через п’ятдесят років сюди, на це ж місце, прилетить корабель. Якщо доживеш до того часу, тебе заберуть. Прощай!

Четверо поволі пішли назад, зникли в отворі. Двері зачинилися. Той, що залишився, простягнув руки вслід, щось закричав, та грім заглушив ті слова.

Знову пролунало грізне виття, вогняний спалах обпалив берег океану, величезний корабель, мов снаряд, помчав у захмарене небо.

Чоловік залишився один на пустельній, чужій планеті..."

— Досить!!!

Василько здригнувся, перестав читати, здивовано поглянув на вчителя.

— Перепрошую, що товариш вчитель сказав?

— "Що товариш вчитель сказав?" — передражнив Казимир Петрович Василька. — Ти що написав? Звідки взяв це? Якесь марення божевільного? Ти часом не був у лікарні?

— Але ж я... старався, — тихенько прошепотів хлопець, і на його віях повисли сльози.

— Старався! — безжалісно скрипів учитель. Маленькі очиці за скельцями пенсне примружилися, тонкі губи єхидно зібгалися і стали схожими на черв’яка. — Ха-ха! Про що ти думаєш? Куди літає твоя дурна голова? Я що загадував? Написати що-небудь з свого життя! А ти бачив, переживав те, про що написав? Га, тумане вісімнадцятий?

Василько мовчки кивнув головою.

— Ти ще й смієшся наді мною! Та я тебе з школи вижену! Та з тебе всі учні сміються!..

Василько озирнувся навколо. Ніхто не сміявся. Навпаки, всі погляди були сповнені співчуття й цікавості

— Казимире Петровичу! — почувся схвильований голос сусідки Василька Ксені. — А мені дуже сподобалося те, що Василько написав. І я хочу знати, що далі...

— Дурні! — крикнув розлютовано вчитель, ляснувши лінійкою по столу. — Викиньте з голови всякі химери!

— А Жюль Верн писав про таке, — захищався Василько, шморгнувши носом. — Я давно читав його книжку "З гармати на Місяць"...

— Теж марення! Дурниці. Ще був у Росії такий Ціолковський — той навіть придумав ракету для польоту на Місяць! Ну й нічого, крім сміху, не вийшло. Всі вважали і вважають його божевільним!

Двері до класу раптом відчинилися, і на порозі з’явився незнайомий чоловік. Він був високий, поставний, молодий і гарний. Волосся вихрилось золотим пасмом над високим чолом, насмішкувато сяяли сині очі. Клас завмер. Казимир Петрович зробив запитливу міну.

— Перепрошую, — сказав незнайомий. — Я трохи слухав ваші висловлювання з приводу Ціолковського і Жюля Верна.

Для чого ви говорили так погано про видатних людей? Та ще в школі!..

— Хто ви такий? — спалахнув учитель. — Як ви смієте заходити під час уроку до класу?

— Смію, — лагідно посміхнувся незнайомий. — Я новий директор школи. А ви більше працювати не будете… доки не переглянете свої педагогічні погляди…

— Ви поплатитесь за сваволю! — вереснув Казимир Петрович. — Я буду скаржитись!..

— Будь ласка! А тепер ідіть!..

Вчитель, задихаючись від люті, схопив капелюх, палицю і прожогом вибіг з класу. Дзвінкий подих задоволення вихопився з десятка грудей. Учні явно схвалювали рішучі дії нового директора.

Наступний урок директор Степан Іванович провів сам. Він розповів учням про життя Ціолковського, про його самовіддану роботу для наступних поколінь.

— Мені сподобалося те, що ти написав, — сказав директор Василькові. — Тільки не для того Ціолковський та інші вчені працюють, щоб висаджувати на інші планети зрадників. Ні, діти! В інші світи полетять сміливі герої, які розкриють для людей нові таємниці, ще далі розсунуть неосяжні кордони науки, знайдуть нові чудові світи…

— І жити можна буде там, в іншому світі? — ледве чутно прошепотів Василько.

— Можна, — радісно ствердив Степан Іванович. — І хто знає, може, ще нашому поколінню судилося здійснити перші польоти. Ціолковський мріяв про це…

Василько слухав, розкривши рота. Значить, те, що він читав у книжках, не байки? І справжні вчені вже тепер працюють над створенням ракет. Йой, як добре, як чудово! Треба буде обов’язково знайти і прочитати книжки про Ціолковського.

Василько замріявся і не помітив, що учні вийшли з класу. Почулися легкі кроки. Хлопець отямився, здивовано озирнувся. Перед ним стояв новий директор. Він дружньо і ласкаво Дивився на учня.

— Як тебе звати?

— Василько… Василько Горовий, — несміливо відповів хлопець.

— Чому ти цікавишся такими речами, про які писав сьогодні? Хто навчив тебе — батько, мати?

— У мене… нема ні тата, ні неньки, — похнюпився Василько. — Тільки дві книжки…

Степан Іванович присів біля учня, обняв за спину, прихилив біляву голову до своїх грудей.

— Розкажи… Розкажи мені все…

…Вуйко Данило кричав, тупав ногами, сердився.

— Я через нього терпів великі збитки! Я годував його більше трьох років. Хто відшкодує мені це? Хто, я вас запитую?

Обличчя Степана Івановича закам’яніло, щелепи стислися, сині очі стальними буравчиками вп’ялися в Данила.

— Не брешіть! Ви змушували дитину пасти гурт кіз. Ви тримали його в чорному тілі. Тепер кінець! Василькові треба вчитися, і я забираю його до себе!..

— Я не відпущу його! — скипів вуйко Данило. Підскочивши до Василька, він схопив хлопчика за руку, шарпнув у куток. — Марш спати! Ось до чого довела школа. Більше не підеш туди!..

Василько заплакав, благально подивився на Степана Івановича. Невже вуйко сильніший, ніж оцей хороший, ласкавий чоловік? Невже він ніколи не вибереться із злиднів і поневірянь?

Степан Іванович заступив собою Василька, тихо, але чітко сказав:

— Якщо ви ще раз доторкнетесь до хлопця, ми віддамо вас до суду. Запам’ятайте! Васильку! Хочеш залишитися тут, у вуйка Данила?

— Ні, не хочу!

— Стерво холерне! Виродок поганий! Тебе навчили?..

— Не смійте! Назад! Васильку! Підеш до мене?

— Піду, Степане Івановичу!..

— Збирайся! Де твої книжки?.. І віднині я для тебе не Степан Іванович, а тато… Зрозумів?

Вуйко Данило здивовано витріщив очі, а розгублений Василько радісно прошепотів:

— Зрозумів… — І майже нечутно додав: — …татку…

За вікнами пливе срібне коло місяця. Хмаринки набігають на нього, тчуть на осяйному тлі казкове прядиво, тануть в темній безодні.

Рука Степана Івановича пестить голівку Василька, а погляд сягає в зоряне небо.

— Яка сила тягне тебе в Космос? — шепоче він. — Що бажає там знайти твоє дитяче серце?

Хлопчик солодко спить, притиснувшись худим тільцем до нового батька. Інколи він здригається, щось бурмоче.

— Спи, синку, спи! Хай сняться тобі казкові світи, далекі планети! Інженери і вчені не сплять… Вони готують чудесні зоряні кораблі для тебе, для твоїх ровесників… Спи, синку, спи… Твоя мрія стане дійсністю…

Василько усміхається уві сні, високий блідий лоб хлопчика ніби осяяний дивним світлом, губи тривожно стиснуті. Степан Іванович схиляється над ним, запитливо дивиться в заплющені очі.

Які дивовижні дороги простелюються перед тобою, мій синку? Хто скаже про це?..

Погляд у невідоме

Частина перша

Суперечка вирішена чи ні?..

ЗУСТРІЧ

У широко відкритих очах супутниці блиснули вогники, пропливли і згасли. Василь замовк і, припавши до вікна салону, подивився в темряву. На дніпровській кручі сяяли рядочком яскраві огні. Пароплав проходив мимо Трипілля. Пора… Треба готуватися до виходу…

Супутниця зітхнула, благально доторкнулася до Василевого рукава.

— Ну, а далі що? Ви вже, будь ласка, розкажіть?..

Василь ласкаво заглянув у обличчя дівчини. Невже їй цікаво? Навіть дуже? Дивно! А втім, якщо вона хоче, то він залюбки…

— Степан Іванович став мені справжнім батьком, — тихо почав хлопець. — Я ніби вдруге народився на світ. Мій новий тато всіляко заохочував мене до читання книг, схвалював мої мрії про майбутні польоти в Космос… І найголовніше, він невтомно прищеплював мені любов до науки, до праці. Якщо ти не навчишся мислити і трудитися, говорив тато, то всі твої мрії будуть пустими химерами…

Василь знову замовк, смутно зітхнув.

— Ну чому ж ви замовкли? — не стерпіла дівчина. — Чи здійснюються ваші мрії, чи тато задоволений тепер вами?..

— Батька нема, — майже нечутно сказав хлопець. — В сорок першому, в перші дні війни загинув…

— А ви?..

— А я не захотів залишатися з вуйком Данилом і вирушив на схід. Пристав до ешелону… В Уфі мене взяли в дитячий будинок. А в сорок четвертому році я вже був у Києві. Інтернат. Потім університет. Зараз закінчую. Залишився один рік. Як бачите, все дуже звичайно…

— А ваша… мрія?..

— О ні… від неї я ніколи не відмовлюсь! У школі тільки й думав про це, а в університеті вивчаю астрофізику, а також конструкторську справу. Вивчився літати в аероклубі… Готую дипломну роботу про нові види палива для космічних ракет.

— Чудово! — схвильовано промовила дівчина. — Я спочатку думала, що це у вас хлоп’яче захоплення, а тепер бачу, що цілком серйозно… Значить, ви вважаєте, що й вам пощастить побувати на інших планетах?..

— А чому б і ні? Скоро в небо запустять штучні супутники Землі, а там і до польоту недалеко…

Пролунав приглушений гудок пароплава. Дівчина запитливо підняла вії, блиснули зеленкуваті промінці очей.

— Вам сходити?

— Так…

— Жаль… Ми не встигли…

Василь устав, зайшов до каюти. Через хвилину повернувся з рюкзаком за плечима. Несміливо подав руку дівчині.

— Ми навіть не познайомилися. Може, коли-небудь зустрінемося?

— Я завжди… з приємністю… Мене зовуть Оксаною.

— Василь. Горовий. На кафедрі астрофізики ви мене завжди знайдете…

— Спасибі. Ще одне запитання, коли можна… Як ваші літературні вправи? Мабуть, кинули?..

— Ні, — усміхнувся Василь. — Навіть вірші почав писати…

— Космічні?

— Еге ж! У мене все разом… Кохання і Космос…

— Прочитайте, Василю. Ще встигнете…

— Гаразд… Я прочитаю… Тільки що ж вам?..

Пароплав стишив хід, почав розвертатися. Відблиски вогнів майнули на щоках Оксани. В тому освітленні дівчина показалася Василеві якоюсь неземною, дивною, хвилюючою. Навіть н коси, закручені короною навколо голови, здалися химерним марсіанським вінцем. Юнак пригадав напівзабутий вірш, що якраз пасував до цього моменту.

— Ну, слухайте… Тільки не смійтесь!

Є легенда, ніби при творінні

Серце у людей було єдиним,

Але бог за злочини старинні

Розділив його на половини.

І тепер одна одну шукають

Половини в почуттях кипучих.

Не знаходять — плачуть, проклинають,

А як знайдуть — сходяться жагуче…

Може, мила, ти, як я сьогодні,

У чужому зоряному світі

Ждеш любов з небесної безодні

Зі словами ніжними привіту?

Розлетілись наші половини

У світи далекі і незнані.

Але ж ми з’єднатися повинні? —

Віриш ти у це, моя кохана?..

Тож надійся, прийде щастя ера.

Час промчить, і я — повір поету —

Кину вірші, стану інженером,

Побудую атомну ракету,

Пролечу по зоряній дорозі,

На планету вийду у горінні

І побачу дівчину в тривозі

У світила іншого промінні…

Як побачиш, то не бійся, мила,

В очі глянь, не опускай повіки.

Я є той, кого ти полюбила,

Хто з тобою зв’язаний навіки…

Оксана мовчала. Василь ніяк не міг розібрати, який вираз у неї на обличчі. Може, вона сміється? Цього ще не вистачало…

— Ну як? — несміливо запитав він, тупцюючи на місці, бо люди вже почали сходити з пароплава на берег.

Дівчина зітхнула, щиро і міцно потиснула йому руку,

— Що ж, це схоже на вас. Я вірю вам, Василю. І у вас… Василь мовчки кивнув, ступив кілька кроків до виходу.

Потім рішуче повернувся.

— Я буду все літо тут, на лівому березі… Відпочиватиму… Якщо зможете — приїжджайте в гості. З вами дуже цікаво…

— Дякую… Приїду…

Стукнули двері. А Оксана стояла непорушно і дивилася, як віддалялася висока, широкоплеча постать. Ось вона зникла. Тільки в пам’яті, мов на фотоплівці, залишилися задумливі сірі очі, високе бліде

чоло і неслухняний русявий вихор волосся. Та ще голос… Приглушений, схвильований, сповнений щирості і дивної віри…

ХИМЕРНИЙ ДІД

Василь зійшов з пароплава на дебаркадер. Хрипкий, незадоволений голос проскрипів:

— Квиток.

Порившись в кишені, Василь віддав цупкий папірець у простягнуту руку. Кругле сонне обличчя наблизилося до хлопця, безбарвні очиці обмацали його з голови до ніг.

— Тутешній, чи що?

— Ні, — коротко відповів Василь, поправляючи рюкзак за плечима. — На відпочинок. Мені б на той бік переїхати…

— Це можна.

— Справді? — зрадів хлопець.

— А чого ж. Тільки куди ж ти? Там, крім старого куговщика Данила та його онука, нікого нема. Одна-однісінька хатинка на курячих лапках, а кругом ліс…

— То й чудесно…

— Хм… Хіба що так. Тут ще один такий переїжджав, професор… Теж каже: де поменше людей… Щоб рибу не лякали. Я його й перевіз на той бік. Тепер сидить на березі, поганяє воду вудкою.

— Так ви й мене перекиньте, будь ласка…

Чоловік щось сказав, але в цей час пароплав басовито просигналив, відчалюючи від дебаркадера. Залопотіли колеса, могутня течія Дніпра потягла судно за водою.

— Що ви сказали? — крикнув Василь.

— Я кажу: з охотою перекину… За четвертак.

— Як це за четвертак? — здивувався Василь.

Очиці чоловіка невинно заморгали, кущики-брови смішно смикнулися вгору і вниз.

— От який ти непонятливий, — цмокнув він. — За двадцять п’ять рубчиків будеш на тому боці…

— Ви здуріли, дядьку! — обурився хлопець. — Я на пароплаві з Києва за десятку приїхав, а ви…

— Ну то й пливи на той бік на пароплаві, коли такий розумний, — знизав байдуже плечима чоловік, позіхнув і, взявши ліхтар, потюпав до своєї каюти.

Василь сердито сплюнув, перейшов дебаркадер і опинився на березі. Навколо не було ні душі. Низько над водою плив легкий прозорий туман. Рожевіло на обрії, темною стіною вставав ліс на тому боці.

— Хапуга, — пробурмотів Василь, ще раз озираючись.

Хвилину подумавши, він роззувся, почепив черевики на плечі, побовтав босою ногою воду. Вона була тепла. Хвиля лагідно набігала на

берег. її пестливий дотик був такий заспокійливий, що Василь аж засміявся від задоволення.

Вже не роздумуючи, хлопець рушив вздовж берега вниз, по течії. "Знайду десь перевізника", — весело думав він, брьохаючи прямо по воді.

Дебаркадер скоро зник за поворотом. Перед хлопцем відкрилося широченне плесо ріки, заткане сивим туманом. З того туману стриміли острівці густих лоз, килими трав. Василь вражено зупинився, замріявся.

І серед такого краєвиду, серед такої краси можуть жити люди з холодними жаб’ячими серцями? Невже їм не соромно цієї прекрасної, кришталево-блакитної течії, невже їм нічого не говорять про чистоту і велич душі оці древні, завмерлі у віковічному спокої гори дніпровські? Як жаль, що є на світі підлі і нікчемні, сірі і сварливі, дурні і пихаті, грубі і злочинні люди!

Який чудовий, який неосяжний світ! Він відкриває людині свої обійми, він простягає їй в золотих долонях безцінні дари! Серед тих дарів є все, що потрібно людині. Кожне серце, кожна душа може знайти улюблену справу, щоб осяяти її вогником свого розуму!..

Стань, зупинися! Прислухайся до свого внутрішнього голосу… Що потребує душа твоя, які пристрасті бушують у неспокійному серці?

Іди шляхом творчості, дум, будови нового світу. А втомишся — вийди в поле, вийди в ліс, вийди над річку чи море — і спочинь. А спочиваючи, помрій…

Мрій про славну будущину Землі, Людства. Заради того ти працюєш, думаєш, страждаєш. Діти твої бігають, граючись в пісочку посеред скверу — це ж для них блакитно-золоті обриси майбутнього, що

видніється в тумані часу. Для них і для дітей дітей твоїх, які живуть ще тільки в зітханні закоханих, в тиші небуття…

Василь глибоко вдихнув повітря, ніяково озирнувся. Добре, що він не вголос думав, а то почув би хто — сказав би, що божевільний! Через якогось здирцю розвів цілу філософію. Хай йому грець!..

І все ж таки образливо. Готувався до цієї поїздки цілу зиму, відкладав потроху стипендію. Наперед смакував, як буде мандрувати берегами Дніпра вбирати в себе чарівні звуки найкращої пісні — пісні життя, думати про майбутню дипломну роботу…

І от з самого початку — замість приємного акорду фальшивий звук. Таке враження, ніби на картині геніального художника побачив гидку пляму.

А втім, пусте! Може, так і треба. Такі нікчемні людці підкреслюють справжню красу життя. Хіба він щойно не говорив з дівчиною, яка викликала тільки приємні почуття?

Василь підкачав холоші вище і побрів далі. Десь недалеко в тумані пролунали дивні звуки. Хлопець насторожився, прислухався. Що воно таке? Якесь ритмічне клекотіння…

З-за обрію з’явився краєчок сонця, рожеві промені запалили веселим вогнем розпатлані хмаринки. Туман розсіювався, зникав. Василь помітив посеред течії човен.

Рибалка в човні, зігнувшись, щось робив. Хлопець придивився і зрозумів, що то за звуки. Рибалка копистkою імітував звуки, які видає сом під час нересту. Так здавна підманювали цю рибу і ловили на гниле м’ясо або на жабу.

"Попрошу його, щоб перевіз", — подумав Василь і, склавши долоні рупором, закричав:

— Егей, на човні!

— …ні! — відгукнулася луна понад водою.

Рибалка мовчки погрозив кулаком і продовжував своє діло. Василь знизав плечима, скинув з плеча торбу, черевики й присів на кручі.

— Що вони, всі тут якісь нелюдими? — пробурмотів він.

Рибалка раптом почав швидко-швидко витягувати мотузочку. Біля човна завирувала вода, майнуло щось чорне і блискуче, потім знову зникло. Мотузочка натягнулася, човен зрушив з місця.

— Невже сом? — захоплено ахнув Василь. Він уже забув свої образи, скочив з кручі до берега і, вимахуючи руками, став заохочувати рибалку різними вигуками.

Боротьба тривала кілька хвилин. Сом протягнув човен метрів двісті, потім, втомившись, вивернувся догори черевом посеред течії. Рибалка веслом приглушив його і з натугою втягнув до човна. Василь на око прикинув, що рибина була не менше півтора метра в довжину.

Рибалка зупинився, скрутив з газети цигарку, смачно запалив. Тільки після цього рушив до Василя.

Хлопець полегшено зітхнув, взяв торбу, черевики, ввійшов у воду. Намагався розглядіти обличчя рибалки, який спокійними, легкими помахами весла гнав човен до берега. Але, власне, обличчя у рибалки не було. Все заросло сивою щетиною, що стирчала в різні боки. Здавалося, ніби на тулубі виросла химерна цупка щітка, а в ній десь ховалися очі, губи і ніс.

Човен ткнувся в пісок. Рибалка подивився на Василя і дружнім тоном запитав:

— Ну ось тепер кажи, що треба?

Василь здивувався. З-під брів, що віхтями стирчали під насунутим кашкетом, на нього зиркнули блакитні, зовсім дитячі, ясні очі. Розсунулася щетина внизу, блиснули пожовтілі від тютюну зуби, почувся підбадьорливий сміх.

— Ти що, розсердився на мене? Га? Ти ж бачив? Рибу я ловив…

— Та ні, діду! Я нічого…

— Ну то й добре, що нічого… Так тебе, може, перевезти?..

— Еге ж. На той бік…

— Чого тобі туди?

— До Данила… куговщика…

— Хм… — Рибалка здивовано і водночас єхидно примружив око. — А ким же він тобі доводиться?

— Та ніким… Просто мені розповідали, що там мало людей, є хороші місця для риболовлі…

— А якщо Данило не захоче тебе?

— Не біда. — Василь безтурботно махнув рукою. — Ночуватиму в лісі. В мене є палатка з брезенту…

— Ну раз таке діло, то сідай, хлопче. Перевезу… Як звати тебе?

— Василем…

— Клади торбу сюди, Василю. Обережно ступай, там сом лежить, роздушиш. Сідай. Не хапайся за борт руками, сиди смирно…

Старий вперся веслом в берег, виштовхнув човна на течію. Кілька сильних помахів, і веселий вир Дніпра захопив благеньку посудину в свої обійми. Висока гора поволі віддалялася.

— А скільки візьмете? — раптом обізвався Василь, згадавши пригоду на дебаркадері.

Рибалка від несподіванки перестав гребти, лупнув кілька раз блакитними очима.

— Кого візьму? — незрозуміло перепитав він.

— Ну грошей… Четвертак? Еге ж?

Старий сердито засопів, ображено сплюнув набік.

— Тебе за борт викинути? Вліз до мене в човен і ображаєш…

— Не сердьтеся, діду! — Василю було прикро і радісно водночас. — їй-богу, я не хотів… Мені так сказали вранці, що переїхати через Дніпро коштує "двадцять п’ять рупчиків"!

Рибалка розкотисто зареготав, витер долонею сльози в куточках очей, докірливо поглянув на Василя.

— Ага… Тепер зрозуміло. Це тобі сказав той тип на дебаркадері. Я його добре знаю. Самогонку глушить і спить… А ти теж гарний — по одному мерзотнику інших людей судиш…

— Винуватий… Вибачте! — Василь так щиро посміхнувся, що старий замовк. Він поглянув на високе світле чоло хлопця, на сірі блискучі очі, наповнені дивним смутком і ласкою, і лагідно поклав почорнілу, зашкарублу від роботи долоню на його плече.

— Ну й гаразд. Мир. І не дуже зважай на всяких таких… Хай їм біс…

Човен знову рушив до лівого берега, а старий рибалка продовжував говорити низьким, розміреним голосом, ніби вторив дніпровській воді, що плюскотіла за бортом, ніби будував з простих, але вагомих слів чіткі, ясні і правдиві формули мудрості, перевірені довгим часом:

— Звичайно, негарно, коли зустрічаєш в житті поганців. Вони найкращий настрій можуть зіпсувати. От буває так… Чоловік здоровий, веселий, щасливий. Взяв відпустку, поїхав відпочивати. Навколо ліс, ріка, трави, квіти… Купайся, лежи на траві, ходи в ліс. І раптом у того чоловіка вискочило на тілі кілька чиряків. Ну що таке чиряк? Дурниці? Еге! Не кажи… Всього три чиряки можуть чоловіка звести з розуму. Уяви собі — в тебе чиряк на нозі, на шиї і… ну, на невдобному місці… Шию не повернеш, в ліс гуляти не підеш, сісти — не сядеш. Не чоловік, а колода. От тобі й три чиряки. Та ще й купатися не можна, бо застудишся і тоді буде… як його називають? Ка… кур… кур…

— Карбункул, — підказав Василь.

— Еге ж. Одним словом, загальні збори чиряків… Василь засміявся.

— Що, хіба я неправду кажу? Такий чоловік, як от тобі зустрічався вранці, настоящий чиряк. Псує весь настрій. Тільки ось ти перегинаєш палицю… Зустрів такого чиряка, скривився, а потім і хорошу людину

зустрічаєш так, мов кислицю з’їв. Ну-ну, не сердься. І запам’ятай, що нема такого чоловіка в світі, щоб на його тілі було більше чиряків, ніж здорового тіла. Приходить час, і людина стає здоровою. Так і в житті… Профілактика потрібна, чистка… Колись люди доживуть до того, що жодного чиряка не буде…

— Де? На тілі?

Старий засміявся, підморгнув щетинистим оком.

— І на тілі, і серед людей.

— Ви вірите?

— Аякже. До того йдеться. Інакше не варто й жити. Я часто дивуюся нишком: як то вчені сперечаються, чи варто людині жити, чи не варто, чи стає вона кращою, чи не стає?.. Читав, читав такі статейки в різних там журналах… І думаю, що такі вчені мислять не головою, а чим-небудь іншим…

Старий іронічно хихикнув, покрутив головою, сильним поштовхом весла ввів човен у неширокий рукав Дніпра. Течія тут була повільною, вона звивалася голубим вужакою поміж густючими кучерявими лозами.

— Ти тільки подумай, Василю, тисячоліття тому люди ходили в шкурах звіриних, билися палицями, їли одні одних, дрижали від страху перед темрявою і громом, перед зливою і пожежею. А тепер… Ну ти можеш заперечити, що й тепер є всяка пакость на світі, що й з вищою освітою або в кабінеті вченого можна бути людоїдом… Еге ж, хіба атомні бомби не людоїдство? Проте це пройде… їй-богу, пройде! Як от кір або коклюш у дітей проходить. Я часто думаю, хлопче, вночі, як вийду надвір та гляну в безмежне небо, — які чудові люди будуть в майбутньому, як житимуть чудесно! Просто казка… Тільки вбити звіра в людині, і тоді — вся природа ляже перед нею!

— Ой, мабуть, не скоро, діду!

— Ну то й що. А хіба Мічурін для себе вирощував сади? А робітник хіба для себе будує машини, чи селянин сам поїдає весь хліб, що вирощує? Е, хлопче, всі ми для когось робимо. Правда, по-різному… Одні так, аби день до вечора, аби скоріше до зарплати, а інші — з теплотою душевною, з любов’ю. Бо вони не просто роблять ту чи іншу річ… Вони думають про людей, які будуть користуватися плодами їх труда. Ти як вважаєш, Василю, людство рухається вперед?

— Ну аякже!

— Значить, людей з душевною теплотою більше, ніж чиряків. Ясно?

Василь широко посміхнувся.

— Ясно, діду!

— Ну а раз ясно, то вилазь. Приїхали…

Рукав Дніпра різко завернув праворуч, перейшов у широкий старик. На лівому березі, на піщаному горбі, виросла з-поміж кущів верболозу і осокорнику біленька хатинка з одним віконцем. На березі лежали нові куги, ліхтарі, на воді хитався, прип’ятий до верби, пошарпаний моторний човен з допотопним двигуном.

Василь схопив торбу, черевики і вискочив на берег.

— Ну, спасибі вам, діду. Дуже цікаво було з вами розмовляти. Приїжджайте ще сюди, їй-богу…

— А чого мені приїжджати, — хитро осміхнувся дід. — Я тут живу…

— То ви…

— Еге ж, еге ж! Я Данило. Данило Романович… Василь стояв вражений, розставивши руки.

— Ну чого дивуєшся? Іди до хати, клади начиння. Снасті для риби є? Ну й добре. Ходи туди, до кручі, там ще один рибалка. Професор. Познайомишся, разом рибу ловитимете. Хе-хе! Побачимо, що зловите. А не зловите, ввечері посьорбаємо юхи з сома. Хм, бач як побіг! Аж закуріло… Четвертак! Чи ти ба! Ну й чудило!..

ДИВНА УМОВА

Василь розгорнув кущі, ступив на невеликий піщаний п’ятачок, що навис над водою, озирнувся. Де ж той професор? Ага, он внизу, біля берега.

Справді, проти сонця блищала чиясь лисина, а трохи нижче, на воді, гойдався великий червоний поплавок. Василь скочив з кручі вниз, підійшов до власника лисини.

— Ну як, клює? Здрастуйте!

Чоловік підскочив, мов ужалений, і кібцем накинувся на Василя.

— Якого біса ви кричите, всю рибу розігнали!?

Незнайомий раптом замовк і розвів руками. Його сиві, ріденькі вуса під хрящуватим носом смішно смикнулися вгору і вниз.

— Те-те-те! Кого я бачу? Та це ж… Горовий! Ну да, Василь Горовий!..

— Іване Ігнатовичу? — й собі здивувався Василь. — От чудеса.

Та й було чого дивуватися. Це був справді професор з кафедри астрофізики, у якого вчився Василь. Професор Діжа, або, як дражнили його студенти, "консервований Морж". Таку дивну кличку дістав професор за виняткову впертість у захисті відмерлих теорій і за свої вуса.

— Чого вас сюди принесло? — нарешті отямився професор.

— Я бачу, що й ви тут?

— Але ж я перший приїхав сюди!

— Я не знав, професоре!

— Послухайте, Горовий… Дніпро довгий, береги скрізь такі чудові.

— А мені, професоре, подобається саме тут…

— Ось як. Ну тоді доведеться мені шукати іншого місця. Чорт забери, знову все літо пропаде через вас…

— Чим же я вам заважаю? — образився Василь. — Хіба мало кущів? Ви в одному, я в іншому…

— А ночувати будете в Данила Романовича? — сердито запитав професор, змотуючи вудочку.

— В нього…

— Ще чого не вистачало. Ви мені остобісіли на лекціях!

Іван Ігнатович раптом розкуйовдив уявне волосся, підняв кістляві руки вгору і, патетично потрясаючи ними, фальцетом закричав:

— Я переконаний всім серцем, товариші, що життя — такий же атрибут матерії, як, скажімо, форма чи рух, простір або час!.. Ну що, хіба не так? Я запам’ятав на все життя ваші північні вибрики, шановний студенте, і хочу влітку відпочити від них!..

Василь, хитро посміхнувшись, засунув одну руку до кишені, а другою, смикаючи себе за вухо, загугнявив могильним голосом:

— Життя — це страшна випадковість у Всесвіті, товариші, і хто знає, чи вдасться колись людям Землі зустрітися з собі подібними!..

Професор від несподіванки отетерів, потім зареготався. Василь і собі засміявся.

— Ну й штукар, — витираючи вуса, задихався професор. — Дуже схоже! Ні-ні, я не ображаюсь, ви просто талант. Вам не в небо, а на сцену треба, Горовий... їй-богу, раджу!

— Знову шпильки, професоре?

— Гм, гм! Ну гаразд, не буду. Біс з вами, давайте помиримось. Взагалі, ви непоганий хлопець. Тільки одна умова...

— Яка?

— Не говорити на астрономічні теми. А то знову посваримося.

— Згоден, — засміявся Василь.

Професор Діжа почав знову розмотувати вудочку...

СУПЕРЕЧКА БІЛЯ ВОГНЮ

Коли сутінки почали скрадати виднокрай, старий Данило вернувся з Дніпра на своїй "інвалідній моторці" (так звали в сусідніх селах його човен). Вогні на бакенах і сигнальних стовпах запалені, тепер можна відпочити.

Від хатинки до берега вистрибом помчав хлопчина років десяти, з білою, мов сметана, головою, кирпатий, чорноокий. Це був онук Данила Льонька. "Одірви та кинь", — казав на нього дід, а насправді дуже любив і кожного літа забирав хлопчину від батьків до себе.

— Гості ще не прийшли з річки? — запитав Данило.

— Нє-е, — широко посміхнувся Льонька. Рябий ніс його лукаво наморщився. — Я підглядав, як вони рибу ловлять…

— Підглядати не можна, — суворо кинув старий, припинаючи човна до верби. — Негарно…

Хлопчик застрибав на одній нозі навколо діда, безтурботно смикнув його за полу засмальцьованого піджака.

— Так цікаво ж, діду! І смішно… Вони спочатку лаялися, а потім помирилися.

— Лаялися? — недовірливо запитав дід.

— Точно. Щось про небо говорили, але я не розібрав, потім дражнили один одного, а потім помирилися і почали ловити рибу…

— Ну й як? Багато наловили?

— Ги! У професора риба всі черви поїла. Він тільки й знає, що наживляє та плює на гачок…

Данило засміявся, взяв запасний ліхтар на плечі і рушив до хатинки.

— Так кажеш, плює, а риба не клює? — лукаво підморгнув він.

— Еге. Так професор сказав, що тут риба якась дресирована, розсердився і ліг в кущах спати. А молодий цілий день поганяє річку спінінгом…

— І нема?

— Нема…

— Гм. То гукай же їх до хати, бо помруть з голоду…

— А вони щось гризли, чи то консерви чи то ковбасу.

— Гукай, гукай, кажу тобі…

— А як же їх гукать?

— Як хочеш. А я пішов сома чистити…

Льонька пробіг трохи понад берегом і, склавши руки трубочкою, крикнув:

— Ей ви!

Луна розкотилася над річищем, зламалася об піщані кручі і пропала в лозах:

— …ви!

З кущів з’явилася висока плечиста постать Василя, за ним виткнулася лисина професора. Василь удавано нахмурився і сердито рикнув:

— Це ти нам кричав?

— Точно. Вам!

— Вперше чую, що мене звати Ей-ви!

— Так я ж не знаю, — вивернувся Льонька. — І не хмуртесь, вам не личить!

Василь засміявся, простягнув руку.

— Раз таке діло, давай знайомитись. Василь. А це професор Діжа.

Льонька пирснув. Професор сердито смикнув себе за вус.

— Е, е, Василю… Діжа йому ні до чого. Зви мене, хлопче, Іваном Ігнатовичем.

— А мене звати Льонька.

— Так навіщо ти нас кликав?

— А дід наказав…

Професор і Василь переглянулись, ніяково подивились на свій улов. У Івана Ігнатовича на вірьовці теліпалися дві засушені верховодки, а Василь спіймав тільки одну щучку. Цього навіть на юху не вистачало. Коротше кажучи, рибальське самолюбство було зачеплене, і показуватися перед Данилом Романовичем було якось незручно.

— Що поробиш, — зітхнув професор. — Нещасливий день…

Доки йшли стежиною понад берегом, багряне пасмо на заході згасло, і в небі загорілися перші зірки. Від хатинки потягло запашним димком. На лузі закумкали жаби.

Коло дупластої верби весело тріщало невелике вогнище, біля якого бовваніла постать старого куговщика.

— Ну, ну! — весело закричав він, ступивши кілька кроків назустріч. — Показуйте, що наловили…

— Ось, — ніяково показав Іван Ігнатович свої верховодки.

— Гм, гм! — відкашлявся дід. Навіть щетина його сміялася. — Що ж, і то риба. Навар з неї добрячий!..

— Правда? — повеселішав професор.

— Істинна правда. А в тебе, хлопче, що? Щучка? І щучка піде в діло. У мене тут вариться сом, так ми кинемо туди й ваш улов. Ей, Льонько, давай сюди ложки, хліб. Та в запічку захопи перець і вирви укропу на городі… Ну сідайте, гості, до вогнища та будемо разом варити юху. Ви пробували юху з сома? Ні? Ну то знайте — раз спробуєте, потім за вухо не відтягнеш. Особливо хвіст сом’ячий — разом з пальцями проковтнеш!

Дід, балагурячи, почистив щучку, верховодки і підкреслено серйозно вкинув їх до спільного казана, де вже весело булькотіла юшка. Льонька повернувся від хатинки, приніс припаси. Дід розіслав біля вогнища чистий рушник, на нього поклав хліб, ложки, склянки. Потім звідкілясь з-за спини, мов фокусник, дістав пузату пляшку з жовтою рідиною.

— Сідайте поближче, підмощуйте під себе камінці замість стільців. У нас все по-простому, як колись за кам’яного віку. Хе-хе! Вам так незвично, професоре?

— Що ви, що ви! Навпаки!

— Ну, а раз навпаки, то суньтесь до вогню, беріть оцю велику ложку, та приступимо до діла… А перед тим — по стаканчику, щоб возбудить апетит.

— Е ні, Даниле Романовичу, — замахав руками професор. — Я не п’ю…

— Розкажіть комусь іншому. Тримайте і не сперечайтесь. Це не якась там сивуха, а мед. Власноручно варив, три роки стоїть.

— Іване Ігнатовичу, — прошепотів Василь. — Негарно…

— Хм, ви так думаєте? Ну, добре, я… попробую…

— Попробуйте, попробуйте, милості прошу. Потім ще захочете. Навіть Льонька вип’є. На, тримай, дзиґа!

Василь взяв у праву руку склянку з питвом, у ліву велику довбану ложку. Мов крізь сон, слухав веселу мову діда, а сам дивився вгору, де одна за одною спалахували зірки, засіваючи оксамитне небесне поле золотими зернами далеких світів. Що він думав, про що мріяв? Тільки одне бажання було, підсвідоме, хвилююче… Навіть в найдальшому майбутньому зберегти отаку простоту, отаку близькість до природи. І може, це й буде перемога над природою — повністю зрозуміти матерію, залишаючись у ній, її частиною…

— Ей, Василю, ти що, спиш?

Голос діда вивів хлопця з задуми. Професор перехопив погляд Василя, звернений в небо, і посварився пальцем. От консерватор, навіть дивитися на зірки не дозволяє!..

Дід поворушив хмиз, вогонь затанцював веселіше.

— То вип’ємо ж! Та хай йому, та бодай йому! Ху! Пішло, мов брехня по селу. А тепер можна й до юхи приступити. Потрусимо перчиком, посиплемо укропчиком. Готово!..

Професор покуштував з склянки раз, удруге, потім перехилив усю до дна. Очі його повеселішали, лисина почервоніла. Дід лукаво переморгнувся з Василем.

— Ну як, професоре?

— А ви знаєте… наче нічого…

— Втягнетесь, буде й зовсім нічого, по опиту знаю… А тепер сьорбайте юшечку та будемо добиратися до сома. Як то кажуть — випий річку, на дні рибка буде. Хе-хе! А казан, справді, мов озеро. Нічого, чотири такі лобурі, звиняйте на слові, справимося!..

— А справимося! — охоче згодився професор, який уже сьорбнув разів з чотири. — Юха божественна…

— А хіба юху з богів роблять? — встряв у розмову Льонька.

Всі засміялися.

— Божественна — це, значить, така, що й боги б її їли, — пояснив професор.

— Якби вони були, — додав дід.

— А вони таки є, — озвався Василь, зачіпляючи ложкою добрий шмат сома.

— Є? — недовірливо перепитав Льонька, розкривши рота.

— Льонько, закрий рот! — скомандував дід. — Весь казан проковтнеш. Василь жартує, а ти слухаєш!

— А я не жартую…

Професор іронічно підморгнув, розгладив вуса, витер спітнілий лоб.

— Він вам може довести навіть існування русалок…

— Не смійтеся, професоре! Я говорю серйозно.

— Випийте ще склянку, зовсім серйозно заговорите!..

— Вперше чую, що боги є, — встряв Льонька, зацікавлено хлопаючи довгими віями.

— А людина чим не бог? — хитро відповів Василь, піднявши урочисто ложку вгору. — Які там атрибути в Бога… вибач, Льонько, ти не знаєш цього слава… ну, які його властивості? Бог безсмертний, всюдисущий, всезнаючий і так далі!.. А хіба люди не мають таких властей? Що з того, що кожна людина зокрема вмирає? Але ж людство загалом не вмирає, воно безсмертне. Або хіба не можемо ми побувати скрізь, де тільки нам заманеться? І на полюсі, і в пустелі, і під водою, і в атмосфері, на висоті в сотні кілометрів. А скоро будуть побудовані ракети, і тоді людина полетить навіть в інші світи… Значить, ми й всюдисущі.

— Понесло, — пробурмотів професор.

— Або хіба не відкриває людина все більше і більше таємниць у природі? І кінця пізнанню немає! Отож людство і всезнаюче, як Бог, бо нема такої таємниці, якої б ми не відкрили коли-небудь. Зрозумів, Льонько?

Хлопчик мовчки захоплено захитав головою. Навіть дід Данило схвально поклав долоню на руку Василя.

— А ти молодець, хлопче. Здорово викрутився…

— Мій учень! — раптом похвалився професор. Мед зашумів у його голові, і він забув про умову, складену на березі. Дід налив ще по склянці меду, роздав гостям.

— То ви знайомі? Я й не знав… Так вип’ємо ж за вас і за вашого учня та за інших учнів, і за науку, яку ви їм… підождіть, підождіть… А яку ж науку ви їм вдовбуєте в голову?

— Астрономію, — бовкнув професор і через хвилину пожалкував. Данило Романович, почувши це слово, оживився, очі його заблищали, і вже ніщо не могло спинити старого бакенщика.

— Ти диви! Я й не знав, що такого гостя прийняв у себе! А я, правду кажучи, ніяку науку так не люблю, як астрономію. Чому, вам сказати? І ось чому. Що таке людина? Бог, як сказав тільки що Василь. А раз так, то в неї не тільки ж і діла, що барило своє набивати. Я, братці мої, як вийду ввечері та як подивлюсь на небо, то аж дух захоплює від думок усяких. І ясно мені стає, що Земля наша тільки мачинка, мікроб, та й годі! І якщо такі тайни розкриваються тут, на маленькій планеті, то що ж буде, коли люди доберуться туди, в небо?! Господи боже ти мій! Кінця-краю нема тій великій справі, і, по-моєму, те, що жде людину в

майбутньому, — найголовніше! А ми… ми тільки закладаємо фундамент, так би мовити… Отож я й кажу, що астрономія — найцікавіша наука.

— Гм, я дуже радий, — сказав зворушений професор.

— Що ви? Я ще більше! Оце як почув, що ви маєте діло з небом, то тепер вже не одпущу вас, доки не розпитаю про все…

Професор злякано підвів голову, позирнув на Василя. Той уминав спинку сома, хитро посміхаючись.

— А ви знаєте, Даниле Романовичу… Я краще вам книжечки всякі пришлю. Там описано, що й як…

— Е ні! Що там книжечки! Книжка — одне, а жива людина — інше. Книжку прочитаєш, запитання всякі виникають. А з живою людиною, та ще з професором, цікавіше! Так ото я й кажу… вийду ввечері з хати, гляну на зірки і занімію… їжте, їжте… прошу вас! Така маса світил, планет і сонць, дивлюсь я на них, і, само собою, в голові крутиться свердлом запитання: та невже ж там, біля тих зірок, нікого нема? Чи, може, є? Може, й там люди живуть, думають, переживають і люблять! От яка ваша думка, ви ж учений чоловік?

Професор поклав ложку, важко зітхнув. Смикнув його біс сказати про астрономію. Ну та нічого робити, треба щось говорити, не плюнеш же в очі гостинному хазяїну!..

Він підвів голову вгору, поглянув на Чумацький Шлях, похитав головою.

— Це не так просто, Даниле Романовичу! Хоч і заманливо так думати, але, на мою думку, життя — дуже рідкісна річ!

Василь не міг стримати усмішки, старий бакенщик розчаровано замотав бородою.

— А чому ж ви так думаєте, професоре? Звідки берете такі висновки?

— Гм, гм… як би вам попростіше?.. Ну, розумієте, життя — це дуже складна штука. Воно може існувати тільки при певних умовах. Наприклад, при температурі від… є… нуля і до, припустімо… дев’яноста градусів. При нижчій температурі теж існує, але не в активній формі. Потім… наявність кисню, що необхідний для більшості живих форм з великою життєвою потенцією, стабільна температура, тобто рівномірна…

— Я розумію, — перебив дід Данило. — Ви не турбуйтесь.

— Ну от… А всі ці умови зв’язані ще з рядом інших. Наприклад, з масою планети, яка б утримувала біля себе киснево-азотну атмосферу, а не отруйні метаново-аміачні з’єднання, з відстанню від центрального світила, яка б допускала одержання потрібної кількості радіації, тобто не багато і не мало… ну й ще з багатьма іншими умовами, яких просто не варто перелічувати. Так, от коли вирахуєш приблизно, скільки таких планетних систем може бути в нашій Галактиці, то приходиш до дуже… гм, гм… сумного висновку: життя, та ще й у вищій, розумній формі — дуже, дуже випадкова річ.

— Ну а все-таки, — ображено озвався дід. — Хоч рідко, а є життя в інших світах?

— Може, й є, — махнув рукою Іван Ігнатович, беручись знову до юхи. — Тільки в Галактиці, тобто в Чумацькому Шляху… стільки зірок, що острівці життя, такі як наша Земля, зовсім губляться поміж мертвими, пустими світами. Уявіть собі, що серед велетенської пустелі там і сям розкидано кілька мурашок. Між ними відстань у сотні й тисячі

кілометрів. Вони повзають навмання, щоб зустрітися з іншими мурашками. Як ви гадаєте… хе, хе… скоро вони зустрінуться?

Данило Романович похмуро мовчав. Професор розвів руками.

— Така невмолима логіка наукового аналізу. Нічого не поробиш!..

— Це ідеалізм навиворіт! — раптом озвався Василь. — Абсолютизація життя!..

Іван Ігнатович сердито закашлявся, заворушився на своєму камені.

— Ми ж з вами договорилися, Василю…

— А ви самі порушили умову, — засміявся студент. Старий Данило радісно стріпнувся, поглянув на Василя.

— А ти, хлопче, не згоден з професором? Еге?

— А ні! — задерикувато відповів Василь.

— Послухайте його, він вам наговорить, — забубонів професор, вишкрібаючи з казана гущу. — За його переконанням, життя існує навіть серед холоду світового простору!..

— Не іронізуйте, Іване Ігнатовичу! Але й ви оперуєте науковими фактами неправильно. Те, що ви сказали, стосується тільки форм життя, які виникли на Землі. Та й на Землі життя пристосовується до зміни умов. А що сказати про форми життя, які виникають на інших планетах? Що, я вас запитую? Ми ще не знаємо секрету синтезу земного білка, то яке ж ми маємо право ставити кордони для життя в чужих світах?

— Правильно, хлопче, — заворушився дід схвильовано. — Крий професора! Хай не глушить життя на інших планетах!..

Іван Ігнатович здвигнув плечима, позіхнув удавано.

— Я вже чув, чув ваші сентенції! Можете говорити хоч до ранку…

— Ні, професоре, зачекайте!.. Хіба я неправду кажу? Як ви думаєте, первісні мікроорганізми можуть виникнути в інших, ніж на Землі, умовах, наприклад на масивних планетах або в метановій атмосфері?

— Ну, припустімо…

— А раз так, то вони неминуче будуть пристосовуватися до тих умов, які пануватимуть на планеті. І, наприклад, газ або речовина, для земних створінь непридатна, отруйна, ввійде складовою частиною в ті організми. А звідси й інший шлях розвитку, інші форми. Велика маса планети, сильне тяжіння — значить, організми матимуть міцний кістяк, або, навпаки, полегшені тіла; слабка радіація — значить, в організмах виникнуть органи внутрішнього обігрівання. Я вже не кажу про розумних істот. Вони, досягнувши певного рівня розвитку, вже не залежать від природи, а перебудовують її…

— Ой як цікаво! — аж заплескав у долоні Льонька. — Цілу ніч би слухав…

— Казка! — озвався професор.

— Ну й що ж, — вмішався дід. — Хай казка. Але добра казка, світла, приємна. Така казка настроює чоловіка на хороші мислі… Говори, говори, Василю…

— Та що ж говорити? Я певний, що життя у всесвіті є скрізь, біля кожного сонця або майже біля кожного. Ну й розумні істоти

зустрічаються теж нерідко. Більше того, я вірю, що є такі планети, де нас обігнали на мільйони або й більше років, де суспільство досягло такого розвитку, до якого ми прийдемо тільки в далекому майбутньому…

Василь замовк, подивився вгору. Зоряний пояс, що оперізував небо, ніби зупинився над землею, над річкою, задивився у воду і причаївся, прислухаючись. Адже це про нього йде мова. І верба хитає в темряві довгими гнучкими вітами, ніби радісно згоджується з Василем. Правильно, правильно, друже, не слухай черствих речей! У хороше треба вірити, якщо навіть фактів нема…

— Наука не дозволяє так легко оперувати своїми висновками, — сухо сказав професор. — Вона не дивиться так оптимістично на майбутнє людини. Майбутнє, як і минуле, — це нескінченна боротьба. Важка, сувора боротьба. Як у мурашок. І так, як і мурашка, людина обмежена в своїх можливостях. Ні, ні, я не ображаю людину, але це факт. Мозок в людини обмежений і кількісно, і якісно. Отже, і розвиток господаря цього мозку — обмежений. Правда, попереду ще багато років розвитку, але все ж таки кінець є, як він наступив у мурашок! І ваші, Василю, мрії про якісь незвичайні цивілізації — химера! Кордон розвитку людини — в ній самій. Сумно, але факт!

— І не сумно і не факт! — запалився Василь. — Що ви людину рівняєте до мурашки з її мікроскопічним мозком? Людина проникла в святая святих матерії і змусила її приховану енергію служити собі. І потім — біохімія ще тільки на початку свого шляху. Я вірю: нема кінця розвитку людини, як нема кінця заселеним світам…

Старий Данило поклав ложку на рушник, розворушив вогонь.

— Чудесно! — сказав він. — Оддав би все, аби тільки заглянути одним оком в інший світ. Які щасливі будуть діти і онуки наші. їм легше буде потрапити туди…

— І ви вірите? — насмішкувато покрутив головою професор. — Вірите в химеру про безкінечність заселених світів?

— А вірю, — півнем підскочив дід. — Бо не може рости на широкому полі тільки один колосок! Це я десь читав, правильно сказано. І ще, професоре, я вам скажу ось що. Якби кріт вирішував питання про життя на інших світах, то він би сказав, приміром, так: "Для життя потрібні такий-то грунт, така-то глина, твердість ґрунту мусить бути така-то, щоб лапками можна її рити, на землі мусять рости такі-то рослини, щоб було з чого зерно брати". Отак би сказав кріт, а він, їй же богу, просто сліпий!

— Ну, знаєте, — образився професор, — ви вже не туди загнули.

— Та ми ж по-простому, по-народному… Як думаємо, так і плещемо язиками. Звиняйте… То що? Будемо розходитися? Пора… А розмова цікава була, спасибі. Ви казали, книжечку пришлете! Та ні в якій книжечці не вичитаєш такого… А що касається вашої суперечки, то я думаю, само життя вирішить її. Ґа? Чи не так, Василю?

— Правда, діду! Обов’язково вирішить…

— Ждіть, ждіть, — бубонів професор, встаючи з каменя. — Ну, спасибі вам за юху!..

— Богу дякуйте, на здоров’ячко! Гей, Льонько, неси казан до води, будемо мити. Та засип вогнище пісочком, щоб вітер не роздмухав. А ви, гості, йдіть до сінника, там є рядна, та спіть собі. Хороша нічка яка, до ранку б гуляв…

Дід з Льонькою почимчикували до річки, а професор почав вмощуватися на сіні. Тільки Василь довго ще непорушно стояв біля хатинки і дивився в темряву. Чи думав він про що-небудь, чи не думав? Чи можна було назвати думками ті легкі узори-образи, які ледве

помітним мереживом ткалися в свідомості? Зеленоока Оксана промайнула десь на нічному небі, мужнє обличчя батька, Степана Івановича, а потім серед зірок виникли сумовиті очі матері. Мамо рідна, чи бачиш ти, яким великим став твій син, твій Василько, що плакав від самотності над скелястим берегом Дністра? Тепер уже він не сирота, не одинокий. Люди хороші навколо, сила в руках, Дужі мрії в душі! Благослови, мамо, на невідому і хвилюючу Дорогу…

Василь вслухався в ніч, і в шепоті лугових трав, у ніжному плюскоті хвиль вчувалися йому лагідні слова неньки, а в ледве відчутному подиху вітру пестливий дотик її руки…

ЛИСТ ВІД ОКСАНИ

Минуло кілька днів. Професор дивився вовком на Василя після розмови біля вогню і ловив рибу окремо. Він, як казав Данило Романович, "насобачився" і приносив до хатини ввечері по півтора, а то й по два кілограми риби — окунів, йоржів та біблиці. Василеві теж щастило. Одного дня спіймав на спінінг трьох щук і великого сома. Ввечері вся компанія зібралася до вогню, і дід Данило готував юху, зиркаючи з-під густих брів, на своїх гостей та підсміюючись в бороду. Але розмови про небо більше ніхто не починав, щоб не дратувати Івана Ігнатовича.

В перервах між рибною ловлею і відпочинком Василь продовжував готувати дипломну роботу. Все йшло успішно, одного дня навіть трапилася приємна несподіванка. Дід Данило приїхав з Дніпра в піднесеному настрої і попрямував прямо до Василя, який саме стьобав спінінгом затоку вздовж і впоперек.

— Що трапилося, Даниле Романовичу? — крикнув Василь здалека.

— Танцюй, сукин кіт!

— Жартуєте, чи що?

— Танцюй, кажу!

— Ніколи не повірю. Ніхто не знає, де я...

Старий Данило зареготався, високо підняв білий конверт і потряс ним.

— Ні, ти тільки прочитай адресу. От молодчина дівчина!

— Дівчина? — спалахнув Василь. — Звідки ви знаєте?..

— Так тут же є зворотна адреса. Гребені. Оксана Гнатенко... О! А написано так: "Люди добрі, прошу передати цього листа на лівий берег нижче Трипілля. Там десь відпочиває студент Київського університету Василь Горовий. Наперед дякую за допомогу". Ні, ти чуєш? Вона переконана, що лист дійде до тебе! От де сознаніє!.. На, читай...

Василь схопив конверт, радісно глянув на діда.

— А де ви його взяли?

— На стовпі приколотий був. А хто почепив, не знаю...

— Та ну?

— Ти що ж, не віриш мені? А я й не дивуюсь. Совістливі люди стають, очищаються від скверни минулої. В майбутнє, брат, не потягнеш з собою брехню, заздрість, обман! Ну читай, я пішов...

Василь сів на кручі, притулив білий чотирикутник до грудей. Десь біля серця прокотилася тепла хвиля. Не забула, згадала. Як дивно, тривожно! Що ж вона пише?

Хутко розірвав конверт, розгорнув листок. Почерк крупний, прямий, чіткий. І промовляє до Василя голосом друга:

"Здрастуйте, Василю!

Правда, смішно так адресувати листи ? Як у Чехова, "На деревню дедушке"! Але я переконана, що Ви одержите його. Чому я вирішила написати Вам, що змусило мене зробити це? Адже зустріч наша була короткою і розмова хаотичною... Та ні, неправда! Не хаотичною... Все було ясно, зрозуміло. Мене дуже схвилювали Ви і Ваші слова, розповідь про Ваше минуле, про Ваші мрії і поривання.

Може, Ви навіть не зрозумієте спочатку, в чому тут справа. Я постараюся пояснити. Я часто думала про майбутнє, а разом з тим і про перехідні епохи, які передують великим змінам. Ви знаєте, про що я кажу? Людина в душі повинна бути готовою до великої зміни, до нової епохи.

Веду далі. Я переконана, що ми живемо на грані двох епох. Людство переходить від епохи соціальних революцій до космічної епохи. Сваволя, рабство війни, голод — все залишиться в книгах, в пам’яті старих людей. Попереду постане безконечна дорога Великих Пошуків. У Вас, друже, я побачила одного з таких людей, людей, готових до нової епохи, їх багато в нашій країні і в усьому світі, але треба ще незмірно більше. Коли подумаєш про неосяжні перспективи розвитку людини — хочеться працювати, працювати, щоб підігнати час, щоб світло Майбутнього осяяло й нас хоч трохи...

Ви, може, скажете, що це сентименти?! Та ні, не скажете!.. Ви правильно зрозумієте мене! Ви допомогли мені заглянути далі в смисл

буття, спасибі Вам за це! Я тепер краще бачу свою дорогу. Якщо в мене колись буде син — я готуватиму його до космічної епохи. Гаряче вірю — цей час уже наступає…

До побачення, Василю. Бажаю Вам незвичайної долі. Ви заслужили її!

Оксана".

Того ж вечора схвильований Василь наспіх, олівцем писав кострубаті рядки листа-відповіді:

"Друже Оксано!

Чомусь я не вмію висловлювати свої думки на папері. Не виходить чи просто не смію. Можете тільки повірити щирим словам — я глибоко зворушений. Бачити Вас хочу обов’язково. Бачити і говорити. Якщо зможете — приїдьте. Адже ви обіцяли? А якщо не зможете — напишіть. Я сам знайду можливість побачити Вас.

До скорої зустрічі!

Василь".

Вранці, коли юнак ще спав солодким сном, старий куговщик повіз його листа до Трипілля, щоб здати на пошту. На сході жевріло, прокидалася земля. Починався новий день, звичайний день. А Василеві й не снилося, що в цей день на нього чигатиме та незвичайна доля, яку йому пророкувала Оксана…

ДИВНИЙ ГІСТЬ

Як звичайно, професор сидів над виром, у своєму улюбленому куточку, а Василь метрів за п’ятдесят від нього намагався спіймати

окуня на велику жирну п’явку. Припікало сонце, в небі кучерявилися перші прозорі хмаринки.

Раптом угорі почулося дивне гудіння. Це був низький, потужний звук. Він, здавалося, сприймався не вухом, а всім тілом. Василь здивовано прислухався, позирнув на професора. Той теж насторожився.

Звук наростав. Здавалося, ніби він проникає в усі пори організму і розхитує його м’якими, але невблаганно чіпкими лапами.

— Що це може бути, Іване Ігнатовичу? — крикнув Василь. — їй-богу, ніколи не чув такого дивного звуку!

Професор мовчки знизав плечима. Зненацька над ними з’явилася примарна фіолетова куля і, дихнувши нестерпним жаром, зникла десь біля лісу.

Василь злякано відсахнувся, потім підбіг до професора.

— Ви що-небудь розумієте?

— Слово честі, ні! Може, це велетенська куляста блискавка?

— Що ви? Де ж гроза?

— Буває навіть в спокійну погоду…

— А звук?..

— Хіба ми знаємо, яких видів вона буває!.. А взагалі дивно, дуже дивно…

Василь на якусь мить задумався, потім тривожно понизив голос:

— А не може бути… якийсь снаряд… або ракета?

— Ну що ви! — одмахнувся професор. — Звук обігнав цю річ. Значить, швидкість ЇЇ для таких штук непідходяща, мала… А взагалі треба було б сповістити про цей феномен у відповідний інститут. Га? Як ви думаєте?

Василь не встиг відповісти. Біля лісу, в тому напрямку, де зникла дивна куля, почувся крик. Потім з’явилася постать, що швидко наближалася до річки.

— Хто це? — здивувався Василь. — Невже Льонька? Ну да, Льонька! Чого він кричить?

— Скоріше!.. Скоріше! — почувся крик. — Тут щось упало!..

Василь перезирнувся з Іваном Ігнатовичем. Обидва кинулися бігти в напрямі лісу. Василь обігнав професора і перший зустрівся з захеканим Льонькою. Той зупинився і, ковтаючи кінці слів, затарабанив:

— Я шукав сироїжки і ма… маслюки… Щось гуде… Я присів… Воно ближче. Гаряче… Я впав. Воно трахнуло… Щось засмерділо… Потім тихо… Я подивився… Блискуче, кругле…

— Де воно? — несамовито крикнув Василь.

— Що там? — перебив професор, який саме підбіг, втираючи на ходу рясний піт з лисини.

— Кругле, блискуче! — повторив Льонька. — Лежить!..

— Де?

— На галявині. Коло посадки…

— Веди! — скомандував професор.

— Тільки я ж перший побачив! Еге ж? — радісно смикнув Льонька професора за рукав. Очиці його блищали, ніс задерся Ще вище.

— Перший, перший! Скоріше показуй…

Льонька повернув до лісу. Василь і професор підтюпцем бігли за ним. Ось, нарешті, перші дерева. Тут, у затінку, легше бігти, прохолодніше.

Папороті, пеньки, вузлувате коріння. Навіть Іван Ігнатович не звертав уваги на ці перешкоди. Разів два він падав, але не лаявся, а вставав і мовчки біг далі.

Нарешті, Льонька зупинився.

— Ось, — показав він пальцем.

Старий ліс закінчився, далі тягнулася густа-прегуста соснова посадка. В неї підковою врізалася невелика галявина, покрита ніжно-зеленою оксамитовою травкою. Над посадкою звивався ледь помітний димок.

— Де ж воно, не бачу? — захвилювався професор, протираючи очі.

— Та он де, он, лівіше, бачите, де сосна трохи вища, — нетерпляче підстрибнув Льонька.

— Бачу! — радісно скрикнув Василь. — Прозора куля…

— Тепер бачу і я, — прошепотів професор. — Зачекайте, пождіть… Не поспішайте. Обережно, ми ж не знаємо, що воно таке…

— Може, метеорологічний зонд? — непевно запитав Василь.

— Не схоже. — Професор із сумнівом похитав головою. — Ану, підійдемо ближче. Яка дивна штука!..

А "штука" була справді дивною. На галявині лежала, трохи вдавивши грунт, куля не менше п’яти метрів у діаметрі. Вона була майже прозорою, крізь неї досить чітко просвічувалися дерева.

Трава навколо була обпалена, глиця обгоріла, але спеки від кулі ніякої не відчувалося. Значить, вона охолола…

— А чи можна до неї підходити? — стурбовано озвався Іван Ігнатович. — Може, це якась воєнна штука?.. Чи не сповістити в найближчу військову частину?

— Зачекайте, професоре, — відповів Василь. — Не треба. Тут не те… Ви помічаєте? Всередині.

— Що?

— Ніби контури, якісь дивовижні обриси? Наче апаратура…

— Справді… тепер і я помітив… хм… Дивно. Все зроблено з прозорих деталей… але дуже, дуже складний апарат… Я навіть не знаю, що воно може бути…

Василь рішуче стріпнув русявим чубом.

— Чого там боятися, професоре. Я підійду ближче!

Іван Ігнатович хотів заперечити, та хлопець вже рушив до кулі. Ближче, ближче. Залишилося всього два метри. І раптом…

Професор не повірив своїм очам, навіть Льонька розкрив рота від несподіванки: Василь ніби вперся в невидиму стіну. Його нога піднялася в повітря, але не могла переступити якийсь магічний поріг. Ще зусилля, ще… Даремно!

— Що за чортівня? — крикнув Василь.

Професор, забувши обережність, підбіг до нього. Примарна куля майже нависала над ними. Ось вона зовсім поряд, та підійти до неї не можна. Професор спробував просунути до кулі руку. Рука наштовхнулася на незриму стіну.

Професор урочисто випростався, очі його заблищали.

— Василю! — хрипким голосом сказав він. — Я не смію вимовити це слово… але мені здається, що… на Землі… наука ще не створила поля, непроникливого для матеріальних речей!..

— Значить, професоре, — підхопив Василь, стиснувши руку Івана Ігнатовича, — ви вважаєте, що це… звідти?..

Він таємниче підморгнув і показав очима вгору.

— Неймовірно! — пробурмотів професор, обмацуючи поглядом кулю. — Ні, це мара! Недавно говорили про такі речі, сперечалися! Ні, ні! Це сон, це сниться!..

— Що сниться? — продзвенів за спиною голосок Льоньки. — Я ж не сплю… І я теж бачу кулю!..

— І дитина бачить! Значить, правда! Але ж це неймовірно. Така випадковість!..

Василь, ледве стримуючи себе від незвичайного хвилювання, сіпав професора за ґудзик.

— Випадковість? Згоден, професоре. Але ж вона можлива по закону ймовірності?..

— Правда, ваша правда!.. Так чого ж ми стоїмо... Така подія! Треба телеграму в Академію наук!.. Льонька!

— Що таке, дядю?

— Я дам тобі телеграму, і біжи... а втім, що ти розумієш!.. Треба діда! Біжи скоріше додому і клич діда!

— Сюди?

— Сюди!

— А як його нема?

— Жди, доки не прийде! Хай мчить сюди, чуєш?

— Чую, біжу!

Хлопчик радісно підскочив на місці і вистрибом побіг назад. Скоро він зник за деревами.

Професор і Василь, мов кіт навколо мишачої нори, обійшли навколо кулі, намагаючись знайти прохід в невидимій стіні. Але проходу не було.

— Як ви гадаєте? З нашої системи? — прошепотів Василь.

— Біс його знає… Тільки ж невже в нашій системі є високорозвинені істоти? Чортзна-що!

— Дуже дивно, що всередині нікого нема. Якась складна кібернетична машина. Вона ж мусить мати якесь призначення… Еге, дивіться, дивіться! Щось темніє… Пляма! Ви бачите, професоре?

— Зачекайте! Не заважайте! Бачу! Господи! Що ж воно таке? У мене руки тремтять від хвилювання. Чорт забери! Фотоапарата нема! Старий ідіот! У Крим брав, а сюди не взяв…

А в кулі справді відбувалися якісь зміни. Всередині сфери з’явилася велика чорна крапка. Вона поступово збільшувалася, росла, видовжувалася. Потім почувся пронизливий свист, навколо кулі завихрилося повітря, потяглося пружними струмочками в невидимі отвори…

НЕСПОДІВАНЕ РІШЕННЯ

Професор тривожно відступив крок назад, схопив Василя за руку.

— Обережно! Ви бачите, щось має статися… Може, це небезпечно!

— Як? Ви думаєте, що вони з ворожими намірами?

— А біс їх знає… Пам’ятаєте, як в Уелса написано?

Василь іронічно махнув рукою.

— Дурниці. Ніколи не повірю. Посилати в інший світ таку складну машину для того, щоб когось покалічити?! Абсурд…

Студент заспокоював професора, але сам хвилювався не менше. В душі росло почуття дивного напруження, очікування чогось незвичайного.

Чорна пляма в кулі зростала. Вона набувала певних форм. Можна було помітити, як повітря голубими струмочками стікалося до неї, завихрювалося і матеріалізувалося в непрозору річ.

Професор вдарив себе кулаком по лисині, вилаявся.

— Що ж, ми так і будемо стояти бовдурами, чекаючи не знати чого? Треба щось робити!..

— Що саме, професоре?

— Що ви мене запитуєте? Треба хоч би малюнок зробити, відповідні записи. Така подія, а ми… Ех, чого він упав у такому безлюдному місці?..

— Не проконсультувався з нами, — насмішкувато обізвався Василь. — Якби він упав посеред Хрещатика, то ви б не побачили його!

— Як ви можете сміятись? — образився Іван Ігнатович. — Така безвідповідальність…

— Професоре, не сердьтеся! Дивіться, дивіться! Ні, це просто неймовірно… Або я сплю, або…

— Що, що?

— З’являються обриси людини… Вони стають яснішими…

— Як ви сказали?! Так, так! Незрозуміло, дивовижно! Справді, схоже… Тепер і я бачу. Дивіться уважно. Не пропускайте нічого. Ось уже я бачу руки, голову…

— Правда, професоре! Як чудесно! Ні, ви тільки подумайте! Не було нікого, а потім з’являється істота!

— А може, це якийсь фільм, — почухавши потилицю, сказав Іван Ігнатович. — Оскільки людей в апараті нема, то для істот інших світів приготовлені, так би мовити… картинки… Одна з них, припустімо, зображає людину того світу…

— Який там фільм, — з досадою відповів Василь. Він встиг уже оббігти кілька разів навколо кулі, щоб подивитися на дивну постать з різних боків. — Ясно, що це не зображення. Ви бачите?.. Чуєте? Яка маса повітря йде туди!..

Справді, повітряний струмінь став таким потужним, що верхівки недалеких сосен заколихалися. Відчутно похолоднішало. Примарна постать в прозорій сфері поволі перетворювалася в реальну непрозору істоту.

— Що ж це таке? — прошепотів професор. — Ні, я вмру від хвилювання…

— Мовчіть, професоре! — засичав Василь. — Дивіться ви з цього боку, а я з того…

Студент перебіг на протилежний бік невидимої стіни. Потік повітря посилювався, майже збивав з ніг.

Тіло в кулі завібрувало, потім заворушилося. Свист затих, повітряні струмені зникли. Всередині кулі виник зеленкуватий туман, він заховав обриси дивної істоти.

Василь підбіг до Івана Ігнатовича, схопив його за руки. На його очах з’явилися сльози хвилювання.

— Ви що-небудь розумієте, професоре! Ні, що ж це було? Адже за якихось п’ятнадцять хвилин перед нами виникла людина. В пустій кулі…

— Спокійно, Василю! Я й сам як в лихоманці! Ясно одне: перед нами житель чужого світу! Проте схожий на людину…

Куля, здавалося, задрижала. Професор простигнув руку — невидима стіна зникла. Тепер ніщо не заважало підійти до апарата. Василь зробив крок уперед, але Іван Ігнатович рішуче затримав його.

— Хвилиночку… Може, він сам вийде!..

Не встиг він закінчити фразу, як у кулі з’явився отвір. Прозорі пластини сфери розсунулися, в глибині овального приміщення заблищали в зеленкуватому м’якому освітленні якісь апарати. Потім в отворі з’явилася висока постать в абсолютно чорному одязі. Примарно-матовий матеріал щільно обтягував руки й ноги космонавта, залишаючи відкритим тільки обличчя.

Чужинець зійшов на землю. Кожен рух його був незвичайно гармонійним, плавним. Він зупинився, поглянув на людей.

По обличчю Василя поповзли червоні плями, на спині виступив холодний піт. У голові дзвеніла настирлива думка:

"Людина з іншої планети! Людина з іншої планети!"

Очі студента впилися в обличчя космонавта, намагаючись знайти все спільне або відмінне від людей Землі. Постать цілком людська, лоб — носій інтелекту — також, але інше… інше все було зовсім не таке! Хіба тільки очі… Двоє очей, великих, допитливих, глибоких, мов нічне

небо. Як вони дивно іскряться! Чи, може, то не іскри, а зоряний пил з далеких космічних доріг? Над бровами… ні, брів у нього нема… посеред високого блідо-фіолетового чола дивне заглиблення, ніби лійка. Але то не пошкодження, а, очевидно, якийсь орган. Носа теж нема. Від очей аж до підборіддя проходить підвищення, перерізане дихальним отвором або ротом. Вуха… чи є в нього органи слуху? Невідомо… все закрите чорним вбранням!..

Чужинець озирнувся навколо, подивився на сонце, на зелену посадку сосни, знову на людей. Зітхнув і зробив широкий жест рукою.

— Що він… сказав? — нарешті отямився професор. — Ви розумієте?

— По-моєму, запрошує… щоб підійшли ближче…

— То підійдемо ж… Господи! Кошмар якийсь… Хоч би не проснутися!

Космонавт простягнув руку вперед. На чорній долоні лежала рожева куля з ледве помітним помережаним отвором. Василь і професор здивовано перезирнулися. Чужинець пальцем другої руки вказав на отвір, потім собі на лоб і, нарешті, доторкнувся до уст професора. Той злякано відсахнувся, потім засміявся і закивав головою.

— Це щось… нібито мікрофон! Сюди треба говорити? Несподівано з долоні чужинця почулася спокійна відповідь.

— Так. Говорити.

— Ви знаєте нашу мову? — вражено вигукнув Іван Ігнатович.

Обличчя космонавта було непорушним, рот теж не ворушився, але знову пролунали слова з долоні:

— Ні. Я не знаю вашої мови. Апарат, який ви бачите, має можливість проводити практично безконечну кількість модуляцій. Він здійснює переклад в одному напрямку й другому, якщо розвиток думки в обох світах йшов однаковим шляхом.

— Ясно, — прошепотів професор.

— У нас такі апарати ще тільки в зародку, — підхопив Василь.

— Але ж ви мовчите! — продовжував професор. — Хто ж відповідає нам?

— Я не мовчу. У нас спілкуються не акустичним способом, а радіоенергетичним.

— Хто ж ви, звідки? З якої планети? Куди летите? Спеціально на Землю чи ні?

— На вашій планеті випадково, — відповів космонавт. — Трапилося непередбачене пошкодження. Керівний мозок сам не зміг виправити дефект і посадив на найближчу планету.

— А де були… ви? — якось непевно запитав Василь. — Ми бачили дивний процес…

Космонавт усміхнувся. В його широких очах заіскрились веселі огні, лоб злегка наморщився.

— Це дуже просто. Я бачу, що на вашій планеті знання досягло ще невисокого розвитку…

— Ні! — перебив Василь, хоч професор смикав його за рукав. — Ми вже готуємося до польотів на інші планети!

Чужинець ще більше розвеселився, покрутив головою. З кульки на його долоні пливли спокійні слова відповіді:

— Ми обігнали вас на десятки тисяч років. Мені важко вибирати слова і думки, щоб ви зрозуміли. Я не з вашої системи. І навіть не з якоїсь сусідньої. Моя система знаходиться на кордонах Метагалактики . Цей апарат працює на принципі…

Апарат замовк, почулося шипіння, потім знову залунали слова:

— …анігіляції часу й античасу. Моя мета — розшукувати цивілізації, вищі за вашу власну. Таке завдання нашого… (знову пауза) …центру. Для безпеки і для збереження своєї молодості космонавт під час польоту перебуває в стані певного анабіозу. Все, що складає характерні особливості індивіда, зберігається спеціальними кібернетичними машинами, побудованими на вищих досягненнях механічної біології. Будь-які порушення миттю ліквідуються інтелектуальним реле…

— Чортівня якась, — пробурмотів професор. — Людину перевозять на такі відстані, мов багаж…

— Ну, а ви побудете на нашій Землі? — перебив Івана Ігнатовича Василь. — Ви ж розумієте, що це дасть нашій науці? Ви б могли залишити для нас цілий ряд різних відкриттів!..

Космонавт зробив заперечливий жест, лагідно поглянув на Василя.

— У нас інший напрямок розвитку. І дуже великий інтервал між нами і вами. Подумайте, що б зробили люди первісних епох з вашими машинами?

— Ну… це… вже… образливо, — пробубонів професор.

— Не треба, Іване Ігнатовичу, — втрутився Василь. — Але все-таки ви побудете на нашій планеті?

— Ні! — відповів чужинець. — Мені пора. І так доведеться корегувати напрям польоту через цю затримку!

— Тоді скажіть… — Василь підступив до космонавта ближче, благально склав руки на грудях. — Скажіть ще що-небудь про ваше життя, про ваші науки і людей…

Космонавт з жалем розвів руками.

— Пора. Не можу.

Василь ледве не заплакав. Закусивши губу, поглянув на професора.

— Я не можу. Така подія і… ніякого сліду не залишиться! Ніхто навіть не повірить…

Професор комічно смикнув себе за вуса, подивився на чужинця, потім на Василя.

— А ви знаєте… я теж не зовсім вірю!

— Ах так! Не вірите? Тоді знаєте що?.. Знаєте що…

— Що? Що ви хочете робити?

— А ось що! Я… полечу з ним… в той світ!

— Ви збожеволіли!

— Ні. Я вирішив!

— А якщо він не візьме вас?

— Зараз запитаю…

Не встиг Василь відкрити рота, як пролунала відповідь:

— Я згоден.

Василь зблід, обняв професора, випростався.

— Прощайте, Іване Ігнатовичу…

— Е-е, хлопче! А дипломна робота?

— Професоре! Про що ви говорите?

— Так, так! Я розумію… Але, чорт забери, чому ви один? Га?

— Іване Ігнатовичу! Я не розумію!

— Не розумієте? Так от… я теж хочу летіти… і переконатись, що я не сплю!

— А дружина, університет?..

— Послухайте, Василю… мовчіть краще! Університет знайде собі іншого викладача, а дружина…

— Іншого професора! — підхопив Василь.

— Вирішили? — почулося запитання чужинця.

Діжа і Василь здригнулися, мовчки перезирнулися, але за секунду пролунала одностайна відповідь:

— Так.

— Тоді роздягніться…

— Як? Зовсім? — зніяковів професор.

— А як же дід Данило? — схаменувся Василь. — Він же прийде сюди!

— Напишіть записку. Залиште на видному місці…

— Гаразд. Тільки я адресую не йому, а…

Професор вже нічого не чув. Він, соромливо щулячись, скинув штани, сорочку, труси і несміливо ввійшов до овального коридору.

А Василь, поклавши шматок паперу на пеньок, огризком олівця швидко-швидко виводив якісь каракулі. Закінчивши, він приколов папірець довгою шпичкою і теж хутко роздягнувся. Своє і професорське вбрання він поклав біля пенька.

Чужинець стояв біля кулі і схвально дивився на міцну постать Василя, тіло якого переливалося бронзою в промінні сонця. Очі людини Землі і космонавта зустрілися. Чужинець підбадьорливо посміхнувся. Василь востаннє озирнувся, немов хотів одним поглядом охопити і синє небо, і дерева, і килим ніжної трави з блакитними дзвіночками-квітами. Потім зайшов до прохолодного овального приміщення. Професор, ніяково затуляючись, стояв поряд.

— Сюди, — лаконічно сказав космонавт, відкриваючи вертикальні вузькі кабінки. В одну зайшов професор, у другу — Василь.

— Ще одне… останнє запитання, — озвався професор (голос у нього був якийсь заморожений). — Ми… повернемось назад… чи ні?

— Не знаю, — пролунала спокійна відповідь.

— Ага. Ясно… Дякую.

Отвір кабінки закрився. Василь відчув, як м’які, мов гумові, прозорі обійми стискують його, прилипають до всієї поверхні тіла.

— Пробач, Оксано, — прошепотів Василь. Він ще раз намагався розглядіти крізь стіни кулі обриси краєвиду, але туманна пелена застилала очі. Стало легко, легко… Могутня сила вхопила Василя, заколисала. Він ще бачив, як чужинець, роздягнувшись, увійшов до кабінки, як під ногами спалахнуло фіолетове полум’я. Ніжні музикальні акорди сколихнули, весь світ, кинули Василя в безодню.

Потім чорна безконечність поглинула все…

ІЗ ЩОДЕННИКА ОКСАНИ Г…

28 червня 1953 року.

Я вдома. Мама дуже рада. Зібрала гостей повну хату, всяких дядьків, тіток та інших родичів. Пили горілку, співали пісні та хвалили мене. А за що, не знаю. Хвалити треба матір, яка вивчила мене, хоч самій було дуже тяжко…

Тепер сиджу при світлі лампочки одна. Мама спить. Вікно відчинене. До мене долинає пісня з вулиці і гудки пароплавів з Дніпра. І ще шепотіння вітру…

І знову вчувається мені голос… милий голос того хлопця, з яким я зустрілася на пароплаві вчора. Не можу забути нашої розмови. Він дуже схвилював мене, пробудив багато несподіваних думок. Чому я не пішла вчитися на астрономічний факультет? Адже в мені давно живе, зростає любов до цієї науки.

А втім, я не зовсім так думаю. Всі ж не можуть бути космонавтами та астрономами. Та цього й не потрібно. Моя спеціальність біолога, може, потрібна не менше. І тепер, і в майбутньому…

Мене більше схвилювала не спеціальність Василя, а його ставлення до своєї справи, його запал. Такі люди — це вже діти нової епохи, плоди людяності, інтелекту і сміливої думки.

Треба написати йому листа. Але куди? Він десь там, проти Трипілля… Ну й смішний…

Зараз ляжу спати і буду мріяти… В думці буду розмовляти з ним. І сни мої будуть приємними і легкими… До побачення, друже, до побачення, Василю, на сторінках щоденника…

30 червня 1953 року.

Одіслала листа. Чи дійде? Треба вірити людям. Якщо в тобі є хороше, якщо ти сам зробиш щось, то чому те саме не зробить хтось? Чекатиму відповіді. Чи не накрутила я там чогось зайвого? Чи не сміятиметься він? Ні, не може бути…

4 липня 1953 року.

Часу для відпочинку вдосталь, поїду до Трипілля. Переїду на той бік і… знайду Василя. Чи пристойно це? Що за дурниці! Що подумає він? Якщо подумає погане, то, значить, я помилилася в ньому… А втім, геть, геть такі думки. Ось зустрінемося, будемо говорити, говорити… і знову

переді мною постане чарівний світ його мрії, засяють його мужні і ласкаві очі.

Вирішено. їду, хоч відповіді від нього ще й нема…

20 липня 1953 року

Хоч минуло вже більше двох тижнів, я не бралася за щоденник. Трапилося неймовірне, несподіване. А втім, зберуся з думками, згадаю все спочатку…

П’ятого липня я зійшла з пароплава в Трипіллі. Там мене перевезли на лівий берег. Я пішла понад вузьким рукавом, ледве помітною стежечкою, що вилася поміж лозами і травами. Було жарко, і я викупалася на піщаній косі. Тут я й зустрілася з дідом Данилом. Він їхав на старенькій моторці, зупинився біля мене і запитав, хто я і звідки. Я розказала йому, що шукаю студента з Києва, який живе десь тут, на березі, а де — точно не знаю.

Тоді цей милий дідок хитро усміхнувся і сказав, що зарадить моєму горю. Я сіла до нього в човен. По дорозі дід розповів мені, що Василь живе якраз в нього, що він одержав листа від мене і що оце сьогодні він відвозив відповідь на пошту.

Дивно! Збіг обставин? Але ще дивніше було попереду.

Не встигли ми під’їхати до хатинки, де жив старий куговщик, як з берега до води вистрибом підбіг білявий хлопчина і, шалено махаючи руками, заволав:

— Діду, скоріше! Діду, ой скоріше!..

Моторка причалила. Дід стурбовано кинувся до хлопчини.

— Що таке, Льонько? Нещастя?

— Та ні! — репетував хлопчик. — Василь і професор ждуть вас біля кулі! Вже давно!

— Біля якої кулі? — розгубився дід. Я теж нічого не розуміла.

— У лісі впало щось велике і кругле. З неба. Я перший побачив. Так ми побігли туди. А Василь з професором ходили, ходили кругом тієї штуки і загадали, щоб я привів вас. Казали, телеграму в Київ треба дати…

Дід розвів руками, поглянув на мене.

— Біс його зна, що він меле. Якась куля… Ну та робити нічого. Треба йти. Веди. А ти, дівчинко, посидь отут, в холодочку.

Але я не згодилася сидіти. Мені хотілося подивитися, що могло зацікавити Василя і професора.

Хлопчик привів нас до посадки. Але ніякої кулі на галявині ми не побачили. Людей теж не було. Льонька мало не плакав з досади.

— Я вам точно кажу, ось тут стояла та штука. Он бачите — навіть попалене все.

Справді, трава і земля були присмалені. Дід не знав, що й подумати. Нарешті, він назирив біля пенька одежу і якийсь папірець.

— Дівчино, — вдарив він об поли. — Тут якесь злодійство. Ти бачиш, вони роздягайся, чи їх роздягли.

— А документи є? — запитала я. Дід полапав у кишенях.

— Є. Паспорт, якийсь матрикул. Це Василеве. У професора теж є паспорт… Нічого не розумію… Ану візьми прочитай оцей папірець.

Я взяла в руки зім’ятий листочок, і серце в мене тьохнуло від несподіванки. Вгорі було написано олівцем: "Оксані Гнатенко". Значить, писав Василь.

Я нетерпляче розгорнула папірець. Там було написано:

"Оксано! Не знаю, що це таке — сон чи інше. Нема часу. Пробачте. Сьогодні тут приземлився космічний корабель. Не смійтеся. Факт. Ми говорили з космонавтом. Він з позагалактичної системи. Вирішили летіти з ним. Я і професор. Не знаю, чи хто зрозуміє мене, але я інакше не можу. Хочу подивитися на дивний, далекий світ, може, то прообраз нашого майбутнього. Чи повернемось, не знаю. Хотілося б, та навряд…

Прощай, Оксано, чудова дівчино! Прощай, рідний світе!

Василь Горовий".

Дід вислухав мене, довго мовчав, похнюпившись. Потім розвів руками.

— Ви знаєте його почерк?

— Ні, — призналася я.

— Химерне діло, — похитав він головою. — Якщо вони полетіли в інший світ, то навіщо голяком? Е ні, тут щось не те… Ось що, Оксано, чи як тебе звати. Вибач, але мені не подобається ця подія. Мушу заявити в міліцію. Одежу теж здам туди. Хай розбираються. Може, тут шпіонажем пахне або бандитизмом…

Так ми розпрощалися з дідом Данилом. Я поїхала додому. А через день мене викликали в Київ, у комітет державної безпеки. Там я розповіла спеціальному уповноваженому все, що знала про Василя, показала листочок, адресований мені. З листочка зняли копію, оригінал повернули.

Я запитала уповноваженого, що він думає про дивну подію. Він непевно посміхнувся, знизав плечима.

— Особисто я вважаю, що це все-таки компетенція Академії наук.

— Значить, ви вірите Василю?

— Абсолютно…

…І ось вдома, знову сиджу над щоденником. Знову самотня, віч-на-віч з своїми думами. За вікном ніч, небо мерехтить, палає зоряним засівом.

Де ти, друже Василю, в яких світах? Де твій супутник, чудний консерватор професор Діжа? Чи вирішена ваша суперечка, яка розгорілася біля вогнища, на березі рідної ріки?..

23 липня 1954 року. Алма-Ата.

Мені дуже повезло. Маю путівку в обсерваторію Казахської Академії наук. Потраплю до Тихова. Я й мріяти боялася про таке щастя. От і поєдналася моя професія біолога з професією астронома. Астроботаніка, астробіологія — це ж тільки зародки нових наук, тільки початок великого шляху, а вже які чудесні відкриття. І як цікаво. Хоч би скоріше ранок. Поїду до обсерваторії…

В готелі всі сплять. Навколо мене тиша. І мої думки. Знову згадується Василь, наше дивне знайомство і ще дивніше його

зникнення. Так до цього часу нічого не вияснили. Вчені поставилися скептично до неофіційного повідомлення про приліт космічного апарата (тим більше, що тоді в закордонній пресі багато говорили про польоти якихось космічних тарілок і блюдець). Кілька слідчих, а також астрономи розпитували єдиного свідка дивовижної події — Льоньку, але він нічого путнього сказати не міг. "Кругле, блискуче, гаряче" — і все. Коротше кажучи, справу зам’яли, питання залишилося відкритим. Дружина професора Діжі не дуже й побивалася за чоловіком, вона одержала добру пенсію і жила одна-однісінька в хорошій квартирі. А років їй було всього двадцять. Так що пригода швидко забулася, а оце недавно в квартирі професора Діжі з’явився франтуватий суб’єкт. Мені про це розповідали студенти з факультету астрофізики. Що там у них буде далі — не знаю, та й знати не хочу. Ненавиджу таких, як ця заблуда… І що в ній бачив Іван Ігнатович — просто диво. Хіба тільки те, що молоде…

Ну а що стосується Василя, то про нього згадувати нікому було. Він же сирота. Між студентами ходили якісь непевні чутки, а згодом вони зникли. Тільки я день у день думала про його незвичайну долю. Ба ні, неправда!.. Ще не забував Василя дід Данило — куговщик. Оце перед захистом диплома я завітала до його старенької хатинки. Він був один. Льонька ще не приїхав на літо.

Я звернула увагу на те, що дід дуже схуд. Став якийсь понурий і задумливий. Я побачила в нього цілу купу книжок. Це все були популярні брошури і журнали про космос, ракетні апарати, про Ціолковського, про походження людини, світу і навіть книжки про теорію відносності. Дід перехопив мій погляд, зніяковів. А згодом пояснив, що після випадку з Василем втратив спокій і вночі не може байдуже дивитися на зірки.

— Мов чую якусь вину за те, що Василь пропав… — Говорив він, змахуючи з щетинистих вій невидиму сльозу.

— Але ж невідомо, що з ним? — заперечила я. — Може, Василь ще вернеться.

Дід важко зітхнув і покрутив головою. Очі його були звернені у вікно, в дніпровську далину, заросле щетиною підборіддя дрібно тремтіло.

— Хіба з того світу вертаються? — тихо промовив він. — Я розпитав Льоньку. Він мені все до тонкості розказав…

— Що? Що він розказав?

— Василь правду писав у записці. Це було точно щось з далеких планет. Як він там писав? Я згадую… "З позагалактичної системи"… О! А я оце читав книжечки і знаю, що воно таке… Чумацький Шлях — це наша Галактика. А позагалактична система — це вже біс його зна й де!.. Ми ж навіть до Місяця ще не досягнули, а то… мільярди зірок… Е, дівчино, махни рукою… Не бачити вже нам Василя! А жаль, хороший хлопець був…

…Був! Ні, діду, я не згодна з тобою… Сиджу самотня, в далекому місті, в Казахстані, і відчуваю живе серце Василя поряд з собою. Що це? Інтуїтивне почуття зв’язку з близькою людиною, яка десь думає, живе, бореться? Чи сильний спогад? Не знаю… Знаю тільки одне: віра в повернення Василя не покине мене до самої смерті…

4 жовтня 1957 року.

Тільки що радіо принесло вість про запуск штучного супутника Землі. І це в нашій країні! Ура! Яке щастя!.. Василю, де ти? Здійснюється мрія багатьох поколінь! Вже не химери, не фантазії, а міцна рука конструктора і вченого спрямовує космічні кораблі в зоряні далі. Ех, любий хлопче, для чого ти полетів у невідоме? Був би тут — здійснював би найкращі сподівання найкращих людей! А втім, пробач… Ти інакше не міг зробити. Це в мені просто прокинулася велика туга, туга за

тобою, за твоєю бунтівливою душею… Піду, буду ходити всю ніч по горах, дивитися на зірки, радіти і сумувати. Всі працівники нашої обсерваторії не знаходять місця від радості. Старий Тихов теж сам не свій. Адже скоро буде перевірена його гіпотеза про життя на Марсі і Венері. Він ще міцний дідуган — доживе. Я дуже хочу цього! Бо що найкращого можна побажати людині, як не торжества його думок, теорій, передбачень?!.

2 січня 1960 року.

Ракета! Ракета летить до Місяця! Тепер можна з повним правом написати, що Земля вступає в космічну еру. Невже всі люди не розуміють цього? Навіщо сварки, війни, напруження? Яка світла і неосяжна дорога попереду! Хай славен буде навіки сміливий і невтомний людський Розум! Ні, не можу писати. Слова здаються блідими поряд з бурхливими почуттями, що бушують в грудях. Не спатиму до ранку, розмовлятиму з Василем. З Василем, який віднині стає моєю совістю, мірилом моїх справ, звершень, вчинків…

3 серпня 1960 року.

Довго не бралася за щоденника, заїла робота. А крім того… познайомилася з хлопцем, який працює інженером на електростанції. Він врятував мене під час обвалу в горах, і з того часу ми не розлучалися. А оце недавно ми… одружилися. Що штовхнуло мене на це? Чи люблю я його? Мабуть… А що таке "люблю"? В кожного воно, напевне, неоднакове, своє. При зустрічі, при розмовах з Сергієм не було й тіні того нез’ясовного хвилювання, яке охоплювало мене тоді, в далекі роки, коли я думала про Василя… Та й зараз…

А проте що я пишу? Про що думаю? Негарно, негарно…

Сергій скромний, справедливий, чесний. Ми з ним створимо хорошу сім’ю. А якщо чогось нема в душі, то хіба мало фантазій створено людиною або казок, які ніколи не здійснюються?..

21 липня 1961 року.

У мене є син, маленький Василь. Так, так, саме Василь. Інакше я й не могла назвати його. В пам’ять про того хлопця, який і досі живе в моєму серці, як мрія, як совість, як душа, як спомин далекої юності. І слова, даного колись Василеві, я теж дотримаю. Мій син стане космонавтом. Для нього це вже буде дійсністю. Автоматичні ракети сіли на Місяці, атомні ракети облітають з людьми навколо Землі, будується надійний Фундамент для космічних польотів на далеку відстань. Рости, мій сину, дивися на безмежну синяву над собою! То буде твоя дорога — небезпечна, важка, але прекрасна. А сади навколо, ріки і поля, велика наша планета, — то тільки хата твоя, мати твоя, колиска твоя…

30 грудня 1961 року.

Сталося щось негарне, пошле, дике… Сергій прочитав мій щоденник і вчинив скандал. Я побачила все його дрібне міщанське нутро.

— Так ти не перестаєш думати про якогось Василя? — кричав він. — Ти весь час приховувала від мене цей зв’язок!..

— Який зв’язок? Схаменися, — різко відповіла я чоловікові. — Коли ти вже дійшов до підлості, щоб перевіряти чужі щоденники, то хоч читай уважніше!

Мої слова розпалили його ще більше. Важко згадувати всю ганебну сцену, писати на папері те, що він виливав на мою голову. Ні логіка, ні здоровий глузд не діяли на нього. Це був збунтований міщанин, власник.

…Вчора він пішов на іншу квартиру. Ми з Васильком будемо зустрічати Новий рік удвох. Ну й хай! Правда, синку? До нас в гості прийде добрий дядя Василь, і нам буде весело. Він прийде в білосніжному вбранні із золотими зірками, він принесе моєму синові небачені подарунки з далеких світів…

Та що це? Я плачу? Які дурниці… А втім, не за Сергієм я плачу, ніщо не з’єднує і не з’єднувало нас… Так за ким же? За ким?..

17 червня 1969 року. Москва.

Викликали в Москву, в Інститут космонавтики. Що таке, не знаю. Передчуваю щось незвичайне…

Сигнал телевізофона. Викликав секретаріат Інституту. Пропонують негайно приїхати…

18 червня 1969 року.

Радісна несподіванка. Лечу на Місяць в складі біологічної експедиції. В кратерах Альфонса, Коперніка та інших знайшли дивні живі організми. Сенсація на весь світ. Яка радість, що мені доручили таку почесну справу. Жаль тільки, що Василя не можна взяти з собою… Запропонували віддати його в спеціальне училище для космічних пілотів. Там їх змалку готують до незвичайної професії. От і гаразд! Я дотримаю слова, яке дала колись Василеві, хлопцеві з мого дитинства. Мій син стане астронавтом!..

Але пора збиратися. Попрощаюсь з сином і… в небеса!.. Страшно…

25 травня 1979 року.

Сиджу оце в гостях у мами, в Гребенях, перегортаю пожовклі листки щоденника і думаю, думаю. Ніби вернулося моє прекрасне дитинство,

мовби знову прилетіла з південних країв юність разом з журавлями і ластівками. Та ба! Дзеркало на столі говорить інше. Густа сивина в косах і зморшки на щоках свідчать про невпинний плин часу. А що ж, сорок дев’ять років, не жарт! А втім, це так, настрій! Життя навколо таке, що сумувати не можна. Навіть мама моя, якій вже перевалило за сімдесят, жартуючи, каже, що готова жити ще сто років у такий вік, коли люди бога за бороду хапають. Це вона має на увазі польоти на Місяць, Венеру і Марс.

Проте ніхто вже не дивується тому, що я побувала на Марсі. Повідомлення про карколомні відкриття в Космосі стали буденними. А жаль…

Навіть син, мій чудесний Василько, вже побував на Місяці. Це був його пробний політ. Писав, що здав на "п’ять". Я поздоровила його і… проплакала всю ніч… Чому? Та хто ж його знає, чому підстаркувата жінка плаче вночі, згадуючи юність!

Скоро приїде до Києва Василько, він хоче бути присутнім при будівництві великого космічного корабля, який готується для польоту до зовнішніх планет і в пояс астероїдів. Хочу повезти його в гості до діда Данила…

До речі, про діда Данила. Йому вже далеко за вісімдесят, але він нізащо не хотів покидати своєї роботи куговщика, хоч куги вже далеко не такі, як раніше. В управлінні поговорили, подумали і залишили його в старенькій хатинці під лісом (там тепер заповідник). Як тільки наступає вечір, дід Данило підходить до пульта, встановленого на столі, включає систему сигналізації, і сотні вогнів на бакенах спалахують червоними та зеленими зірочками вздовж Канівського моря…

Тиждень тому я зустрілася з дідом. Він пізнав мене і навіть просльозився, побачивши мою сивину. Показував фотографії онука Льоньки. Правда, він тепер не Льонька, а Леонід Григорович,

радіоінженер. Конструює астронавігаційні прилади для нових космічних кораблів. Дід повів мене до старезної дуплистої верби, що росла недалеко від хатинки, зупинився біля неї і пильно поглянув на мене. Я зрозуміла його думку і тихо промовила:

— Василь...

— Молодець, Оксано, — радісно випростався дід. — Не забула.

Діду, діду! Хіба можна забути дитинство, хіба можна забути весну, сонце, спів солов’я і першу, нездійснену любов?..

26 травня...

...Тільки що прийшов листоноша, приніс картограму. Що це? Сон чи марення? На ній написано знайомим, знайомим, як власна рука, як відображення в дзеркалі, почерком лаконічні слова:

"Дорога Оксано! Я повернувся. Вірніше, ми з професором. Скликається засідання в Академії. Я дуже хочу бачити вас. Жду.

Василь Горовий".

Горовий! Який Горовий? Що зі мною? Де я? Чи знову повертається час, стрімко розкручується його туго звита спіраль? Боже! Та це ж Василько! Він повернувся. Я побачу його! Лечу! Лечу, мій соколе, моя мрія, мій далекий юнацький сон! Поспішаю тобі назустріч!..

ЧВЕРТЬ СТОЛІТТЯ

Оксана вхопилася руками за груди, мовби хотіла стримати нестримний біг серця, глибоко вдихнула повітря. Один крок, ще тільки один крок, і... вона побачить його... Ось двері до номера. Він тут живе,

він зараз у себе. Сміливіше, Оксано… Що з тобою? Навіть коридорна покоївка здивовано подивилася на неї, хутко підійшла і турботливо запитала:

— Вам недобре? Ви зблідли… Може, допомогти?

— Ні, ні! — Оксана нетерпляче нахмурила брови, прикусила губу. — Пройшло. Просто запаморочилося в голові… Дякую.

Покоївка відійшла, зникла за поворотом. Оксана рішуче натиснула кнопку дзвінка. Згори, з динаміка над дверима почувся голос:

— Прошу…

Двері безшумно відчинилися. Оксана, затамувавши подих, увійшла до вузького передпокою. З глибини кімнати з’явилася висока постать. Ось вона на мить зупинилася. Запанувала тривожна, напружена мовчанка. Оксана, слабіючи, притулилася до стіни. Мов крізь туман, бачила, як він кинувся до неї, чула болючий і торжествуючий крик:

— Оксано!

Він, Василь. Живий, неушкоджений! У напівмороці передпокою Оксана бачить його обличчя. Такий, як і був — молодий, прекрасний, сильний. Він цілує їй руки, дивиться ніжним поглядом в її очі.

— Оксано, друже мій? — шепоче він. — Як бачите, наше побачення трохи затяглося…

Що він говорить!!! Боже, що він сказав? Трохи?!

— Світло, — ледве чутно сказала Оксана, холодіючи від думки про те, що зараз має статися.

Василь здивовано відступив крок назад.

— Навіщо, Оксано?

— Світло…

Спалахнула велика лампа вгорі, осяяла м’яким матовим промінням кімнату. Василь скрикнув. Він розширеними очима здивовано дивився на Оксану, не маючи змоги промовити хоч слово. А в свідомості вирувала болюча думка:

"Ні, це не та Оксана! Зовсім сива, змарніла. Тільки очі ті самі — блискучі, лагідні, зеленкуваті, ніби морська вода. Що ж трапилося, що трапилося?"

Оксана прикрила долонею очі, сумно промовила:

— Так, Василю… затяглося наше побачення… На двадцять п’ять років. Чверть століття. Ви бачите, що сталося зі мною? Але ви? Що з вами?.. Чому ви такий, як і тоді, в роки нашої юності?..

Василь стиснув кулаки так, що пальці побіліли, лоб його болісно зморщився.

— В польоті для нас пройшло за відносним часом півмісяця, а тут…

— А тут, — похиливши голову, закінчила Оксана, — молода дівчина перетворилася в стару бабу… Сумно закінчилося наше побачення, Василю…

— Оксано! — з болем простогнав Василь. — Ще нічого не втрачено! Ми з професором привезли з іншого світу таємницю довголіття і

молодості. Наші вчені розгадають ці тайни, вам повернуть молодість, і тоді…

Жінка заперечливо похитала головою. її наповнені сльозами прекрасні очі усміхались.

— Попливла моя молодість, любий хлопче, в такі краї, звідки ніщо не повертається… Для чого даремні старання? Оживляти труп? Ні, не треба. У вас інша дорога. Випадково чи волею долі ви перескочили через покоління — це ж чудесно! Хіба ви не мріяли раніше про таке?

— А ви, Оксано?..

— Що я? Я ждала… Я мріяла… Я несла вас у серці, як святиню. Ви допомагали мені в житті, в роботі. Спасибі вам за це!..

— Оксано…

— Не треба, зачекайте!.. Бачите, я спокійна. Уже все пройшло… І ви не сумуйте. Все закономірно. Ви зустрінете іншу Оксану…

— Що ви говорите?

— Смішний мій юначе! Ви ж син мій… Не дивуйтеся, саме син! У мене є син Василь, він майже ваш ровесник…

— Син? Василь? — здивувався Горовий,

— Так… Ім’я йому я дала на пам’ять про вас. Я познайомлю його з вами, він теж космонавт…

Щось обірвалося в грудях Василя, стисло в горлі. Він сів у крісло і, схопивши голову руками, глухо заридав. Оксана метнулася до нього, ніжно відвела долоні від обличчя.

Очі його потемніли, щелепи були міцно стиснуті.

— Що я наробив? Для чого? Я втратив вас… Оксано…

— Навіщо так говорити? Чи ви це? Ні, не вірю… Подивіться в мої очі… Смішний, хороший хлопче! Не жалкуйте… Любов ви ще знайдете — я певна, а те, що бачили ви… навряд чи побачить хто-небудь з нашого покоління…

Василь здригнувся, завмер. Погляд його затуманився.

— Так, це правда, — прошепотів він. Очі його заіскрилися дивними огнями, обличчя освітилося якимсь внутрішнім світлом. А може, то тільки краплі сліз на віях? Чи гра проміння від вуличних ліхтарів та неонових реклам? Ні, то відблиски велетенських зоряних спіралей, відгомін небаченого, дивовижного чужого життя…

— Сідайте, Оксано… сідайте і слухайте… Я розповім вам про нашу неймовірну подорож… про подорож у далекий і дивний світ…

Частина друга

На краю Космосу

ПРОБУДЖЕННЯ

Останнє, що я пам’ятаю, — музика. Дивні, гармонійні акорди, могутні і пестливі, рвали моє тіло на частки, висмоктували кров, руйнували мозок. Свідомість жила ще якусь мить. І в ту неповторну частку часу

мені здалося, що я падаю в густу, тягучу чорну рідину… Правда, навіть чорною її назвати не можна. Це був морок — густий, непроникливий, всепоглинаючий. В ньому розтанули, розвіялися мої почуття, бажання, воля, розум. Мільйони голок впилися гострими вістрями в нерви, але той біль був десь ніби поряд зі мною. Гарячий вихор налетів, захопив те, що залишилося від мене, і покотив залишки свідомості по безконечних сходах… вниз і вниз…

Залишилася тільки музика… І я був музикою… Я був дивною гармонією, прекрасною гамою звуків, що кружляли в замкнутому сферичному просторі, звиваючись у тугу спіраль і знову розкручуючись. Неймовірне, неземне, казкове відчуття…

Музика звучала довго, дуже довго… чи, може, мені так здавалося, бо не було взірця, виміру, з яким би я міг порівняти свої враження… і не було також пам’яті про минулий світ, про Землю, друзів, навіть… про вас, Оксано…

Гармонія спрощувалася, звуки злітали з недосяжних висот, зливалися в єдине русло, з’єднувалися в один могутній звук, в одну ноту. Нота блискавично мчала десь в безконечність, рвала чорний морок простору, розкидала навколо блакитні іскри, хвилювала неосяжний океан небуття… Тим хвилюванням був я… Тепер я певен, що якби замовкла нота, наступила б смерть… Життя, інтелект, почуття, — все, що складало мене, жило в тій ноті, як живе рослина в зерні, в спорі, як живе майбутня машина в мозку конструктора, як живе ціле покоління грядущих людей в поцілунку закоханих…

Та ось нота роздвоїлася, звуки розійшлися в неозору даль, охопили собою безконечність і зійшлися знову. А в те велетенське коло полилися інші акорди, сплітаючись у знайому мелодію. Мелодія наростала, могутнішала, сповнювалася значимістю і змістом…

І ось.... у суцільному потоці замерехтіли перші проблиски світла... та ні, не світла... то ще були тільки розмаїті плями... Вони химерно спліталися між собою у такт з гармонією, знову розходилися, яснішали. Звуки і фарби з’єднувалися, закручувалися спіраллю і мчали все швидше і швидше вузьким, стрімким і пружним потоком.

То був потік життя, знову народженої дійсності. Поверталася свідомість, почуття, пам’ять. Я відчув самого себе, своє "я". Потім прийшла радість буття. Я довго ще не міг згадати, що зі мною. Не хотілося розплющувати очей, ворушити руками й ногами. Відчувалася дивовижна легкість, свіжість.

Нарешті, музика поволі затихла. Останні її звуки одлунали і покотилися в далечінь... Згасли й дивовижні фарби, що супроводжували гармонію. Мені захотілося руху, життя...

Я поворушив пальцями рук і ніг. Щось заважало. Глибоко вдихнув повітря. Груди міцно обплутувало щось м’яке. Я розплющив очі...

Навколо мерехтіла ніжна блакить. Крізь цей лагідний тон ледь помітним серпанком пливла зеленкувата імла. І тут... я згадав!.. Ми ж разом з професором мали вилетіти з Землі! Що трапилося? Чому я не відчуваю ніякого польоту? Чому навколо така незвичайна тиша? Може, в чужому апараті знову щось зіпсувалося?

Та вже в наступну секунду я збагнув, що помиляюся. Адже при вильоті крізь прозору сферу апарата було видно стіну лісу, небо і зелену галявину. А тепер нічого цього не було...

Даремно я намагався розглядіти що-небудь за межами нашої кулі. Нічого знайомого! Якісь непевні обриси, примарні плями, райдужні кола...

Мною оволоділо нетерпіння. Не вічно ж лежати в цих невидимих обіймах! Треба якось вийти з кулі...

Апарат ніби відчув моє бажання. Тиск слабшав, обійми розмикалися. Потім безшумно розчинилися "дверцята" моєї тюрми. З неймовірним хвилюванням я зробив крок уперед. Потім другий. Озирнувся. Я опинився в знайомому овальному коридорі, посеред сфери.

Навколо нікого не було, але мені стало якось ніяково, бо я не мав на собі ніякої одежини. В ту ж мить в кінці приміщення з’явився отвір, і з нього вийшов іншопланетний космонавт в своєму чорному одязі.

Чужинець запитливо поглянув на мене, зрозумів. В його очах промайнула лагідна посмішка. Він відкрив якусь нішу і подав мені щось на зразок комбінезона, але малесенького, зовсім дитячого розміру.

Я здивовано знизав плечима. Космонавт відкрив долоню, на якій лежав мініатюрний апарат-перекладач.

— Не дивуйтеся, — почулося з отвору. — Вбрання еластичне, підходить на будь-кого.

Я спробував. Справді темно-синя тканина легко розтягувалася. Вона м’яко облягала мої руки і ноги, зімкнувшись на шиї. Залишався ще своєрідний капюшон, але я не захотів закривати вуха. Космонавт оглянув мене, задоволено кивнув. Я з подивом відзначив, що хоч руки мої й закриті, почуття легкості й свіжості залишилося.

Чужинець відчинив сусідню нішу. Я ждав, що звідти вийде професор Діжа. Минуло кілька секунд. Почулося радісне зітхання, потім у коридорі з’явилася постать людини.

Я був здивований до краю. Що таке? Галюцинація? Перед нами стояла земна людина, але не професор Діжа. Це був молодий,

худорлявий хлопець, міцно збудований, з матово-білим тілом і стрункою поставою. І потім... в Івана Ігнатовича була лисина, а в цього незнайомця он яка чорна чуприна! Тільки форма носа та погляд невеликих очей чимось нагадували "консервованого Моржа". Напевне, космонавт взяв ще якусь людину з Землі?!

— Прибули, Василю? — почулося запитання.

Я був зовсім приголомшений і, мабуть, мав кумедний вигляд, бо хлопець зареготався.

— Що з вами? Чого ви витріщилися на мене? Не впізнаєте?

— Хто ви?

— Як? — заїкнувся хлопець. — Ви не впізнаєте мене, Василю? Що ж зі мною трапилося? Невже триклята машина так мене покалічила? Я завжди був переконаний, що кібернетика до добра не доведе! Бач ти — людину консервувати, а потім знову воскрешати!

Я не міг стриматися від усмішки, слухаючи цю тираду. Перед нами був все-таки професор Діжа, тільки чомусь він став молодшим на добрих тридцять років.

— Заспокойтеся, Іване Ігнатовичу, — озвався я. — Якщо апарат змінив вас, то, повірте, тільки на краще. Погляньте хоча б на руки!

Помолоділий професор простяг руки вперед, занепокоєно оглянув їх. В його очах промайнув вираз здивування, а потім задоволення.

— Гм... гм! Дивно! Неймовірна трансформація! Невже вони вміють омолоджувати? Я добре бачу, що моя шкіра така, як була в дні юності! Дзеркало! Дайте мені дзеркало!..

— Пробачте, професоре, — розвів я руками, — але в мене, крім оцієї чудної одежини, нічого нема… А у вас тим більше…

Тільки тут Іван Ігнатович зрозумів, що він голий. На його щоках спалахнув рум’янець. Він жестом попросив що-небудь прикритися. Космонавт подав йому таке ж вбрання, як і в мене. Одягнувшись, професор знову попросив дзеркало. Чужинець якусь мить задумливо згадував, потім розвів руками.

— Я зрозумів. Але тут нічого подібного нема. В нас в далекі часи теж вживали шліфовані поверхні, які відбивають світло. Такі речі використовували, крім побуту, в астрономії, для конденсування променів далеких світил…

— Рефлектор! — задоволено озвався професор.

— Але то була первісна стадія культури, — продовжував космонавт. — Тепер у нас інша техніка, інші методи. Потім ви зрозумієте…

— Не знаю, яка тут техніка, — пробубонів Іван Ігнатович, — а подивитись на свою фізіономію нема змоги, це я добре зрозумів. То скажіть же, яким чином я став молодим? Та й супутник мій теж якийсь інший, ніби обновлений…

Я справді відчував себе незвичайно легко, піднесено. Думки були ясні, чіткі.

— Нічого складного нема, — сказав космонавт. — Записуючи вас у свою "пам’ять", апарат запам’ятовує тільки потрібні, здорові елементи, а все непотрібне для організму — залишається поза програмою…

— Зрозумів! — вигукнув професор. — Чорт забери! Це ж здорово! Це ж вирішення проблеми довголіття!..

— Так, — підтвердив космонавт. — Ви, напевне, житимете набагато довше, ніж ваші ровесники.

— Ех, нам би на Землю таку машину, — заздрісно сказав Іван Ігнатович.

Космонавт похитав головою.

— Ви все одно не зрозумієте. Поки що. Пройде десять–двадцять тисяч років, і тоді…

Професор штовхнув мене під бік, підморгнув.

— А він — наш господар — гуморист! Десять–двадцять тисяч! Гм. Так ніби день–два!

— Що ви сказали? — не зрозумів чужинець.

— Це я так, про себе…

Космонавт граціозно підняв руку, доторкнувся до стелі. Спереду виникло яскраве світло. Воно було голубуватих тонів, переливалося ніжними, ледь помітними хвилями. Прозорі пластини сфери розсунулися, відкриваючи широкий отвір входу.

Чужинець подивився на нас, гостинно розпростер руки.

— Ви хотіли бачити мій світ? Виходьте. Ми прибули на кордон нашої системи…

СВІТ БЛАКИТНОЇ МРІЇ

Мені важко знайти слова в нашій мові, щоб передати ті враження. Все було надзвичайне, дивовижне, казкове. Інколи в мене виникало почуття, ніби я сплю і бачу якийсь чудесний світ блакитної мрії. Так я й назвав той край, таким він і залишився у моїй пам’яті до сьогоднішнього дня.

Ми вийшли з кулі. Я сподівався побачити незнайому розкішну природу чужої планети. Та ніякої природи не було.

Під нами мерехтіла блакитна підлога. Навколо, в зеленкуватому тумані, здіймалися вгору тонкі обриси прекрасних будівель — гармонійних і легких. Здавалося, то не будівлі, а породження мрії якогось геніального художника, плід натхнення великого поета, чудова симфонія фарб, звуків і ліній.

Недарма ніяких рослин ми не бачили навколо будівель — вони були б просто зайвими і непотрібними… Я зрозумів, що тутешні люди перевершили природу в своїх можливостях і тому, очевидно, відмовилися від її краси, створивши свою власну, за велінням розуму, почуття…

Я був ніби у сні. Голова паморочилася, перед очима пливли барвисті кола. Та й не дивно. Жити на планеті, де ще тільки мріють про польоти на Місяць, де ще живуть у тісних і темних приміщеннях, де вважають архітектурними поемами древні собори з важких брил каменю, і раптом потрапити в такий легендарний світ. Напружені нерви ледве витримували ті відчуття.

Я поглянув угору. Над нами розстилалося оксамитно-чорне небо, всіяне яскравими вогниками крупних зірок. Але звідки ж світло, якщо тепер ніч?

Я здивовано оглянувся. Світло випромінювали самі будівлі, підлога навколо, кожен предмет. Хвилі м’якого проміння, здавалося, пливли просто в повітрі.

— Що це за планета? — не стримався я. — І чому таке темне небо? Невже атмосферна оболонка дуже тонка?

— Це не планета, — усміхнувся космонавт. — Це космічна станція для міжзоряних кораблів. Тут є все необхідне — інформація, пальне, запасні апарати.

— Станція? Така велетенська? — ахнув професор.

— Це ще не дуже велика. Є набагато більші. Ми можемо обійти навколо, я вам дещо поясню…

Космонавт рушив уперед, ми за ним. Йти було легко, настільки легко, що хотілося підскочити і летіти над поверхнею дивної споруди. Сухе, насичене озоном повітря живлющим джерелом вливалося до легенів, збуджувало думку, підбадьорювало. Якось підсвідомо я сприймав слова космонавта, що йшов попереду і пояснював призначення будівель.

Я дізнався, що ми перебуваємо в середині гігантської сфери, яка має кілька кілометрів у діаметрі і зроблена з синтетичних прозорих речовин величезної щільності, яким не страшні зустрічі навіть з найбільшими метеорами. В одній половині цієї кулі влаштована система штучного тяжіння, а також будівлі з необхідною апаратурою, про які спочатку нам говорив космонавт. Він розповідав нам про принцип роботи їхніх кібернетичних машин, але я нічого не зрозумів. Пам’ятаю тільки одне — ті люди повністю поєднали біологію з механікою та електронікою. Саме на такому принципі працював той апарат, який законсервував нас в анабіозному стані і знову перевів у звичайний стан. Я запитав про музику, що супроводжувала мене в час небуття. Космонавт пояснив, що

деяка частина свідомості зв’язана з системою штучного мозку для контролю. Вона настроюється на певну мелодію, певний ритм, які супроводжують перетворення. Якщо з’являються фальшиві акорди, апарат автоматично відновлює потрібний процес, не допускаючи загибелі жодного елемента "законсервованої людини".

Ми ввійшли до першої будівлі. Це був центр інформації. Назустріч нам з туманного отвору великої сфери вийшли дві постаті, схожі на нашого господаря. Космонавт простягнув їм руки. Всі троє радісно обнялися і довго дивилися один одному в очі. По вигляду цих розумних істот я бачив, яка напружена думка клекотить зараз в ефірі, передаючись від одної людини до другої.

Потім "земляки" нашого господаря зацікавлено повернулися до нас і приязно захитали головами. Ми з Діжею переглянулися, ніяково затупцювали на місці, відчуваючи себе дітьми поряд з представниками цієї цивілізації.

Згодом ті двоє зникли знову в сфері — керівному мозку станції, як пояснив космонавт. Він оглянув кілька незрозумілих апаратів, на мініатюрних екранах яких пульсували бліді вогники. Там були записи всіх новин за ті дві тисячі років, що він провів у польоті. Ви дивуєтесь, що він так багато літав? Еге, я розумію вас... Адже апарат того космонавта міг долати будь-яку відстань за мінімальні частки часу. Тут нібито протиріччя. Але він пояснив нам, що ті тисячоліття він провів у інших світах, вивчаючи тамтешню цивілізацію.

Все, що розповідав чужинець, було дуже й дуже складне. Тому я частково не сприймав те, що він говорив, натомість знову й знову милувався формами чарівних будівель.

Правду кажучи, я не зміг би ні намалювати хоч приблизно тих споруд, ні описати їх. Це було щось поза буденним, звичайним сприйманням. Я бачив гармонійне, м’яке сплетіння ледве вловимих

ліній, які бурхливо… так, так, саме бурхливо охоплювали свідомість і несли її на крилах уяви в царство дивної мрії. Як пояснити вам таке відчуття?

Це можна порівняти хіба з морською хвилею під час бурі. Бачиш її форму, колір, заглядаєш в прозору глибінь, милуєшся міріадами бризок, що райдугою горять проти сонця, але не можеш охопити її, як щось ціле.

Я ніяк не міг збагнути, як можна створити такі споруди і з допомогою чого. Професор теж не відводив погляду од велетенського купола, що мінився мільйонами відтінків барв, ніби грав якусь чарівну симфонію променів.

Отямившись, ми запитали космонавта, хто і як будував ці архітектурні шедеври.

Космонавт здивовано поглянув на нас, ніби не міг збагнути, чого ми хочемо.

— Цей метод у нас вважається уже застарілим. Тепер будують набагато швидше і ефективніше. Художник-архітектор одержує замовлення побудувати необхідну споруду, йому надають потрібні автомати, матеріали. У всякого художника є свої мрії, задуми, видіння. Наймиліші мрії він втілює в реальні споруди…

— Як саме? — не стерпів я.

— Через ланцюг проміжних кібернетичних апаратів, — відповів космонавт. — Невже ви не розумієте? Ну, може, у вас використовують машини для трансформування слабких м’язових зусиль в набагато сильніші?..

— Маніпулятори, — шепнув професор.

Я сказав, що на Землі щось подібне є, але тільки на початку свого розвитку.

— Саме на такому принципі проводиться у нас будівництво, — вів далі космонавт. — Думки архітектора чи конструктора перетворюються в енергетичні сигнали, а згідно тих сигналів автомати роблять все, що задумано. Ясно й просто…

— Хм, — озвався професор. — Для них це ясно й просто. А в нас голова обертом іде…

Я згодився з ним і попросив космонавта, щоб він розповів нам про свою планету, про її людей, про їх життя і роботу. А перед тим щоб він назвав своє ім’я, бо якось негарно говорити з людиною і не знати, як до неї звертатися.

У відповідь ми почули якусь плутанину. Апарат-перекладач явно не знав, як передати нашими звуками ім’я чужинця. Космонавт занепокоєно нахмурився. На ніжно-фіолетовому обличчі поповзли сірі плями, глибокі очі потемніли. Я всім єством своїм відчував напружену роботу колосального мозку чужинця. Він напевне намагався збагнути, як спростити своє ім’я, щоб воно стало доступним нашому сприйманню. Нарешті в погляді його з’явився вираз задоволення.

— Я знаю, — почулася відповідь. — Це буде приблизно значити Народжений Небом. А тепер підійдіть сюди, я познайомлю вас з нашою системою і розповім про історію нашої раси…

РОЗПОВІДЬ НАРОДЖЕНОГО НЕБОМ

В стіні будівлі відкрився темний отвір. Він розширювався, охоплюючи всю верхню половину сфери. Мені стало моторошно. Створювалося враження, ніби ми стоїмо на якомусь диску, а навкруги нічого нема, крім безконечної пустелі Космосу. Над нами горіли яскраві зірки кулястого

скупчення. За ними розкинулася на чверть неба гігантська зоряна спіраль — безумовно, галактика, схожа на нашу власну. Прямо перед нами простір чорнів бездонним проваллям. Там я не бачив жодної зірки, жодної туманності.

Народжений Небом перехопив мій здивований погляд і показав рукою в той бік.

— Не дивуйтеся. Ми на краю Космосу.

— Що він говорить? — здвигнув плечима професор. — На краю Космосу? Гм... У нас теж колись говорили про край світу, але то було в часи зародження культури...

Народжений Небом відчув іронію в тоні Івана Ігнатовича, легка посмішка освітила його очі. З отвору автомата-перекладача полинули слова:

— Поняття "край Космосу" умовне. Космосом наша наука називає таку частину матеріального світу, створіннями якої являємось ми і яка доступна для вивчення, для проникнення в неї...

— Хіба можливе існування, недоступне для вивчення? — насторожено запитав Діжа.

Народжений Небом добродушно усміхнувся.

— Мабуть, на вашій планеті уявлення про безконечність ще примітивні. Наша наука досить глибоко проникла в неї, але ще досі вважає, що стоїть лише на початку шляху. Коли ми прибудемо в наш науковий центр, я відшукаю в архіві такі матеріали, які могли б пояснити вам мою думку. А перше підтвердження, будь ласка, перед нами. Там — Антикосмос, ми там не бачимо нічого.

— Антикосмос? — здивувався я. — Антисвіт… Ми вже говоримо про це на Землі. Але наші вчені вважають, що антисвіт можна бачити. Адже кванти променів однакові скрізь?..

Народжений Небом з жалем поглянув на мене і знову терпляче почав пояснювати:

— Ви, очевидно, маєте на увазі світ негативних енергій. Той світ теж існує, але не в наших координатах. А цей Антисвіт — могутні центри конденсованої енергії в нейтральному стані. Ми давно намагаємося проникнути туди, але безуспішно. Тисячі людей віддали життя для цього — і все дарма. Нашу Метагалактику від Антисвіту відділяють могутні поля — результат взаємодії двох субстанцій буття. Апарати, які спрямовувались туди, або повертають убік по крутій спіралі, прямуючи вздовж викривленого простору, або, пробиваючи сферу Космосу, назавжди зникають з нашого світу. Проте безперервний поєдинок з Антикосмосом дозволив нам відкрити дивовижні таємниці матерії, часу і простору. Ви самі бачили, як ми легко подолали відстань у мільярди світлових років.

— Мільярди світлових років! — аж захлинувся професор. — Невже в таку далину заніс нас бісів апарат? Яким же чином? І скільки ми летіли? Якщо по відносному часу, то на Землі, мабуть, вже минуло теж біля мільярда років!..

— Ні! Такі апарати, на яких залітали в інші галактики, використовуючи парадокс часу, були в нас давно, — заперечив космонавт. — Вони не виправдовували себе, бо дослідники Космосу поверталися додому через тисячоліття, коли їх дослідження вже були застарілі і непотрібні. А тепер ми використовуємо анігіляцію між часом і античасом. Це дозволяє майже виключити час польоту. Намічається курс, включається реакція, і апарат ковзається поміж потоками часу і античасу. Він починає взаємодіяти з простором, тобто стає реальністю, тільки в наміченому місці.

— Містика якась, — сказав Іван Ігнатович.

— Для нас ні, — відповів Народжений Небом. — У нас взагалі давно забули такі поняття, як ви тільки що назвали. Треба довго пригадувати, щоб зрозуміти, що воно означає. Ну а тепер досить, я бачу, що ви втомилися. Докладніше потім. Краще послухайте про історію нашої раси…

Над нами знову заграв купол станції, в обличчя пахнув легкий вітерець. Народжений Небом увімкнув якийсь апарат. Невидимі пестливі руки підхопили нас, підтримуючи в повітрі в напівлежачому положенні. Це було до речі, бо нам уже надокучило стояти, а стільців ми ніде не бачили.

Народжений Небом заплющив очі, склав руки на грудях. З отвору автомата-перекладача пролунали тихі звуки. Затамувавши подих, слухали ми дивовижну розповідь про бурхливий розвиток чужої далекої цивілізації.

— Сто тисяч років тому біля невеликої голубої зірки, ім’я якої, за вашими поняттями, означатиме Великий Покровитель, на планеті Осяйній у житті людської раси почався історичний період. Збереглися записи того часу, визначні пам’ятники культури, руїни будівель. Швидко минув період перших примітивних машин, які працювали з допомогою водяної пари або згоряння органічного пального. Та ось наступила ера електрики і атомного ядра. Соціальний хаос минав, сила і розум примусили деякі авантюристичні групи відмовитися від політики розколу і ненависті. Всі сили були кинуті на подолання природи, на вивчення Космосу. Наступила ера Великого Достатку.

Ми знайшли багато сусідніх цивілізацій в недалеких системах, поєднали з ними свої сили і можливості, сягнувши швидкісними кораблями навіть до інших галактик. Але разом з достатком прийшла і

невідома нашим предкам небезпека. Вона зветься перенасиченням. Ви, певне, не розумієте, про що я кажу? Поясню якомога простіше…

Всяку посудину не можна наповнювати безкінечно. Людина теж до певної міри посудина. Вона головна вітка еволюційного розвитку тваринного світу. Але кожна вітка має свій закономірний кінець. Ви знаєте про біологічні тупики? Вони свідчать про зашкарублість матерії. Людина в будь-якому світі обов’язково прийде до біологічного тупика, як і всі її нерозумні предки і родичі. Ви дивуєтесь? Все дуже просто… Людина одержує від предків важкий і примітивний травний апарат, який відбирає в неї майже всю енергію думки і діяльності. З одного боку витрата енергії на здобуття їжі, з другого боку — витрата енергії на засвоєння тієї їжі. Доки триває такий стан речей, людина лишатиметься на певному обмеженому рівні розвитку, дуже повільно посуватиметься вперед і, зрештою, дійде до інтелектуальної кризи.

Так сталося у нас, на планеті Осяйній. Мозок — біологічна основа інтелекту — розвивався повільніше, ніж Знання. А потік Науки зростав так бурхливо, що став привілеєм десятків людей. Більшість уже була неспроможною сприймати неймовірні досягнення Розуму. Наступило велике протиріччя — протиріччя між бажанням і можливістю.

І тоді була здійснена найбільша революція — революція духу і тіла. її ініціатором був великий учений Вогняний Смерч. Правда, дивне ім’я? Воно, між іншим, дуже пасувало до всієї його діяльності. Отже, він розпочав нечувану дискусію з участю всього населення планети. Це була дискусія про смисл подальшого буття Людини, про шляхи її розвитку. Вогняний Смерч висунув свій радикальний проект, в передмові до якого було коротко і ясно сказано:

"Людина в такому вигляді, як тепер, вичерпала себе. Всяка еволюційна лінія має логічний кінець, бо органічна матерія може бути пластичною тільки до певної міри. Задовольнятися лише достатком, тягти в Космос спадщину від тварин — грубу, біологічну машину живлення — безглуздя. Гряде Велика Революція. Якщо ми знехтуємо її —

постане реальна небезпека виродження інтелекту. Але, на щастя, людина має Розум, здатний усвідомлювати будь-яку небезпеку і втручатися в хід природних, одвічних процесів. Революційна перебудова людини необхідна. Вона складається з кількох пунктів. Перехід на нову енергетичну систему харчування, переселення в Космос і, головне, необмежений розвиток кожного індивідуума, як єдиного, активного носія проявлень навколишнього світу".

Проект Вогняного Смерча передбачав кілька етапів переходу на новий спосіб живлення. Перший — засвоєння органічних речовин через легені, прямо з повітря. Це мало спростити травний апарат і посилити функції мозку, з допомогою якого потім можна було б свідомо регулювати діяльність будь-якої частини організму. Після цього проектувалися ще два етапи, на останньому з яких людина могла позбутися сну. В останні тисячоліття наша раса цього досягла.

Більшість підтримала Велику Революцію. Упродовж ста поколінь цей сміливий задум було повністю здійснено. Людина стала жити на іншій енергетичній основі. Разом з тим прийшло довголіття, розширилися можливості і запити мозку, розуму. Ідеї Вогняного Смерча торжествували. Але сам він не дожив до тих днів. Людство переселилося в простір, поступово забудувавши його великою кількістю гігантських штучних планет. Людина одержала повну свободу діяльності і розвитку. І тоді почався неймовірно бурхливий розвиток Знання.

Вдячні нащадки побудували на залишеній планеті пам’ятник Вогняному Смерчу. Він зветься Храм Великої Революції. Там поставлена його статуя. Пам’ятник височіє над пустельною планетою, як символ перемоги Розуму над ворожими силами Космосу.

Подивіться вгору. Ви бачите велику блакитну зірку? Це і є Великий Покровитель — наше центральне світило. Може, вас дивує, що воно так далеко? Річ у тім, що кордони заселеного простору відсунулися на

світловий рік від планети. В сфері такого діаметра кружляють десятки тисяч штучних планет.

Голос Народженого Небом, вірніше голос мініатюрного перекладача, замовк. Ми довго мовчали — зачаровані, вражені, схвильовані. Те, що я розповів вам, Оксано, тільки блідий ескіз велетенської картини, яку намалював Народжений Небом.

Через деякий час я відчув дотик руки. Мене штовхав професор. Змовницьки підморгнувши, він прошепотів:

— Послухайте, Василю! Він тут наговорив нам про нову енергетичну основу і так далі. Я, звичайно, захоплений, радий, але…

— Що але?..

— Чи не криється в цьому небезпека особисто для нас? Га?

— Яка небезпека? Що ви вигадуєте?

— Тихо… Послухайте мене і подумайте… Вони перейшли на якусь нову енергетичну основу харчування. Значить, і методи харчування інші. А ми з вами люди, так би мовити, примітивної формації… І може виявитись, що звичайної їжі в них нема. Що тоді?

А справді, що тоді? Я відчув слушність запитання Івана Ігнатовича. Треба запитати господаря.

Але Народжений Небом вже почув нашу розмову і зацікавлено повернувся до нас.

— Що вас непокоїть? — запитав він.

Я сказав про наші сумніви.

— Наші органи живлення видозмінені. Нічого не залишилося від тваринної спадщини. Під шкірою лежить енергетичний шар, що акумулює потрібну для організму енергію в спеціальних установках. їх вистачає на все життя, починаючи від повноліття. Але ж у вас… все залишилося по-старому… Справді, що можна зробити?..

— Я так і знав, — пробурчав професор. — Серед цього благолєпія і красоти здохнеш від голоду.

Я ледве стримався від усмішки, хоч смішного в нашій ситуації було мало. Нарешті Народжений Небом після довгої паузи сказав:

— Я знаю, що треба зробити.

— Ну от і слава богу! — радісно зітхнув професор.

— Ми негайно вилетимо на планету Осяйну.

— Але ж там нікого нема. Ви ж нам про це щойно сказали, — занепокоївся Іван Ігнатович.

— Так, там люди не живуть. Там тільки ліси, тварини та підземні автоматичні копальні, які переправляють метали на штучні планети. Але не турбуйтесь. Я сподіваюся, що плоди деяких дерев будуть їстівними…

Професор почухав голову, засопів незадоволено.

— Хочеш не хочеш, а станеш вегетаріанцем. От якби м’ясця…

Народжений Небом похитав головою.

— У нас м’яса тварин вже давно не вживають. Але якщо ви хочете, то я допоможу вам.

— Ну так поїхали, бо від цих розмов у мене спазми в шлунку…

Народжений Небом встав з невидимого ложа, підійшов до голубуватого прозорого підвищення, де поблискували невідомі прилади.

— Я передам всю свою інформацію в Загальне кільце, — почули ми голос. — Потім ми вирушимо на Осяйну.

— Дозвольте узнати, — озвався професор. — Нас знову треба перетворити на… пробачте… консерви?.. Тобто перевести в стан анабіозу?

— Ні. Для внутрішніх польотів є інші апарати. Це дуже швидко.

— Ну то гайда. Куди йти?..

Народжений Небом підвів нас до невеликої чорної машини, схожої на лімузин. Ми сіли на невидимі сидіння. Стало темно. Потім спереду виникло блакитне проміння, вималювалася постать Народженого Небом. Він заспокійливо озирнувся і поклав тонку чорну руку на маленький овальний пульт…

ПОЛІТ ДО ПЛАНЕТИ

Я чекав якогось гуркоту, наростання ваги, які мусили б супроводити політ. Нічого того не було. Жодного струсу, жодного колихання або звуку. Минуло кілька хвилин. Я почув шепотіння Івана Ігнатовича:

— Чи ми летимо, чи ні? Як вам здається?

— Та хто ж його знає? Нібито стоїмо на місці…

— Так чого ж він ще жде? Може, зіпсувалася ця таратайка?

Я звернувся до Народженого Небом з запитанням. Темна постать спереду заворушилася, почулися слова автомата-перекладача:

— Ми летимо.

— Дивно. А як же прискорення? Чому ми не відчуваємо його? Невже така мізерна швидкість?

Народжений Небом напівобернувся до нас. В голубій півтемряві я бачив, як він посміхався.

— Ви забуваєте про сотні тисяч років наукового прогресу. Ми давно позбулися тих шкідливих явищ, що супроводжували швидкий політ. Апарат, в якому ви знаходитесь, пересувається теж з необмеженою швидкістю…

— Всередині системи? — жахнувся я,

— Так.

— А метеорити, а тяжіння центрального світила?

— Не бійтеся. Ми недаремно всю історію змагаємося з Антикосмосом. Наша техніка використовує деякі сили антисвіту. Для нашого апарата сила тяжіння врівноважується антитяжінням, і він може зупинятися в першій-ліпшій точці майже миттєво, не завдаючи шкоди людям, що перебувають у ньому…

Те, що казав Народжений Небом, було неймовірним. Незбагненні сили Космосу, яких люди Землі ще зовсім мало знали, в суть яких ще тільки збиралися проникати, служили розумним істотам цієї раси, ніби покірні свійські тварини. Я не хочу применшити значення нашої земної науки, навіть думка про це не виникала в моїй свідомості. Адже наука Землі дуже швидко проникла в ядро атома, загнуздала електричну силу матерії, сягнула силою розуму в далекі світи і створила на основі переможної сили абстракції теорію відносності — цей фундамент майбутніх неймовірних відкриттів…

Я знав про це, пишався вченими рідної планети… Та все ж мій розум схилявся перед гігантськими кроками чужої цивілізації. Проте заздрості чи якогось схожого почуття в мене не виникало. Навпаки, я відчував, що більшість відкриттів того світу були б чужими для нас і поки що непотрібними, як непотрібними були б атомні реактори або електростанції скіфам чи дружинникам князя Олега…

Мої роздуми перервав Народжений Небом.

— Ви можете оглянути систему і кілька заселених штучних планет, — сказав він.

Стінки навколо нас зникли, з усіх боків чорнів безконечний простір, блимаючи холодними ліхтариками далеких світів. Це сталося так раптово, що я завмер від жаху. Хоч я і мріяв усе життя про космічні польоти, але не думав, що це станеться так швидко, несподівано і неймовірно. Десь в глибині моєї свідомості заворушилася заспокійлива думка: "А може, я сплю? Поворухнутися, розплющити очі… і все зникне…"

Я щипав себе, тер очі, але не прокидався. На моїх руках відчувалася прохолодна тканина, зроблена неземними машинами, я сидів на невидимому сидінні, а спереду темніла постать Народженого Небом — чужої людини чужого світу.

— Кошмар якийсь, — пробурмотів я несподівано.

— Ага, — підхопив професор нервовим тоном, — вам теж це здається кошмаром! Тільки навряд чи він коли-небудь закінчиться для нас. Влипли ми з вами в історію… Ви тільки гляньте, нічого навколо нема, нерви не витримують. Летиш серед Космосу, наче відьма на мітлі…

Народжений Небом, напевне, зрозумів суть нашої розмови, бо ми раптом почули голос:

— Для вас, очевидно, незвичне таке видовище. Погляньте тоді на життя кількох станцій…

Темрява Космосу зникла. Натомість ми побачили зображення зеленкуватої напівпрозорої сфери, яка швидко наближалась.

— Передача на відстані, — пояснив Народжений Небом.

Сфера ніби розтанула, ми опинилися всередині небесної станції, схожої до тієї, де ми зупинилися вперше, тільки незрівнянно більшої. І знову мене захопили архітектурні творіння невідомих художників чужого світу. Тут я побачив будівлі простіших і суворіших форм, доступних для відчуття земної людини.

— Тут народжуються наші діти, — обізвався Народжений Небом. — Вони знаходяться на такій станції, доки не досягнуть мужності.

— І скільки триває процес змужніння? — зацікавився професор.

— Біля року… по вашому рахунку часу…

— Як? Один рік? І… виростає нормальна людина?..

— Так, — підтвердив Народжений Небом. — Цілком нормальна, готова до будь-якої діяльності.

— А освіта, інтелектуальна підготовка? — вражено запитав професор.

— Дитина народжується з мінімумом необхідних знань, — пролунала відповідь.

— Не повірю! — аж скрикнув професор. — Народжується… з готовими знаннями? Що ж це… автомат, якому можна скласти певну програму?

— Вище автомата, — спокійно сказав Народжений Небом. — Ви знову забули про тисячоліття розвитку нашої раси. Ми використали явище інстинкту. Древні тварини діють змалку так, ніби їх хтось навчив. Ви знаєте про це?

— Так… Але я не розумію…

— Слухайте. Коли Вогняний Смерч здійснював Велику Революцію, він запропонував поєднати в майбутньому Розум та Інстинкт. Це не було в протиріччі з природою.

— Як же так, — заперечив професор, — адже людина, одірвавшись від тваринного світу, перейшла на більш високий ступінь пізнання світу і діяльності — свідомість…

— Так, — згодився Народжений Небом. — Але, одержавши свідомість, людина втратила силу інстинкту, що поволі засинав у ній. А це така сила, про яку забувати не слід. Справді, подумайте, скільки років треба тратити, щоб кожного новонародженого довести до стану зрілості. І так без кінця, в кожному поколінні. Тільки в окремих індивідах велика кількість змін, накопичених в сотнях поколінь, переходить в

якість. Так не мусить бути. Кожна людина хоче мати насолоду від Знання, здобутого предками. І ми згадали про Велику Спіраль розвитку, закон якої говорить, що кожне явище, кожна суть може бути повернута в буття на вищій основі. Ось чому Вогняний Смерч розбудив у людині інстинкт. Він дав змогу колосальні знання батьків передавати дітям в потенціальному стані, використовуючи закони спадковості. Упродовж сотень поколінь ми й добилися того, щоб діти народжувалися з готовими знаннями. Тільки ви не зрозумійте примітивно. Я не хочу сказати, що новонароджені відразу стають інженерами, космонавтами, дослідниками. Вони, безумовно, вчаться. Але все те, що вони вчать, вже закладено в їхньому розумі в потенції.

— Аж голова тріщить! — майже простогнав Іван Ігнатович. — То ви, може, дітей прямо в апаратах якихось одержуєте?

Народжений Небом засміявся. Звуків, звичайно, не було чути ніяких, але по його очах я бачив, що він сміявся.

— Ми тільки впливаємо на процес росту, — нарешті почулася відповідь. — А зародження відбувається, як звичайно. Що ж стосується штучного створення людини, то це цілком посильне завдання для нашої науки. Експерименти проводилися в недалекому минулому…

— І що ж? — жваво підхопив професор.

— Експеримент закінчився успішно з фізичної точки зору. Людина жила і діяла. Але вона не мала індивідуальності, була своєрідним автоматом. Ми переконалися, що індивідуальність — це результат дуже довгого розвитку безконечного ланцюга попередніх предків, починаючи від одноклітинних. Такої складової частини, як спадковість, в штучне створіння не всунеш.

— Декому на Землі, — озвався до мене професор, — такі люди без індивідуальності не завадили б. Хороші солдати-автомати…

Я мовчки згодився з ним.

— Та штучна людина скоро вмерла, — після паузи вів далі Народжений Небом. — Ми тепер відмовилися від таких дослідів, та вони й не потрібні… Але ми скоро прибудемо на планету Осяйну. Огляньте станцію для новонароджених.

Наш апарат пройшов крізь ряд гігантських приміщень, подекуди зупиняючись. Мене дуже зацікавило друге приміщення. Там, як сказав Народжений Небом, забавлялися майбутні дослідники Космосу. Під височенним багатокілометровим куполом казкового палацу в рожевих сутінках крутилося, плавало в повітрі своєрідне колесо. Воно було розділене на сектори-кабіни, в яких виднілися веселі обличчя малолітніх земляків Народженого Небом. Навколо колеса розсипалися жмути розмаїтих іскор, барви колеса безупинно мінялися — від фіолетового до темно-червоного. Народжений Небом задивився у височінь, очі його замріялися, тінь смутку пролетіла по фіолетовому обличчю. Потім він зітхнув.

— Я теж колись виховувався тут. Як давно це було… Веселі, незабутні години…

Він сидів кілька секунд непорушно і в цю мить так нагадав мені звичайну людину нашої Землі, що я довго не міг звільнитися від дивної ілюзії. Мені здалося, що колесо вгорі — звичайне колесо аерогляду в парку, на схилах Дніпра, а в ньому звичайні, київські діти, а отут, біля мене, стоїть якийсь батько і сумує за пройденою молодістю.

Але ілюзія була недовгою. Апарат потягнув нас далі, де стояли дивовижні устрої, що активізували процес розвитку дітей. Я, правду кажучи, нічого не зрозумів. Та й професор, мабуть, не більше, бо в третьому приміщенні він не витримав і сказав:

— Все це дуже цікаво, але нам пора на планету. Організм, знаєте, вимагає… е-е… живлення…

— Апарат не припиняє руху й на мить, — пояснив Народжений Небом. — Ми бачили тільки зображення на відстані.

І все навколо зникло, по боках знову темнів міжзоряний простір, а спереду з’явилася гігантська зеленкувата куля планети Осяйної…

ПОЄДИНОК

В очі вдарило яскраве проміння. Я помітив, як з-за диска планети виповзає маленьке голубувате сліпуче світило. Народжений Небом кивнув головою, коротко мовив:

— Великий Покровитель.

Апарат, непомітно змінивши швидкість польоту, знижувався. Планета вже застилала півнеба, голуба зірка перейшла десь вгору. Мимо нас промайнули колосальні сфери небесних станцій — вони кружляли по орбітах навколо Осяйної.

Народжений Небом, поглянувши на нас, запитав:

— Де будемо спускатися, серед лісів чи на плоскогір’ї? Під нами хащі древніх джунглів…

— А де можна швидше здобути дичину? — поспішно запитав професор.

— Звичайно, серед лісу.

— Тоді спускайтеся негайно.

Апарат різко пішов униз, увійшов у сріблясті пасма хмар, пробив їх і став повільно знижуватися над масивами червонуватих дерев. Вдалині з’явилися хребти гір, закутаних синьою імлою, праворуч заблищали в промінні Великого Покровителя широкі озера.

Народжений Небом задоволено поглянув на нас.

— Тут найкраще. Тварини приходять на водопій, легше вислідити. Крім того, над озерами — я пам’ятаю з древньої історії — росте багато плодових дерев.

Професор не заперечував. Він уже енергійно потирав руки, смакуючи наперед іншопланетні плоди. Потім тривожно прихилився до мене.

— Е-е, Василю... А вас не бентежить думка про те, що ми з іншого світу і тутешні плоди можуть бути непридатними... навіть шкідливими? Га?

Я одвернувся, щоб не засміятися. їй-богу, важко було ставитися до цього молодого хлопця, як до професора Діжі, коли б не той самий скрипучий голос і не той самий незмінний консерватизм у всьому, за який він одержав звання "консервованого Моржа". Я трохи поміркував над сумнівом Івана Ігнатовича, знизав плечима.

— Побачимо, — непевно сказав я. — Думаю, що біологічна основа тутешнього життя не дуже відрізняється від нашої.

Апарат безшумно опустився. Я напружився, чекаючи удару. Та навколо панувала тиша. Виднокіл згас, стіни нашого апарата стали непрозорими.

— Можна виходити, — почувся голос Народженого Небом.

Професор заворушився на сидінні, потім, щось згадавши, кашлянув.

— А як же ми будемо полювати? Чим? Адже руками ніякого звіра не спіймаєш?..

— Не турбуйтеся, — заспокійливо озвався Народжений Небом. — В інших світах нам доводиться зустрічатися з хижими тваринами. Проти них ми вживаємо випромінювачі енергії, які використовуються також для деяких технічних робіт.

Відчинилися люки. Важке задушливе повітря, насичене вологою і незрозумілими запахами, вдарило в обличчя. Я закашлявся, в голові запаморочилося.

— З незвички, — почувся голос Народженого Небом. — Можете не турбуватись. Ще в минулі віки наша атмосфера була очищена від шкідливих бактерій. Вам не загрожує ніяка хвороба.

Я відчув, що міцна рука космонавта підтримує мене. Нарешті, в очах прояснилося, дихати стало легше. Я оглянувся навколо, пройшов кілька кроків. Під ногами я відчував тверду землю, або, коли хочете, грунт, але все було іншим, зовсім іншим, ніж на рідній, далекій планеті.

Апарат сів на широкій галявині, прим’явши якусь рудувату траву з широкими спіральними листками. Така трава росла по всій галявині аж до озера. Де-не-де вона викидала високі, блискучі стебла з голубими пухнастими китичками. Поміж травами, при самому ґрунті, ріс рожевий мох. Він скрипів і пружинив під ногами. А далі широким кільцем озеро оточував густий-прегустий ліс. Стовбури дерев були чорні, з блискучою, ніби полакованою корою, а гілки мали переважно червоний або рожевий відтінок. Вони колихалися під поривами сильного вітру, до нас долинав похмурий, ворожий шум. Вгорі, над нами, над лісом, мчали кошлаті хмари якогось коричневого кольору, між ними інколи визирало голубе

сонце, і тоді широка поверхня озера спалахувала веселими, грайливими іскрами.

Я мимоволі згадав широкі рідні луки, наші привітні зелені ліси, пестливу течію Дніпра. Сум невидимою лапою добрався до серця, стиснув його кігтями. Ми в чужому, зовсім чужому світі, куди занесла нас дивна примха долі!

Народжений Небом показав широким жестом в бік лісу.

— Підійдемо туди. Пошукаємо плодів.

У його руці я помітив блакитний циліндр, з’єднаний з поясом прозорим зеленкуватим шнуром. Це, напевне, була та сама зброя, про яку й говорив раніше Народжений Небом.

Стіна лісу виростала, змикалася над нашими головами. Більшість дерев тягнулася в небо голими блискучими стовбурами, і тільки десь там, угорі, кучерявилися дрібнолистою кроною. Поміж ними росли також присадкуваті товсті дерева, ніби покорчені якоюсь ворожою силою. їх гілки були обліплені велетенськими відразливими бородавками фіолетового кольору, широкі, червоні листя з рожевим пухом на лицьовій стороні пучками звисали з тих бородавок.

— Перший Друг, — озвався Народжений Небом.

— Що таке? — не зрозумів професор.

— Дерево так зветься. Тоді, коли наша раса жила ще на планеті, плоди цього дерева рятували дикі племена від голоду.

Серед пучків червоного листя звисали продовгуваті плоди, завбільшки з чималий огірок, покриті зверху блискучою фіолетовою шкірою, схожою на надкрилля якогось фантастичного жука. Я, недовго

роздумуючи, видряпався по виткому рудому стовбуру рослини-паразита до перших гілок і зірвав з десяток плодів.

Іван Ігнатович запитливо глянув на космонавта,

— Що з ними робити?

— Обчистити.

Професор зняв фіолетову шкірку. Під нею була пухка м’якоть криваво-чорного кольору.

— Щось не дуже апетитний вигляд у Першого Друга, — заявив Іван Ігнатович. — А втім, зачекайте… — Він понюхав, лизнув, примружив очі. — Пахне приємно. Солодке. Ну, Василю, чи пан, чи пропав. Якщо помру, то не їжте.

Він жадібно вкусив соковитий плід. Я теж не став чекати, чи вмре, чи не вмре професор, і почав уминати Першого Друга. Запах його нагадував нашу земну троянду, на смак плід скидався на грушу. За якусь хвилину ми з’їли всі плоди. Професор облизався, поглянув ще вгору. Народжений Небом застережливо підняв руку.

— Треба утриматися. Не слід багато вживати нової для вас їжі.

— Але я відчуваю… е-е… якусь пустоту в животі.

— Зачекайте. Ми спробуємо здобути їстівну тварину.

— О! Це було б чудово! — вигукнув професор.

— Тоді підемо до озера.

Ми вирушили назад, вийшли з лісу. Хмари розійшлися, галявину заливали сліпучі промені Великого Покровителя. В його сяйві трава мала темно-фіолетовий відтінок. Біля озера промайнули якісь тіні. Народжений Небом мовчки пригнувся, жестом запропонувавши те саме зробити й нам. Потім ми почали обережно пробиратися поміж рядами фіолетових низькорослих кущів.

Показався берег озера. Недалеко від лісу, на мілині, бовталися у воді дивні тварини. Здалека вони були схожі на клубки щетини. Чулося задоволене гарчання, радісний вереск малечі.

Народжений Небом завмер.

Я побачив, як піднялася в повітря чорна рука. Блиснув блакитний циліндр. Вуха різонув різкий посвист. Тварини на березі сполошилися, з вереском кинулися врозтіч. На мілині залишився лежати непорушний клубок щетини.

Народжений Небом підвівся і спокійно попрямував до озера. Але не встигли ми пройти десяти кроків, як трапилося щось несподіване. З гущавини фіолетових чагарів метнулося довге чорне тіло і з грізним риком стрибнуло прямо на космонавта. Професор присів від жаху, я скрикнув від несподіванки.

Народжений Небом упав під тягарем звіра. Голубий циліндр відкотився вбік. Я бачив, як відкрилася червона паща і жовті зуби страховиська вхопили за руку космонавта, якою він захищав своє обличчя. Тканина, мабуть, не піддавалася зусиллям хижака, бо я почув жахливе злобне ричання.

"Загине наш господар!" — майнула болюча думка в моїй свідомості. Тканина довго навряд чи витримає. Я зацьковано озирнувся навколо. В око впала велика чорна палиця, мабуть сУха гілка з якогось дерева.

Підкоряючись пориву почуття, я схопив той дрюк і, люто скрикнувши, вдарив ним тварину по голові.

Страховище завило, підскочило вгору, перекрутилося на місці і кинулося на мене. Я відчув страшний удар в груди, бачив перекошене жахом обличчя професора, почув якийсь свист. Потім в очах потемніло, і я знепритомнів.

Не знаю, скільки я лежав, але коли опритомнів, то Великий Покровитель не змінив свого місця на небі. В грудях пекло, на щоці відчувалося щось гаряче. Я поворушився. Хтось допоміг мені звестися на ноги. Поряд зі мною стояли Народжений Небом і професор.

— Проклята тварина обідрала вам усю щоку, — тривожно сказав Іван Ігнатович. — Господаря нашого теж покалічила. Він якось доповз до апарата, відчинив його, і... знаєте — не повірив би, якби сам не бачив, — через хвилину був уже зовсім здоровий. А потім він приклав вам до щоки якийсь пластир (каже, що це штучна жива тканина), і тепер я не бачу на вашому обличчі жодного пошкодження...

Я полапав свою щоку. Справді, там нічого не змінилося. Тільки ще пекло, ніби від кропиви. Я повернувся до Народженого Небом, мовчки гаряче потиснув йому руку. Його очі сповнилися якимось внутрішнім теплом, радісно засяяли.

— Мені, завдячувати нічого, — почувся його голос. — Для нашої медицини — це дрібниці. А ось перед вами я у великому боргу дружби!

Я зніяковів, хотів заперечити, але Народжений Небом перебив мене.

— Я кажу те, що було. Ви врятували мене від смерті. Хто б знайшов мене або вас у диких лісах покинутої планети? Мій молодий друже з далекої планети, я не забуду ніколи вашої послуги.

Ми мовчали, зворушені його чулою, ніжною душею. Народжений Небом підійшов до трупа чорного хижака, суворо поглянув на нього. Потім похитав головою.

— Така нікчемна тварина, згусток м’язів, дикості і злоби — і раптом несе смерть людині. Ні, це неймовірно, недопустимо…

Потім його очі вдячно подивилися на мене, заглянули в глибину моєї душі.

— Я не боюся вмерти. Ніхто з людей нашої раси не боїться смерті. Але я не закінчив свого шляху…

— Якого шляху? — не стерпів професор.

— Життєвого, — відповів космонавт. — Кожна людина ставить перед собою мету. У мене вона теж є. Я говорив вам, що шукав серед Космосу цивілізацію, вищу від нашої.

— Ну і як? Успішно?

— Так. Я зустрів такий розвиток. Але мені довелося побачити форми, далекі від нашого шляху і мало зрозумілі. Та про це потім. Я хочу сказати, що вмерти можна тоді, коли виконав внутрішнє завдання.

Слабість від пережитої пригоди давалася взнаки: я ледве стояв на ногах. Народжений Небом помітив це і різко обірвав розмову. Він вказав на апарат, підхопив мене за руку.

— Досить розмов. Вам обом треба поїсти. Заберемо вбиту тварину. Вона лежить на березі.

— А як же ми будемо її їсти? — запитав професор. — Вогню у нас нема. М’ясо треба засмажити.

Народжений Небом заклопотано поглянув на нього.

— У нас тепер не використовують старовинний вогонь. Я бачив його тільки в давніх хроніках, а також на інших планетах. Але… я знаю, що робити. Сідайте в апарат, беріть тварину. Ми полетимо до Храму Великої Революції. Там знайдемо вогонь…

ХРАМ ВЕЛИКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Професор і Народжений Небом попрямували до озера, а я тим часом оглянув убитого хижака. Тварина чимось скидалася на кенгуру і разом з тим на пантеру. Шкура її була гладенькою, без шерсті. На масивній шиї сиділа велика плесковата голова з довжелезними щелепами. Тулуб був гадючий, Довгий і рухливий. Він закінчувався товстими лапами з велетенськими кігтями. Хвоста тварина не мала. Такого звіра могла створити і природа Землі, але в кожній деталі будови хижака я бачив, що це породження чужого світу, далеке від нашої еволюції.

Незабаром повернувся космонавт з Іваном Ігнатовичем. Вони принесли здобич. Це була восьминога травоїдна тварина, схожа на борсука, вся заросла довжелезною шерстю. Народжений Небом сказав, що ці тварини, під назвою Тихий Крок, страшенно швидко розмножуються, і тому ще збереглися, незважаючи на те, що хижаки нещадно поїдають їх. Здобич поклали в машину, і ми вирушили в дорогу.

Апарат піднявся над лісом і взяв курс до гірського хребта. Внизу миготіли масиви джунглів, ряди невеликих озер, голубі звиви повноводих річок. На берегах подекуди можна було помітити руїни великих міст, залишки широких вулиць, доріг, велетенські башти і естакади.

Професор важко зітхнув, покрутив головою.

— Таку планету залишили. Варвари. Летіти кудись у небесну пустелю, коли тут така краса…

Я штовхнув його під бік, кивнув на Народженого Небом.

— Негарно. Ви ж ображаєте їх. Що ми можемо сказати про їх смаки, прагнення і мету життя? Ви ж чули розповіді нашого господаря — у них немає майже нічого, що відповідало б нашим ідеалам…

— А ви знаєте, Василю, я оце лечу і думаю… сниться нам оця чортівня чи наяву привиділося? Так хочеться прокинутись і опинитися на березі Дніпра…

— І сперечатися зі мною про життя на інших планетах! — підхопив я. — До речі, наша суперечка вирішена, професоре? Як ви вважаєте?

Іван Ігнатович сердито зиркнув на мене, засопів.

— Тепер не час жартувати, юначе. Ну ви праві, ну радійте! Але ж треба подумати, що робити далі… Новий світ — це прекрасно, але ніхто так і не дізнається про наш політ.

— А записка?

— Що записка! Скажуть, божевільні викрутаси або ще, чого доброго, шпигунами вважатимуть… Н-да, історія!..

Я не зовсім погоджувався з професором, хоч і мріяв потайки про повернення. Вже одна можливість бачити неймовірні досягнення інших істот, проникнути в дивовижні таємниці далеких світів оплачувала повністю ймовірність загибелі. Вмерти не страшно було. Шкода тільки

гинути марно, не зробивши для свого народу щось корисне, не пройшовши до кінця наміченого шляху.

Проте, скажу щиросердо, незважаючи на похмурі думки, я був спокійний. Якесь невідоме, таємне почуття говорило мені, що я не пропаду в безмірній далині Всесвіту, що я ще житиму на рідній Землі і побачу… вас, Оксано…

Саме тому я облишив розмову, тим більше, що Народжений Небом зацікавився нашою суперечкою. Ми не хотіли прямо сказати йому про її суть. Адже він ще на Землі сказав нам, що не гарантує повернення. Професор викручувався, плів щось про залишену планету, та по виразу обличчя космонавта я бачив, що він усе зрозумів.

Розмова скоро забулася. Внизу з’явилося широке плато, оточене з одного боку лісами, а з другого — морем чи океаном. Апарат різко пішов униз і сів посередині плато. Отвори відчинилися, я вийшов на свіже повітря і… а тут, Оксано, я не можу підібрати слова… Я побачив перед собою таке видовище, що перевершувало всяку фантазію, всяку казку чи вигадку. І тільки тут я трохи зрозумів, що перехід цих людей з планети у Космос закономірний, як була закономірною еволюція, що привела до виникнення мислячої істоти з тварини…

Постарайтесь уявити собі незвичайну картину, якщо бліді слова можуть щось передати. З гігантських джунглів криваво-чорного забарвлення, з пластів темного базальту виростала титанічна, неймовірно велика споруда багатокілометрової висоти. Вона мала прямокутну основу похмурого, чорного кольору, що зливався з фарбами плато і лісу, вона була ніби породженням цієї дикості і первозданної природи. На тій могутній основі здіймався кривавий купол, а далі споруда зметнулася в незміряну височінь стрімкими, сміливими, сильними лініями, які губилися в синій імлі. Починаючи від кривавого, кольори світлішали, набували м’яких приємних тонів, поступово переходячи через безліч відтінків до ніжно-блакитного, небесного. Не знаю, зможете ви це уявити з моїх слів, але я чітко і ясно бачив, розумів,

сприймав глибиною всього мого єства весь шлях розвитку людей планети Осяйної від тварин до завойовників ворожих стихій Космосу.

На очах професора я помітив сльози. Значить, цей молодий старик, цей "консервований Морж" теж розчулився, пройняло і його скептичну душу. Він довго стояв непорушно, потім звично сіпнув себе за вухо.

— Нема слів… Мовчу… Колосально! Людське творіння може говорити без слів. Я схиляюся перед генієм цих будівників.

Народжений Небом бачив, який ефект, викликала дивовижна споруда. В його очах майнули вогники радості і задоволення.

— Храм Великої Революції, — пояснив він. — Побудований перед переселенням в Космос. Ходімо всередину, там ми знайдемо те, що потрібно.

— Вогонь? — здивувався я.

— Так. Чому це вас дивує? В залах Храму є дуже красномовні експонати. Виставка наглядно показує, від якого тягаря звільнив людей Вогняний Смерч. Там є всі атрибути древньої кухні, які тепер, після переходу на іншу основу харчування, стали непотрібними. А раніше вони відбирали в людей дев’яносто відсотків усіх економічних зусиль. Раніше людина жила, щоб створювати собі їжу, і їла, щоб жити, а тепер вона живе для того, щоб розкривати своїм невгамовним Розумом усе нові й нові тайни Буття.

— Добре, що хоч виставка така є, — підморгнув мені професор. — А то довелося б їсти сире м’ясо серед такої високої цивілізації…

Ми залишили апарат на плато і рушили до Храму Великої Революції. Великий Покровитель сідав за край океану, кидаючи на хвилі фіолетово-багряну доріжку. Надворі темнішало. Біля основи споруди з’явилися

тьмяні вогники, вони змійками побігли вгору, яснішали, спіраллю завивалися навколо кривавого купола. На плато стало видніше, і ми при тому освітленні підійшли до Храму. Чорна основа складалася з велетенської колонади, в кожній колоні ніби було невідоме джерело проміння, яке кидало навколо примарне, мерехтливе світло.

Тривожне, незбагненне почуття охопило мене — приємне і водночас хвилююче. Я відчував, що побачу щось ще грандіозніше, ніж сама будівля храму. Мої сподівання скоро справдилися.

Як тільки ми піднялися по чорних сходах, перед нами безшумно відчинився круглий отвір. Ми опинилися в сферичному залі, освітленому м’яким голубим промінням. На стінах і куполі — ніяких прикрас. Тільки невисоко над підлогою безперервно пливла багатокольорова гармонійна гама світлових зайчиків, дуже приємна для ока.

Народжений Небом повів нас одним з багатьох коридорів, які променями розходилися від залу. Ми поспіхом пройшли мимо експонатів старовинної промисловості Осяйної, яка виробляла їжу і все, що було зв’язане з нею. Все це скидалося на наші, земні зразки і не цікавило нас. Ми на хвилину зупинилися біля виставки з експонатами кухні. Тут можна було побачити і древнє дикунське вогнище, і електричну кухню, і сковороди, і всякий посуд.

Ми вибрали сковороду, каструлю, два ножі, загорнули все це в прозору скатертину. Потім Народжений Небом знайшов електричну запальничку і знаком запропонував нам іти далі.

Я зрозумів, що він повернув від кругового коридору до центру будівлі. Незабаром голубий коридор закінчився, і ми опинилися в неосяжному приміщенні, яке, безперечно, було головним. Але мене вразило не приміщення, що саме по собі було геніальним утвором. Вся увага відразу ж зосереджувалася на гігантській статуї, що знаходилася посередині залу.

І знову мої слова тільки частково передадуть неповторне враження, будуть лише блідою тінню величної творчості митця з іншого світу.

Перед нами чорнів простір безмежного Космосу, засіяний мереживом сузір’я та туманностей. А серед неосяжного Всесвіту пливла планета зеленкувато-блакитного кольору. Вона повільно оберталася, видно було плями хмар, обриси материків та океанів. На одному з її полюсів стояла постать людини, схожої на Народженого Небом. Я міг би поклястись, що людина жива, якби не майже кілометрова висота постаті. Зоряна спіраль обвивала тіло людини, німбом сяяла навколо голови. Вся постать напружилася в неймовірному зусиллі, високо підняті руки статуї з титанічною силою штовхали гігантську спіраль в безконечність.

— Він схожий на вас, Народжений Небом, — стиха сказав професор.

— Це правда. Я його нащадок.

І знову ми стояли довгий час мовчки, з благоговінням дивлячись на титанічну постать великого революціонера Вогняного Смерча. Потім я помітив, що навколо планети, яка служила п’єдесталом для статуї, виникають бліді вогники. Вони Утворювали хвилясту лінію, оперізували кулю і знову повторювались. Я запитав Народженого Небом, що означають дивні вогники.

— Це древні письмена, — відповів космонавт. — То записані останні, передсмертні думки Вогняного Смерча. За вашими поняттями, вони приблизно звучатимуть так:

Атом — це атом,

Камінь — це камінь.

Планета — тільки планета,

А Людина — це Все.

Атом вміщує лише атом,

Камінь не вміститьбільше своєї ваги,

Простори найбільших планет

Мають певну межу.

І тільки Розуму Людини

Межі нема.

Людина — це Велика Спіраль,

Яка пронизує Безконечність.

Не дивіться в Минуле,

Минуле — то Смерть.

Дивіться в Майбутнє,

Майбутнє — то Народження.

Народження завжди значніше від Смерті.

Але не бійтеся Смерті,

Не бійтеся Темряви Небуття.

Велика Спіраль Життя незгасима,

Вона — господар над Мороком Космосу.

У мене заболіла голова, очі почали сльозитися. Народжений Небом уважно оглянув нас, взяв мене за руку.

— Досить. Вам треба відпочити. Вийдемо з Храму…

ЧОРНІ ТІНІ КОСМОСУ

На плато, серед невисоких кущів, ми розклали вогнище. Сухих гілок навколо було вдосталь, звірів на плато, як сказав Народжений Небом, не водилося, і ми могли трохи відпочити від незвичайних вражень.

Народжений Небом з подивом спостерігав, як ми невміло білували вбиту тварину. Для нього ця процедура, напевне, була такою ж відразливою, як для цивілізованих людей Землі канібалізм. Але гостинність зобов’язувала, і він мовчав.

Ми відрізали кілька ніг з ситими шматками м’яса і поклали їх на сковороду смажитися. М’ясо мало чорний колір, як і густа тягуча кров. Це викликало огиду, але виходу в нас не було.

— Йому добре, — прошепотів професор, підкидаючи хмиз у вогнище. — Не треба ні їсти, ні спати. А нам тепер думай, що робити в такому становищі. Звичайно, їсти можна здобути, не загинеш, але… не станеш же таким, як вони. Халепа, та й годі… Доведеться, мабуть, обростати шерстю та повертатись до предків…

Я не відповів Івану Ігнатовичу, хоч і думав над тим же. Народжений Небом стояв осторонь і дивився вгору. В очах його грали відблиски полум’я, на чолі витала тінь якоїсь напруженої думки.

"Невже він не допоможе нам? — подумав я. — Не може бути. В крайньому разі, ми з’ясуємо своє становище".

Ми спробували м’ясо Тихого Крока, яке саме засмажилося. Воно було цілком їстівним, хоч і не посолене. Я твердо вирішив після вечері відверто поговорити з Народженим Небом.

Але мені не вдалося здійснити свій намір. Трапилися несподівані події, які вирішили нашу долю.

Не встигли ми доїсти м’ясо, як Народжений Небом захвилювався. Він швидко рушив від вогнища до апарата. Я теж поглянув туди: апарат світився зеленкуватим кольором. Ми тривожно переглянулися.

— Щось трапилося, — сказав професор. — Інакше чому б він так стурбувався?..

Зелене проміння біля апарата згасло. Народжений Небом наблизився до нас. Печать тривоги позначилася на його обличчі. Він якусь мить з ніжністю дивився на мене, а потім сказав:

— Сталося нещастя. Ми повинні розлучитися.

— Що таке? — скрикнув професор, облишивши вечерю. Я теж кинув недоїдену кістку.

— Колись на нашу систему нападали невідомі дивні істоти — породження невивчених просторів між Космосом і Антикосмосом. Ми їх назвали Темні тіні Космосу. В той час, як органічне життя прагне до найдосконалішої організації, Тіні несуть дезорганізацію для матерії і життя, хаос. Ми легко захистилися від них, підмітаючи міжзоряний простір потужними випромінюваннями. Але тепер!..

Народжений Небом на мить замовк, обличчя його стало суворим.

— Щойно я слухав повідомлення Центру Інформації Системи. Тіні знову вторглися в нашу Систему. Вони змінили свою структуру. Невідомим способом згущаючись, вони знищують наші заселені станції. Першу зграю Тіней ліквідували, але… дорогою ціною. Загинуло біля сотні станцій, десятки тисяч людей. Треба знайти ефективний спосіб захисту. Я мушу вилетіти в наш науковий центр…

— А як же… ми? — вихопилось у професора.

— Я думав про вас, — відповів Народжений Небом. — Ви розумієте, що це майже неможливо — вернути вас на рідну планету. Мільярди світлових років простору розділяють вас. Але я полюбив далеких мені людей. Ви нагадали мені славне минуле нашого народу. Мій борг дружби велить діяти. Збирайтесь, сідайте в апарат. Я зроблю неможливе. Мій учитель Приятель Зір дозволив віддати вам корабель, на якому ми прилетіли сюди…

— Як? — кліпнув очима професор. — Той самий?

— Той самий. Інформаційний Центр зробить обчислення, і ви потрапите на свою планету…

Професор від радості аж заплакав, мов дитина. Я теж ледве опанував себе.

Ми вилетіли з Осяйної і взяли напрям на прикордонну станцію космічних кораблів. Я дуже хотів спати, організм був виснажений, і враження тих годин здаються якимись туманними, невиразними. Ясно пам’ятаю тільки останнє. Я роздягнувся і зайшов до знайомої кабіни. М’які обійми стиснули мене. В отворі було видно великі, бездонні очі Народженого Небом. Востаннє я чув його приглушені слова:

— Ви знайдете в ніші разом з одежею схеми деяких важливих відкриттів періоду Великої Революції. Думаю, що ви розшифруєте їх. Можливо, це вам пригодиться…

— А ви? — прошепотів я. — Що буде з вами, великий Друже?

Очі Народженого Небом заіскрилися, ласкава посмішка проникла в моє серце.

— За мене не турбуйтеся. Перед нами — Велика Боротьба. А якщо смерть, то хай буде смерть. Хіба ви забули слова Вогняного Смерча: "Не бійтеся темряви Небуття, велика спіраль Життя незгасима, вона господар над мороком Космосу".

Це були останні слова Народженого Небом, які ми почули. Кабіна закрилася. Океан темряви насунувся звідусіль і погасив мою свідомість.

ПОВЕРНЕННЯ

…А потім, Оксано, знову звучала музика. Вона мчала через безконечність, несучи мене, мою свідомість на любу, рідну Землю… Коли я знову отямився і вийшов у коридор, то навколо все було біле-біле. Крізь прозору сферу корабля просвічували високі гори, широкі снігові масиви. Невже Земля? Де ми? В якій країні? Скільки часу минуло, як ми вилетіли звідси?

Незабаром ожив професор. Ми кинулися один одному в обійми і довго не могли заспокоїтися. Потім одягнулися в іншопланетні комбінезони. Іван Ігнатович критично оглянув себе, іронічно похитав головою.

— Пройти десь по селу — всі собаки збіжаться, а баби будуть хреститися. Ну та робити нічого, достанемо якусь одежину. Головне, дізнатися, де ми…

В ніші, крім вбрання, лежали ще два прозорі циліндри рожевого кольору. Мабуть, це були своєрідні записи відкриттів, про які говорив на прощання Народжений Небом. Як же прочитати їх?

Забувши про те, що нам треба вибратися з корабля і знайти людей, ми почали розглядати циліндри. Вони були абсолютно суцільні, тільки з одного кінця виднілося щось кругле, схоже на кнопку. Професор поставив циліндр вертикально, натиснув на той виступ. Всередині дивної штуки спалахнуло світло. Нам здалося, що циліндр почав обертатися. Але то був тільки оптичний ефект. В горизонтальному напрямі побігли різнокольорові плями, вони поволі перетворювалися на цілком зрозумілі картини.

Перед нами пропливла серед космічного простору планета. Вона наблизилася, заповнила собою все. Ось уже це не планета, а безмежні води океану. Невідомий апарат проникає під воду. Прямо перед нашими очима заворушилися якісь одноклітинні істоти. Вони стрибали, плавали, ковтали одне одного. Потім залишилася одна мікроістота, схожа на амебу. Вона видовжилася, тоншала посередині і врешті розпалася на дві частини. Ті дві частини зростали, а потім знову розпалися на дочірні істоти. Так повторилося кілька разів.

Я здивувався. Що б це могло значити? Яке відкриття в тому, що мікроорганізми розмножуються, розпадаючись на дві частини. Це знає у нас кожний школяр. Я сказав про це професору. Але той, на мій подив, відмахнувся, захоплено спостерігаючи процес ускладнення первинних істот.

— Василю, це дуже цікаво, — вигукнув Іван Ігнатович. — Здається, я зрозумів… Тут проводиться така думка. Одноклітинні організми практично безсмертні. Вони розпадаються на частини без кінця, і жодна з тих частин не вмирає, якщо її ніхто не з’їсть. Адже вірно?

— Ну так, — згодився я. — А далі що? Це нам відомо…

— Ех, ви, ентузіаст! А ще мене обвинувачуєте в консерватизмі! Дивіться далі. Бачите, там уже утворюються багатоклітинні колонії організмів. Це вже перші складні мікроскопічні тварини. Бачите, вони вмирають! Жодна з клітин, які складають їх, не залишається жити! Даючи індивідуальність усьому організму, клітини втрачають свою індивідуальність. О, дивіться! Вони не мають можливості звільнитися від продуктів розкладу. Це і є причиною старості, а потім смерті... Чорт забери, дуже цікаво!

Справді, Оксано, це було досить цікаво. Я не хочу детально повторювати все, що ми бачили в циліндрі, тим більше, що я не зовсім ясно усвідомив бачене, але своєрідний фільм розповідав, як на далекій планеті Осяйній десятки тисяч років тому люди працювали над проблемою довголіття і повернення молодості. В основному все зводилося до того, щоб допомогти організму позбавитись "баласту", який поступово, рік за роком, накопичується в клітинах...

Другий циліндр більше зацікавив мене. Там розповідалося про перші космічні польоти астронавтів Осяйної, про конструкції досить складнях ядерних гравітаційних двигунів для міжпланетних кораблів. Ви знаєте, що я готував дипломну роботу якраз на тему ракетного палива, а тому й зрадів, ЩО Народжений Небом залишив нам такий цінний подарунок.

Оглянувши фільми, ми вирішили розвідати околиці. Треба було якось вибиратися з корабля.

— По-моєму, люк відчиняється автоматично, — сказав професор. — Давайте спробуємо...

Я згодився. Ми підійшли до кінця коридору. Справді, стіни сфери безшумно розійшлися. В лице нам дихнуло сухе морозне повітря, яскрава біла пелена снігу засліпила очі. Навколо громадилися вершини високих гір, внизу, в долинах, пливли череди хмар.

Ми переглянулися. Стало ясно, що корабель приземлився високо в горах. Що робити? Де знайти людей?

Професор почухав потилицю, оглянув свої ноги.

— Ясна річ, нам треба спуститися вниз! Але як? Без черевиків далеко не зайдеш…

Справді, ступати по камінню було боляче, бо наші "комбінезони", хоч і захищали від холоду, були дуже тоненькими і еластичними.

— Вибору в нас нема, — рішуче сказав я. — Ми не маємо ні їжі, ні взуття. Крім оцих циліндрів, забрати нічого. Треба негайно спуститися в долину і розшукати якесь поселення. А потім з допомогою людей повернемось до апарата.

Ну, а що трапилося далі, то… може, не варто й розповідати. Адже, люба Оксано, я обіцяв розказати вам про далеку планету. А те, що ми пережили, блукаючи по горах, можна прочитати в будь-яких записках альпіністів чи мандрівників.

Правда, нам не зовсім пощастило. По дорозі, спускаючись до перевалу, ми потрапили в сніговий буран, ледь-ледь не впали в прірву і зупинилися на широкому, вирубаному в скелі шляху. Далі йти було несила, і ми прилягли. Там нас і занесло снігом…

Опритомніли ми в лікарні. Виявилося, що нас підібрали китайці — члени геологічної експедиції. Апарат наш приземлився в Гімалаях, недалеко від кордону з Непалом. Ми відразу запитали про циліндри. Але китайці ніяких циліндрів не бачили. Напевне, ми загубили їх у тій хуртовині. Іншопланетні "комбінезони" вони теж викинули, коли переодягали нас. Коротко кажучи, нас вважали якимись божевільними, що втратили глузд після катастрофи. Проте вимогу відправити нас на Батьківщину виконали негайно.

Прибувши в Київ, ми зайшли в органи безпеки. Там в архіві була знайдена старезна справа про дивний випадок над Дніпром, коли зникли професор Діжа і молодий студент Горовий. Там є й твої свідчення, Оксано…

Літній, сивий полковник вислухав нашу розповідь, захоплювався, цмокав. Він навіть заздрив нам. Після кількагодинної бесіди він сказав:

— Все це досить дивно… але тепер, коли почалися міжпланетні польоти… Я думаю, це цілком ймовірно. Зверніться до Академії, хай вони вирішують, що робити далі… Бажаю успіху!

Ми зупинилися тут, у готелі. Засідання Вченої Ради Академії призначене на завтра. Два дні я розшукував вас через довідкове бюро, і випадково дізнався, що ви тепер відпочиваєте в Гребенях після польоту на Марс… Я дав картограму… і ось, ви тут…

Оце й усе, Оксано… Пам’ятаєте вірш, який я читав вам тоді, на пароплаві? Про кохану з іншого світу? Життя посміялося з химерних мрій. В інших світах я знайшов не кохання, а взірець чужого, дивовижного життя… а кохання залишилося тут… на рідній Землі. І я назавжди втратив його… Дивне почуття тісниться в моїх грудях. Мені радісно і боляче… Радісно тому, що навіть на кордони неосяжного Космосу світить рідне серце… що й у мороці простору можна знайти шляхи для повернення… і боляче, що нас розділила глибока прірва часу… Чи зможе людина колись подолати її? Хто скаже про це?..

Частина третя

Перші кроки

СОЛОМОНОВЕ РІШЕННЯ ВЧЕНОЇ РАДИ

Президент Академії, ніби вибачаючись, винувато оглянув присутніх вчених, ніяково усміхнувся і сказав:

— Відповідні органи попросили мене зібрати це засідання, щоб перевірити наукову вірогідність одної чудернацької пригоди. Річ у тім, що недавно в Києві з’явилося двоє людей, яких дехто з вас повинен би знати. Двадцять п’ять років тому при дивних обставинах зникли професор астрономії Діжа і студент Горовий…

— Я пам’ятаю, — почувся голос серед учених.

— Я теж!..

— Ну от і чудово. Люди, які з’явилися тепер, твердять, що вони і є Діжа і Горовий.

— Що ж тут дивного? — пролунало запитання.

— Дивне те, що їх нібито не було на Землі весь цей час. Вони запевняють, що побували в іншому світі, навіть в іншій, дуже далекій галактичній системі…

По рядах вчених покотився гомін здивування, почулися іронічні вигуки.

— Шарлатанство!

— Може, якісь шизофреніки?

— Цікаво почути їх!

— Для таких дурниць збирати Вчену Раду! Знову пролунав голос президента:

— Товариші, треба тверезо обсудити цю подію. Хай ці "космонавти" зайдуть, ми їх послухаємо.

Президент увімкнув телевізофон на столі, тихо сказав:

— Вчена Рада чекає товаришів Діжу і Горового.

У залі запанувала тиша. Всі як один обернулися до дверей.

Двері залу засідань розчинилися. На порозі з’явилися дві постаті. В спину їм з коридору світив сонячний промінь, і тому облич не було видно. Постаті на мить затрималися при вході, а потім рішуче підійшли до столу президії. Кілька вчених підвелися з своїх місць.

— Хто ви? — пролунало запитання президента.

Наперед виступив широкоплечий, високий хлопець з буйним русявим чубом. Його сірі очі блиснули прихованим усміхом.

— Я — Василь Горовий. Колишній студент Київського університету. А це — професор астрономії Іван Ігнатович Діжа…

— Оце так професор! — вигукнув хтось здивовано.

Почувся сміх. Президент нервово потер долоні, різко встав, підняв руку.

— Спокійно, товариші. — Потім, повернувшись до новоприбулих, сказав: — Що ви Горовий, ми можемо повірити. Я трохи пам’ятаю вас… Але Діжа — мій колега. Я в той час працював завкафедрою математики. Я бачу перед собою юнака…

— І все-таки я Діжа! — сердито озвався Іван Ігнатович.

— Може, й Діжа, та не та, — пожартував сивий щупленький дідок — професор біології.

— Ну, це ти, Грицько, вже занадто! — огризнувся Іван Ігнатович.

Дідок з несподіванки закашлявся, ображено знизав плечима.

— Ви погано виховані, юначе! Я вам не Грицько, а Григорій Тимофійович!

— Раніше ти цього не говорив!..

Президент роздратовано натиснув кнопку. Пролунав дзвінок.

— Товариші! Засідання перетворюється у фарс. Товаришу Діжа! Може, ви син Івана Ігнатовича, професора астрономії?

— Що за дурниці! Я ніколи не мав сина!

— Та не ви, а Іван Ігнатович Діжа, професор!

— Я й є Діжа, професор.

У залі засміялися.

Іван Ігнатович розгублено розвів руками:

— Товариші! Мені трохи дивно, що мене не визнають. Я бачу тут кількох учених, котрі раніше були моїми учнями. Адже ви Сергій Руденко? Чи не так?

Товстий огрядний вчений заворушився, на його добродушному обличчі заграла ніякова посмішка.

— Гм, гм. Ви вгадали. Я — Сергій Руденко. Але ж знати мене не дуже мудра штука.

Діжа розсердився, по його худорлявому обличчю поповзли червоні плями. Він смикнув себе за вухо і роздратовано вигукнув:

— Колись ви мене дражнили "консервованим Моржем". Але ви, я бачу, ще більші консерватори. Нам треба доводити, що ми не верблюди. Я міг би навести багато прикладів, які наочно ствердять, що я професор астрономії. Сподіваюсь, рівень знань юнака і старого вченого неоднаковий?! Так перевірте мене!..

— Дозвольте мені! — почувся дзвінкий голос від дверей. Потім між стільцями пройшла висока, стрункa жінка. Сивіючі коси її були заплетені короною навколо голови. Біля повних вуст залягла глибока скорботна риска.

— Оксано Іванівно? — здивувався президент. — Яким чином ви сюди?

Зібрання вчених схвальним гомоном привітало відомого астробіолога. Вона поклонилася всім разом, посміхнулася до Василя і сказала:

— Вибачте, що я втрутилася в суперечку, хоч і не була запрошена сюди. Ця справа безпосередньо зв’язана зі мною.

Президент насторожився, брови його здивовано піднялися.

— Як це зрозуміти?

— Дуже просто. Чверть століття тому я познайомилася з Василем Горовим. Ось він перед вами. Не дивуйтеся. Він відпочивав на березі Дніпра. Там же був і професор Діжа. Я приїхала туди в гості, але їх уже не було. Горовий залишив мені записку…

Оксана розгорнула невеликий пожовклий папірець, почала читати. Василь стиснув кулаки. Ось воно, минуле! Вертається юність, воскресає ледь вловимими тінями, звучить у тремтячому голосі сивої жінки.

Затамувавши подих, слухали вчені. Оксана підвела обличчя, сердито зиркнула на президента.

— Ці двоє людей прийшли сюди не для того, щоб ви встановили їх особу, а щоб розповісти про подорож в інший світ. Я стверджую, що перед вами Василь Горовий і професор Діжа. Вас дивує, що вони молоді? Послухайте їх. Пояснення дуже просте і вірогідне.

Президент взяв записку з рук Оксани, схвильовано оглянув її. Зачудовано зиркнув на Горового, потім на професора Діжу.

— Вчена Рада слухає вас.

Наперед вийшов Василь. Оксана сіла на вільний стілець, стомлено заплющила очі. Не треба дивитися. Краще слухати любий голос, забути про час і сивину. За вікнами салону шумить вітер, плюскає хвиля, мимо пливуть розмаїті вогники бакенів. Ласкавий сильний голос читає вірш про велике кохання, таке кохання, що навіть вічність його не знищить.

— Ви забули про парадокс часу!

Оксана здригнулася. Що таке? До чого у вірші парадокс часу? Ага. Це говорить Василь. Сива жінко! Викинь з голови химеру, забудь те, що поросло бур’янами. Хай буде казка! Кожному вона потрібна. А на старості, може, ще більше, ніж у дитинстві…

Оксана розплющила очі. Вона знову слухала дивовижну розповідь Василя. Розповідь про фантастичний політ на край Космосу, в країну голубої мрії. За вікнами хиталися каштани, ледь чутно шуміли машини, гомоніли люди. Але присутні не бачили й не чули нічого. Незміряні

простори Космосу виникли перед їх уявою, полонили свідомість. Тихий голос Василя вів їх між блакитними спорудами, мчав у апараті до планети Осяйної, розкривав дивні краєвиди далекого світу, малював гігантський Храм Великої Революції і пам’ятник Вогняному Смерчу…

Василь замовк і втомлено оглянув присутніх. Потім, після паузи, додав:

— Найкращим підтвердженням нашої подорожі був би сам апарат, в якому ми прибули.

— Але його нема? — озвався президент.

— Ні. Ми загубилися в хуртовині, забули шлях.

— Щось залишилося у вас з того світу?

— Ні. Одежу китайські товариші викинули, адже вони не знали, що воно таке… А циліндри теж загубилися…

— Але ми запам’ятали суть, — сказав професор Діжа. — Це дуже цінні досягнення в галузі довголіття і… як, Василю?..

— Реактивної техніки!

— Саме так. Гадаю, що на Землі таких відкриттів ще нема.

Президент встав, сперся на стіл, над залом пролунав його чіткий, серйозний голос:

— Товариші, чесне слово, я переконаний. Абсолютно. Пригода неймовірна, але ж факт. Перед нами живі експонати, які стверджують

теорію відносності. Одне це робить цінним розповідь Діжі і Горового, тим більше, що наша наука ще не проводила подібних експериментів.

У залі прокотилися оплески. Президент підняв руку, вимагаючи тиші.

— Але, на мою думку, передавати в пресу і радіо цих повідомлень не слід.

— Чому? — вихопилося в професора Діжі.

— Тому що це породить нездорову сенсацію. Які докази є в нас? Ваші розповіді? Але ж такі оповідання можна вигадувати десятками. Не ображайтесь, адже я сказав, що вірю вам! Ваша молодість? Це не доказ. Косметика вже робить подібні фокуси. Деякі наукові дані про довголіття і пальне для ракет? Це теж не доказ, бо наша наука розвивається такими темпами, що невідомо сьогодні, яке відкриття буде зроблене завтра. І ще одна, слушна думка. Випадок заніс вас в неймовірно далекий світ. Навряд чи люди Землі навіть в дуже далекому майбутньому будуть спілкуватися з тим світом. То який же сенс думати про те, що не здійсниться?

— Неправда! — гаряче озвався Василь. — Я вірю в можливість спілкування. Ви самі тільки-но сказали, що ніхто не знає сьогодні, що буде відкрито завтра!

— Ну й вірте, — усміхнувся президент. — Чудово! Напишіть фантастичний роман про вашу подорож, хай він запалює молодь, будить мрію. Але практично ваша подорож нічого нікому не дасть. Адже ви самі майже не зрозуміли більшості їхніх відкриттів, які обігнали нашу науку на тисячі й тисячі років.

— Правильно! — вигукнув сивий дідок. — Я думаю, що можна товаришам звернутися до спеціалістів, хай вони вивчать їхні організми.

Це дуже цікаво. Адже вони омолоджені! А щодо дальшої долі, то це вже особиста справа кожного з них.

— Згоден! — підхопив президент. — Професор Діжа після переатестації зможе зайняти місце в університеті. Правда, відбулося дуже багато змін у методиці навчання, в системі освіти, але…

Іван Ігнатович весело глянув на президента.

— Ні, я не повернуся на старе місце. Я змінився не тільки тілом, а й серцем, душею. Простір владно кличе мене до себе, і я… піду на той клич…

— Ви чуєте, Оксано? — сумно усміхнувся Василь. — Коли вже консерватор Діжа скинув стару личину, то нам не можна вішати носа. Я згоден. Хай наша подорож буде сном, голубою мрією. Але ж до всякої мрії є дороги… Ходімо з вами, познайомте мене з вашим Василем. Разом з ним ми зробимо перші кроки по цій дорозі…

ДВА ВАСИЛІ

Електромобіль безшумно виїхав на Хрещатик, влився в потік машин, що прямували в бік Дніпра. Василь і Діжа дивилися на всі боки, намагаючись відзначити будь-яку зміну, що сталася в рідному місті за двадцять п’ять років.

Оксана задоволено посміхнулася, хитро запитала:

— Дивуєтеся, що мало людей?

— Еге ж. Чому це так? І магазинів ніби менше…

— Не дивуйтеся. На кожному підприємстві і навіть у будинках є свої їдальні. В магазин ходити майже немає потреби. Хіба що цим займаються кулінарні естети. А людей в місті менше тому, що нічого тут робити, молодь не хоче після закінчення вузів залишатися в Києві. Всього чверть віку, а як змінилася психологія. Правда, і тоді вистачало романтиків, але тепер майже не знайдеш охочих бити байдики…

— Але чому ж так мало технічних новинок?

— А для чого? — здивувалася Оксана. — В багатьох містах світу почали будувати всякі саморушні тротуари, рухомі будинки, але в нас це не ввійшло в побут. Місто, в такому розумінні, як раніше, фактично відмирає. Тепер місто — вся країна. Є багато портативних засобів транспорту — повітряних і наземних. У будь-який час можна вилетіти чи виїхати з будь-якої місцевості. Для чого жити в тісному місті? Це просто надокучливо…

Електромобіль промчав мимо красивого купола метро, минув заквітчаний майдан перед парком і почав спускатися вниз. Василь відзначив, що вулиці стали ніби просторіші. Цей ефект створювала відсутність всяких проводів, які раніше захаращували місто. Оксана перехопила погляд Василя, кивнула.

— О, це було велике досягнення. Атомні батареї зробили справжню революцію. Зникли трамваї, тролейбуси, автобуси. Електромобілем може керувати всякий…

Машина круто завернула праворуч, на Поштову площу, підкотила до високої красивої споруди. На ній великими буквами було написано: КИЇВ.

— Річковий вокзал, — пояснила Оксана.

— Це я пам’ятаю, — відповів Василь. — Ще при нас закладали фундамент…

Усі троє вийшли з машини, подякували водію. Потім Василь запитливо подивився на Оксану.

— Ви так і не скажете, куди ж ми їдемо?

— Секрет. Сюрприз.

— Чи не попадемо ми знову в інший світ? — засміявся Діжа.

— Можливо. Ходімо.

Великий вестибюль вокзалу зустрів їх прохолодою. Не встигли вони ступити кілька кроків, як до Оксани підійшов чорнявий юнак середнього зросту. Він схвильовано поглянув на Василя, на Івана Ігнатовича, схопив Горового за руку.

— Ви Василь, правда?

— Василь, — розгублено відповів Василь. — Але я…

— Я теж Василь! — радісно сказав юнак. — Мені мама розповідала про вас…

Горовий повернувся до Оксани, якось непевно посміхнувся.

— Це… ваш Василь?..

— Так, друже. Це мій син.

Голос жінки був спокійним, але Горовий помітив, що вона хвилювалася.

— Перший сюрприз, — додала вона. — Але хіба ви не раді?.. Горовий докірливо поглянув на неї, міцно потис руку Василя Гнатенка.

— Здрастуй, брате...

Очі Гнатенка зволожилися, обличчя запалеліло.

— Спасибі. Спасибі вам...

Горовий удавано сердито махнув рукою.

— Яке "вам"? Чому "вам"? Ходімо в буфет, чорт забери, як казав професор Діжа, і вип’ємо на "ти"...

— Е-е, Василю! — вигукнув Діжа. — Професор Діжа вмер. Хіба я не такий же, як ви? Я теж хочу випити з вами на "ти"! Адже в нас тепер одна дорога?!

— Згоден! — радісно відповів Горовий.

Два Василі схопили Оксану попід руки і помчали до буфету-автомата. Діжа оглянувся, цмокнув здивовано.

— Ти диви... Нікого нема. Повне довір’я. Може, вкрадемо що-небудь? Як-не-як, а ми ж люди з минулого!..

— Досить жартів! — скомандував Горовий. — Оксано! Як тут що брати?

— Я знаю, — сказав Василь-молодший. — Ось тут добре біле вино. Беремо бокал, натискуємо кнопку. Готово. Давайте Другий бокал. А ось тут виноград, цукерки... Прошу.

Вино заіскрилося в бокалах, заграло золотими барвами в сонячному промені, який падав через прозору стелю. Оксана, відступивши до дверей, з якимось трепетом дивилася на те, що відбувалося. Це ж зустрілися люди трьох поколінь! І всі троє юнаки. Щось символічне було в дивному поєднанні, що сталося завдяки випадку. А може, це й не випадок? Може, то передвістя безсмертя, що гряде в майбутньому?

Задзвеніли бокали. В тиші минула хвилина. А потім пролунали схвильовані слова:

— Будь здоров, Василю!

— На щасливу дорогу, Василю!

— На вічну дружбу, Іване!

У хор їхніх голосів вмішався дзвінкий голос Оксани:

— Ідіть к чорту!..

СТРІЛА, НАЦІЛЕНА В НЕБО

З плоского даху готелю відкрився чарівний краєвид на лівобережний Київ. Червневе сонце немилосердно палило, над землею пливло голубе марево. Дніпро широко розлився між берегами, затопивши канали гідропарку на Трухановому острові. В імлі бовваніли зарості високих, кучерявих дерев, рожеві куполи будівель, а ще далі — арки мостів. Ліворуч виднілася вдалині гігантська гребля гідростанції, звідти насувалася чорна хмара, прорізана спалахами блискавок.

Василь перевів подих, якось по-дитячому засміявся — щасливим, бездумним сміхом.

— Чого ти? — здивувався Діжа.

— Ну як ти не розумієш? Я від радості… Минуло всього чверть століття… і такі зміни! Жаль тільки, що ми не брали участі в цій прекрасній роботі… Погляньте! Земля молодіє, молодіє просто на очах, як і все навколо…

Кинувши погляд на Оксану, Василь запнувся. Сиве волосся її так яскраво блищало на сонці! Недоречно він сказав про молодість!

Та жінка спокійно повернулася до Василя, усміхнулася.

— Жаліти не треба, Василю. Попереду довгий і важкий шлях. Щастя треба шукати не в епосі, а в самому собі…

Василь-молодший жартівливо пригорнувся до матері, поцілував у щоку.

— Ти чомусь стала говорити загадково, символами, матусю…

Горовий хутко одвернувся, щоб приховати болісну гримасу. Ні, не загадково говорила Оксана. Все дуже ясно. Невже вічно їм носити трагедію минулого в серцях, каратися за не вчинену вину?!

Він рішуче підвів голову, ясно і щиро глянув на Оксану.

— Так який же ще сюрприз чекає нас?

— Навчися терпіти, хлопче, — жартівливо погрозила пальцем Оксана.

Гнатенко підійшов до матово-зеленої стіни, натиснув якийсь важілець. Частина стіни розсунулася, відкриваючи велике приміщення, де стояло кілька вертольотів.

— Ангар на даху готеля? — вигукнув Діжа.

— Яка дивина! — насмішкувато відповів Гнатенко. — Здається, ще тоді, чверть століття тому, були такі штуки. Ось ця машинка моя власна, сам конструював, сам будував. У школі астропілотів…

Горовий підійшов, захоплено оглянув мініатюрний апарат.

— Заздрю, їй-богу, заздрю. А енергія?

— Атомні батареї.

— Але чому гвинт? Адже я бачив вертольоти, що використовують стиснуте повітря…

— А мені подобається гвинт. Безпечніше… Ану, допоможи, Іване, викотити. Це зовсім легко… От бачиш! Ну, друзі дорогі, сідайте!

Оксана сіла поряд з сином, біля крісла пілота, а Діжа примостився коло Горового. Незадоволено покрутивши головою, професор виглянув в ілюмінатор.

— Щось тіснувато. Чи понесе ця бабка чотирьох чоловік?

— Не бійтеся, вона й слона понесе! — весело гукнув Гнатенко.

— Так то ж слон, а то Діжа! — ущипливо зауважив Горовий. — Діжу, може, й не понесе!

— Прошу без натяків! — огризнувся Іван. — Я все ж таки професор який-небудь!

— Колишній! — засміявся Горовий. — А тепер ти, брате, бродяга без роду і племені.

Загальний сміх змішався з шумом гвинта. В ілюмінаторах блиснула стрічка Дніпра, колихнулися мости, святий Володимир. Апарат швидко набирав висоту. Внизу промайнули квартали Дарниці, з’явилася широка стрічка шосе, заповнена мініатюрними цятками машин.

— Так куди ж ви все-таки везете нас? — крикнув Горовий, нагинаючись до Гнатенка.

— Ще хвилину, друже. Уже недалеко…

Вертоліт знизився, блискавично промчав над сосновими заростями, над квадратами зелених полів, над вулицями селищ. Потім внизу з’явилася широка смуга сріблястих тополь. Вона тягнулася на багато кілометрів, пропадаючи в імлі. Відразу ж за тією смугою була величезна забетонована площа, на якій виднілися овальні споруди, схожі на ангари. Горовий і Діжа припали до ілюмінаторів, обмінюючись схвильованими вигуками.

— По-моєму, це шосе на Бориспіль!

— Тут десь був аеродром!

— Оце ж він і є!

— Але чому такий величезний?

— А он дивись, дивись, стріла! Велетенська стріла!

— Стріла, — прошепотів Горовий. — Стріла, націлена в небо... Космічний корабель. Мрія моя дитяча!..

Вертоліт плавно приземлився. Гнатенко хутко відчинив дверцята, вискочив назовні.

— Оце другий сюрприз! — сміючись, сказав він. — Ну та ти сам догадався, що воно таке! Як ти сказав? Стріла, націлена в небо? А це здорово!

— Стріла, що пробиває небо! — підхопила Оксана. — Стріла, яка відкриває невідоме!

Василь Горовий мовчки вийшов з вертольота, подивився навколо. Скільки оком кинь, матово виблискує площа космодрому. На ній височіють естакади, узорчаті башти, прозорі ангари. А ось, зовсім недалеко — космічний велетень, що формою своєю ніби уособлює прагнення невгамовної людської думки, порив неспокійного духу в незвідані глибини. Василь заплющив очі. В його уяві виник пам’ятник Вогняному Смерчу — революціонеру далекої системи. Акорди безконечності сколихнули простір, яскраво спалахнула гігантська зоряна спіраль... Горовий труснув головою, відганяючи видіння. Ось він — початок спіралі, початок титанічного стрибка у Всесвіт — оця стріла, схожа на закуту в метал блискавицю!

— Подобається? — тихо спитала Оксана.

Горовий, не повертаючись, мовчки кивнув. Потім, після довгої паузи, запитав:

— Робота ще не закінчена?

— О ні, вона триватиме ще кілька років. Адже цей корабель готується для польоту до зовнішніх планет.

— А поки що?

— А поки що… далі Марса люди не бували… крім вас!

Горовий метнув швидкий погляд на Оксану. Сміється, чи що? Ні. очі серйозні і навіть сумні. Ось вона ніжно поклала свою долоню на руку Василя, по-материнськи погладила.

— Я розумію вас… Але ж ви даремно так… переживаєте! Ви недавно сказали: почнемо перші кроки. От і робіть їх. Знаєте, для чого ми привезли вас сюди? Для того, щоб нагадати вам, що треба робити!

— Днями я повертаюся до Москви, — обізвався Гнатенко. — Поїдемо разом. В школу астропілотів. Там ти й передаси свій проект космічного корабля в Інститут космонавтики!

— Але ж та конструкція розрахована для міжзоряних перельотів?

— От і чудесно! Значить, ми ще, може, побуваємо в інших системах… Ну як? Василю, Іване! Чого ви похнюпилися? Чи вигляд оцієї стріли запаморочив вас?..

Три руки дружно піднялися вгору, зустрілися в сильному потиску. Потім Гнатенко охопив Горового і Діжу за плечі і потягнув до вертольота.

— Я знаю, вам хочеться подивитися, походити, порозпитувати! Знаю і співчуваю! Але сьогодні не треба. Ну, прошу вас, друзі… Єй-єй, вам ще надокучить мати справу з ракетами. Мамо, ну скажи їм!

— Вони підкоряться мені! — удавано грізно сказала Оксана, нахмурюючи брови. — Ану, діти мої, сідайте до вертольота, а то як візьму лозину!..

Вона не втримала, розсміялася і зовсім лагідно додала:

— Бачите, сонце закотилося за обрій, скоро ніч. А сьогодні треба зробити вам ще один сюрприз. І хто зна… — Оксана пильно подивилася на Горового і Діжу. — Хтозна, який із сюрпризів вам припаде більше до душі?

Діжа підняв руки вгору, кумедно заплющив очі. Хрящуватий ніс його смішно заворушився.

— Здаюся, везіть, куди хочете. Тільки не моріть голодом! Ми ж не в чужому світі, а на Землі! Чи є тут якийсь ресторан або буфет, як в добрі минулі часи?

— Діжа невиправний, — засміявся Василь-старший. — Але я згоден… Везіть, куди хочете. Тільки скажіть же, мучителі, чи далеко?

— П’ять хвилин, — запевнив Гнатенко. — Там буде все — і ресторан, і буфет!

— Правда? — зрадів Діжа. — Ну, то я готовий…

Він легко підскочив і зник в отворі машини. Василь ще раз оглянув широке поле космодрому, зітхнув і поліз слідом за ним. Гнатенко вийняв з кишені дві чорні пов’язки, наблизився до Діжі.

— Доведеться вам зав’язати очі на час польоту.

Іван закліпав повіками.

— Що це за піратські прийоми? Василю! Ми не в майбутнє прилетіли, а в часи середньовіччя! Тікаймо звідси…

— Пізно! — зачиняючи дверцята, гримнула Оксана. — Ви в наших руках. Повний послух або скинемо на землю…

— Без парашутів? — жалібно запитав Горовий.

— Без…

— Ну, то робіть з нами, що хочете. Пов’язки, то пов’язки…

Гнатенко, сміючись, зав’язав Івану і Василю очі, помахав перед їх обличчям кулаком.

— Тільки не зривати. Інакше — буде біда. Даєте слово?

— Даємо!

— Ну тоді тримайтеся!

Сріблиста машина колихнулася, задрижала. Над нею виникло туманне коло гвинта, яке швидко понесло мініатюрний апарат у височінь…

ЗНОВУ РОЗЛУКА

Через кілька хвилин вертоліт почав знижуватися.

— Що, вже? — здивувався Василь.

— Уже! — хитро відповів Гнатенко.

— Назад в Київ прилетіли, чи що?

— Побачиш!

Машина легко здригнулася, заколихалася на місці. Горовий чув, що відчинилися дверцята, мотор заглух. Пролунав тихий сміх.

— Знімати пов’язку? — крикнув Діжа.

— Ні в якому разі! — зашипів Гнатенко. — Починається найцікавіше. Виходьте…

Василь намацав отвір, стрибнув на землю. Під ногами шелестіла трава. В обличчя дихнув прохолодний вітрець, він ніс з собою запахи квітів і ріки. Горовий відчув, що його взяли за руку.

— Оксано?

— Я, друже…

— Дивно як… Ніби в дитинстві. Що ви хочете показати мені?

— Дитинство, Василю. Мовчіть і йдіть…

Горовий замовк і йшов у повній темряві, спираючись на руку Оксани. Ну, звичайно, все повернулося назад. Сон закінчився, дивний, неземний сон! Минуть канікули… і він повернеться до Києва. Здавати дипломну роботу… і мріяти про чудову незнайомку… про зеленооку Оксану…

— Оксано!

— Я, Василю…

— Ви плачете?

— Ні, ні, друже… То вам здається… Мовчіть. Ще трохи.

Під ногами м’який пісок. Він ніби запрошує лягти і спочити. Що він нагадує, який час, кого?

— Сідайте…

— Слава богу, — почувся буркотливий голос Діжі. — Комедія закінчилася?

Василь обережно сів. Під ним камінь. Чому камінь? Де ж вони? Пахне димком багаття, потріскують іскри, в обличчя пашить тепло. Щось клекотить — весело, пустотливо… І пахне, пахне юхою!

Горовий зірвав пов’язку, скочив на ноги. Ніч, зоряна ніч охопила його, обвила темно-синім серпанком, притиснула до землі. Прямо перед ним — вогнище. На триніжках — казан. А праворуч, рядом з Гнатенком та Оксаною — дід Данило. Він весь заріс бородою та вусами, згорбився, тільки очі — дитячі сині очі — сяють з хащів щетини веселими вогниками. Сміється він чи плаче?

— Діду! — несамовито крикнув Горовий.

— Сину!

Обнялися гаряче, як найближчі родичі, як найрідніші люди. Дід затих в могутніх обіймах Василя, тільки плечі його дрібно тремтіли та чулося схлипування. Потім він одхилився, любовно оглянув Горового, здивовано похитав головою.

— Чудеса, та й годі! Живий Василь! Мати рідна… Такий як і був! Коли б не читав брошури про Ейнштейна, нізащо не повірив би, що таке побачу…

— Що я, діду! — сказав Василь зворушено. — Ви подивіться на професора!

Дід зачудовано глянув на Діжу, який уже скинув пов’язку і, посміхаючись, наблизився до гурту.

— Оце… професор?

— Еге ж. Це він!

— Той самий?

— Той самий! Іван Ігнатович!..

— Так він же був лисий? І старий? Ну ти — я розумію! А як же це?..

— А його там омолодили, діду, в чужому світі… Ну та ми все розповімо!..

— А бий тебе сила божа! — Вдарив дід руками об коліна. — Доведеться нову євангелію писати, отакі чудеса творяться! Ну, здрастуй, перероблений професор! Почоломкаємося!.. А тепер познайомтеся!

З-за дідової спини до вогню підступив високий, дужий хлопець у білій сорочці нарозхрист, в чорних штанях. Василь пильно поглянув на нього. Хто ж це? Трохи піднятий вгору ніс, великі чорні очі, каштанове волосся…

Хлопець наморщив ніс, застрибав на одній нозі і запищав тонким голосом:

— Гаряче, кругле! Лежить біля посадки!..

— Льонька! — крикнули разом Діжа і Горовий. — Не може бути!

— Ха! — вигукнув дід. — Молодий професор може бути, а старий Льонька не може бути! Він, власною персоною!

— Так той же був білий, як сметана!

— Почорнів! — махнув рукою дід. — Цілуйтеся, вражі сини! Ану всі, до гурту! Бачите, юха вариться. Спеціально сома зловив для такого случаю. Спасибі Оксані, попередила, що будуть такі гості… Ну, діти, дякую вам за все…

— За що ж, діду? — озвався Василь.

— Мовчи. Ти ще розкажеш мені про ваші мандри. А я хочу подякувати вам за те, що… пробачте мені за дубовий язик!., за те, що дожив до світлого часу. Це ж ви мріяли про нове, чудесне життя… І воно прийшло! І очищаються душі людей від скверни віковічної, од гидоти всякої… Дихати легко, сини мої… Виднокіл уже не отам, за горою дніпровською, а між зорями. Спасибі вам, роботящі руки, голови золоті! Тепер уже і вмерти не страшно, бо кожному ясно, що вороття назад нема, де можуть ще приживатися паразити і…

— Чиряки! — підказав Горовий.

— І чиряки!.. Молодець! Не забув дідових слів!.. Ну, то вип’ємо ж за всіх тих, що прокладали в тяжкій праці наші ясні дороги, і за вас, любі сини мої! Чого ви так дивитеся на мене? Заплакав старий пес? Ну й що ж? Хіба нема причини? Ану тримайте стакани, згадаємо сиву давнину та вип’ємо шипучого, хмільного меду! Еге, Оксано, куди ти?

Усі завмерли, в тривожному мовчанні дивлячись, як темна постать поволі віддалялася від багаття. Горовий одставив склянку убік, хутко наздогнав жінку. Вона не зупинилася, не обернулася.

— Оксано! Що з вами? Куди ви?

— Верніться назад, Василю! Не треба…

— Ні! Так не можна. Зачекайте!..

Він ніжно взяв її за плечі, заглянув у очі, наповнені сльозами.

— Погляньте навколо, — прошепотіла вона. — Чари які. Та сама верба шумить плакучим листям над нами, таке ж чарівне небо і пахучі трави… І тільки я…

— Що ви?

— Одна я… дисонансом всьому цьому. Фальшива нота!

— Як ви смієте, Оксано?

— Смію, друже! Прощайте… Я піду… Тільки на пам’ять, може, прочитаєте мені свій вірш… Як колись…

— Який з мене поет, — похмуро обізвався Василь.

— А я почала писати вірші, — слабо усміхнулася Оксана. — І ось вам моє поетичне слово… як зуміла…

Стежечками старими

Не ходи.

Почуття примарами

Не буди…

Нам весни, минулої

Не вернуть,

Я пішла зозулею

В іншу путь…

Спогад тінню синьою

По сліду,

Та по ньому нині я

Не піду…

Почуття не вернеться

Золоте,

А сліди метелиця

Замете…

— Хоч і погано, зате ясно… От і все, Василю… Завтра вилітаю на Марс. Там наша біологічна станція. Минуть роки… Ви завітаєте до мене… І ми зустрінемось інакше, спокійно, легко, як добрі друзі!

— А як минуле, Оксано? — гірко промовив Горовий. — Невже треба все забути?

— Не забути, але відкинути, — твердо відповіла жінка. — Еге, хлопче, та ви забули, що мені розповідали недавно?

— Що ж? — понуро сказав Василь.

— Слова Вогняного Смерча. "Не дивіться в минуле, минуле — то смерть, дивіться в майбутнє; майбутнє — то народження!" Дуже слушно сказано…

Василь не встиг нічого відповісти. Оксана гаряче обняла його, поцілувала. Потім відступила рішуче назад.

— Прощайте, друже!

— Оксано!..

Вона пройшла трохи в пітьму, зупинилася.

— Прощай, мріє моя, любов моя! Спасибі тобі за все…

І ось уже не чути кроків. Тільки шелест кущів та плюскіт дніпровської хвилі. Нема її, нема… А може, й не було? Може, то тільки вигаданий, вистраждани образ? Мине час, і чудовий ідеал втілиться в ще незнайомій дівчині…

— Василю-ю-у! — докотилося з темряви.

Горовий оглянувся. Там блимав приємний вогник, він закликав до себе, манив своєю неповторною щирістю. Там товариші, соратники майбутніх справ, бійці грядущих космічних походів…

Василь широко розвів руки, ніби хотів охопити ними пружний і теплий вітер, глибоко вдихнув запашне живлюще повітря. Постоявши мить, ліг на прохолодний пісок, наче хотів дістати сили від рідної землі.

Земле, мати єдина… Візьми мене, мій розум, мою мрію! Тобі я присвячую своє життя, твоїй майбутній долі, завидній і прекрасній!

НА МАРСІ

…Минали дні, місяці, роки. Горовий і Діжа з головою поринули в напружену, кипучу роботу, в навчання. Пережиті пригоди ніби відкрили в їх розумі бездонну прірву, яку неможливо було наповнити ніякими знаннями. Побачивши прообраз далекого майбутнього, вони намагалися бодай трохи наблизити його і на Землі. Вони ніколи не згадували про систему, де вони побували, але часто перед їх внутрішнім поглядом виникали велетенські очі Народженого Небом, бовваніли голубі фантастичні споруди на небесних станціях…

Проект гравітаційної ракети, запропонований Горовим, Інститут космонавтики схвалив. Сотні людей займалися конструюванням міжзоряного корабля. Але робота над ним була попереду. А тепер два Василі, Льоня і Діжа, що готувалися створити окремий екіпаж, "об'їжджали" трасу Земля — Місяць. Горовий проявив незвичайний талант в пілотуванні ракет, і йому спеціалісти пророкували блискуче майбутнє. Гнатенко одержав диплом астроштурмана, Діжа спеціалізувався в астронавігаторській справі, а Льоня поєднав знання інженера з пілотажем.

Минуло три роки. На Київському космодромі, під Борисполем, закінчувалося будівництво унікального космічного корабля з іонними двигунами, який мав вирушити в політ до зовнішніх планет. Багато молодих астропілотів мріяли про небесного красуня, але в Інституті космонавтики все частіше згадувалося ім'я Горового, коли йшла мова про цей корабель. Нарешті Рада Інституту вирішила перевірити зрілість екіпажу Горового в далекому польоті. їх викликали в Інститут, запропонували два маршрути: на Марс і на Венеру. Горовий, не задумуючись, рішуче відповів:

— Ми полетимо на Марс…

…Ще до вильоту ракети наукова експедиція на Марсі передала на Землю важливе повідомлення. В ньому говорилося, що в районі "Озера Сонця" знайдено залишки розумних істот та сліди їх діяльності. Сенсаційне відкриття сколихнуло весь світ. Громадська думка вимагала подробиць, але таких подробиць не було. Інститут космонавтики доручив екіпажу Горового привезти на Землю з Марса експонати, знайдені експедицією. А тим часом закордонні журналісти один з перед другого вигадували найнеймовірніші історії про колишні квітучі цивілізації Марса і їх таємничу загибель…

…26 червня 19… року з космодрому під Москвою стартувала атомна космічна ракета з романтичною назвою "Лілея". Вів її Василь Горовий.

Білосніжний чотиридюзний корабель впевнено пробив атмосферу, і автомати спрямували його по заздалегідь обчисленому курсу. Коли швидкість досягла двох тисяч кілометрів на секунду, двигуни замовкли. "Лілея" блискавкою розтинала простір, беззвучно наближаючись до того місця, де вона мала зустрітися з Марсом.

Члени екіпажу звично витримали дію перевантаження, а коли наступила невагомість, почали жваво коментувати повідомлення з Марса. Вони летіли на цю таємничу древню планету з хвилюванням і радістю, бо польоти на Місяць, правду кажучи, всім їм надокучили своєю одноманітністю. Першим про це відверто сказав своїм товаришам Горовий незадовго перед останнім польотом.

— Ви мене тільки правильно зрозумійте, друзі, — гаряче переконував він. — Я не проти "звичайних" польотів, у яких перевозиться обладнання для експедицій, дорогоцінні мінерали з Місяця та інше. Все це потрібне, і так буде завжди. Більше того, без такої "брудної роботи" не буде й великих відкриттів. Але… розуміючи це розумом, я не згоджуюсь серцем… Я хочу більшого, доки живу, я бажаю вирвати в природи якнайбільше таємниць…

— Що ти нас переконуєш? — засміявся Льоня, переморгнувшись з товаришами. — Я думаю, що кожен з нас думає так само, як ти… тільки мовчить. Я теж вважаю, що людство вирвалося у Всесвіт не для того, щоб колонізувати інші планети, як це робили на Землі з нововідкритими материками. Рука розуму простягнулася з нашої планети в простір, і вона жде, хто потисне її… Ви вдвох уже бачили світ чужої цивілізації. Але… все те, що ти розповідав, мов сон… Воно не позначилося на житті Землі…

— А гравітаційний двигун? — заперечив Гнатенко.

— Хіба що! Але це технічне відкриття, напевне, зробили б і без цього випадку… Я кажу про зустріч з іншою культурою, ближчою до нас по духу і напрямку. Ми навіть не розуміємо, який настане зліт думки, який гігантський науковий стрибок зробить людство, коли зустрінуться дві системи, два світи…

Після тієї розмови минуло всього близько місяця, і "доля" в образі Інституту космонавтики ніби підслухала розмови друзів. Такий захоплюючий, такий відповідальний політ доручено їм!..

Минали години. В перископах сяяли непорушні знайомі сузір’я. Земля перетворилася в яскраву велику зірку. Горовий кинув тривожний погляд на циферблат годинника. Пора! Наступив найвідповідальніший момент — гальмування…

І знову грізна сила перевантаження притиснула космонавтів до м’яких сидінь, налила металом руки, ноги, затуманила свідомість. Дрібно завібрував корпус у ритм з двигуном. На боковому перископі з’явився невеликий диск Марса, він ледь помітно пересувався праворуч.

Діжа з неймовірним зусиллям підняв руку, обтер спітніле чоло.

— Мученики ми, а не космонавти, — прохрипів він. — Колись... такі ракети... поставлять у музеї... поряд з возом. Хай йому біс, отакий тягар!.. В тому пузирі, що ми... летіли з тобою, Василю... куди краще... Нічого не чуєш, не бачиш... як у Бога за пазухою... Красота!..

— Зачекай, Іване, — засміявся Горовий, — будуть і в нас такі апарати...

Двигуни знову замовкли. "Лілея" зменшила швидкість і стрімко йшла на зближення з Марсом. Рудувата планета перемістилася в передній перископ, неймовірно виростала, наближалася. Ракета здригнулася, зірки в перископах захиталися.

— Швидкість — чотири кілометри, — сказав Василь. — Ми в сфері тяжіння Марса!

"Лілея" ввійшла у верхні шари розрідженої атмосфери і помчала по гігантській спіралі над планетою. Крізь жовтувату імлу видно було безконечну пустелю іржавого кольору, прорізану в деяких місцях зеленкувато-голубими плямами.

— Сигнал! — скомандував Горовий.

На пульті потужної радіостанції замиготіла червона лампочка імпульсного випромінювача. Друзі тривожно прислухалися. З динаміка в каюту увірвався радісний бас:

— "Лілея"! "Лілея"! Я "Озеро Сонця". Ми спіймали вас! Знаходимося в районі "Озера Сонця", трохи на північ від центру. Біля бази експедиції викладений хрест із фольги розміром до трьохсот метрів. Шукайте радіолокатором!

— Спасибі, знайдемо! — радісно відповів Горовий. — Чекайте нас...

Ще раз обійшовши навколо Марса, Горовий вимкнув двигуни. В нижніх перископах виникла голубувата кругла пляма Озера Сонця. На екрані локатора сплеснулася зелена змійка.

— Є! — переможно вигукнув Гнатенко, відмічаючи місце на карті. Василь Горовий вдячно хитнув головою. Ракета майже зовсім стишила політ, почала падати дюзами вниз. Двигун знову загримів, перемагаючи тяжіння планети. Потужні вибухи зметнули внизу вихори розпеченого піску, який заслав непроглядною пеленою виднокіл.

Легенький поштовх. Ще. Ще раз. І потім — мертва тиша.

Друзі радісно перезирнулися. Гнатенко не витримав, відстебнувся і кинувся в обійми Горовому.

— Перемога, друзі! Чудесно примарсилися!

Друзі швидко одягнулися в легкі скафандри з прозорими шоломами і ввімкнули радіостанцію.

— Марс! Чи чуєте ви нас? — схилившись до мікрофона, сказав Горовий. — Марс! Ми посадили ракету успішно!..

— Чуємо! Поздоровляємо! — радісно відповіли з динаміка. — Давайте пеленг, виїжджаємо на всюдиході…

Через кілька хвилин космонавти вже стояли на піску Марса, спустившись з люка по металевих східцях. Горовий перш за все оглянув "Лілею" зовні. Корабель стояв на чотирьох упорах-дюзах вертикально. Стартувати назад буде прекрасно!

Курява, піднята вибухами, потроху розвіювалася, відкрився недалекий обрій. "Лілея" опустилася на невисокому горбі. Навколо розкинулися ріденькі смуги темно-синіх і фіолетових мохів та

карликових дерев. Вони ліпилися на сонячній стороні рудих піщаних барханів і глиняних урвищ. Сонце стояло в зеніті, але тепло його майже не відчувалося.

Діжа поглянув угору, примружився, похитав головою.

— Поганенькі умови для життя... Щось не віриться, щоб тут знайшли розумних істот!..

Горовий зареготався, схопивши Діжу за плечі.

— А я думав, — крізь сміх промовив він, — що консервований Морж умер! А він, братці, ще озивається!

— Ну це вже не морж, а морженя! — докинув і собі Льоня.

Діжа удавано ображено одвернувся і засвистів якусь пісеньку.

Минуло кілька хвилин. На обрії з’явилася хмарка куряви. В навушниках космонавтів знову прозвучав веселий бас:

— Бачу ракету. Даю повний хід...

Скоро гусеничний всюдихід примчав до горба, де стояла "Лілея". Космонавти зійшли вниз. В овальній башті машини відкрився люк. Звідти вискочив кремезний чолов’яга в скафандрі.

— Начальник радянської експедиції на Марсі Борисов, — відрекомендувався він. — Сам приїхав, щоб більше місця залишилося для продуктів і обладнання. Ну, а тепер дозвольте обняти вас!

Після взаємних привітань космонавти і Борисов швидко перевантажили все необхідне з "Лілеї" на всюдихід, вмостилися на

зручних сидіннях самі. Машина рушила прямо через зарості марсіанських дерев назад, по колії, що ясно виднілася на піску.

— Перед вильотом ми читали ваше повідомлення! — обізвався Горовий. — Невже справді на Марсі знайдено залишки розумного життя?

Борисов злегка повернувся до Горового, видно було, як за прозорим шоломом одна брова його піднялася вгору, надаючи обличчю іронічного виразу.

— Невже ви думаєте, що наша експедиція повідомила неперевірені факти? Дивно чути це від вас! Ну, ну! Я не ображаюсь. Ви, звичайно, жартома! Так от. Докази незаперечні, але... не все ще ясно!

— Що ж саме? — вихопилось у Гнатенка.

— Вам розповість про все Оксана Іванівна.

— Мама?

— А ви син її? — здивувався Борисов. — От не сказав би! Ну так знайте, що це вона знайшла кістяки і залишки будівель. Розпитайте її про все, тим більше, що ви повезете все це назад, на Землю. Та от уже й наша база. Приїхали.

Зарості дерев піднялися вище, стали густішими. Вони оточували широким кільцем невисоку гірку, на вершині якої розвівався червоний стяг. Поряд з ним блищав якийсь прозорий купол.

— Обсерваторія, — кивнув туди Борисов. — На її рахунку блискучі відкриття.

Всюдихід промчав просікою, вирубаною серед голубих дерев, і заглибився в темний прохід, зроблений прямо в кручі. Засяяло світло, перед машиною відчинилися високі металеві двері. Коли всюдихід минув їх, отвір знову закрився.

— Шлюз, — пояснив Борисов. — Бережемо повітря.

Машина зупинилася. Гості вийшли назовні. Вони опинилися в приміщенні чотириметрової висоти, яке тягнулося метрів на сто в глиб гори.

— Можна зняти шоломи, — сказав Борисов. — Тут нормальне повітря… А тепер — прошу знайомитись. Оксана Іванівна Гнатенко — наш біолог. Е, та ви всі знайомі!

— Матусю! Здрастуй! — крикнув Гнатенко, обіймаючи Оксану, яка вийшла з низеньких герметичних дверей в стіні.

Поцілувавши сина, Оксана жваво підбігла до інших космонавтів, щиро вітаючи їх з прибуттям. Горовий потиснув жінці руку і затримав її в своїй долоні.

— Ну от… ми й зустрілися, — ледве чутно промовила вона. — Минуло три роки…

— І вам спокійно, легко? — тривожно запитав Василь.

— Майже, — ясно усміхнулася Оксана. — Хлопче мій, що ж робити? Коли ми такі діла творимо, то власницькі почуття можна затамувати… Чи не так?..

Горовий промовчав.

— Прошу на відпочинок, — пролунав бас Борисова. — Товаришу Горовий! Ще встигнете наговоритися…

— Я відпочину потім. А зараз, Оксано, прошу познайомити мене з тим, що ми маємо забрати звідси…

— Залюбки. Сину, Василько! Ти відпочинеш — прийдеш до мене… До побачення, товариші. Ходімо, друже…

Оксана повела Горового низеньким коридором. Там треба було йти зігнувшись. Коридор привів до овальної кімнатки. Жінка повела рукою навколо.

— Оце і є моя лабораторія, спальня і все інше. Сідайте, спочивайте.

Горовий з цікавістю озирнувся. Приміщення було маленьким, але кожна частка його площі використовувалася якнайдоцільніше. Тут стояли і шафи з якимись експонатами, і електронний мікроскоп, і кіноапарат, і робочий стіл з двома м’якими кріслами, і навіть ліжко. На столі Василь помітив пластмасовий вазончик з химерним покрученим пагінцем якоїсь марсіанської рослини.

— Розглядаєте? Нічого цікавого нема. Гірше, ніж найбідніша лабораторія Землі. Ну та вистачить. Зате робота незвичайно цікава Ага, у вас очі заблищали… То сідайте ж, буду розповідати…

Горовий сів, з насолодою випростався. З-під вій нишком спостерігав за обличчям Оксани. Як вона постаріла, рідна, хороша жінка… Тільки в зелених очах горить невгасимий вогонь внутрішньої молодості, для якої роки — ніщо!

Оксана перехопила його погляд, спалахнула. Жартома погрозила пальцем.

— Нічого дивитися на мене. Стара баба і все…

— Я не так дивлюся на вас, — стиха відповів Василь. — Я думаю про інше… Ніби вчора була наша перша зустріч… пам’ятаєте? Пароплав, мрії про польоти… все було ніби з книги… ніби з казки… і ось ми на Марсі. Розумієте, на Марсі? І спокійно розмовляємо…

— Зовні спокійно, — заперечила Оксана. — Хіба можна бути спокійним, відкриваючи нові світи?.. Але про це потім. Забудьте, що я ваша знайома… Перед вами астробіолог Гнатенко. Слухайте уважно. Те, що я вам розповім, безпосередньо стосуватиметься і вас…

— Он як? Цікаво.

— Так от. Як ви знаєте з радіотелеграми, наша експедиція знайшла на Марсі залишки розумного життя…

— Ви знайшли?

— Не має значення. Спочатку рада нашої експедиції вирішила, що Марс колись був заселений. Але я, зваживши гарненько всі за і проти, відкинула цю думку.

— Чому?

— Залізна логіка фактів, По-перше, ніде на планеті досі не було знайдено ні слідів розумної діяльності, ні самих розумних істот або їх залишків. Та ось ми відшукали недалеко від бази, в гірській ущелині, напівзавалену шахту…

— Так чому ж ви…

— Не перебивайте! Скажете потім. Залишки механізмів свідчать про досить високий рівень культури. Принципу роботи машин зрозуміти не можна, бо корозія повністю роз’їла майже всі деталі. Деякі ознаки і наші виміри свідчать про те, що в шахті добували радіоактивну руду. Значить… ці істоти використовували ядерну енергію!

— Де ж вони? — вихопилося у Горового. — Не може бути, щоб люди з такою високою культурою загинули безслідно!..

— Я теж так думала. На дні шахти було знайдено кістяки. Я уважно вивчила їх. Це, безперечно, залишки розумних істот. Але вони були приковані ланцюгами до машин. Ви розумієте, Василю, це кістяки рабів…

— Ну, а далі, далі…

— Я вивчила їхню структуру, склад. Ми прийшли до висновку, що ці істоти не з Марса.

— Як не з Марса? То звідки ж? Невже ви хочете сказати, що з Землі?

— Ні, не хочу. Який ви гарячий! Ось подивіться…

Оксана відчинила шафу, дістала звідти велику фотографію, подала Василеві. Він жадібно оглянув її. Перед ним було зображення дивного кістяка, який трохи нагадував людський. Він був видовжений, ніби в птаха, кістки рук і ніг мали посередині потовщення, череп закінчувався гострим куполом.

— Правда, дивний кістяк? — жваво запитала Оксана. — Так слухайте далі. Я визначила, що істоти жили в густій атмосфері, набагато густішій, ніж атмосфера Землі, не кажучи вже про Марс. Чому? Тому, що в них були крила… так, так, не дивуйтеся, бачите оці лінії? Схоже на крила кажана… Крім того, кістки в них наповнені повітрям, як у наших птахів.

Не буду вас втомлювати… Здоровий глузд говорить, що таких умов на Марсі не було. Значить, ця планета була для тих істот колонією. Вони тримали тут, у шахтах, ув’язнених, рабів, які здобували їм радіоактивні руди. Більше того, наша обсерваторія відкрила, що Фобос і Деймос — супутники Марса — теж були колонізовані. Там відкриті гігантські будівлі. Вони спостерігаються в телескоп. Доведеться послати туди спеціальну експедицію. Очевидно, розумні істоти влаштували на супутниках станції спостереження…

— Але звідки вони прилітали? Невже з Юпітера?

— Не з Юпітера, друже, а з Фаетона!

— Десята планета? — вражено скрикнув Горовий. — Планета, що перетворилася в рій астероїдів?

— Так. Десята планета. І це безперечно. Скажу вам ще одне. Наша обсерваторія вже кілька разів спостерігала один з астероїдів. Досі він був невідомий. Ця планетка проходить на відстані десяти мільйонів кілометрів від Марса. На ній наші астрономи відкрили сліди розумної діяльності…

— Що ви говорите! Неймовірно!

— Чистісінька правда. Це надзвичайна подія в науковому світі. Вперше у нашій системі життя виникло і розвинулося на Фаетоні. Астропілотам треба підтвердити цю гіпотезу, яка має таку ґрунтовну аргументацію. І я так хочу, Василю, щоб Це були ви… Ви і мій син…

— Оксано! У мене голова запаморочилася від радості. Я прикладу всіх зусиль. Я певен — Інститут космонавтики дозволить, та ні, не дозволить, а накаже організувати таку експедицію! Збирайте ваші експонати, будемо вантажити на "Лілею". Завтра вилітаємо!..

На другий день всі члени експедиції проводжали "Лілею" в зворотний шлях. Вони здалека дивилися на срібне веретено, яке вістрям впиналося в синьо-фіолетове небо. Наступила хвилина старту. Веретено здригнулося, закуталося жовтим туманом. Скажені вогняні вихори струсонули пустелю, метнули апарат в космічну темряву. Четверо нерозлучних друзів поверталися на Землю, везучи з собою безцінні скарби знання…

ТРУП НА АСТЕРОЇДІ

Земля клекотіла. Відкриття біологічної експедиції на Марсі вразило людство. На книжкових полицях з’явилися сотні фантастичних оповідань і повістей, в яких автори на всі лади оспівували десяту планету. Шпальти європейських і американських газет були заповнені велетенськими заголовками сенсаційних виступів учених і оглядачів:

МИ НЕ ПЕРШІ В СОНЯЧНІЙ СИСТЕМІ!

РАБСТВО — НЕОБХІДНИЙ АТРИБУТ БУДЬ-ЯКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ!

ЧОМУ ЗАГИНУЛИ КРИЛАТІ ЛЮДИ?

ХТО ВІДКРИЄ ДО КІНЦЯ ТАЄМНИЦЮ ЗНИКЛОЇ ПЛАНЕТИ?

Атомно-космічний концерн Герда послав дві ракети на Марс для нових розшуків. Експедиції було дано завдання розгадати принцип роботи знайдених машин. Усі люди ждали, хвилювалися: незвичайні відкриття могли внести величезні зміни в життя Землі…

***

А тим часом новий іонний корабель "Блискавиця", який стартував у серпні 19… року з Київського космодрому під Борисполем, уже ввійшов у потік астероїдів. Його вів Василь Горовий.

Випробування зорельота на трасі Земля — Місяць, перевірка протиметеорного захисту дали найкращі результати, й Інститут космонавтики вирішив послати екіпаж Горового в пояс маленьких планет для підтвердження гіпотези Оксани Гнатенко.

Пролітаючи мимо Марса, "Блискавиця" зв’язалася з базою експедиції Борисова. Космонавти з хвилюванням слухали дружнє напуття Оксани Ігнатенко, її щирі побажання успіху. Астрономи обсерваторії ще раз уважно відкоригували криву польоту до нововідкритого астероїда. Курс був правильний...

В оксамитній темряві простору загоралися і згасали діамантові вогники, — то спалахували під променями сонця дрібні астероїди. Горовий сидів у рубці пілота, невідривно стежачи за екранами локаторів. Корабель, увійшовши в потік астероїдів, зрівнював свою швидкість з швидкістю потоку, і командира тривожило тільки одне — можливість зустрічі з випадковими, сліпими метеорами, які зрідка мчать у протилежний бік. Товариші чергували в штурманській каюті, звіряючи курс. Інколи вони перемовлялися з Горовим, повідомляючи про незначне відхилення "Блискавиці" під впливом тяжіння астероїдних мас. Так в страшному напруженні минуло кільканадцять годин. Нарешті, в передньому об’ємному перископі з’явилася зірочка. Горовий схвильовано перевірив дані марсіанської обсерваторії, уважно провів обчислення з допомогою портативної математичної машини. Очі Василя заблищали радістю, він швидким рухом увімкнув мікрофон внутрішньої сітки.

— Друзі! Перед нами астероїд!..

— Ура! — загриміло у відповідь. — Як ми його назвемо?

— "Сумний залишок", — запропонував Діжа.

Космонавти засміялися.

— Сам ти сумний залишок від колишнього професора Діжі! — весело вигукнув Льоня. — Давайте дамо йому ім’я Іскра. Іскра розуму, яка залишилася від минулої цивілізації в нашій системі!

— Не треба мудрувати, — втрутився Горовий. — Давайте назвемо астероїд жіночим ім’ям Оксана. Хоч і не вона відкрила астероїд, але цей політ зв’язаний з її великим відкриттям…

— Згода, — одностайно відповіли космонавти.

Велетенська гора матерії ледь помітно притягувала до себе корабель. Скоро "Блискавиця" наблизилася до астероїда настільки, що в перископи стало видно нагромадження базальтових мас, які блищали зеленкуватим кольором під променями Далекого Сонця. З бокових дюз корабля метнулося полум’я. Раз, удруге. Обшивка "Блискавиці" легко доторкнулася до скелястої поверхні планетки.

Космонавти вийшли з корабля, обережно ступаючи по базальту. Вони опустилися на темному боці "Оксани", і тому навколо нічого не було видно, крім зубців скель, підсвічених знизу сонцем.

— Ще раз попереджую, товариші, — пролунав у навушниках голос Горового, — не робіть різких рухів. Не забувайте про тяжіння. З висоти в сто метрів тут можна опускатися цілий місяць…

Зв’язавшись міцною мотузкою, чотири космонавти рушили до освітленого боку астероїда. Йти було легко, хотілося підскочити, щоб пересуватися стрибками, як на Місяці. Але кожен пам’ятав про небезпеку, зв’язану з такими "експериментами".

Горовий ввімкнув потужний ліхтар. Гострий промінь прорізав тьму, вихопив з неї хаотичні нагромадження мертвої матерії.

— Оплавлений базальт, — почувся голос Діжі. — Видно, що ця порода відчула на собі дію страшної температури. Не може бути, щоб тут збереглися залишки людської культури…

— Ми ще не побували на освітленому боці, — заперечив Гнатенко. — А крім того, спостереження астрономів дуже вірогідні…

Постать Горового, який ішов першим, зненацька з’явилася в проході між скелями. Проти сонця блиснув шолом. Командир заклично махнув рукою.

— Скоріше до мене! — крикнув він. — Ось воно!..

Льоня, Гнатенко і Діжа, забувши про інструкцію, прожогом кинулися до Горового. Вони проскочили скелі і приголомшено завмерли.

Перед космонавтами темніла гігантська споруда, саме споруда, а не природний утвір. Це був кілометровий металевий циліндр, поставлений сторч. Вгорі циліндр мав пошкодження: в одсвіті сонячних променів можна було помітити рвані краї стінок товщиною в сотні метрів.

Космонавти вражено перезирнулися. І не промовивши й слова, довго оглядали титанічну будівлю.

— Ясно, що розумні істоти жили саме на десятій планеті, — нарешті обізвався Горовий.

— Безумовно, — підхопив Діжа. — Гіпотеза Оксани Іванівни блискуче підтвердилася…

— Що б могла значити така будівля? — здивовано запитав Гнатенко. — Навіщо такі розміри?

— Згодом розгадаємо, — відповів Горовий. — Але в мене є думка… Чи не реактор це?..

— Реактор? — недовірливо протягнув Діжа. — Таких розмірів?

— Саме так! Ви бачите рвані краї? Стіни мають товщину до сотні метрів… Яка сила змогла б зруйнувати їх, крім енергії ядра?

Космонавти оглянули пошкодження і мовчки згодилися з командиром. Вони рушили з місця і пішли навкруги циліндра. Циклопічні стіни не мали ніякого отвору або виступу. Напевне, вхід був під ґрунтом.

— Василю! Дивись! — пролунав голос Гнатенка. — Праворуч дивіться! Ракета, справді ракета! І схожа на нашу земну…

Всі дружно повернулися в той бік, куди показував Гнатенко. Там серед кам’янистих громад блищало снарядоподібне тіло.

— А може, ще одна експедиція… з Землі? — прошепотів Діжа.

— Ні! — різко відповів Горовий. — Апарат дуже маленький для таких перельотів. Уперед!

Вони наблизилися до таємничої ракети, тамуючи незвичайне хвилювання. Горовий доторкнувся до обшивки, освітив ліхтарем горішню частину. В промені видно було оптичні отвори, якісь виступи.

— Товариші! — радісно сказав командир. — Ви бачите, що апарат неушкоджений. Ми зможемо з допомогою лебідки притягти його до "Блискавиці" і забрати з собою…

— Така додаткова вага? — з сумнівом озвався Льоня. — Ми не сядемо на Землю…

— Залишимо на супутнику, — впевнено відповів Горовий. — А тепер треба спробувати пробратися всередину. Якщо не вдасться — залишимо спробу до повернення...

Та не встигли космонавти пройти навколо ракети й десяти кроків, як їх чекала нова несподіванка. Поряд з снарядом, на кам'янистому виступі бовваніла постать людини! Людини чи ні? Постать була непорушною. Мандрівники затамували подих, повільно наблизилися до виступу.

Горовий схаменувся, ввімкнув автоматичну кінокамеру. Застрекотів мініатюрний моторчик, фіксуючи фантастичне видовище.

На шоломі істоти вирізнялися три рогоподібні виступи, вузькі плечі облягав еластичний матеріал з лускоподібним візерунком, він вільно обвисав на тілі. Горовий вимкнув кіноапарат, зайшов спереду, обережно зазирнув у прозоре віконце шолома. Звідти блиснули червоними іскрами великі, випуклі очі людини іншого світу. Вони дивилися в бік Сонця, ніби хотіли ввібрати в себе його тепло, щоб захиститися від страшного холоду простору. Скільки тисячоліть отак просидів на камені цей дивний космонавт? Як він потрапив сюди?

Горовий обвів поглядом постаті друзів.

— Нам надзвичайно пощастило. — Голос командира тремтів від хвилювання. — Ця істота, мабуть, і є представником тієї раси, яка таємниче загинула. Друзі мої! Негайно до роботи. Ми заберемо з собою апарат і мертву людину. Я гаряче вірю: це допоможе розгадати таємницю загибелі десятої планети.

З МОРОКУ ТИСЯЧОЛІТЬ

Наступні місяці були найбурхливішими в житті всіх людей Землі. Повідомлення про знахідку на астероїді "Оксана" сколихнуло душі найчерствіших людей. Діти і юнаки зачитувалися кореспонденціями про

експедицію Горового. Тисячі людей в Америці і Європі їхали в Крим, до Інституту астробіології, куди перевезли труп людини з десятої планети. З Марса викликали Оксану Гнатенко для участі в огляді тіла. Після огляду Оксана Гнатенко виступила із заявою, яка блискавично облетіла весь світ:

"Завдяки сприятливим умовам, походження яких невідоме, тіло розумної істоти зберегло життєдайну потенцію. Воно перебуває в стані анабіозу при температурі двісті сімдесят два градуси по Цельсію. Я стверджую, що тіло можна оживити. Якщо це вдасться — люди Землі розгадають таємницю планети Фаетон і здобудуть неоціненні знання чужої цивілізації..."

За прозорими стінами — манлива морська далина. Поряд, зовсім близько, колишуться віти пальм, вітер несе навколо ніжний аромат квітів. Природа владно кличе до себе, в материнські цілющі обійми. Але в залі мертва тиша. Ніхто не милується чудовими краєвидами, не думає про відпочинок. Погляди сотень учених спрямовані на чорний купол, що височіє посередині, на білосніжному чотирикутному підвищенні. Там, під тим чорним накриттям, тепер іде боротьба між життям і смертю. Дерзновенна рука людини хоче прорвати морок смерті, вернути в ясний світ свідомість і життя розумної істоти з далекої планети. Чи вдасться сміліва спроба? Чи вистачить вміння і знань?..

Серед вчених — Оксана і Василь. Вони поряд. Вуста мовчать, але серця їхні б’ються в унісон, ніби відраховують повільні секунди вічності. Особиста трагедія забута, відсунута в глибину єства новими, хвилюючими подіями. Що таке своє горе, горе одного серця, коли перед ними воскресає трагічне минуле цілої планети, великої цивілізації?!

— Електронні машини розгадали дивні записи, знайдені нами в чужій ракеті, — прошепотів Горовий. — Це щоденник пілота, якого ми зараз воскрешаємо...

— Що ж ви прочитали? — Це запитання Василь не почув, а прочитав на вустах Оксани.

— Не все зрозуміло. Якісь уривки. Але трохи вимальовується картина загибелі. Це дуже цікаво і… страшно. Якби вдалося оживити тіло…

— Якби, — мов луна обізвалася жінка.

І знову тягучі секунди, секунди невидимої боротьби розуму з хаосом, з смертю. Та ось… Сталося!..

На екранах замиготіли веселі зигзаги, на шкалах приладів захиталися тоненькі вусики стрілок. З сотень вуст вирвався подих радості. І знову тиша…

Чорний ковпак з тріском одірвався від підвищення і піднявся вгору. В зеленкуватій заглибині лежало коричневе тіло. Воно вже вібрувало, здригалося, ворушилося. Вчені зашуміли.

— Тихо! — грізно крикнув хтось.

Тіло на підвищенні підвелося. Яка дивна, незвичайна істота! Але, безперечно, людина, носій розуму! Голова велика, звужена догори, повністю позбавлена рослинності. Шкіра суха, вкрита Дрібною лускою. За вузькими плечима хитнулися маленькі крила, вони якось зв’язані з руками. Людина-птах? Чи ні? Може, то тільки рудимент, залишок від предків?

Розплющилися велетенські червоні очі, бездумно втупилися в простір. Та ось поступово в них з’явився свідомий вираз. Погляд людини впав на ряди вчених, сповнився здивуванням. Якусь хвилю чужинець і люди Землі дивилися один на одного в непорушній тиші. Потім груди людини-птаха судорожно затремтіли, і він, задихаючись, впав на підвищення.

Оксана Гнатенко зірвалася з місця, голос її покрив гомін аудиторії:

— Йому не вистачає повітря. Чуєте? Підвищіть тиск! Нам це не пошкодить, а йому необхідно!..

Чорний ковпак знову опустився на підвищення, закриваючи воскреслого космонавта з десятої планети…

***

…Півроку вчені змагалися зі смертю, вириваючи з її кігтів життя розумної істоти, але все було безуспішно. Як показали досліди, організм чужинця був заражений смертоносною радіацією. Лише на кілька тижнів пощастило активізувати організм воскреслого і його свідомість. У ці короткі дні вчені спромоглися з допомогою електронних машин-перекладачів зрозуміти мову чужинця.

Коли автомати відтворили слова людей Землі рідною космонавту мовою, він схопився з свого ложа, і зморшкуваті руки його радісно стиснулися на грудях.

— Де я? — переклала машина його запитання. Фіолетові губи чужинця ледве ворушилися, в червоних очах гніздилася тривога.

— Ви на третій від центрального світила планеті, — схвильовано відповів директор Астробіологічного інституту академік Кротов.

— Третя планета? — тихо сказав чужинець. — Гро-оча… Притулок дикості… За моїх часів на ній жили тільки гігантські і люті тварини з мізерним інтелектом…

Горовий перезирнувся з Оксаною.

— Ви чуєте? Він має на увазі земних рептилій... Значить, його планета загинула десятки мільйонів років тому.

— Де мене знайшли? — знову запитав воскреслий. — І чому я живий?

— Вас знайшли на астероїді, — відповів Кротов. — Організм зберігся, і ми вирішили оживити вас...

— Оживити... — Машина холодно і байдуже переклала це слово, але Оксана здригнулася, дивлячись на обличчя людини. Велике страждання світилося в незвичайних для землян очах, руки судорожно задрижали. — Для чого ви зробили це? Для чого?..

Вчені мовчали. Запанувала важка, гнітюча тиша.

Чужинець подивився у вікно, на далеке голубе море, і оживився.

— А втім, хай, — пролунав його голос. — Все одно я отруєний радіацією і довго не проживу. Та й не потрібно... Один в цілому Всесвіті! Це страшно... Але я бачу за вікном бурхливе і велике життя... Ваше життя! Може, я допоможу вам своєю розповіддю про трагедію мого світу... Я задихаюсь... Можна більше повітря, сильніший тиск...

По знаку Кротова були ввімкнуті автомати. До приміщення ринули голубі потоки рідкого повітря. Запахло прохолодою. Чужинець оживився, його фіолетові вуста відкрилися.

— Слухайте ж мене... дивні і невідомі люди. Слухайте мене, брати по розуму. Ви почуєте про страшну трагедію планети Та-іни, сила і життя якої розвіялися в чорному мороці Космосу. Хай моя розповідь буде великою пересторогою людям вашої планети...

Пауза… Здавалося, що замовкла вся Земля, прислухаючись до трагічних, схвильованих слів останнього жителя давно не існуючої планети.

— Я був астропілотом. Та-іна вважала мене найкращим знавцем космічних польотів. Майже на всіх планетах системи Цон-і (Сонця) побувала ракета з моїм екіпажем.

Одним з останніх польотів був науково-дослідний політ на Гро-очу — вашу планету. Ми сподівалися знайти там розумних істот, але зустріли тільки гігантських плазунів — літаючих, наземних і морських. Після короткочасного перебування на Гро-оча ми вилетіли назад. В космосі ми одержали повідомлення від сей Умта — Голови Вищої Ради Монополій — економічного володаря Та-іни. Це був наказ летіти на шостий супутник планети Льо і здобути там невідомий ще радіоактивний елемент під умовною назвою іоній, який був необхідний для побудови надпотужних енергетичних станцій.

Будівництво тих станцій очолив відомий фізик сей Нур, який вивчав на архіпелазі Ма-ото в Східному океані дивовижну аномалію — виникнення радіоактивних вулканів, що загрожували життю людства. Енергія іонію мала врятувати світ від катастрофи.

Я посадив ракету на шостий супутник. Мої помічники знайшли поклади радіоактивної руди і здобули її, але й самі загинули від страшної радіації.

А потім… я виконав завдання шефа. Іоній був відправлений Нуру. Ніхто не знав, ніхто не міг навіть передбачити, заради чого жертвували життям мої товариші, для чого провів я майже все своє життя в холодних пустелях простору…

Сталося страшне. Над Та-іною нависла невидима рука, що готувалася знищити планету…

ТА-ІНА ГИНЕ В МОРОЦІ

(З рукопису Оксани Гнатенко)

"…Історик Зі-ур був задоволений і щасливий. Доля в образі голови Вищої Ради Монополій сей Умта принесла йому нечувану радість. Зі-ур писатиме "Нову історію Та-іни", історію виникнення її нової цивілізації.

— Ти будеш об’єктивним спостерігачем найбурхливішої епохи в історії планети, — серйозно сказав Умт. — Пиши правдиво, відверто. Нам нічого приховувати від майбутнього суспільства — суспільства аристократів духу й розуму…

Зі-ур взявся за роботу. До його послуг було радіо, телепередачі, преса, книш, офіційні документи Вищої Ради, чутки і навіть засекречені відомості про план сей Нура, який так успішно почав здійснюватися. В мороці тісного кабінету Зі-ур сидів у м’якому кріслі і, розжовуючи в’ялені листки ку-кі, диктував електронному секретарю. На срібній стрічці виникали чорні знаки, вони об’єднувалися в слова, фрази. Електронний секретар записував спокійну, неквапну розповідь про зловісні події на Та-іні, події останніх днів її історії…

"…У той день понад світом котилася незрозуміла чорна хмара. Вона застилала небо, закривала промені Цон-і, сіючи в серцях людей тривогу. Потім Та-іна здригнулася. Удари були слабкі, але вони невпинно чергувалися один з одним. Високі будівлі в Ціно-бер потріскалися, жителі поспішно залишали їх. Академія Ціно-бер передала позачергове повідомлення в ефір про зміну в швидкості обертання планети. Найчутливіші прилади свідчили, що доба на Та-іні зменшується. Спочатку на це не звернули особливої уваги, тому що упродовж тисячолітньої історії відзначалися випадки зміни в режимі обертання планети. Але понад світом плив морок, і прискорення Та-іни збільшувалося. По континенту прокотилися урагани. Вони знищували посіви, виривали з корінням віковічні дерева, зривали дахи з будинків.

Океани ринулися на материк, затоплюючи прибережні села. Хвилі на морях досягали десятків метрів висоти. Сотні велетенських суден затонули, тисячі вертольотів розбилися об землю, подолані жахливими смерчами…

Минуло два дні. Морок не розсіювався. Катастрофічні явища набирали ще грандіозніших розмірів. Паніка охопила всі народи на Та-іні. Всесвітній Конгрес робітників виступив з категоричним закликом до вчених — зібрати Асамблею Та-іни, щоб з’ясувати ситуацію. Це повідомлення передали телестудії та радіо. Іскра надії загорілася в серцях людей, всі нетерпляче чекали, коли збереться Асамблея. А тим часом події ставали все грізнішими. Чорна пелена над світом розсіювалася. Багряний диск Цон-і зрідка виглядав з-поміж хмар, заливаючи примарним світлом стривожену Та-іну. Вихори досягали такої сили, що тільки міжконтинентальні ракети і стратосферні ракетоплани могли доставляти вантажі і кореспонденцію з одного краю материка в інший. Сила тяжіння на екваторі і в помірних широтах невпинно зменшувалася, день скоротився на кілька годин. Цон-і пересувався по небосхилу з видимою для ока швидкістю. Академія Ціно-бер не могла з’ясувати дивних явищ, і це породило в народі найдивовижніші чутки. Почали поширюватися легенди про кінець світу…

Газети і бюлетені теж не відставали від простого люду. Велетенські букви на перших сторінках лякали читачів сенсаційними повідомленнями:

Цон-і божеволіє! Він котиться по небу вдвічі швидше!

Наступає кінець цивілізації!

Здійснюються древні пророкування!

Над Та-іною нависла караюча рука бога!

Прогрес науки був даремний!

Видатний астрофізик Мі-ку говорить: людство неспроможне врятувати Та-іну!

Нарешті, в Ціно-бер відкрилася Асамблея Та-іни. Найкращі вчені зібралися в залі засідань Академії, щоб знайти якусь вірну стежку серед загального хаосу і паніки. Розгорілися палкі суперечки і дискусії. Відомий філософ-ідеаліст, столітній вчений Бра-і категорично заявив:

— Розвиток нашого суспільства в самій своїй основі порочний! Людство Та-іни зайшло в безвихідь. Творець Всесвіту бачить вихід у тому, щоб знищити нашу цивілізацію! Що ми можемо протиставити всемогутньому творчому началу Космосу?..

Половина делегатів влаштувала овацію Бра-і. Інші розгубилися. Тільки відомий конструктор космічних ракет, член Конгресу робітників, вчений І-ко виступив з гнівним протестом:

— Невже для того найкращі представники людства ціною свого щастя і життя збирали по крихтах знання і будували для нас величний храм сучасної Науки, щоб ми при першому великому випробуванні втікали в хащі містики? Соромтесь! Ми повинні, ми зобов’язані вияснити причину прискорення обертання Та-іни і знайти рятунок! Народи світу чекають тільки цього від нас! Паніки і містичних чуток досить без Асамблеї!..

Асамблея продовжувала дискусію. Підсумовуючи загальновідомі факти, вона звернулася до народів Та-іни з відозвою, в якій говорилося:

"Люди Та-іни! Великі лиха впали на нашу планету! Катастрофа набирає все більших розмірів. Та-іна обертається навколо осі швидше, ніж раніше. Прискорення прогресивно наростає. Невідомо, до якого часу буде продовжуватись це явище, невідомо, які його причини! Можливо,

це зв’язано з дивними вулканами, відкритими фізиком Нуром на архіпелазі Ма-ото. Асамблея вживе всіх заходів, щоб розкрити таємницю космічної аномалії! Але тепер вчені зобов’язані не приховувати від суспільства страшної небезпеки! Якщо прискорення не припиниться, Та-іна поступово втратить атмосферу. Людям загрожує смерть від задухи! Нарешті, через деякий час відцентрова сила досягне такого рівня, що планета буде розірвана на частини і перетвориться на рій метеоритів!

Люди Та-іни! Залишайтеся спокійними в годину грізної небезпеки! Найближчі дні підкажуть нам вірний вихід!.."

Вищій Раді Монополій Асамблея надіслала термінову телеграму:

"Сей Умту. Всім членам Вищої Ради Монополій.

У ваших руках зосереджена вся економічна могутність Та-іни. Науково-технічного потенціалу планети досить, щоб здійснити грандіозний проект врятування світу. Асамблея пропонує негайно будувати в районі екватора внутрішньопланетні двигуни реактивної дії. Могутня сила ядерних вибухів спроможна зупинити прискорення. Підрахунки показують, що часу ще вистачить, якщо кинути всі сили на здійснення цього проекту!"

Через дві години на Асамблеї була зачитана відповідь Вищої Ради Монополій:

"Успіх вищезгаданого проекту не гарантований. В разі невдачі людство залишиться обеззброєним перед лицем катастрофи. Єдиний вихід — рятувати частину людства, яка зможе зберегти скарби нашої цивілізації. Вища Рада Монополій пропонує негайно почати переселення людства на планету Гро-оча і на супутник планети Льо — Рра. Експедиція Сіта дослідила ці планети і виявила там наявність придатної для дихання атмосфери, а також життєдайні умови. Через п’ять днів атомно-космічне об’єднання розпочинає здійснення свого проекту.

Перший космічний караван в складі п’ятдесяти кораблів вилетить на супутник планети Льо Рра".

Повідомлення було подібне до вибуху бомби. Думки різко розділилися. Одні вважали, що переселення — це крайній захід. Інші твердили, що треба дорожити кожним днем. Нарешті, Асамблея звернулася до урядів усіх чотирьох держав Та-іни з рекомендацією — переключити всі заводи на виробництво космічних ракет для переселення на інші планети.

Тим часом надходили все нові повідомлення від наукових станцій. Вони свідчили про те, що прискорення Та-іни повільно, але невпинно зростає і що в атмосфері планети з’явилося багато радіоактивного пилу. Знову спалахнула суперечка між вченими про причину дивного явища. Цю суперечку розв’язало сенсаційне повідомлення наукової експедиції з Ма-ото. Фізик сей Нур радирував Асамблеї і всьому світу:

"Радіоактивні вулкани, відкриті мною на архіпелазі Ма-ото, почали бурхливе виверження. Викинуті космічні маси попелу, підхоплені стратосферними потоками, розповсюдилися над планетою. Спостереження показали, що вибухи вулканів відбуваються через кратери, розташовані під певним кутом до зеніту. Це і стало причиною прискорення обертання Та-іни. Всередині планети почалися бурхливі ядерні реакції грандіозних масштабів. Та-іна напередодні загибелі. Єдиним розумним кроком тепер буде переселення людей на інші планети. У нас нема сили боротися проти стихій Космосу!"

Деякі гарячі голови, приголомшені повідомленням Нура, запропонували негайно направити в район вулканів кілька ракет з ядерними зарядами, щоб змінити вісь вибухів і таким чином припинити прискорення обертання планети. Але більш тверезі вчені відкинули проект, вважаючи, що це може привести до активізації ядерних процесій у надрах Та-іни, а слідом за тим і до світової катастрофи.

Сей Умт звернувся з відозвою до всього світу, в якій коротко з’ясував позицію Вищої Ради Монополій:

"Рада тільки за переселення. Всі інші проекти нереальні. Вища Рада Монополій кидає весь свій технічний потенціал на будування космічних кораблів. Переселення бажаючих на планети Гро-оча і Рра — єдиний вихід! Там буде початок нової цивілізації!"

Через кілька днів п’ятдесят космічних гігантів стартували з головного космопорту Ціно-бер, несучи на таємничу планету Рра п’ятдесят тисяч перших переселенців з Та-іни. Флагманський корабель вів відомий космонавт сей Сіт.

А Та-іна, покрита брудною плівкою мороку, все прискорювала своє стрімке обертання, підкоряючись владній, невблаганній силі. Ніхто на планеті не знав про те, що ця космічна сила була зосереджена в руках кількох людей, які вирішили вторгнутися в невмолиму ходу історії, повернути її по бажаному руслу…

То були руки Нура, вченого, що здійснював грандіозний план Умта та його компаньйонів, які давали кошти для втілення цього плану в життя.

За п’ять років перед згаданими подіями на пустельному острівці серед океану відбулася нарада економічних володарів планети. На нараді виступив сей Нур. Він говорив різко, прямо, відверто:

— Та-іна напередодні революції. Назріває соціальний вибух. Його не зупинять ні терор, ні провокації, ні в’язниці на планеті Ойса. Вихід один — треба знайти нові шляхи для докорінних соціальних змін.

Я пропоную вам такий шлях. Якщо ви підете ним, то влада над світом перейде до рук групи людей, які диктуватимуть народу свою волю — волю богів. Ми здійснимо грандіозний план перебудови суспільства, рівного якому не знала і не знатиме історія. Ми створимо

світ, де процвітатиме каста мислителів, учених, творців. Сіра маса рабів, яку ми залишимо в живих, виконуватиме вказівки володарів. Ми не допустимо їх до нашого кола. Вони будуть забезпечені їжею, одежею, видовищами. Вони матимуть все, що потрібно для підтримання ситого життя. Але разом з тим вони усвідомлюватимуть, що ні їм, ні дітям їхнім не зрівнятися з колом людей-богів…

Проект сей Нура був одностайно схвалений. І через кілька років почалися події, про які розповідаю я, історик Зі-ур".

***

Над планетою повзли низькі густі хмари. їх темно-сіра пелена, здавалося, обгортала Рра товстою, непрозорою ковдрою. Морок жахливих ночей чергувався тут з похмурими сутінками днів. Цон-і майже ніколи не показувався з-за вічної імли…

Сіт стояв на майданчику біля гігантського корпусу корабля і похмуро дивився на пейзаж чужого світу. Невже тут доведеться створювати нову колиску людства? Скільки людей зможе врятуватися? Що терпітимуть переселенці, які небезпеки чекають на них? Адже вся сила і влада буде в руках тих, хто побудував кораблі і організував переселення!

До Сіта підійшов помічник, його обличчя закривала маска біофільтра. Така ж маска була на обличчі астропілота.

— Які новини з Та-іни? — похмуро запитав Сіт.

— Все як і раніше. Прискорення наростає. Загальна паніка. Умт наказує повернути кораблі на Та-іну за новою партією переселенців…

— Прокляття! — вилаявся Сіт. — Ми не знаємо, що робити з цими! Хай би він сам пожив тут хоча б один день!..

Помічник з ненавистю поглянув навколо.

— Скільки цей підлий Рра забрав наших товаришів! Уже загинуло більше трьохсот чоловік… Лише від бактерій вмерло біля третини! І це за три дні!

— Передайте ще раз мій суворий наказ, — сухо перервав його Сіт. — Ні в якому разі не виходити назовні без маски.

— Слухай, сей Сіт! Значить, повідомити переселенців про відліт кораблів?

— Так!

Їх розмову перервали далекі крики. Сіт тривожно прислухався, запитливо поглянув на помічника.

— Що б це могло значити? Де крики?

— Напевне, знову баталія!

— Подати всюдихід! — наказав Сіт. — Негайно!

Помічник зіскочив з майданчика, зник унизу. Незабаром, тихо завиваючи, з-під корпуса корабля виповз невеликий всюдихід з прозорим ковпаком. Сіт сів у машину і швидко рушив туди, де чулися крики.

Машина їхала через центр велетенського табору, розташованого всередині гігантського кільця з п’ятдесяти космічних кораблів. їх гострі верхівки ховалися в темній масі густих, низьких хмар. Від землі підіймалися гнилі випари, повітря було важке і затхле. Відразу ж за кільцем кораблів бовваніла в туманній далині стіна непрохідних

джунглів зловісного чорного і зелено-чорного кольору. Ще далі тягнулися безконечні болота з мільйонами жахливих тварюк…

Всюдихід швидко промчав через розчищену площу табору-Крики зазвучали виразніше. Почулися постріли променевих рушниць, потім оглушливий грізний рев. Сіт побачив, як один з кораблів похитнувся і повільно впав набік. Сотні маленьких постатей з жахом кинулися врозтіч. Над кораблем з’явилася гігантська потвора з велетенською вишкіреною пащею і маленькими очицями під приплюснутим лобом. Потвора підняла над ракетою широкі кінцівки з величезними кігтями і вдарила ними по корпусу. Метал прогнувся під жахливими ударами.

— Там же діти! — несамовито закричав Сіт. — Увімкніть променеві гармати!

Потвора схопила зубами стабілізатор корабля, намагаючись відгризти його. Помічник Сіта тремтячими руками спрямував на звірюку струмінь атомного полум’я. Потвора не звернула на це ніякої уваги.

— Даремна справа! — крикнув здалеку хтось. — Ми пробували! Променева зброя не допомагає!

— Звичайною гарматою! — люто рикнув Сіт. — Бронебійним снарядом! Напевно, вона має протипроменевий захист!..

Помічник дав чергу з швидкострільної гармати. Снаряди влучили в морду потвори. Ринула чорна кров. Звірюка з хрипом піднялася на задні лапи, випросталася на весь колосальний зріст і з гуркотом бебехнулася вниз, ламаючи густі зарості джунглів. Люди радісно закричали, збігаючись до всюдихода Сіта.

— Що тут сталося? — крикнув астропілот, заглушаючи шум.

— Ми почали будівництво за планом, — відповів керівник робіт. — Спочатку все було спокійно. Потім з болота виповзли якісь гади — їх було не менше десятка — і накинулися на робітників. Ми їх знищили, але в бою загинуло десять товаришів. Потім ця потвора… її не вражала ніяка зброя! Вона задушила п’ятдесят чоловік!..

Навколо залунали гнівні вигуки. Очі переселенців блищали лютою і страхом.

— Ми не хочемо більше так жити! Краще загинути на Та-іні разом з усіма людьми! Кожного дня жертви, хвороби! Хто на черзі завтра? Сіт! Треба щось робити!

— Тихо, хлопці! — нахмурився Сіт. — Галасуванням справі не зарадиш! Умт наказує повернути кораблі на Та-іну за новою партією переселенців! Але при такій ситуації… це загибель! Цей світ не пристосований для життя. Я поставлю питання про переселення на Гро-очу, хоч це й далі, ніж Рра. Гро-оча — тепла і світла планета, на ній ми зможемо знайти місця, Де нема потвор…

Сіт не закінчив фрази. До юрби переселенців повним ходом під’їхав маленький всюдихід. З нього зліз радист головного корабля. Він поспішно наблизився до Сіта.

— Що трапилося? — вигукнув астропілот.

— Сей Сіт! — хвилюючись, глухо промовив радист. — Я випадково спіймав передачу з Та-іни. Направлена передача з району архіпелагу Ма-ото. Мова йде про долю Та-іни. Передача записана на плівку. Ви можете прослухати…

— Що там? — нахмурився Сіт.

— Це неймовірно! — аж захлинувся радист. — Я не можу так передати, але здається, нам доведеться повертатися на Та-іну!..

Сіт оглянув завмерлу юрбу і крикнув:

— Друзі! Припиніть роботу. Всі до кораблів! Підніміть повалену ракету і ліквідуйте пошкодження. Чекайте наказу. Посильте захист табору!

Всюдихід заревів моторами і помчав до флагманського корабля, підстрибуючи на горбах. За хвилину Сіт був уже в командирській каюті. Радист увімкнув апарат магнітного запису. Почувся жіночий голос. Сіт, стримуючи хвилювання, слухав тривожний заклик:

— Слухайте, слухайте! Слухайте всі, кого турбує доля Та-іни, доля людства! Важливе повідомлення для світу! Важливе повідомлення для світу!

Уже рік, як острови Ма-ото відрізані від зовнішнього світу. Людство введене в оману брехливими повідомленнями експедиції, якою керував фізик сей Нур. Ніяких радіоактивних вулканів навколо архіпелагу не виникало. Тут готувався страшний злочин проти всього людства. Тепер цей злочин розкрив учений Рі-о, який зазнав аварії над Ма-ото. Зараз Рі-о знаходиться в підземеллі, в полоні у Нура, і йому загрожує небезпека. В тих же підземеллях збудовані колосальні реактори, що й прискорюють обертання Та-іни навколо осі. Люди світу, вчені Та-іни, Конгрес робітників! Вимагайте від Умта і Вищої Ради Монополій припинити страшний задум! Народи Ма-ото вимагають послати Нуру ультиматум! Треба поспішати... інакше буде пізно!..

Голос замовк. Почулося шипіння, потім знову нерозбірливі слова. Радист вимкнув апарат.

Фіолетові губи Сіта задрижали від гніву. Червоні очі метнули блискавки, обличчя потемніло. Кілька хвилин астропілот сидів непорушно. З його вуст злітали тихі слова:

— Як він мене обдурив, мерзотник, — ледве вловлював радист шепотіння командира. — Я став знаряддям в його руках!.. Друзі, любі мої! Якою мукою я спокутую мою вину перед вами? Духи предків моїх! Що ж це таке? Я став виконавцем брудного і підлого задуму!..

Сіт впав головою на пульт, плечі його затряслися від конвульсивних ридань. Радист злякано відступив крок назад, потім несміливо наблизився, доторкнувся до плеча командира.

— Сей Сіт! Сей Сіт!.. Заспокойтеся! — мало не плакав він. — Треба ж щось робити!

Сіт підвівся, різким рухом витер очі. Через хвилину його обличчя набрало суворого, вольового виразу, і ніхто б не сказав, що славетний космонавт Сіт тільки що плакав. Він владним рухом показав на пульт радіостанції.

— Ввімкнути передачу на всі кораблі!

Пульт загорівся синіми вогниками. Сіт схилився до мікрофонів і почав говорити, карбуючи кожен склад:

— Друзі! Я не хочу приховувати від вас неприємні вісті. Випадково спіймана нами передача розкрила страшну змову проти світу. Прискорення обертання Та-іни — справа рук злочинців з Вищої Ради Монополій. Ми стали першими жертвами колосальної провокації!

Друзі! Дорога кожна хвилина! Ми летимо назад! Треба боротися з небезпекою, що нависла над людством! Треба рятувати Та-іну від чорного мороку! Командири кораблів! До пультів! Я даю старт!..

Через кілька хвилин на широченній площі табору вже нікого не було. Кораблі стояли похмурі й німі. З туманних боліт почали підповзати до ракет гігантські тварини, вони люто завивали, принюхуючись до невідомих запахів. Та ось загуркотів грім, сліпучі спалахи обпекли тіла страховищ. Флагманський корабель важко одірвався від планети і метнувся вгору. Задрижав Рра під ударами нових вибухів. Один за одним стартували з похмурого світу космічні велетні. Вони розкуйовджували вибухами іонних двигунів дрімучі джунглі і зникали в свинцево-сірих хмарах.

Сіт повертався на Та-іну…

***

…Історик Зі-ур забував про їжу, про сон. Він змарнів, схуд, але майже цілодобово просиджував у своєму кабінеті, смакуючи грандіозні події останніх днів. Електронний секретар байдуже друкував на срібній стрічці чорні знаки — розповідь про безумство економічних володарів Та-іни.

"…Неймовірні урагани валили вікові дерева, руйнували скелі, знищували селища. Стометрові хвилі заливали суходіл, змітали на своєму шляху міста, поля, людей. Повітряна оболонка планети розвіювалася в просторі, гази довжелезним хвостом тягнулися за Та-іною, яка вже оберталася в п’ять разів швидше, ніж раніше. На горах і високих місцях відчувалася недостача повітря. Люди, задихаючись, перебиралися в низинні місця. Паніка ширилася між народами, забираючи останні крихти глузду. Порядок на Та-іні зник. Асамблея вчених розбіглася. Сто мільйонів чоловік записалося на переселення в інші світи. В ці дні зібралася Вища Рада Монополій. Відкривши засідання, сей Умт сказав:

— Ми досягли мети! Людства немає! Є тільки мільйони мурашок, які безладно повзають по планеті, і вони — в нашій волі! Вашим ім’ям, сей-

ті, вашими руками, вашим розумом — я відкриваю нову сторінку в історії Та-іни — історію золотого віку! Ще кілька тижнів, і ми дамо наказ сей Нуру — почати гальмування руху планети".

…Та члени Вищої Ради не знали, не знав і Зі-ур, що в цей же день на пустельному плато, далеко від Ціно-бер, приземлилися п’ятдесят кораблів, що повернулися з Рра. Сіт розшукав членів Конгресу Робітників. Блискавкою пролетіла вість по Ціно-бер про злочин Вищої Ради. Ненависть полум’ям спалахнула в серці народу. Конгрес після короткої, але бурхливої наради дав сигнал до повстання. Сотні всюдиходів з кораблів і тисячі наземних машин, в хмарах куряви і могутніх потоках урагану, взяли в облогу Ціно-бер. Охорона Вищої Ради була знищена, частина солдат, довідавшись про злочин Умта і Нура, перейшла на бік повсталих. Члени Конгресу на чолі з Сітом ввірвалися в зал засідань Вищої Ради. Умт і всі інші економічні володарі були заарештовані.

Під загрозою смерті Умт згодився переслати Нуру наказ зупинити реактори. Минуло півгодини. Півгодини чекала Та-іна, затамувавши подих. Та у відповідь Нур послав прокляття Вищій Раді і всім людям у світі. Конгрес вирішив направити в район Ма-ото ракети з термоядерними зарядами. Але нічого не можна було організувати в охопленому панікою місті. А ввечері прийшло нове повідомлення: прискорення почало зростати ще більше. На вулиці не можна було вийти — ураган валив з ніг, в повітрі летіли дерева, легкі будівлі, в чорних лійках смерчів чулися передсмертні крики людей, домашніх і диких тварин.

Конгрес зібрався в останній раз. Виступи були короткими, суворими. Всі одноголосно прийняли останнє рішення. Висадити на Ма-ото десант на космічних кораблях. Почали розшукувати Сіта, щоб сповістити йому це рішення.

Сіта ніде не було…

***

…Корабель вийшов у міжпланетний простір і помчав над Та-іною. Сіт непорушним поглядом дивився в перископ. Вирішено! Іншого шляху нема! Коло замкнулося… Він дав у руки злочинцям величезну силу, він і мусить зруйнувати їх пекельні установки.

Астропілот вилетів з Ціно-бер сам. Внизу пропливав материк, покритий сірими кошлатими хмарами. По екватору планети здіймається гребінь голубого туману і шлейфом тягнеться в темряву простору. То Та-іна втрачає атмосферу!

Під кораблем — Східний океан. В жовтій імлі видно яскраву пляму. Рожевий струмінь пробиває атмосферу, сягає космосу. Неабиякий факел запалив Нур на страх усій планеті! Проклятий! Для якої ганьби він використав могутню силу знання!

Чіткими рухами Сіт включив мозок корабля, дав завдання автоматам. Сам хутко перейшов у рятівний шлюз. Там була невелика ракета. Сіт пробрався до керівної рубки, сів у крісло пілота.

Легенький поштовх, і ракета віддалилася від корабля. Сіт, спрямувавши ракету в космос, глянув у нижні перископи. Велетенський апарат, гримлячи могутніми вибухами, помчав прямо на архіпелаг Ма-ото. Все стане на місце. Все буде гаразд!

Сіт палким поглядом провів корабель і повернув ракету по велетенській дузі назад. Зараз космічний велетень уріжеться глибоко в планету, вся маса пального виділить свою енергію. Ядерний вибух страшної сили зруйнує все навколо в радіусі ста кілометрів. Установки Нура перестануть існувати! Загинуть і люди! Чи має Сіт право вбивати їх? А де тепер право? З ким можна порадитись або чим замінити оцей єдиний хід? Загине архіпелаг, але ж Та-іна залишиться! Хто осудить Сіта?

Зараз! Скоро! Ще одна мить!

В мороці хмар спалахнуло море вогню. Вихор газів ринувся в Космос. Він миттю досяг ракети, закрутив її з титанічною силою, метнув у безодню. Сіт боляче вдарився об пульт, хвиля непритомності склепила очі. Отямившись, припав до перископа, згасаючим поглядом подивився в нього.

Та-іна задрижала, закуталась хмарою розпечених газів. Крізь ту хмару засяяло сліпучо-голубе проміння. В пітьму простору полетіли гігантські уламки планети. Та-іна розліталася на частки. Половина її спалахнула ніби новий Цон-і, і, залишаючи вогняний слід, помчала в Космос…

Сіт упав. Темрява насунулася на свідомість, погасила останню розпачливу думку космонавта:

"В реакцію вступила вода океану. Планета загинула…"

…Сіт не вмер. Він опритомнів. Усвідомивши своє становище, важко звівся на ноги. Ракета летіла по орбіті Та-іни навколо Цон-і. Десь далеко, за тисячі кілометрів від апарата, блищали кам’яні брили. Сіт знав, що то за брили! То були останки рідної планети!

Холодними руками, машинально Сіт спрямував ракету до найближчого уламка, вміло посадив її на поверхню. Одягнувшись у скафандр, вийшов назовні. Темрява космосу зустріла його величним сяйвом мільярдів зірок. Сіт довго стояв біля ракети, дивлячись у бік зеленого вогника планети Льо.

Залишків Та-іни вже не було видно. Вони розсіялися в безконечності.

Прощай, мати моя! Я власними руками знищив тебе! І тепер один, один у всьому Космосі! Безліч світів сяє вдалині, але хіба є там теплі, дружні серця, рідні душі?

Мовчить космос, холодить тіло. Але що це поряд з ракетою? Гігантський циліндр. Він світиться в темряві голубим промінням. То, напевне, залишки пекельних установок Нура. Портативний лічильник на грудях Сіта показує, що від того циліндра випромінюється радіація величезної проникаючої сили. Ну та дарма! Сіту вже нічого не страшно!

Він присів на скелі, недалеко біля ракети, повернувся обличчям у той бік, де мусив бути Цон-і. Ще раз побачити животворне світило, відчути тепло проміння... і можна вмирати!..

В згасаючій свідомості Сіта з’явилося ясне розуміння неосяжності Всесвіту. Планети, зірки, цивілізації — все це мить, іскра в безконечному плині часу! Значить, даремно пройшло все — історія, прогрес і страждання Та-іни? Значить, не треба було боротися, шукати?

Ні, неправда! Смисл життя — в безконечній боротьбі, в пошуках, стражданні, в розумінні самого себе... Умираючи, треба мати право заявити собі, простору, далеким світам: я був людиною!

Гро-оча! Дика планета! Може, на тобі згодом з’явиться істота, осяяна вогнем розуму! Чи знайде вона шляхи до світлого майбутнього? Чи не повторить жахливої трагедії Та-іни?

Голубий вогник Гро-очі заспокійливо блимнув у темряві простору, закутався туманом. Де ж Цон-і? Чому не видно його променів?

Холодок смерті сідає на серце. Руки німіють. Чи то в Космосі чи всередині мозку задзвеніла висока нота. Вона здіймається все вище, боляче розриває все тіло гострим звучанням.

Ще трохи терпіння. Останній протест тіла проти небуття. Почорнілі губи Сіта ледь-ледь ворухнулися, з них злетіли вже нечутні слова:

— Я був людиною!..

З-за скелі зійшов Цон-і. Його сліпучі промені залили поверхню астероїда, ракету і постать космонавта. Вони відбилися в його мертвих, широко відкритих очах..."

ОСІННІ КВІТИ

...Над Києвом опускався літній прозорий вечір. Пісня пливла над Дніпром — древня, прекрасна, як спогади про дитинство. На схилах Володимирської гірки з’являлись і зникали ніжні пасма туманів. Вітер доносив аромат польових квітів з лівобережжя.

Василь глибоко вдихнув те запашне, неповторне повітря, ніби хотів напитись його. Потім звільна повернувся до Оксани, її зелені очі посміхалися, але на обличчі з’явився вираз ніяковості.

— Вам, може, не подобається, друже?

— Як ви можете говорити таке? — серйозно заперечив Горовий. — Хіба я не слухав, затамувавши подих? Але звідки ви взяли всі інші подробиці? Адже Сіт незабаром після розповіді помер... а інших матеріалів не було...

Оксана скрутила рукопис трубкою, лагідно всміхнулася.

— Звичайний авторський домисел. Може, воно й не зовсім так було... Особливо, що стосується подій на Ма-ото. Але ж ситуація змальована вірно?

— Безумовно!..

— А раз так, то беріть цей рукопис…

— Для чого, Оксано? — здивувався Василь.

— Я дарую його вам. Завтра — знову на Марс…

— Спасибі. Але я вважаю, що це оповідання треба обов’язково опублікувати… Хай всі люди на Землі… на Гро-очі… знають, що може статися й у нас, якщо силу науки обернути проти людини!..

— Ви думаєте, що на Землі теж може бути така трагедія? Василь на мить задумався, потім рішуче похитав головою.

— Ні. У нас історія йшла інакше. Атомна могутність з’явилася тоді, коли вже стало майже неможливо застосувати її проти людства! А тепер — тим більше…

— А все-таки… — Брови Оксани високо піднялися вгору, в очах блиснули строгі вогники.

— Все-таки… обережність не завадить! Давайте ваш рукопис. Думаю, що він побачить світ…

— Спасибі… а тепер попрощаємось?

— Ні… Ще трохи… пройдемося понад Дніпром…

Дві постаті спустилися з гірки, влилися в широкий потік людей, що плив понад рікою. І хоч на голові жінки сріблилася сивина, а обличчя чоловіка горіло рум’янцем молодості, обом не хотілося розлучатися. Яка

сила з’єднувала їх, що викликало в двох серцях нездоланний сум за давно минулим, яке розділило їх широкою безоднею?

Для чого питати відповіді? Та сила — вічно молодий дух пізнання, гаряче серце, ясний розум, які завжди штовхатимуть їх у країну тайни, в неосяжні далі за світлом істини…

А хвиля дніпровська тихо плюскотіла об кам’яні береги, і здавалося, що вона шепоче казку — дивну неповторну казку, яка кликатиме нові, грядущі покоління до подвигів, до шукань і до безсмертної слави…

На сходах Безмежності

Частина перша

Брати з Космосу

АБСТРАКЦІЯ І ЛЮБОВ

Відкритий автомобіль повільно виповз на автостраду, розвернувся і, набираючи швидкість, помчав до Парижа. Горовий оглянувся, ще раз прощаючись у думці з французькими друзями-астропілотами, яким він і його екіпаж допомагали оволодівати технікою космічних польотів.

— Хороші хлопці! — вголос промовив він.

— Еге, — вигукнув весело Гнатенко, милуючись білосніжними котеджами обабіч шосе. — З такими хлопцями не страшно летіти навіть у пекло. Радісно їм — сміються, боляче — сміються, холодно — сміються і жарко — теж сміються! По-моєму, це найкраще, що є в французах!..

— І в француженках! — єхидно озвався Діжа, переморгуючись з Леонідом. — Я бачив, бачив твою кралю. Напевне, домовився, щоб і в Київ приїхала?..

— Не твоє діло! — одрізав Гнатенко.

— Зчепилися! — докірливо озвався Горовий. — Одне слово — і як коти! Що за охота?

— А ти не вчи мене! — огризнувся Діжа. — Я все-таки старіший від тебе! Ти забув, що я твій учитель?

— Був колись! — вколов Івана Горовий.

— Нагадала баба дівера, що хороший був! — піддав жару Гнатенко. — Минулося, минулося, Іване! Треба було тобі не молодіти! А то лисина зникла, тепер нема чому шани віддавати...

Всі зареготалися. Водій автомобіля — юнак-француз з кирпатим веселим носом і рудим вихором на голові — зацікавлено обернувся до Леоніда і попросив перекласти, бо, як він висловився, веселощі, сміх — це перли, які, зустрівши на дорозі, обов’язково треба підняти. Леонід виконав його прохання. І тоді дзвінкий сміх водія вплівся в голоси космонавтів.

Високі естакади космопорту Франції зникали вдалині, танули в голубій імлі. Автомобіль, тримаючись на потужних пневматичних подушках над матово-чорною площиною дороги, майже з швидкістю гвинтових пасажирських літаків краяв тепле літнє повітря, яке, обтікаючи стріловидну машину, тоненько співало якусь мелодію. Водій, все ще усміхаючись, поглянув на своїх пасажирів, кивнув на екран портативного телевізора.

— Може, включити, мсьє?

— Давай! — озвався Діжа.— Та що-небудь веселіше, а то на триклятому Місяці нічого, крім каміння, не побачиш!..

На екрані виникло миловидне личко жінки-диктора. Осліпивши глядачів білозубою посмішкою, вона сказала:

— Сьогодні відкривається Виставка космічного живопису. Поспішайте!

Жінка махнула рукою, ніби знімаючи якийсь покрив. На екрані виникла перспектива зоряного простору, на тлі якого спалахнули яскраві слова:

РЕВОЛЮЦІЯ В МИСТЕЦТВІ!

НОВЕ СЛОВО ХУДОЖНИКІВ!

ВЕЛИЧЕЗНІ ДОСЯГЕННЯ АБСТРАКТНОГО ЖИВОПИСУ!

КОСМОС І МИСТЕЦТВО!

Знову з’явилася жінка-диктор, співуче промовила, кокетливо примруживши очі:

— Поспішайте, поспішайте! Будьте присутні при народженні нового!

Потім попливли кадри реклами. Леонід, що сидів біля водія, оглянувся на товаришів.

— Може, підемо, друзі, га? Як-не-як, а Міжнародна виставка! А то полетимо знову в небеса і не побачимо!..

— І жалкувати нема чого! — махнув рукою Горовий. — Я був на кількох виставках абстрактного живопису! Жах!

— Але ж це щось зовсім інше! — заперечив Гнатенко. — Ти ж чув — космічний живопис! Значить, нам гріх не піти! Побачимо, як там художники інші світи розмальовують!

— Ну раз так, то підемо! — згодився Горовий. — Тільки ненадовго! Не забувайте, що сьогодні вночі — виліт до Києва.

— Скоріше б, — аж застогнав Діжа. — Так хочеться в Дніпрі покупатися, на пісочку повалятися…

— Поваляйся на березі Сени, — пожартував Гнатенко. — Хіба не все одно!..

— А не все одно!.. Навіть запах не такий! І круч дніпровських нема… І трав таких нема, і коси піщані ніби не ті… А дід Данило? Хіба ще де-небудь знайдеш такого діда?..

— Ось тут я з тобою згодний! Таких дідів більше ніде нема!

— Писав мені, — сказав Леонід. — Недавно! Каже, бачити почав погано, руки слабнуть! Так хоче, щоб усі ми приїхали попрощатися!..

— Обов’язково поїдемо! — гаряче озвався Горовий.

Автомобіль зупинився в пригороді Парижа, плавно сів на м’які лапи. Водій з жалем показав уперед. Шосе для пневматичних машин закінчилося, далі йшла старовинна брукована вулиця.

— Треба вам пересісти на колісне таксі, — сказав шофер. — Прощайте, мсьє, спасибі вам! Коли телевізор показуватиме ваші подвиги

в космосі, я згадаю, що колись віз вас на своїй машині, і серце моє наповниться радістю!..

Космонавти тепло розпрощалися з хлопцем і рушили вздовж вулиці. Перехожі зацікавлено оглядали їх костюми із срібними значками Міжнародного клубу космонавтів. Якийсь юнак захоплено оббіг кілька разів навколо друзів і, піднявши руки вгору, закричав:

— Та це знаменита четвірка! Мсьє Горовий, мсьє Гнатенко, мсьє Діжа і мсьє Топчій! Ура їм, віват!

Десь миттю взялася юрба, десятки усміхнених сяючих очей оточили космонавтів, десятки рук простяглися до них з блокнотами, книгами, фотографіями, вимагаючи автографів. Зчинився галас. Друзі, нетерпляче оглядаючи вулицю, виконували свій важкий обов’язок, дряпаючи підставлені блокноти і карточки автоматичними ручками. Нарешті, з-за рогу з’явилося авто. Діжа підскочив, жалібно замахав руками.

— Егей! Таксі! Рятуйте!

Юрба зареготалася. Космонавтів схопили, підняли на плечі і понесли до машини. Коли таксі рушило, друзі переглянулись, засміялися і полегшено зітхнули.

— Хай йому біс! — покрутив головою Горовий. — І не набридне їм горлати та величати незнайомих людей?

— Чому ж незнайомих? — озвався Леонід. — Весь світ знає нас в обличчя! Слава — нічого не поробиш!

— А я згоден з Василем, — серйозно сказав Гнатенко. — Таке ставлення до слави — це атавізм, спадщина минулого. Скромній людині

неприємно, коли її особливо якось відзначають, та ще й прилюдно, коли вона навіть зробила щось велике, визначне.

— Гм, та! — мугикнув Діжа. — Воно то трохи приємно, чорт візьми, коли тебе отак поважають і знають, але... все-таки це стадність! Так би мовити, бажання мати кумира, ідола!

Горовий ствердно хитнув головою.

— Правильно! Треба викорінювати подібні інстинкти. Вони принижують людину. Можна захоплюватися знаменитим космонавтом, але зберігати гідність, висловлюючи йому свою повагу. Справжній людині приємніше відчувати себе рівним серед рівних, якщо навіть вона незрівнянно славетніша за мільйони інших...

— Еге ж, — додав Діжа. — Колись саме слава, виключність окремих людей відгороджували їх від мас або робили їх фактично одинокими. Такі люди могли оцінювати себе з позицій юрби, але історія розвінчувала їх ілюзії!..

— Ви не зовсім правильно кажете, мсьє! — обізвався водій таксі ламаною російською мовою. — Все залежить тільки від того, як почуває себе людина, яка вітає, і людина, яку вітають: Коли перший віддає шану, не обожнюючи кумира, а другий сприймає цю шану, як розуміння його заслуг, а не виключності особи, то я за величання героїв... Ви зрозуміли мене, мсьє?

— Зрозуміли! — весело відповів Горовий. — Це досить розумна формула, і з нею можна погодитись.

— Спасибі! А тепер скажіть, куди ж вам?

— Виставка Космічного живопису! Ви знаєте, де це?

— Знаю, — впевнено відповів водій. — Це недалеко від Лувра. Нова будівля…

Незабаром таксі зупинилося біля під’їзду великої, незвичайної на вигляд будівлі. Вона нагадувала гігантський кристал неправильної форми, всі боки якого виблискували в промінні сонця різноколірними прозорими пластинами, зробленими з синтетичних матеріалів.

Попрощавшись з водієм, космонавти піднялися широкими сходами до входу. Молоді дівчата роздавали відвідувачам путівники по виставці.

У височенному вестибюлі було темно. Над кількома входами спалахували широкі екрани, на них з’являлися постаті космонавтів, знайомі пейзажі планет і їх супутників. На тлі тих картин виникали і згасали фрази:

Відділ академічного живопису

Відділ психологічного живопису

Відділ динамічного живопису

Абстрактне мистецтво

— Куди ж піти? Як ви думаєте?

— Спочатку у відділ академічного живопису, — вирішив Діжа. — А потім для більшого контрасту — в абстрактний…

— Згода, — засміявся Леонід. — Пішли…

Безшумний ескалатор поніс друзів у верхні зали. Навколо снувала густа юрба. Сонячне проміння, відбиваючись від серії хитро

влаштованих дзеркал, яскраво освітлювало експонати. Космонавти наспіх пройшли мимо багатьох картин, вже відомих з інших виставок. їхню увагу привернуло велетенське полотно під назвою: "Що ж буде далі?!"

На ньому зображувався приліт земного зорельота в іншу систему. Широке поле вкривали колючі малинові рослини. На обрії вимальовувалися спіральні обриси химерних споруд. Небо мало якийсь зелений колір, по ньому пливли криваві хмари. На передньому плані видно було нижню частину зорельота, що глибоко вгруз в грунт чужої планети. У відкритому отворі стояли три космонавти в біологічних масках. У скельцях окулярів відбивалося багряне світило — сонце того світу. Пози космонавтів були напружені, сторожкі, руки їх стискували зброю. Напроти них — юрба дивних істот. З темних балахонів, що приховували форми тіла, виростали химерні, великі голови, позбавлені рослинності, з слизькою, блискучою шкірою і круглими, неприємно вибалушеними очима. Передні кінцівки тих істот — якась подоба щупалець — тримала рефлектори, що випромінювали зловісне зеленкувате сяйво. Художник ясно хотів сказати: ще один рух, один необережний погляд — і замість розуму заговорить зброя…

Горовий довго дивився на картину, потім перезирнувся з товаришами.

— Ну як?

— Взагалі, здорово! — промимрив Діжа. — Аж мороз поза спиною пішов…

— Так-то воно так, — втрутився Леонід, — тільки, по-моєму, тут вилазить назовні душа самого художника. Він написав картину з абсолютно суб’єктивних позицій, ігноруючи закони розвитку суспільства навіть на Землі…

— Вірно! — підхопив Горовий. — Не можуть цивілізовані люди різних світів зустрічатися ось так, як звірі!.. Люди системи Великого Покровителя, людина нашої Землі, і навіть більшість людей загиблої Таїни ось так не зустріли б космонавтів — відважних одинаків, які змагалися з ворожими силами космосу заради зустрічі з далекими братами по розуму…

— Фе, бридке, — скривився Діжа. — Пішли далі, а то ще присниться…

— А мені здається, — оглядаючись ще раз на полотно, сказав Гнатенко, — що художник мав на увазі не тільки космічний сюжет… Може, це ілюстрація до антагонізму, який ще проявляється і на нашій планеті. Хіба не так?

— Можливо, — озвався Горовий. — Та все ж таки картина викликає відразу до розумних істот. Я проти такого мистецтва.

Космонавти оглянули ще з десяток полотен, які ілюстрували історію завоювання людиною космосу. Перед одною на перший погляд непримітною картиною друзі простояли кілька хвилин у повному мовчанні. Художник зобразив внутрішню частину другого радянського штучного супутника Землі. За прозорою стінкою контейнера видно було мордочку всесвітньо відомої Лайки. Вона дивилася з невимовною тугою на туманну кулю Землі, і з її очей котилися великі сльози…

Друзі, мов по команді, відійшли геть, не промовивши й слова. Пройшовши довгим коридором, вони стали на ескалатор, що вів до відділу абстрактного мистецтва.

— Як ви думаєте, що хотів сказати художник? — врешті обізвався Діжа.

— Хіба обов’язково розшифровувати? — якось різко відповів Горовий. — Погана людина зрозуміє погано, а хороша — добре. На мене ця картина вплинула надзвичайно сильно… І не в собаці тут справа… Собака — це символ вірності! Ідея ж картини — гинучи за Землю, зберігати їй вірність… Хіба не так?..

— Мабуть, що так, — сказав Леонід. — Що до мене, то робота ця викликала в мене приємний смуток… якийсь такий непевний, неокреслений…

— То й гаразд, — засміявся Діжа. — Бо якби смуток був чітко окреслений, то ми з тобою не пішли б на виставку, настрій би зіпсували…

Ескалатор виніс космонавтів до невеликого майданчика, від якого зал абстрактного мистецтва йшов угору ламаними лініями, нагадуючі велетенські сходи неправильної форми. Кожен східець мав калейдоскопічне забарвлення, сонячні промені відбивалися в них, розсипаючись розмаїтими іскрами на експонатах. Тут відвідувачів було менше, зате біля багатьох картин лунали сварливі голоси, запальні суперечки.

На картинах були зображені плями, кола, лінії, геометричні фігури, сплетіння найрізноманітніших форм і кольорів. Горовий охопив поглядом з десяток експонатів, кумедно розвів руками.

— Я ж казав вам, така ж історія, як і раніше! Космічна абстракція не краща від земної!.. Що ж тут розбереш, до чого підійти?

— А ми підписи читатимемо, — весело озвався Діжа. — Де цікава назва, зупинимось, подивимось і спробуємо розібратись. Ось, наприклад… "Катастрофа зорельота"… Хм, справді, катастрофа! Не розбереш, де зорельот, де космонавти, де небо! Звичайно, при зіткненні

ракети з планетою буде саме ось така картина! Хаос! Тут художник вірно змалював, нічого не скажеш!..

Друзі засміялися.

— Раз таке діло, — сказав Гнатенко, — веди, Іване, далі, будь нашим екскурсоводом...

— Веду! І вдовбуватиму у ваші дубові голови ази абстрактного мистецтва!.. Ось картина "Створення світу..." Хм! Це вже компетенція духовних осіб. А втім, дивіться — сліпуча точка. Це, напевне, "атом-батько" Леметра, в усі боки мчать промені, розділюючись на світи, галактики... Нецікаво! Йдемо далі... "Смерть космонавта"... Ну, тут я пасую... Ви всі космонавти, розумійте, як хто хоче...

На полотні серед чорного мороку горіло криваве серце, пронизане голубими стрілами. Краплі крові стікали в простір і спалахували яскравими зірками. Друзі переглянулись і, знизавши плечима, знову довго дивилися на химерну картину.

— Чудесна картина! — продзвенів за спинами космонавтів жіночий голос англійською мовою. — Яка глибока філософська думка!..

— Для осла, — вихопилось у Діжі. Горовий смикнув його за руку, оглянувся. Біля них стояла молода дівчина — золотокоса, стрункa, з високим чолом і блідим обличчям. Одягнена вона була в чорну блузку і малинові труси вище колін. Горовий зиркнув на її голі ноги і одвернувся. Напевне, якась розбещена панянка з викривленими смаками. Поряд з нею стара негритянка. Вона віддано і щасливо дивиться на дівчину. Мабуть, американці...

— Я нічого подібного не бачила! — вела далі дівчина. — І як здорово зроблено. Яке проникнення в психологію героя!.. Ви незгодні зі мною, панове? Я бачу на ваших обличчях вираз незадоволення.

— Для того, щоб зрозуміти психологію космонавта, — повернувся до дівчини Горовий, — треба ним бути!

Пухнасті вії дівчини піднялися, на Василя зиркнули ясно-зелені очі. В них відбилося здивування, потім захоплення. Вона сплеснула руками, ляснула негритянку по плечу.

— Джессі! Поглянь! Та це ж містер Горовий. Знаменитий космонавт! А це його друзі! Яка я рада!

Космонавти стримано поклонилися. А дівчина радісно Щебетала далі:

— Мене звати Барбара. Барбара Деніс. Я заздрила вам. Дуже заздрила. Але тепер — ні…

— Чому ж то? — іронічно запитав Діжа. — Може, перевершили нас?

— Поки що ні! — задерикувато гукнула дівчина. — Але скоро пережену!

— Можливо! Дивлячись у чому…

Діжа кинув іронічний погляд на голі ноги Барбари Деніс, покрутив носом. Стара негритянка заступила собою дівчину, строго поглянула на космонавтів.

— Міс Барбара не така, як ви про неї думаєте. Міс Барбара сміліва. Вона закінчує школу космонавтів. І вже два рази водила ракети на Місяць.

Друзі здивовано подивилися на Деніс. Оця вертихвістка — космонавт? Що за дивина?

— Джессі каже правду! — озвалася Барбара. — Я водила кораблі на Місяць. Буду працювати пілотом в космічному концерні Герда. Ну, що скажете тепер, містере Горовий?..

Вона знову подивилася в його очі своїм ясно-зеленим поглядом, чекаючи відповіді.

— Космос — не рекламний щит, — сухо відповів Горовий і запнувся.

Обличчя дівчини зблідло, потім щоки залив гарячий рум’янець. В грудях Василя щось тьохнуло. На кого вона схожа? Чому так забилося серце? Кого нагадує це високе чоло, повні губи, зеленкуваті очі? Оксану! Ну, звичайно, Оксану! Ту далеку, неповторну, з дитячих років! Але ж ось вона, з’явилася перед ним ніби в казці, щоб нагадати юність! І він образив її, не бажаючи цього!

— Я запам’ятаю ваші слова, містере Горовий! — Губи Барбари дрібно тремтіли. — Наші дороги ще зійдуться!

— Навряд! — кинув Горовий, хоч вся його душа протестувала. Адже хотілося говорили цій дівчині теплі, хороші слова, а якийсь біс штовхав його на грубість.

Деніс смикнула Джессі за руку.

— Ходімо! До побачення, містере Горовий. До побачення на далекій і невідомій планеті!..

І ось вона пішла. Пішла… Горовий не бачив ні голих ніг, ні хлоп’ячих манер дівчини… То пішла Оксана, то пішла мрія, пісня, любов… Любов? Що він думає? Хіба можна отак розпускатися? Якась випадкова вертихвістка запала в душу… і перевернула все там!..

— А ви знаєте що? — раптом озвався Леонід. — Ця дівчина схожа на нашу спільну знайому…

— На кого ж? — здивувався Гнатенко.

— Ех ти, син! — докірливо сказав Леонід. — На матір твою, Оксану Іванівну!..

Діжа не стримався і єхидно підморгнув, смикнувши себе за вухо.

— Воно й не дивно! Хіба не бачите, що наш старий Василь не може очей звести з неї. Пропав хлопець! Десять років не дивився на жінок, а тепер… немов очманів! Егей, Василю! Заснув чи що? Правда, непоганий експонат? Ішов ти на побачення з абстракцією, а зустрів любов! Чи не так?

Горовий не відповів…

ПЕРШЕ ЗАВДАННЯ БАРБАРИ

Герд закрив книгу, відклав її вбік, провів по палітурці долонею.

— Непогано. Непогано, — пробурмотів він, натискуючи кнопку сигналу. Двері до кабінету безшумно відчинилися, на порозі з’явився секретар Герда — молодий чоловік з лицем євнуха і улесливими очицями.

— Що накажете, містере Герд?

— Я прочитав цю книгу, Діпон. Досить цікаво. І вірогідно. Які ще є матеріали про загибель Та-іни?

— Ніяких, містере Герд. Або майже ніяких. Вчені знайшли на Марсі та на деяких астероїдах ще деякі неістотні залишки тієї культури, але вони нічого не додають до цієї розповіді…

— Ага. Дякую вам. А як ви думаєте, Діпон… Оксана Гнатенко не вигадала… мм… більшість подій?

— Безумовно, вигадала! Там в передмові написано. Але частина — правда, тобто те, що розповів Сіт.

— У передмові? Я не читаю передмов. Значить, вигадано!..

— Не все, містере Герд. Дивлячись, що вас цікавить! Може, сам задум Нура? Хи-хи! Було б непогано й у нас… на Землі… отаке влаштувати!

Діпон запитливо зиркнув на холодне, красиве обличчя шефа. Герд слабо посміхнувся.

— Ситуації не повторюються, Діпон, — ліниво відповів шеф. — Земля вже проскочила потрібний для таких задумів час. Пізно. Та я не про те хотів говорити.

— Я слухаю, шеф!

— У мене є план. Політ на шостий супутник Юпітера. Адже планета Льо, описана в книзі, це Юпітер?

— Так. Але я не розумію, навіщо?

Герд пальцями постукав по столу, строго подивився на секретаря.

— Це погано, коли ви не розумієте, Діпон. Ви повинні розуміти з півслова.

— Іоній, містере Герд? — радісно вигукнув Діпон.

— Еге ж. Іоній. Якщо він там був, то мусить бути й тепер.

— Але ж минуло біля ста мільйонів років. Іоній міг повністю зникнути. Ми не знаємо періоду його розпаду.

— Я й хочу послати експедицію, щоб з’ясувати це, — сухо відрізав Герд. — Викличте міс Деніс.

— Як? Оте дівчисько? Та вона ж зовсім молода. Невже серйозно…

— Ви осел, Діпон. Треба в цю експедицію послати саме її. Створиться враження, що це просто рекламний політ. Ніхто й не збагне, що Деніс летить за іонієм. Наскільки я розумію, це найсильніший серед радіоактивних елементів…

— Ви геній, шеф!

— Не говоріть пустих слів. Іоній прискорить побудову міжзоряного корабля. Ви знаєте, що під Москвою і Києвом будуються кораблі для польотів до інших систем?

— Знаю, шеф, але…

— В тому то й справа, що але… Ми не знаємо їх конструкції. Використовується сила гравітації, але як?.. Нам треба протиставити їм щось подібне по могутності. Сьогодні ж зверніться до директора мого Інституту космонавтики. Хай надішле список можливих кандидатур спеціалістів з ядерної енергетики. Вони полетять на шостий супутник.

— Але ж це небезпечно, містере Герд. Ви читали, пам’ятаєте, яка страшна радіація!..

— Створимо захист, — спокійно відповів Герд. — Побудуємо на супутнику тимчасові лабораторії для дослідів. Я все передбачив. Сьогодні ж викличте до мене міс Деніс. Вона вдома?

— Так. Позавчора повернулася з Венери. Політ блискучий!

— А ви говорите! — задоволено озвався Герд. — Справиться!

— Обов’язково справиться! — підхопив Діпон.

— Отже, вирішено, Діпон. Через десять днів Деніс полетить до Юпітера. Журналістам і радіо дайте відповідну інформацію. Ви зрозуміли?..

СТРАШНА ЗВІСТКА

День згасав урочисто, велично. Сонце сховалося за гірські масиви, тільки промені його пронизували рожевими стрілами легкокрилі хмаринки. Небосхил темнів, віддалявся в безконечність. Захід наливався багрянцем, одягав у фіолетові та бузкові шати помережаний гірськими піками обрій.

"Славно вмирає день, — подумав молодий астроном. — Мов сповнений життєвої мудрості глибокий старик… Так би вмирати всім людям — спокійно, розумно, красиво…"

Фарби зблякли, потемніли. Чари заходу зникли. Юнак зітхнув і пішов крутою стежинкою до обсерваторії, округлі башти якої гніздилися на широкому високогірному плато.

На небі спалахнули перші зірки. Астроном зупинився, знову замилувався роботою великого художника — природи. Тільки що перед ним творилося гігантське полотно — смерть дня, а тепер малюється не менш велична картина — народження ночі. Темна оксамитна шапка спадає на гори, небо запалює фантастичну ілюмінацію, оперізується туманним поясом Чумацького шляху…

Астроном аж задихнувся від хвилювання. То ж міріади, квадрильйони світів палахкотять в безодні, біля них — заселені планети, що несуть на собі найбільшу силу космосу — розум! Коли ж, коли зустрінуться віч-на-віч погляди людей різних світів?

Молодий астроном знає тільки одне — все життя, всю кров крапля по краплі, віддав би він для великого єднання світів! А в житті — все інакше! З дитинства тягнувся до неба, закінчив університет, став астрономом, і тепер день у день суха, дослідницька робота. Спостереження, фотографування, спостереження, фотографування! І так без кінця!

Хочеться зробити захоплююче, сенсаційне відкриття!.. Як він мріяв знайти з допомогою нового гравітаційного телескопа-радара хоча б великий астероїд! І нічого!

Астроном схаменувся і зиркнув на годинник. Пора йти. Піднявшись до обсерваторії, юнак звернув праворуч. По вузьких сходах, вирубаних прямо в скелі, він вибрався на широкий майданчик, де був установлений агрегат гравітаційного телескопа-радара. Незабаром молодий астроном уже сидів за пультом.

Ну от! Знову те саме. Включаємо механізм, повертаємо телескоп у напрямі площини обертання планет. Фокус — потік астероїдів, залишки злощасної Та-іни! Ех, чому вони не могли врятувати своєї планети? Тепер би в нашій системі було два заселені світи… Об’єднавши сили, люди могли б здійснювати нечувані діла космічних штабів! А тепер…

тільки голе, мертве каміння… Та й все зареєстроване… нічого відкривати!.. Астроном позіхнув, дивлячись на пустий екран телескопа. Ось зірочка. Та це ж Веста. Ага, ось малесенький астероїд під номером… який же в нього номер? Дивись, здається, це невідомий астероїд! Ану точніше фокусувати, підключити апарат для електронної інверсії. Гігантський рефлектор — випромінювач гравітаційного пучка — ледь помітно ворухнувся, на майданчику колихнулася його примарна тінь від зірок. Екран потемнів, бокові зірки відсунулися за його межі, об’єкт, який зацікавив молодого астронома, наблизився, збільшився і перетворився в малесенький диск.

Астроном зациpенів. Диск. Куля. Може, це якась планета? Та ні, тут не може бути ніякої планети! Перевірити фокус. Так! Завдання машині — математику…

У чотирикутному вирізі електронного математика попливли цифри. Астроном, закусивши по-дитячому палець, гарячково проглянув їх. Що таке? Віддаль дванадцять мільйонів кілометрів? Та це ж удвічі більше, ніж до Плутона! Десь за межами сонячної системи! Може, галюцинація? Перевірити ще!

Молодий астроном знову провів усі маніпуляції з машиною. Відповідь виявилась такою ж! Все правильно! Зір не обманює. Ось воно — незвичайне відкриття!

Астроном хотів уже бігти вниз, до директора обсерваторії, але раптом завмер з папірцем в руках. Якась несподівана думка виникла в його свідомості. Треба перевірити все, що стосується нововідкритого тіла!

Діаметр кулі майже дорівнює Землі або Венері. А тепер — швидкість по орбіті, маса, ексцентритет. Треба спостерігати ще кілька годин, доки електронна машина зможе проаналізувати всі дані гравітаційного телескопа.

Повільно, втомливо повзли хвилини, години. Важко скрекочучи, повертався навколо осі велетенський телескоп, слідкуючи за незвичайним об’єктом. А молодий астроном давав усе нові й нові завдання машині. На його обличчі виступив рясний піт, пальці нервово дрижали.

Машина вперто давала одні й ті ж відповіді. Юнак підвівся з-за пульту телескопа, подивився на ряд цифр, написаних на папірці.

— Неймовірно! — прошепотів він. — Але ж факт. П’ятий раз те ж саме. Яке страшне відкриття!

Молодий астроном, вже не вагаючись, кинувся до сходів, одним духом збіг униз, вихором промчав у двері обсерваторії. Зустрічні співробітники здивовано дивилися йому вслід.

— Напевне, якусь каменючку відкрив! — зареготався старий дідок, який підмітав коридор. — Всі вони так… як курка! Знесе яйце, а кудкудаче так, мов подарувала людям планету…

Але жовчний дідок помилявся. Відкриття, справді, було незвичайним. Незвичайним і страшним.

Директор обсерваторії — чорнявий носатий чоловік із сивиною на скронях і втомленими очима відхилився під окуляра рефрактора і взяв листочок, який йому простягнув молодий астроном. Брова директора підстрибнула вгору, нервово сіпнулася щока. Він строго поглянув на юнака.

— Що це? Фантастикою займаєтеся, хлопче?

— П’ять раз перевіряв, — хвилюючись, відповів юнак. — Безумовно, це факт. Треба сповістити всім співпрацівникам обсерваторії.

— Ні в якому разі, — прошипів директор, озираючись. — Ми не маємо права говорити про це нікому, доки повністю не пересвідчимося. Та й тоді хай вирішує Всесвітній Конгрес Науки… Ходімо, я сам перевірю…

Дідок здивовано і шанобливо дивився, як услід за юнаком по коридору поспішав сам директор обсерваторії. Коли він зник за дверима, дідок цмокнув губами, покрутив головою.

— Ти диви! Значить, цей голопуцьок відкрив щось не просте! От тобі й курка!..

Дві години директор був відсутній. Чергові астрономи зацікавлено зібралися біля входу, щоб розпитати про, безумовно, важливе відкриття. Обрій почав сіріти, між горами зажевріла бліда смуга світанку. І ось… директор з’явився в проході між кам’яними сходами. Астрономи рушили йому назустріч, готуючись, як завжди, до цікавої і хвилюючої бесіди, зв’язаної з новим досягненням обсерваторії. Але, на превеликий подив, директор навіть не зупинився, не привітався ні до кого. Він попрямував до гаража, де стояло кілька швидкісних автомашин. Молодий астроном поспішав за ним.

По сигналу директора ворота гаража відчинилися, назовні виїхала стрілоподібна, потужна автомашина. Директор подав юнаку пакет, гаряче потиснув руку.

— Поспішайте. Жодної години затримки. Ось вам гроші, платіть за будь-який транспорт, але сьогодні ж доберіться до президента Конгресу.

— Виконаю все… — Юнак ковтнув якийсь клубок, що підступив до горла, і більше не міг сказати ні слова.

— Рушай! — крикнув директор.

Машина повільно розвернулася, виїхала за ворота і, набравши швидкість, стрілою помчала покрученими гірськими дорогами…

Розгублені астрономи обступили директора, готуючись вислухати незвичайну новину. Але вчений категорично похитав головою.

— Не можу, друзі, нічого сказати. Не ображайтесь. Ви скоро все знатимете. Скажу тільки одне… для нашої науки наступає страшний екзамен…

Реактивний конвертоплан приземлився недалеко від Праги. Не встиг літак зупинитися, як люк відчинився, і молодий астроном вистрибнув просто на землю. Не відповідаючи на запитання службовців, він прожогом кинувся до стоянки таксі.

Незабаром машина наблизилася до буйних заростей дерев і, проїхавши чудовою алеєю, схожою на зелену печеру, зупинилася біля білосніжного будинку з прозорим куполом. На чорній мармуровій дошці біля входу горіли золоті слова кількома мовами світу:

ВСЕСВІТНІЙ КОНГРЕС НАУКИ

Біля входу з’явився високий огрядний чоловік з густою буйною чуприною і добродушним поглядом чорних очей. Юнак розгублено виліз з машини. Та це ж сам президент Всесвітнього Конгресу Науки. Він особисто вийшов зустрічати його!

Президент потиснув руку юнака, привітно посміхнувся.

— Мені ваш директор радирував! Я чекаю вас. Але не знаю суті вашого відкриття. Ідіть за мною, поговоримо в кабінеті… Давайте сюди пакет!

Президент на ходу розірвав конверт, нашвидку прочитав повідомлення директора обсерваторії. Потім, вже зачинивши двері кабінету, він кілька разів переглянув записи даних гравітаційного телескопа. Біля вуст вченого залягла сувора зморшка, якої кілька хвилин тому не було.

— Страшну звістку ви привезли, юначе, — сказав президент.

— Ви дасте повідомлення для преси? — несміливо запитав молодий астроном.

— Не знаю… Це залежатиме від рішення Всесвітнього Конгресу. Я негайно викличу всіх членів Конгресу для надзвичайного засідання. Але перед тим ми перевіримо ваше відкриття.

Президент натиснув кнопку на столі. В дверях з’явилася худенька дівчина в окулярах.

— Що ви бажаєте?

Президент написав на папірці кілька слів, передав дівчині.

— Шифровані радіограми директорам обсерваторій Маунт-Вільсон, Паломар, Грінвіч, Пулково. Негайно! Вимагайте і зашифрованих відповідей. Я чекатиму вісім годин…

ПОДАРУНОК ДІДА ДАНИЛА

Прес-конференція була в розпалі. Горовий і його товариші не знали, кому відповідати. Запитання сипалися з усіх боків. Кореспондентська маса хвилювалася, кипіла, вирувала. Джмелями гули магнітофони, кіноапарати, телекамери, блискавки фотоапаратів сліпили зір.

Космонавти оглухли від тисячі запитань, очманіли від шуму. Але мусили терпіти. Треба задовольнити неситу цікавість людей. Адже це вперше в історії людства космічний корабель вирушає за межі Сонячної системи, до іншого сонця, до системи Центавра.

Четверо друзів розмістилися на високому помості, біля бетонного підвищення, на якому здіймалося стометрове громаддя нового космічного корабля. Купол гігантського цеху змикався десь на висоті п’ятдесяти метрів, тому верхня половина зорельота випиналася над будівлею, загрозливо заміряючись гострим носом в небеса.

Півкілометровий простір цеху був заповнений кореспондентами, представниками наукових кіл багатьох країн світу. Космонавти охрипли від лавини запитань.

— Яка максимальна швидкість зорельота?

— Наближається до світлової, — блискавично відповідав Леонід — механік корабля.

— За скільки ви долетите до системи Центавра?

— Якщо все буде гаразд, зустрічайте нас через десять років.

— А скільки часу мине для вас в зв’язку з парадоксом часу?

— Біля двох років!

— Який принцип роботи двигунів?

— Абсолютно новий. Так звана гравітаційна тяга. Між полями небесних тіл наш корабель з допомогою могутньої енергії свого реактора створює власне поле в потрібному напрямі або власний

простір, висловлюючись точніше. Корабель пересувається по ньому, ніби блискавиця в каналі, пробитому електронами в атмосфері. Детальніше ви зможете ознайомитися з конструкцією корабля пізніше, коли буде опубліковано все, що її стосується!

— Чи знайдете ви біля зірок Центавра планетні системи?

— Вони вже давно відкриті.

— Кого ви сподіваєтеся зустріти там?

— Ми це побачимо через п’ять років за земним часом. Особисто я сподіваюсь зустріти там представників розумного світу!

— Ви не боїтеся зустрічі з іншими людьми? — пролунало чергове запитання. — Що ви зробите, якщо господарі системи Центавра зустрінуть вас агресивно?

— Навряд! — спокійно відповів Горовий. — Якщо ті люди стоять нижче від нас в інтелектуальному відношенні і зустрінуть експедицію вороже — у нас є могутня зброя для відсічі. Якщо вони рівні нам або вищі від нас за рівнем розвитку, то нам нічого не загрожує. Ми не повинні думати про інших людей гірше, ніж про себе.

— Чи не привезете ви звідти, з системи Центавра, парочку представників тамтешньої раси?

— Обов’язково! — жартівливо вигукнув Діжа. — Я навіть збираюся одружитися на центаврійці! Звичайно, якщо вона мене полюбить!

Сміх, оплески.

— Що головне у вашому польоті, яка основна мета експедиції?

— Я вважаю, — сказав Горовий, — це не потребує пояснень. Скарби знання, таємниці невідомих світів — ось що веде нас в далекі світи, ось що ми хочемо здобути для рідної Землі!

Під грім овацій на поміст вискочив високий худий чоловік в білому халаті. Це був головний лікар космодрому. Він підняв руку, суворо погрозив пальцем юрбі кореспондентів, ніби пустотливим дітям.

— Гай-гай, друзі! Чи не сором вам? Замість години прес-конференція затяглася вже на три години. Ви пожалійте космонавтів, з них градом котиться піт! Я забороняю дальші запитання!..

— До побачення, друзі! — крикнув Горовий.

— До побачення! — підхопили Діжа, Топчій і Гнатенко.

— Щасливого польоту! — ревнули сотні горлянок.

Супроводжувані дружніми криками і лісом рук, космонавти зійшли з помосту і зникли в овальних дверях, які вели до кімнат відпочинку.

Над Бориспільським космопортом закружляли хмарою вертольоти, по автостраді до Києва помчала лавина електромобілів. Кореспонденти поспішали до своїх студій і газет, щоб повідомити своїх слухачів і читачів у всьому світі про сенсаційну подію двадцятого віку…

…А космонавти, добравшись до кімнати відпочинку, знеможено попадали в крісла. Гнатенко, жалібно склавши руки на грудях, заголосив:

— Ой товариші-друзі мої! Що за напасть на нас. Ще одна така прес-конференція, і особисто мене понесуть не до корабля, а на цвинтар!

— Згоден! — підхопив, сміючись, Діжа. — У мене теж таке відчуття, ніби чорти на мені три дні горох молотили!

— Це плата за славу! — пожартував Горовий.

— Тим більше, що невідомо, чи доведеться нам повернутися назад! — додав Леонід. — А кореспонденти не щодня ж проводжають кораблі до інших зірок! Це ми звикли до своєї місії, бо багато років підряд думали і говорили про неї… А для всіх інших людей… це сенсація.

— Якщо ніхто не випередить нас! — втрутився Діжа.

— Ну, брат, це не так просто! — знизав плечима Гнатенко. — Адже зовсім не чути, щоб десь будувався такий корабель. Та й пілотів, готових до міжзоряного польоту, на заході нема.

— А космічна дівчина? — вигукнув Діжа.

— Барбара Деніс?

— Еге ж! Вона досягла Плутона! Хіба ви не знали?

— Чули, читали і бачили! — іронічно відповів Гнатенко. — Але я серйозно не можу ставитись до неї. По-моєму, Герд просто підготував собі цікаву рекламну ляльку!

— Неправда! — втрутився Горовий, раптом загорівшись. — Може, Герд хотів так зробити, але вона справді стала кращим астропілотом Америки. І вже внесла неабиякий вклад в теорію космічних польотів! Я сам читав… І скажу відверто, що таких пілотів, з таким розумінням своєї справи, треба пошукати…

— Ну звичайно! — іронічно промимрив Діжа. — Ми ж не забули, як ти два роки тому поглядав на неї... Пам’ятаєш, на виставці космічного живопису?!

Горовий спалахнув, метнув сердитий погляд на Діжу.

— Це не стосується справи, Іване!..

— Чому ж? — не вгавав Іван. — Навіть дуже стосується! До речі, вона виконала свою обіцянку, або майже виконала!.. По водінню ракет на далекі відстані вона майже наздогнала тебе!..

— Я тільки радий за неї! — огризнувся Горовий. — Це буде чесне спортивне змагання...

— Ти так думаєш? — сказав Гнатенко. — Адже вона захищає інтереси Герда!..

— Не вірю! — гаряче заперечив Горовий. — Так самовіддано можна служити тільки науці!..

Раптом на стіні спалахнув великий телевізійний екран. На ньому з’явилося обличчя літньої жінки — диспетчера відділу зв’язку космодрому. Вона посміхнулася приязно космонавтам і сказала:

— Пробачте. Але я подумала: може, вам цікаво подивитися сенсаційну передачу!

— Ще одна сенсація! — засміявся Діжа. — Що ж там таке?

— Приліт космольота "Америка" з Плутона! Передача вже почалася!

— Барбара Деніс! — скрикнув Горовий.

— Так! Отож вибачайте... Якщо є бажання — дивіться! Екран погас. Діжа задоволено зареготався, дружньо плеснув старшого Василя по плечу.

— Про вовка помовка, а вовк — у хату! Дуже до речі! То як? Подивимося?

— Давай, давай, не муч Василя! — вигукнув Гнатенко.

Діжа підійшов до великого стаціонарного телевізора, що стояв біля круглого вікна під вітами велетенської пальми, і ввімкнув передачу. До кімнати ринув ураган звуків, потім з’явилося зображення велетенського поля центрального космопорту на півострові Флоріда. Навколо, скільки оком кинь, вирував океан голів. На високих щоглах майоріли довжелезні стяги Об’єднаних Націй і Америки. Голос диктора гримів піднесено і урочисто:

— Корабель "Америка" виходить з останньої спіралі. Ось він уже з’явився в безхмарному небі Флоріди. Ви бачите, бачите його? Срібна, сліпучо-біла стріла, яка перетнула весь діаметр сонячної системи, повертається на батьківщину! Скоро ми побачимо нашу дорогу Барбару, нашу всесвітньовідому космічну дівчину — славу і гордість Америки!

Юрба захвилювалася, рев голосів заглушив диктора. Потім на екрані з’явилося небо, а на його тлі — голубуватий корпус космольота. Корабель повільно опускався в центрі космопорту, гальмуючи падіння могутніми вибухами двигунів. Страшні вихори підняли хмари пилу, в повітря полетіли кашкети, капелюхи, екран затягла жовта імла.

Горовий інстинктивно відхилився од телевізора, похитав осудливо головою.

— Занадто експансивно поводять себе американці! Так і до каліцтва недалеко.

Його перебив голос диктора, який знову вплівся в шум юрби.

— Уважно дивіться, дорогі глядачі! Курява розходиться. Ми вже бачимо корабель. Він приземлився! Ура, ура! Ви чуєте привітальні крики?! В корпусі відчиняється люк! Слідкуйте уважно! Зараз вся Америка, весь світ побачить фею Космосу, незрівнянну золотоволосу Барбару!

До корабля підповзли спеціальні ліфти на колесах. В отворі люка з’явилося кілька постатей. Супроводжувані бурею привітань, вони ввійшли в кабіну ліфта і спустилися вниз. Ось вони вже на полі космопорту. Нестримний потік людей, змітаючи лави поліції, мчить до героїв, оточує їх, на хвилі рук викидає вгору, понад головами. В центрі екрана на мить з’явилося усміхнене, щасливе обличчя Барбари. Вона зірвала з себе пілотський шолом, махає ним в повітрі…

Горовий стиснув кулаки, щоб стримати хвилювання. Серце тривожно і боляче забилося. Що з ним? Чому? Знову образ цієї дівчини ятрить душу минулим болем! Та тепер вже ненадовго. Через чотири дні — політ, все забудеться, як забулося далеке, нужденне дитинство!

Горовий різким рухом вимкнув телевізор, встав з крісла. Товариші здивовано поглянули на нього.

— Що з тобою? — запитав Гнатенко. — Ти не цікавишся передачею?

— У нас є важливіші справи, — підкреслено сухо відповів Горовий. — А тут, крім шуму, нічого не розбереш!..

Діжа багатозначно перезирнувся з друзями, але промовчав.

— Що ж ти пропонуєш? Адже ми завершили всі справи на Землі. Лікарі забороняють нам відлучатися…

— Далеко, — уточнив Горовий. — А я пропоную з’їздити до діда Данила. По-перше, це зовсім рядом, а по-друге, ми його вже можемо не побачити після повернення. Ну як, згода?

…Через годину всюдихід-амфібія, минувши густі хащі заповідника, виїхав до рукава Дніпра. Підминаючи соковиту траву, машина наблизилась до знаменитого горба, де стояла хатинка старого куговщика Данила. Тепер на тому горбі побудували трьохкімнатний будиночок, де жив молодий хлопець-диспетчер сигнальної лінії на Дніпрі, який замінив кілька років тому діда Данила.

Космонавти вийшли з машини і поволі рушили до будинку. Недалеко від нової споруди приліпилася під вербою знайома халупа діда. Вона дивилася підсліпуватими вікнами-очицями на Дніпро і, здавалося, плакала добрими сльозами жалю за минулим, яке безжалісно спливало і спливало в невідомі далі разом з журливою річковою хвилею.

— Стоїть, — щасливо засміявся Горовий. — Стоїть, як милий пам’ятник нашій юності…

— Не дав дід зруйнувати, — обізвався Леонід. — Хотіли старого перевести в цей будинок. Не захотів… Каже, до мене гості приїжджають, давні знайомі, і ви ні чорта не розбираєтеся в психології. Навіть бюрократами назвав! Ну, представники пароплавства, звичайно, посміялися, махнули рукою і залишили діда й хатину в спокої…

На ґанку будинку з’явилася постать молодого хлопця. Він соромливо обтрусив поли піджака від неіснуючих пір’їнок і підбіг до космонавтів.

— Ви до діда? Він лежить…

— Що з ним? — стурбовано запитав Леонід. — Захворів?

— Так. І дуже тяжко. Вже не піднімається…

— Чому ж ви не сповістили?

— Він заборонив. Каже, хлопцям треба готуватися до відповідального польоту, і нічого їм витрачати час на мене.

— Ех, непоправний! — з досадою крикнув Леонід і кинувся до хатинки. Троє друзів поспішили за ним.

В хатинці було темно, на вікнах звисали непрозорі запони. Чувся голос диктора, мерехтів примарним сяйвом екран телевізора. В тому освітленні виднілася кучма діда Данила. Він, підмостивши подушку під голову, дивився телепередачу, влаштувавшись прямо на долівці. Почувши кроки людей, дід трохи підвівся.

— Слава тобі господи, побачив ще голубчиків моїх! Відчиняйте вікна... Це я передачу про вас дивився, а тепер хай їй грець! Ви в натурі краще всякої передачі!..

Горовий вимкнув телевізор, Леонід зірвав запони з вікон. Проміння сонця весело заграло по стінах, по долівці, затрушеній цар-зіллям і чебрецем.

— Чого ж це ви не сповістили про свою хворобу? Що з вами? — напав на діда Леонід.

— Не кричи, розбишако! — щасливо посміхаючись, відповів дід. — Краще поможи підвестися... Ось так... Ноги чогось одмовили... Та вже ж, слава богу, до ста підбирається! Василь! Здрастуй, синаша! Нагнись, почоломкаємось! Еге, брат, у тебе вже сивина на скронях!

— Старію, діду! — сумно сказав Горовий.

— Та що ти чорти-батька-зна-що мелеш! — розсердився дід. — Вам тільки жити починати, а вони лазаря співають! Ось я вже на стертий

віхоть схожий, а й то ще підстрибую!.. Ну, підходьте й інші! Де ви, літуни?

Дід Данило розцілувався з Гнатенком і Діжею, витер на щоці, між кущами сивини, скупу сльозу.

— Вибачайте, хлопці, що не можу прийняти вас, як в минулі роки… Сили нема, не можу риби спіймати. Мед випили, а вулики я продав! Несила мені з бджолами возитися… Бджола любить догляд, а я… як пень…

— Ну для чого ви, діду, таке говорите! — образився Горовий. — Ми до вас в гості перед відльотом прийшли, а не бенкетувати!..

— Що ти розумієш, хлопчисько! — махнув рукою дід. — Хіба не приємніше було колись… пахуча юха, здоровий Данило, шипучий мед і весела розмова! А тепер… ну та нічого! Давайте побесідуємо хоч так… Ведіть мене, діти, надвір… до верби… Струхлявіла вже, а все ж стоїть… Мабуть, разом зі мною згине!..

Горовий і Леонід допомогли вийти діду з хатинки, обережно повели до столітньої верби. Там, на свіжоскошеному сіні всі розсілися, з насолодою вдихаючи п’янкий аромат лугового зілля. Дід повернувся обличчям до ріки, закліпав повіками, прислухався.

— Чуєте, Дніпро дише?

— Ви, діду, не заговорюйте нас, — сердито сказав Горовий. — Ми вас категорично запитуємо: чому не сповістили про хворобу? Адже ми змогли б прислати хороших лікарів!.. Що за непотрібна скромність?

— Ось що, діти мої, — строго відповів дід. — Щоб мені більше про це не нагадували… Які там лікарі! Старому шкарбану сто років, а вони йому

лікарів збираються привозити! Труну мені треба готувати, а не лікуватись...

— Ви що, може й труну самі собі вистругаєте? — скипів Леонід.

— Чого ж! Якби сила — стругав би, для чого ж людям клопіт чинити? Досить того, що нести мене будуть та закопувати... Ну, ну, не сердьтесь! Я правду кажу, хоч і жартую... Знаю, що й вилікувати мене ще можна, і трохи продовжити життя. Знаю, знаю, читав! Та тільки не треба! Вас усіх не дождуся з другої зірки, а самому скніти не хочеться. Втомився!..

Хлопці пригнічено мовчали. Вони розуміли, що дід Данило ховає за балакучістю свій сум, горе і біль прощання.

— Чого ж мовчите? Хіба поніміли? Чи наперед ховаєте мене? Ну, не звертайте уваги на мене, на мою балаканину... Ви краще скажіть, нічого не захопили міцного? Га? Перехилимо по стаканчику на прощання!

— Захопили! — весело стріпнувся Гнатенко. — Зараз, діду!

— Ну то неси! А я тим часом свій подарунок вам підготую!..

— Який ще подарунок? — зацікавився Леонід.

— Ага, закортіло! — засміявся дід, розгладжуючи густючий хвіст біло-зеленої бороди. — Потерпи...

Гнатенко миттю справився до машини і назад. Він приніс пляшку спирту, кільце ковбаси, відкрив бляшанку з фруктами, нарізав хліба.

— Оце мені подобається, — весело озвався дід, хитаючи пляшкою біля вуха. — Все як колись... Над головою шумить верба, співає хвиля, а

навколо старі друзі, діти мої… Наливайте… Це що, спирт? Тим краще! Ну дай боже, щоб усе було успішно! Вертайтеся здорові, сини мої, з Центаври! Ого! Аж загорілося всередині… і в ноги вступило! Добрячий спирт! А тепер я свій суприз покажу… Дніпр! Дніпр! Де ти?

З-за хатини вискочив, дзвінко гавкаючи, пухнастий білий цуцик з чорною латкою на грудях і, підстрибуючи, помчав до діда. Він скочив старому на коліна, облизав бороду, запитливо подивився на космонавтів, ніби дивуючись, що це за люди.

— Де ж сюрприз? — здивувався Горовий. — Чи не оце цуценя?

— Воно! — згодився дід. — Правда, гарне? Дніпром звати. Заберете його з собою в другий світ!..

— Хм, — озвався Діжа. — Чи випадає нам брати собаку з собою?

— Що значить: чи випадає? — образився дід. — Хіба можна від друзів одмовлятися? Собака — це друг! Може, він вам згодиться! А ні — просто нагадає рідний край, Дніпро широкий і мене, якщо я вам не в’ївся в печінки!.. Ну як, берете?

— Обов’язково, діду! — розчулено сказав Горовий. — Спасибі! Знатний подарунок!..

— Ну втішив старого! Значить, і в політ візьмете?

— Візьмемо, даю слово!..

— Отож то! Це все одно, що я побуду на Центаврі!.. Ну, наливай ще по одній!..

Слова діда перебив чийсь вигук біля будинку. Всі дружно оглянулись. Хлопчина-диспетчер біг до верби, махаючи в повітрі білим папірцем.

— Що трапилося? — занепокоєно крикнув Горовий.

— Спішна телеграма з космодрому. Наказали негайно передати!..

Горовий схопив папірець, похапливо прочитав текст:

"Політ відміняється. Вашому екіпажу повернутися на космодром. Москва командирує Вас і Діжу в розпорядження Всесвітнього Конгресу Науки..."

Космонавти широко розкритими очима дивилися на Горового, неспроможні вимовити й слова. Тишу порушив голос діда.

— Що сталося, хлопці? Куди вас викликають?

— Невідомо, — тихо відповів Горовий. — Але щось трапилося надзвичайне, якщо відміняється політ! Ну, товариші, мерщій до машини! Прощайте, діду, нам треба їхати!..

— Прощайте, сини! — тремтячим голосом сказав дід. — Дніпра ж не забудьте!

— Беру! — крикнув Василь-старший, підхоплюючи цуценя на руки. Воно загавкало, пориваючись до діда.

— Нічого, звикне, — сказав дід, махаючи рукою навздогін космонавтам.

Всюдихід помчав по піску, піднявши хмари куряви. Дід жадібно прислухався до затихаючих звуків машини, яка везла назустріч тривожній долі чотирьох людей і одне цуценя — найближчих, найрідніших старому Данилу істот…

ЗМАГАННЯ ВІДМІНЯЄТЬСЯ

Барбара колишеться на гребені велетенської юрби, завмираючи від хвилювання і невимовної радості. Сотні рук обережно передавали її все далі й далі від космольота, бо кожен хотів хоча б доторкнутися до героїні, яка переборола жахливі простори Космосу, прославляючи розум і трудові руки американського народу.

— Досить! Досить! — кричала дівчина, махаючи руками.

А юрба шаленіла, впивалася тріумфом зустрічі. Гучномовці гриміли привітальними промовами, урочистими маршами.

— Досить! Я втомилася! — надривалася Барбара, знеможено заплющивши очі.

Люди помітили стомлене обличчя героїні і понесли її прямо до широченної стрічки шосе, де опустили біля відкритого автодиска. З сидіння водія встав сам шеф Самуел Герд. Його красиве, завжди суворе обличчя посміхалося, чорні очі з-під густих брів блискали вогниками радості і схвалення.

— О, шеф! — розчулено вигукнула дівчина.

— Здрастуй, зірко моя! Здрастуй, дівчинко! — ніжно промовив він, цілуючи її в чоло. — Ну, молодчина, потішила! Але ніжності потім, сідай скоріше в машину! Бачиш, нас знову оточують!..

Дівчина засміялася, посилаючи повітряні поцілунки юрбі. Тисячі горлянок заревли, засвистіли. Під акомпанемент тих звуків автодиск піднявся над дорогою і на пружній повітряній подушці помчав від космопорту. Гул привітань затихав удалині. Герд скоса позирнув на Барбару. Вона впивалася чудовими краєвидами Флоріди, на повні груди вдихала густе цілюще повітря батьківщини.

— Які неповторні місця, шеф! Яке щастя знову повернутися на Землю! Але куди ви мене везете?

— На свою віллу!

— О шеф, спасибі вам, але я раніше хочу зустрітися з мамою!

Герд серйозно поглянув на дівчину, поклав свою долоню на її тонкі пальці.

— Потім поїдеш до мами. А тепер — до мене. Не сперечайся, дочко, так треба!

"Дочкою" шеф звав дівчину ще відтоді, як вона два роки тому прославила концерн Герда сміливим польотом в систему Юпітера, і тому Барбара ставилася прихильно до такого звертання.

— Що ж трапилося, шеф? — запитала вона знову. — Не встигла я прилетіти, а ви мене арештовуєте...

— Сюрприз! — лаконічно відповів Герд. — Не пожалієш!

— Ну коли так, то згодна! Затамую жіночу цікавість і дотерплю до вілли...

Автодиск опустився на терасі великої вілли, розташованої серед високих пальм. Незабаром Герд і Барбара вже сиділи в ізольованій кімнаті, наодинці.

З обличчя Герда зникла посмішка, між бровами залягла глибока зморшка. Він уважно подивився на Барбару і після паузи тихо сказав:

— Ти задоволена, дівчинко?

— О так, шеф! Я безумно рада!..

— Звичайно! Але я повинен зіпсувати тобі настрій! Обличчя Барбари витягнулося, криловидні брови зметнулися вгору.

— Коротко кажучи, — вів далі Герд, — твій тріумф не вартий виїденого яйця!

— Не розумію, — нахмурилася дівчина. — Не мучте мене, говоріть прямо!

— Твій супротивник, Василь Горовий...

— Горовий! — спалахнула дівчина. — Що ж Горовий?.. Шеф пильно подивився на неї і різко закінчив:

— Він обігнав тебе!

— Не може бути! Адже радянські кораблі два місяці тому проводили наукові досліди на Нептуні. Наскільки мені відомо, Горовий не був на Плутоні!..

— Так, не був, наївна дівчинко! Річ у тім, що він летить в іншу систему, до Альфи і Бети Центавра!..

Барбара від несподіванки аж захлинулася, підвелася з крісла, потім знову сіла. Обличчя її посіріло, пальці судорожно стискувалися.

— До… Центавра? Не може бути! Як? А ми навіть не знали про підготовку? Ні, ні! Ви обманюєте мене!

— Весь світ гримить про це! Дивися!

Темні штори опустились на вікна. Стало темно. Серед пітьми загорівся екран.

— Я продемонструю тобі запис сьогоднішніх передач, — почувся голос Герда. — Дивись, милуйся!

На екрані з’явилося зображення земної кулі, а на ній блискавичні написи, що загоралися і згасали в такт зі стрімкою, бравурною музикою:

Сила гравітації поставлена на службу людині!

Зорельот Горового досягне субпроменевої швидкості!

Подвиг "Космічної Дівчини" блідне перед тріумфом радянської науки!

Горовий сподівається зустріти в планетній системі Центавра розумних істот!

— Досить! — крикнула Барбара.

Екран згас. В кімнату знову полилося блідо-зелене світло дня, зм’якшене густими вітами пальм.

— І ми нічого не можемо протиставити їм? — гнівно крикнула дівчина, люто дивлячись на шефа. — Де були ви, шеф? Скільки разів я говорила вам і вашим конструкторам про міжзоряні перельоти, але ви знали тільки одне — зиск, зиск! І ось тепер маєте: престиж Америки безнадійно впав, він розчавлений!

Герд задоволено розсміявся, потер долоні, присунувся ближче до столу. Міцно потиснув руку дівчини.

— Ось тепер я пізнаю космічну дівчину! Браво! І щоб не мучити тебе більше — відкрию сюрприз! Ми не дамо Горовому вилетіти першим!

— Що таке? — заїкнулася дівчина. — Я нічого не розумію!

— А ось що… Дивися!

Герд висмикнув з шухляди велику фотографію, кинув її на стіл.

Барбара поглянула на неї, сплеснула руками.

— Який красунь! Що це?

На фотографії був зображений один з другорядних космопортів Герда. Посеред поля стояв гігантський зорельот дивної конструкції. Від основного корпуса в трьох напрямах відходили товстелезні труби, які закінчувалися рефлекторами до десяти метрів у діаметрі. На срібній поверхні корабля чорнів напис: СІРІУС-1.

— Ось що ми протиставимо Горовому! — урочисто сказав Герд. — Вони побудували гравітаційний корабель, а в нас — інший принцип.

— Який же, шеф?

— Анігіляція!

— Вам пощастило створити достатню кількість антиречовини?

— Еге ж! І в цьому твоя велика заслуга, дівчинко! Іоній, який ти розшукала, основа всього!

— Шеф, я вмру від щастя! Значить, на "Сіріусі" можна вилетіти до зірок!

— Я для цього й забрав тебе з космопорту, радість моя! їдь до мами, а потім до корабля. На ознайомлення з ним даю три дні.

— Як? Ви хочете, щоб я так скоро вилетіла? Горовий стартує через чотири дні!

— А ти через три! — різко сказав Герд.

— Ні, це неможливо… — Дівчина розгублено кліпнула повіками. — Це авантюра!

— Ти ж сама сказала: престиж Америки!

Барбара ступила кілька кроків до вікна, подивилася в далечінь. В пам’яті випливло обличчя Горового, його сірі, блискучі очі, білявий вихор волосся. Знову лунають у вухах його іронічні слова: "Космос — не рекламний щит!"

Барбара різко повернулася до шефа, рішуче стріпнула золотим волоссям.

— Я згодна, шеф! Лечу!

— О дівчинко моя! Іншої відповіді я й не чекав від тебе!

— Ми летимо теж в систему Центавра?

— О ні! — торжествуюче засміявся Герд. — Ми переплюнемо Горового! Наш корабель полетить до Сиріуса! Виправдає свою назву!..

— Але ж це вдвічі дальше!

— Пусте! Ти ще молода. На Землі мине вісімнадцять років, а тобі буде всього тридцять. Отже, готуйся! Маршрути, розрахунки — все готово.

Герд замовк на півслові. На столі загорівся червоний сигнал телевізора. З’явилися цифри.

— Шифр Всесвітнього Конгресу Науки. Європа, Прага, — прошепотів шеф. — Що б це могло значити?

На екрані виник чоловік. Його очі пильно вгляділися в обличчя Герда, потім перескочили на Барбару.

— Здрастуйте, шеф.

— Хелло, Бірс! Що трапилося?

— Відбулося надзвичайне засідання Конгресу. Ультрасенсаційне повідомлення!

— Говоріть!

— Рішення засекречене. Я бачу сторонніх. Перемкніть апарат на сусідню кімнату.

— Гаразд.

Герд розвів руками, вимкнув телевізофон.

— Одну хвилиночку зажди. Пробач.

Він швидко вийшов до сусідньої кімнати. Барбара, заінтригована несподіваним втручанням Бірса — депутата Академії Герда в Конгресі Науки, напружено роздумувала над причиною такої поспішності. Може, щось трапилося з екіпажем Горового? Може, змінилися плани комуністичних вчених?

Герд повернувся через п’ять хвилин. Барбара підвелася йому назустріч і здивувалася. Обличчя шефа набуло дивного виразу. Він ніби не бачив нічого навколо, він дивився десь в неіснуючий світ. Підійшовши до вікна, Герд завмер і щось шепотів собі під ніс.

Барбара знизала плечима. Що там таке він почув?

Та ось Герд обернувся, поглянув на дівчину. В його очах з’явився свідомий вираз.

— Ага! Ти чекаєш? Ну-ну, я слухаю!..

— Це я вас слухаю! — здивувалася Барбара.

— Так, так! Я й забув. Але ось що, дівчинко! Плани рішуче міняються. Ти не полетиш до Сиріуса!..

— Чому? — скрикнула дівчина. — А Горовий?

— Сподіваюсь, що й Горовий не полетить! — запевнив шеф.

— Що ж таке? Можу я знати?

— Дуже скоро всі дізнаються про це. А поки що не можу нічого додати!

Барбара дивувалася все більше й більше.

— Що ж мені робити?

— Їдь до мами. Лети в космопорт. Знайомся з кораблем. Твоє мистецтво пілота може незабаром знадобитися. Ще й дуже! Змагання з Горовим одміняється... Але починається інше змагання, дівчинко! Тут вже не престиж Америки! Тут на карті — доля Землі!..

СТРИВОЖЕНИЙ СВІТ

Через два дні після згаданих подій потужні радіостанції і телестудії Герда звернулися до всіх народів світу з коротким, але енергійним посланням. Те ж саме повідомлення було надруковане на перших сторінках газет величезними буквами:

"Люди! Два дні тому відбулося надзвичайне засідання Всесвітнього Конгресу Науки! Президент Конгресу повідомив делегатам про страшну загрозу, яка нависла над землею! Наша планета має зустрітися з іншим небесним тілом, що загрожує всесвітньою катастрофою. В той час, коли потрібно шукати шляхи для рятунку, конгрес вирішив замовчати страшну звістку. Народи хочуть ясної і правдивої відповіді на запитання: Яка доля чекає світ?"

Страх охопив Землю. На ім’я Президента Конгресу полетіло безліч телеграм і радіограм з запитаннями, з вимогою дати вичерпну відповідь на обвинувачення Герда.

Минуло ще три дні. Навколо Землі облетіло заспокійливе повідомлення: Президент Всесвітнього Конгресу Науки виступить по радіо і телебаченню із зверненням до всього світу. Мільйони людей зібралися в той день біля гучномовців на вулицях, біля телевізорів, біля домашніх радіоприймачів. На екранах з’явилося обличчя Президента — спокійне, впевнене. Почувся чіткий голос, який слухала вся Земля.

— Жителі планети! Люди Землі! Порушуючи постанову Всесвітнього Конгресу Науки, деякі радіостанції розповсюдили серед народів Землі панічне повідомлення. Засуджуючи цей недостойний вчинок, Всесвітній Конгрес Науки вирішив інформувати всіх людей про справжній стан речей, щоб уникнути небажаних чуток!

Згідно повідомлень Сімеїзської, Пулковської, Грінвічської, Пекінської обсерваторій та обсерваторій Маунт-Вільсон і Паломар можна стверджувати, що в нашу систему від скупчення Плеяд летить темне планетоподібне тіло. Його маса дорівнює масі Землі або Венери, швидкість — чотириста кілометрів на секунду. Чужа планета знаходиться на відстані дванадцяти мільярдів кілометрів від Землі. Попередні обчислення показують, що небесне тіло проникне до орбіти Землі і 13 червня наступного року зустрінеться з нею. Це справді загрожує катастрофою.

Проте Всесвітній Конгрес Науки закликає всіх людей світу зберігати спокій в цей тривожний час. При Конгресі створюється Надзвичайна Рада, яка координуватиме дії всіх академій і урядів, спрямовані на порятунок цивілізації і планети. Наука досягла такої могутності, що спроможна відвернути навіть космічні катастрофи!

Наступає екзамен, який перевірить зрілість нашого Розуму! Спокій і ще раз спокій, люди Землі!

…А через кілька годин радіостанції Герда передали в ефір нове повідомлення:

"Космічний концерн резервує за собою право самостійно здійснювати проект врятування частини людей. Він розпочинає будівництво сховищ в Антарктиді, в багатокілометровій товщі льоду, який збереже підземні міста від високої температури при катастрофічній зустрічі двох планет".

Об’єднані Нації на екстреному засіданні розглянули заяву космічного концерну і ствердили його проект.

А Земля хвилювалася, ждала, тривожилася. Земля жила одними тільки чутками і повідомленнями про наступну катастрофу. Всі розуміли, що насувається щось велике, страшне і невмолиме. І це щось вже не дозволить жити по-старому, — воно вимагатиме всіх сил, всього знання, всіх можливостей, воно покаже в оголеному, неприкрашеному вигляді душу і серце кожної людини…

ПЛАН ГЕРДА

Напівтемрява панувала в кімнаті. Тінями причаїлися по кутках телевізори, стільці, шафа з книгами. Лампа з-під непрозорого ковпака малювала яскраве коло на столі, а обличчя людей залишалися в сутінках, і тому скидалися на лиця мерців, їх було шестеро, крім Герда. Троє видатних вчених-фізиків і троє компаньйонів Герда.

Шеф говорив, але разом з тим спостерігав за присутніми. Що думають вони, як реагуватимуть? Це ж перевірка тих, з ким він ділив прибутки і славу. Перевірка вогнем, перевірка смертю…

Герд неквапно малює перед вченими, — а його слова адресовані саме вченим, — свій грандіозний план. Це тільки чернетка, задум, але ж при сучасному розвитку науки будь-яку чернетку можна дуже швидко переробити начисто.

— …отже, який вихід! — говорить Герд. — Сподіватися на об’єднані зусилля всіх націй нема чого. Світ стривожений і охоплений панікою. Координація дій в таких умовах — блеф! І я вирішив… здійснити невеличкий проект. Але перед тим кілька запитань нашим шановним вченим. Містер Дінк!

Один з вчених заворушився, нахилився вперед. Його обличчя було замкнутим, непорушним, ніби вирізаним з каменю, очі ховалися за блискучими скельцями окулярів.

— Я слухаю вас, шеф!

— Які перспективи в майбутньому чекають Землю?

— Дуже сумні. Якщо чужа планета пройде від нас на відстані навіть ста тисяч кілометрів — це викличе катастрофічні явища. Океан заллє материки, зруйнує міста і села, Земля втратить половину своєї атмосфери, і більшість людей загине від задухи… А якщо пряма зустріч…

— Ну, якщо пряма зустріч, містере Дінк, — весело підхопив Герд, — то нам ясно без вчених! Всі люди одправляться до бога на суд! Ще одне запитання: коли відбудеться зустріч?

— 13–14 червня наступного року.

— Майже рік! Часу вдосталь! Отже, ми стоїмо перед вибором, який не залежить, щоправда, від нас: або задуха, або смерть в огні світового пожару! Що краще?

— Аче ж ми вирішили будувати сховища в Антарктиді? — зауважив Борн, розплющуючи очі.

— Ви наївне маля, — засміявся Герд. — А хто гарантує нас від прямої зустрічі з цією космічною бродягою? Чи допоможуть в такому випадку наші сховища?

— Що ж тоді робити? — занепокоївся один з компаньйонів, зіщулившись у кріслі.

— Для цього я й запросив вас. І вас, панове вчені. Я говоритиму лаконічно і ясно. Одна недавно прочитана книга навела мене на щасливу думку. У мене виник план. Пропоную його на ваш розгляд…

Присутні насторожилися. Герд, зробивши ефектну паузу, вів далі.

— Щоб уникнути зустрічі з чужою планетою, а разом з тим і катастрофи, треба відхилити Землю з її шляху!

— Фантастика! Абсурд! — почулися голоси.

— Не фантастика і не абсурд! — заперечив Герд. — Я пропоную в Антарктиді, саме там, де вже почалися роботи по спорудженню сховищ, побудувати надпотужні ядерні двигуни реактивної дії. За кілька тижнів до зустрічі з невідомою планетою ці двигуни повинні бути введені в дію. Земля відхилиться від площини орбіти, і ми уникнемо смертельної зустрічі!

— М-да! — покрутив головою компаньйон Герда Борн. — По-моєму, це… мм… м’яко кажучи, сон, казочка! Ви забуваєте, що Земля не футбольний м’яч, а велетенська куля з масою… біля трьох тисяч трильйонів тонн. Якою силою ви ЇЇ зрушите з місця?

— Така сила є! — втрутився Дінк. — Потужність ядерних реакцій необмежена, особливо при застосуванні нового елемента з супутника Юпітера. В Антарктиді — багатокілометрові товщі льоду, вони й виділять будь-яку кількість енергії! Але не в цьому справа! Я хотів би

відзначити, що проект містера Герда не вихід! Його здійснення приведе до зруйнування всіх міст і сіл, до нового потопу. Яке ж це рятування Землі?

Герд з жалем зітхнув, розвів руками.

— Хто ж говорить про врятування всієї Землі? Ми навіть не думаємо про це! Якщо чужа планета пройде мимо, ми використаємо наші сховища, не пускаючи в діло двигуни. А якщо загроза реальна, ми виштовхнемо Землю з небезпечного шляху, знову ж таки використовуючи наші сховища для рятунку певної кількості людей. В обох випадках — результат абсолютно однаковий!.. Хіба не так?

Вчені мовчали. Мовчали і компаньйони Герда. Шеф криво усміхнувся, енергійно поклав кулак на стіл.

— В даній ситуації роздумувати ніколи! Треба діяти! Надходить час, коли моральні й етичні норми, якими ви керуєтесь, стануть анахронізмом, викопним пережитком! Рішучість — наш козир, наша сила, наш рятунок! Я твердо знаю, що юрба в часи небезпеки — це паніка, хаос, безладдя! Тому покладати надію на колективні заходи — щонайменше смішно! Тільки енергія сильних людей, їх воля — ось де вихід! Я знаю, що людство в такому вигляді, як воно організоване тепер, загине. Зміниться також форма орбіти Землі, її ексцентритет, віддаль від Сонця. Все це приведе до зміни клімату в кращий чи в гірший бік. Якщо навіть врятованим людям доведеться розпочинати нове життя під землею, в штучних містах — не страшно! Ми створимо прекрасний світ, ми розпочнемо золотий вік, де не буде ні революційних катаклізмів, ні соціальної плутанини! Може, поява дивної планети з космічного простору — перст Провидіння, воля всемогутнього Творця! У нас є незліченні сили, колосальні запаси енергії! І хто зможе перешкодити нам, зрештою, побудувати зорельоти типу "Сіріуса" і переселитися до іншої зірки, де розцвіте нова цивілізація, звільнена від помилок і баласту теперішньої?

Герд замовк. Мовчали й присутні, ніби прислухалися до тиші, в якій незримо пливли образи намальованого шефом майбутнього.

Герд облишив патетичний тон і вже сухим, діловим тоном промовив:

— Містере Дінк! Ви детально розробите проект. Даю на це десять днів. Роботи по створенню шахт для реакторів треба розпочати негайно. Міс Деніс одержить наказ сьогодні ж організувати експедицію на шостий супутник Юпітера за іонієм. Запасу цього елемента на Землі не вистачить. Хопенауер! Займіться транспортуванням необхідних машин і людей в Антарктиду. І не забувайте, справжня мета наших робіт — секрет для всіх.

ВСЕСВІТНІЙ КОНГРЕС ВИРІШУЄ

Барбара вийшла з всюдихода, оглянулася. Біля підніжжя засніжених гір вишикувалися вряд будинки з якогось сріблястого матеріалу. Сильний приземний вітер ніс снігову куряву, намітав кучугури навколо тих жител.

"Невеселе місце для нового світу", — подумала дівчина.

З невеликого прозорого ковпака, що стояв над гігантською прірвою, вийшов високий чоловік у хутряному комбінезоні. Він привітно замахав руками і широким кроком підійшов до Барбари. Дівчина побачила енергійне, вольове обличчя, холодні сірі очі.

— Ви міс Деніс?

— Дуже радий… Поздоровляю з щасливим прибуттям. Я інженер Рауль — головний розпорядник робіт. Ви завершили роботу на супутнику Юпітера?

— Так. Потрібну кількість іонію мій корабель забрав. Я посадила його згідно ваших сигналів. Вже почалося розвантажування… Але я дуже стомилася, містере Рауль… Де тут можна відпочити?

— О, будь ласка, пробачте мені… Одну тільки мить! Я дам команду! Може, вам буде цікаво — подивіться…

Рауль підвів Барбару до ковпака, сам увійшов туди. Поглянувши на хронометр, подав дівчині темні окуляри.

— Одягніть.

Увімкнувши якусь апаратуру, інженер тихо промовив:

— Можна!..

Над горами спалахнуло яскраве сяйво, сліпуче навіть крізь окуляри. Здригнулася земля, долинув глухий грім. Потім в небі з’явилася грибовидна хмара. Вона розсіювалася, перетворювалася в зеленкуватий туман. Барбара зняла окуляри, здивовано подивилася на інженера.

— Ядерний вибух? Навіщо?

Рауль пильно поглянув на неї, потім знизав плечима.

— Ми робимо сховище, міс Деніс. Вірніше, готуємо місце для них, велетенські котловани… Адже треба буде вмістити сотні тисяч, а може два-три мільйони людей… Ну та це вже хай вас не турбує. Прошу до будинку!

Схилившись до пульту, Рауль сказав:

— Нейтралізувати радіацію, продовжувати роботу!

Потім він вимкнув апаратуру і, взявши Барбару під руку, повів її до житлових приміщень. З невеликого будиночка, над яким стриміла висока антена, вискочив низенький хлопчина з розтріпаним білим волоссям і, побачивши інженера, радісно закричав:

— Містере Рауль! Важливе повідомлення!

— Що там ще? — незадоволено кинув інженер.

— Відкривається надзвичайне засідання Всесвітнього Конгресу Науки, — захлинаючись, відповів хлопець. — Доповідатиме представник академії Франції! Виступатиме космонавт Горовий!..

— Горовий? — зацікавилася Барбара. — Про що ж ітиме мова?

— Затверджуватимуть проекти врятування Землі!

— Я послухаю, — рішуче заявила дівчина, прямуючи до радіостанції. Рауль, схилившись до її плеча, заклопотано сказав:

— Але ж ви втомилися…

— Ні, ні! Такі новини! Хіба можна спати!..

— Як хочете, — розвів руками інженер і пішов слідом за нею.

В приміщенні радіостанції було затишно і тепло. Барбара розстебнула комбінезон, скинула капюшон і сіла в крісло, знеможено відкинувшись на спинку. Спати б, спати багато годин підряд після каторжного, виснажливого польоту… але треба потерпіти… Почути виступ Горового…

Радист ввімкнув телеапаратуру. На екрані виник зал засідань Всесвітнього Конгресу Науки. На трибуні стояв Президент Конгресу і закінчував фразу:

— …виступить представник Французької національної академії доктор Оллен!

— Спізнилися, — прошепотіла Барбара.

— Ні, найголовніше ще попереду, — заспокійливо озвався радист.

На трибуну вийшов низенький блідолиций чоловік з великою лисиною. Його очі схвильовано блищали.

— Панове вчені! Друзі! При надзвичайних умовах, в які потрапив світ, нема коли думати про стилістику. Головне — думка! Я викладу перед вами саму суть проекту нашої Академії. Ми ознайомилися з десятками різних проектів, але більшість з них — утопічні і навіть наївні. Щоб врятувати землю від зустрічі з чужою планетою, ми пропонуємо негайно спорядити кілька десятків космічних керованих кораблів і наповнити їх найпотужнішими ядерними зарядами. Заряджені ракети слід спрямувати до чужої планети. При зіткненні ракет з планетою виділиться така колосальна енергія, що температура підніметься до більйонів градусів. Розрахунки показують, що в такому випадку планета перетвориться на потік астероїдів або хмару газів. Потенціал великих держав дозволяє побудувати за той час, що є в нашому розпорядженні, сотні велетенських ракет і підготувати необхідне ядерне пальне! Наша академія впевнена — катастрофа буде попереджена, ми врятуємо життя і розум Землі!..

Якусь мить зал засідань мовчав. Вчені заніміли, мовби хотіли уявити грандіозне небесне явище — знищення великої планети серед космічного простору. Потім гримнули овації, які лунали кілька хвилин. Барбара сяючими очима поглянула на Рауля, заплескала в долоні.

— Правда, здорово? — прошепотіла вона.

Інженер мовчав. Його обличчя зберігало маску непорушності і байдужості. Тільки губи іронічно здригнулись.

На трибуні знову з’явився Президент. Він подякував Оллену і підняв руку, вимагаючи тиші.

— Проект Французької академії підтримується багатьма науковими організаціями світу. Голосувати по ньому будемо в кінці засідання. А перед тим вислухаємо виступ космонавта Василя Горового…

Гомоном схвалення зустрів зал появу на трибуні Горового, який кілька тижнів тому мав вилетіти до системи Центавра. Вчені з цікавістю ждали, що зможе додати сміливий космонавт до дійового і ефективного проекту вчених Франції.

— Наші академії, — залунав голос Горового, — цілком підтримують попередній проект і вважають, що нічого дійовішого при сучасному рівні знання не можна здійснити. Але ми пропонуємо одну суттєву поправку. До цього часу ніхто не задумувався над долею чужої планети, бо всі думки були спрямовані на порятунок рідної Землі. Але ми — люди космічної епохи — не маємо права діяти егоїстично. Ще десятки років тому фантасти і вчені мріяли про можливість пересування планет в просторі. Може, й нам доведеться зіткнутися з цією проблемою, коли наше Сонце буде згасати або, навпаки, розгорятися яскравіше! То чи не з такою планетою ми зустрічаємося тепер, дорогі друзі?

Зал не дихав. Завмерла і вся Земля. А Горовий, передихнувши, вів далі:

— Може, чужа планета — це гігантський міжзоряний корабель, який несе в собі мільйони розумних істот і їхні міста. За цю гіпотезу свідчать такі факти… По-перше, ймовірність появи планети з Космосу дорівнює

майже нулю, по-друге, напрям руху, що збігається з орбітою Землі, не може бути випадковістю, і, по-третє, швидкості в чотириста кілометрів на секунду не мають планети жодних зірок. З такою швидкістю небесне тіло мусить залишити Галактику і вийти за її межі…

— Але ж ймовірність того, що планета — мертве, не населене тіло, все-таки є? — пролунала в залі репліка якогось вченого.

— Є! — відповів Горовий. — Ми не хочемо відкидати такої ймовірності. І тому я теж голосуватиму за проект Французької академії. Але перед тим я пропоную послати назустріч чужій планеті зорельот для розвідки. Такий зорельот є. Це наш гравітаційний корабель, на якому ми хотіли летіти до системи Центавра. Якщо на планеті є розумне життя, — безумовно, дуже високоорганізоване, — то ми дізнаємося про мету польоту цієї феноменальної планети. А якщо вона мертва і летить наосліп, тоді треба буде знищити її!

Горовий зійшов з трибуни, супроводжуваний оплесками. Аплодували і хлопець-радист біля телевізора, і Барбара, яка не могла сидіти спокійно на місці під час виступу Горового. Тільки інженер Рауль похмуро мовчав.

— Містер Рауль! — озвалася дівчина. — Ні, ви тільки подумайте, це ж певний порятунок! Я щаслива, горда за науку Землі! І наші роботи в цьому холодильнику можна буде припинити, адже вони непотрібні!..

— Це залежатиме від рішення шефа, — сухо сказав Рауль. — Ситуація надто серйозна, щоб ризикувати…

В цей час на трибуні знову з’явився Президент.

— Аргументи Горового незаперечні, — сказав він. — Ми приймаємо його пропозицію. Може, справді в нашу систему летить населена планета — тоді нас чекає не катастрофа, а небачений зліт думки, який

неминуче настане при поєднанні знання двох світів. Чи схвалить Всесвітній Конгрес Науки цю пропозицію?

Відповіддю на запитання Президента був ліс рук, грім схвальних вигуків. Заспокоївши аудиторію, Президент сказав:

— Для виконання проекту Французької академії потрібно координувати дії всіх урядів Землі, в основному великих держав і наймогутніших концернів. Ми попередили їх, і вони зараз дадуть відповідь Конгресу. Перша партія ракет може бути готова з наявних запасів за два дні. Кілька резервних партій треба виготувати не більше, ніж за півроку. Для цього потрібні фантастичні суми. Але іншого виходу нема — це розуміє кожен.

Над головою Президента засяяв велетенський овальний стереоскопічний екран. З туманних ліній виникло зображення обличчя огрядної літньої людини з сивиною на скронях і примруженими втомленими очима.

— Прем’єре Радянського уряду, — сказав Президент Конгресу. — Чи згоден ваш уряд брати участь у здійсненні французького проекту всіма наявними ресурсами?

— Так, — рішуче і твердо відповів прем’єр.

Короткий сигнал, затемнення, і вчені побачили обличчя президента Америки. Не чекаючи запитання, він заявив:

— Уряд Америки згоден!

Один за одним з’являлися на екрані міжконтинентального зв’язку глави держав і урядів. Китай, Франція, Великобританія, Індія, десятки середніх і малих держав — всі підтримали проект врятування Землі. Дав

згоду і концерн Герда, виговоривши право продовжувати будівництво сховищ в Антарктиді на випадок провалу французького проекту.

Після схвального голосування Президент Всесвітнього Конгресу Науки закрив Надзвичайне засідання. Хлопець-радист вимкнув прийом. І не встигла Барбара знову висловити своє захоплення почутим, як на пульті загорівся червоний сигнал виклику.

— Шифр шефа, — прошепотів радист, вмикаючи зв’язок. Справді, присутні побачили на екрані обличчя Герда — зосереджене, похмуре. Він зустрів погляд Барбари, привітав її кивком голови.

— Дівчинко, дуже до речі, що ти прилетіла. Все гаразд? Іоній є?

— Так, шеф.

— Негайно вилітай до Америки. Я чекаю тебе! Ніяких запитань. Корабель залишай в Антарктиді. Містер Рауль!

— Слухаю, шеф.

— Дайте в розпорядження міс Деніс закритий вертоліт. Форсуйте роботи…

Через десять хвилин потужна срібнобока машина піднялася серед снігових заметів і взяла курс на Америку…

Через кілька годин на Київському космодромі, під Борисполем, приземлився стратоліт з Горовим і Діжею. їх зустріли Гнатенко і Топчій, президенти кількох радянських академій, працівники космодрому і представники уряду. Після гарячих вітань і поздоровлень Горовий сказав:

— Ми вилітаємо негайно. Дорога кожна хвилина. Будемо повідомляти на Землю щогодини. Слідкуйте за нашими сигналами.

Прощалися стримано, без слів. Говорили серця через міцні стискання рук.

Горовий дав наказ приготувати корабель до старту. Над полем космопорту заревла сирена. Велетенський купол цеху, де стояв гравітаційний зорельот, почав спадати донизу. Незабаром вся будівля заховалася в землю. Корабель гордо височів над космодромом, націлившись в безконечність. На його корпусі яскраво виділявся малиновий напис: "Вітчизна".

Гнатенко схвильовано схопив Горового за руку.

— Хіба так ми мріяли стартувати на цьому кораблі? Тісний став час в нашу епоху. Хто скаже, що трапиться завтра?

— Ой Василю, — похитав головою Горовий, — ти даремно так думаєш! Теперішнє наше завдання важливіше, може, ніж політ в систему Центавра. До речі, Дніпр де?

— Який Дніпр? — не зрозумів начальник космопорту.

— Наш цуцик, подарунок діда. Ми його беремо з собою. Будь ласка, розпорядіться, щоб його принесли сюди, він у кімнаті відпочинку.

Начальник, розвівши руками, виконав прохання космонавта. Незабаром службовець космодрому приніс цуценя Горовому. Воно кліпало заспаними очицями, злякано поглядало на незнайомих людей.

— Прошу відійти до сховищ, — сказав Горовий.

Космонавти рушили до зорельота. Ось вони зайшли в нижній люк, зникли. Отвір закрився.

Проводжаючі спустилися в сховища, припали до перископів. Вони бачили, як гігантський зорельот здригнувся, з дюз додаткових двигунів вирвалися вихори іонізованих газів. Бетонне підвищення розтріскалося на дрібненькі частки. Велетень-корабель метнувся вгору і, залишаючи туманний слід, зник у хмарах.

Земля посилала своїх сміливих синів назустріч дивній, невідомій планеті...

ДИВЕРСІЯ В КОСМОСІ

— Ми не можемо продовжувати будівництво реакторів, — боязко говорив Борн. — Через місяць–два, хай через півроку французький план буде здійснено, і тоді ми сядемо на лаву підсудних перед Міжнародним Трибуналом!

— Ви тюхтій, Борн, — жовчно сказав Герд. — Якщо припинити будівництво, в яке ми вклали половину своїх коштів, концерн вилетить в трубу. Так, так, в ту саму трубу, що ми її риємо в Антарктиді. Ви розумієте? Ми будемо повними банкрутами!

— Що ж ви пропонуєте? — різко запитав Хопенауер. — Боротися проти цілого світу?

— Навіщо боротися? — криво посміхнувся Герд. — Ми прискоримо роботи по створенню реакторів і затягнемо виконання плану Конгресу.

— Яким чином? Адже Горовий вилетів... і скоро він сповістить на Землю про результати розвідки!

— Він не долетить, — твердо заявив Герд. — Про це вже я потурбуюсь! Отже, джентльмени, заспокойтеся! Наш план, наше майбутнє не може загинути. Прошу вас зачекати мене в іншій кімнаті. Я жду деяких людей.

Компаньйони Герда вийшли. В кабінеті з’явився Діпон.

— Міс Деніс прибула, — сказав він.

— Запрошуй, — оживився Герд. Він встав з-за столу і рушив до дверей, куди бурею влетіла Барбара. Вона цмокнула шефа в щоку, скинула з плечей шубу, яку Герд підхопив і кинув на крісло.

— Що трапилося, шеф? — здивовано запитала дівчина. — Чому така поспішність? Я навіть не встигла відпочити…

— Відпочинеш під час нового польоту, — лагідно сказав шеф. — Ти ж знаєш, що я тебе даремно не турбуватиму…

— Знову політ? — вражено скрикнула дівчина. — Куди?

— Ти чула про план Горового?

— Так! — закивала головою Барбара. — Чудовий, гуманний план. Я заздрю йому і вітаю!

— Це добре, — м’яко сказав Герд, поклавши руки на плечі дівчини. — Але ти, дочко, забула про престиж Америки!

— Престиж… Америки?

— Так. "Сіріус" мусить першим сісти на ту дивну планету. І я подумав про тебе. Хіба тільки Горовий може повідомити на Землю, що являє собою планета?

Барбара щасливо засміялася, якось по-дитячому кинулася Герду на шию.

— Ви геній, шеф! Я все зрозуміла! Коли вилітати?

— Негайно! Радари з супутника "Америка-4" прокладатимуть для тебе радіокурс. За орбітами зовнішніх планет ти обчислиш точніший курс з допомогою даних наших обсерваторій. Отже, все готово! В саду тебе чекає вертоліт. Мчи на космодром!

— А екіпаж? — стривожилася Барбара. — Всі мої товариші залишилися в Антарктиці!..

— Все гаразд! — заспокоїв її Герд. — З тобою полетять відомі пілоти Кельман і Доннер. Вони знайомі з "Сіріусом". Ну, прощай, дочко, бажаю щастя і успіху! Ти повернешся героєм!

Барбара, сповнена хвилювання й тривоги, наспіх попрощалася з шефом і кулею вилетіла в коридор.

— Супутники наздоженуть тебе! — крикнув їй вслід Герд.

…В ті тривожні часи мільярди людей не відходили від радіоприймачів. Щогодини з космольота Горового радіостанція Всесвітнього Конгресу Науки приймала коротке повідомлення і транслювала його по всій радіомережі Землі. Політ проходив нормально. Кожна година наближала "Вітчизну" до чужої планети, до розв’язання інтригуючої, тривожної тайни…

Розігнавши "Вітчизну" до швидкості трьох тисяч кілометрів на секунду з допомогою гравітаційних двигунів, Горовий вимкнув автомати. Вібрація корпуса затихла. Почала працювати система штучного тяжіння. Діжа перевірив курс. Зорельот знаходився недалеко від орбіти Марса. Ніжне сяйво зоряного скупчення Плеяд тремтіло в передньому перископі.

Леонід передав чергове повідомлення на Землю і почав з допомогою електронного мозку корабля обчислювати складну криву, по якій треба було провести "Вітчизну" поза площиною астероїдів. Гнатенко перевіряв роботу радарних протиметеоритних установок. На одному з екранів він помітив світловий сигнал.

— Якесь тіло позаду! — крикнув Гнатенко. — Воно наближається!

— Ти хочеш сказати, — пожартував Діжа, — що метеорити почали літати з швидкістю трьох з половиною тисяч кілометрів на секунду?!

Гнатенко сердито поворушив плечима, ніби скидаючи якусь комаху.

— Тут не до жартів! Апаратура працює цілком нормально!

— Перемкни на стереоекран через систему електронної інверсії, — наказав Горовий.

На екрані виникла срібна цятка, яка, поступово збільшуючись, перетворювалася в чітко видимий корпус міжзоряного корабля.

— Що за чорт? — крикнув Діжа. — Ви бачите, це зорельот? І дуже дивної конструкції... Три рефлектори... Значить, він працює на принципі віддзеркалення радіації. Це корабель для міжзоряних польотів!

— Але ж на Землі ніхто не будував такого корабля! — розгублено скрикнув Леонід. — Що за таємниця!..

— Це якийсь "сюрприз" Герда, — похмуро сказав Горовий. — І зорельот веде, безумовно, космічна дівчина!

Як підтвердження його слів, на пульті зв’язку закліпали червоні вогники виклику. Пролунала знайома мелодія позивних космонавтів системи. Леонід увімкнув прийом. На екрані виникло зображення каюти чужого зорельота, потім обличчя Барбари Деніс — задоволене, щасливе.

— Хелло, колеги! — крикнула вона. — Я вітаю вас!

— Здрастуйте, міс Деніс! — здивовано відповів Горовий. — Що трапилося? Чому ви в космосі? Хто послав вас у простір в такий тривожний час?

— Чи не занадто багато запитань, мій супротивнику? — засміялася дівчина. — Ви не забули ще виставку космічного живопису? Пам’ятаєте, я сказала — "наші дороги ще зійдуться!" От вони й зійшлися! Я теж лечу на дивну і невідому планету!.. Але першості не віддам!

— Наші дороги зійшлися! — спохмурнів Горовий. — А от цілі — не знаю!

— Що ви хочете сказати? — спалахнула Барбара.

— Я хочу сказати, — продовжував Горовий, — що простір — не іподром! Заради сумнівного престижу не варто посилати такого пілота, як ви, в ризиковану експедицію! І ваш корабель, про який ще не знає світ, наскільки мені відомо, теж треба було б поберегти про всяк випадок у цей тривожний час!..

Барбара закусила губу.

— Я тільки виконую завдання, містере Горовий! — сухо сказала вона.

Екран згас. Друзі мовчазно переглянулись. Горовий важко зітхнув.

А "Сіріус" поволі, але невпинно наздоганяв "Вітчизну". Ось він уже порівнявся з нею… ось він повзе вперед. Всього кілька десятків кілометрів розділяє два гігантські кораблі. Та раптом щось сталося. Сліпучі струмені радіації позаду "Сіріуса" зникли, прискорення його припинилось. На пульті зв’язку в каюті "Вітчизни" знову заблимав тривожний сигнал, а потім на екрані виникло обличчя Деніс. Тепер вона вже не сміялася. Очі дівчини сповнилися страхом і тривогою, на чолі позначилися глибокі зморшки.

— Вибачте, містере Горовий, але в нас трапилося нещастя! Горовий вихопився з крісла і рвонувся до екрана.

— Що таке?

— Автомати відмовилися працювати! Основні двигуни зупинилися!

— Ось результат вашого змагання! — гнівно крикнув Горовий. — Вилітати в простір на невипробуваному кораблі! Яка безвідповідальність, який авантюризм. Негайно перебирайтеся до нас. Індивідуальними ракетками. Я відкрию шлюз!

Барбара сумно, але рішуче похитала головою.

— Я не покину корабель! Не маю права!

— Ви збожеволіли. Кажу вам, перебирайтеся до нас. Я висаджу ваш екіпаж на Марс!

— Ні! Прошу тільки про одне — заберіть моїх супутників. Я не хочу ризикувати ними. А я спробую повернутися на Землю з допомогою стартових двигунів! Невже ви не розумієте?.. "Сіріус" — це плід

багаторічної праці… Це мільярди доларів… це, зрештою, мрія — моя і багатьох інших людей!..

— Гаразд! — глухо відповів Горовий, опустивши очі. — Хай ваші супутники летять. Василю, відкривай шлюз…

Леонід виключив зв’язок, презирливо пробурмотів:

— Спортсмени!..

— Всяке може трапитися в Космосі! — різко обірвав його командир. — Хіба ми не можемо потрапити в таке ж становище?..

Гнатенко швидко одягнув скафандр, прикріпив прозорий шолом і вийшов у коридор. Леонід і Діжа припали до бокових перископів. У корпусі американського зорельота з’явився темний отвір, потім блиснули вогники вибухів і дві постаті, вірніше дві чорні цятки помчали в простір. Минуло хвилин двадцять. Знову пролунав голос Барбари:

— Містер Горовий! Будь ласка, дайте радіопеленг!

— Даю!

— Спасибі, колего!

Незабаром два космонавти наблизилися до "Вітчизни" і, регулюючи вибухи, сповільнили політ. Вони вміло підпливли до шлюзу і зникли в ньому.

— Досвідчені космонавти, — похвалив Діжа. — Цікаво, хто ж це такі.

— Зараз побачимо! — відповів Леонід. — Напевно, хтось із старих знайомих!..

В коридорі пролунали кроки. Двері-люк, що вели в командирську каюту, плавно відчинилися. З’явився Гнатенко, він на ходу знімав шолом.

— Приймайте потерпілих! — весело крикнув Гнатенко, пропускаючи американських космонавтів до каюти.

Горовий повернувся до гостей, намагаючись за прозорими шоломами розглядіти їх обличчя.

— Прошу роздягтися, колеги... Здається, я вас знаю... Бачив у клубі космонавтів. Ваше прізвище, якщо не помиляюсь, Доннер, а ваше — Кельман!..

Американці мовчки хитнули головами. Вони трималися якось насторожено. В цю мить "Сіріус" знову ввімкнув зв’язок, на екрані виникло обличчя Барбари.

— Дякую за допомогу, колеги, — щиро сказала вона. — Я ніколи не забуду цього!.. Кельман, Доннер! Гуд бай, я повертаюсь на Землю!

— Зачекайте, міс Деніс! — владно крикнув Кельман.

— А-а-а! — відчайдушно закричала Барбара. — Що ви робите? Горовий, бережіться!!!

Та було пізно. Американці, вихопивши мезонні пістолети, вистрілили. Невидимі розряди прошили Діжу і Леоніда. Горовий хотів скочити з крісла, але зрадницький удар впав йому на голову, відібрав притомність. Гнатенко, на мить заціпенівши від несподіванки, підскочив до Кельмана і кулаком збив його з ніг. Потім одним стрибком він опинився біля пульту, вимкнув систему тяжіння, повернув ричажок прискорення. Корпус "Вітчизни" задрижав від могутньої дії гравітаційних двигунів. Страшна сила перевантаження зламала американців і Гнатенка, кинула

донизу. Пістолети покотилися вбік, випавши з безсилих рук напасників. Гнатенко, напружуючи всі сили, тримався за край пульта. Він бачив, як Доннер повзе по підлозі, тягнеться до пістолета. Обличчя його налилося синявою, очі горять ненавистю. Зараз, ось зараз він схопить зброю і тоді… кінець!

Рука важка, ніби свинцева. Але треба перебороти двадцятикратне перевантаження. Ось… Важілець, що вимикає двигуни! Готово! Гул двигунів затих. Зникла сила тяжіння. Доннер, який саме зробив зусилля, щоб дістати зброю, повис у повітрі, безладно розмахуючи руками.

— Мерзотники! — прохрипів Гнатенко, кидаючись до пістолета. На його шляху опинився Кельман. Посеред каюти зав’язалася боротьба. Десь у кутку затявкало цуценя. Воно наїжачилось, стрибнуло вперед і вчепилося Доннеру в руку. Той люто крикнув і відкинув тварину до стіни. Дніпр з розгону вдарився об щось тверде, заскавучав і безсило захитався в повітрі. Тоді Доннер, хапаючись руками за всілякі предмети, дотягнувся до пістолета, схопив його. Кельман, побачивши це, сильним ривком звільнився від супротивника і скочив убік. Доннер вистрілив. Мезонний промінь пронизав Гнатенка. Все було закінчено.

Тільки тоді американці глянули на екран зв’язку. З його глибини дивилося кам’яне обличчя Барбари. її очі погасли, вуста були міцно стулені.

— Радійте, міс Деніс, — важко дихаючи, промовив Доннер. — Тепер вже ніхто не завадить вам здобути першість!..

Барбара мовчала.

— Що ви, в кам’яний стовп перетворилися? — розсердився Кельман. — Давайте радіопеленг, ми повертаємося. Горового заберемо з собою… А ці — хай летять у простір… Доннер! Тягніть Горового, я виведу з ладу радіостанцію і автопілот. Маленький вибух. Ось патрон. Гей, міс Деніс,

ворушіться, готуйте шлюз до прийому. Та не дивіться на нас звіром. Нічого їм не станеться, короткочасний шок! Продуктів їм вистачить років на двадцять, хай летять у безконечність! Ей, Доннер, живо!

…Барбара, побачивши підступність своїх супутників, наче заніміла. Вона не могла промовити й слова під час боротьби. Все було незрозумілим, жахливим, підлим. Чому так трапилося, що хочуть зробити Кельман і Доннер? Чому вони повертаються на "Сіріус", який не може продовжувати політ?

Хто винуватий в страшній трагедії? Вона одна! Тільки вона! Згодилася летіти в авантюрний політ! Для чого? Як сказав Горовий?.. Його слова й досі свердлять мозок розпеченими голками: "Наші дороги зійшлися… а цілі?.." Яка була в неї ціль? Прокляття! Герд використав її, як маріонетку! Невже це його задум? Не може бути. Навіщо?

Барбара одягнула скафандр, увімкнула радіопеленг для своїх супутників. В мозку визріло рішення. "Тільки так!"

Вона дістала з ніші пістолет, всунула його в кобуру на поясі. Потім вийшла в коридор, а звідти в шлюз. Насоси запрацювали. Повітря потяглося в спеціальні отвори. Вхідний люк відкрився. В темряві простору вже видно було спалахи вибухів портативних двигунів.

— Міс Деніс! — почувся голос Доннера. — Ви готові?

— Так! — спокійно відповіла Барбара.

— Приймайте Горового! Його треба забрати з собою! Такий наказ шефа!

— Шефа? — вражено скрикнула дівчина.

— Еге ж! Чого це вас дивує?

— Я не розумію, для чого ви повертаєтесь на "Сіріус"? Адже ми не полетимо далі, двигуни не працюють!

Було чути, як Доннер засміявся.

— Маленька інсценізація, міс Деніс, пробачте за неї! Ми розімкнули мережу електроструму!.. А так все в порядку!..

Барбара схопилася долонями за шолом, застогнала крізь зціплені зуби. Яка мерзота! її обвели навколо пальця, як дитину, зробили пасивною співучасницею злочину!.. І в який час? Коли Землі загрожує загибель!..

Постаті космонавтів уже зовсім недалеко. На міцному шнурку за Доннером тягнеться тіло Горового. Доннер підтягує космонавта вперед, проштовхує його в люк.

— Приймайте колегу, — жартує Доннер.

Він ще може блюзнірствувати, підлий Іуда! Ось зараз ти пожнеш те, що посіяв!

Барбара схопила Горового, поклала позаду себе, блискавично повернулася до отвору і спрямувала пістолет на Доннера, який уже збирався залізти в люк.

— Що ви робите? А-а-а! — лунає в навушниках звірячий рев.

Синюваті спалахи... Тіло Доннера безвладно повисло поряд із люком. Барбара огидливо відштовхнула його у простір, рішуче ввімкнула автомати. Люк зачинився, в шлюз ринули струмені повітря.

— Міс Деніс! Міс Деніс! — почувся в телефонах приглушений голос Кельмана. — Я повертаюсь. Що у вас трапилося? Чому зачинено люк?

— Ви залишитесь в просторі, Кельман! — холодно відповіла Барбара. — Я лечу далі сама!..

— Ви збожеволіли! — ревнув Кельман. — Треба повертатися на Землю!

— Я маю наказ шефа! — зловісно сказала Деніс. — Хіба ви забули, що я командир корабля!..

— Ідіотка! Сопливе дівчисько! — аж захлинувся голос Кельмана. — Ти — просто іграшка в руках Герда! Йому треба було зірвати політ Горового!..

Кров захолонула в жилах дівчини. Ось воно як! Іграшка! Тепер все стало на свої місця, все з’ясувалося!

— Я зрозуміла, Кельман! — тремтячим від гніву голосом сказала вона. — І я не буду більше іграшкою.

Було чути, як Кельман захлипав від жаху, потім гидко вилаявся.

— Міс Деніс! Я вже біля люка... Відчиніть!.. Повернемось на Землю!.. Адже світ все одно летить в тартарари! Герд будує в Антарктиці не сховища... а реактори! Ваш політ непотрібний!!!

В просторі блиснув сліпучий промінь. Це був вибух бокового двигуна. В його вогні Кельман перетворився в хмарку газу.

Дівчина хутко перетягла Василя до командирської каюти. Потім вона роздягла його, оглянула місце удару. На тім’ї вискочила багрова ґуля,

але череп був цілий. Барбара полегшено зітхнула, приклала до місця удару спеціальну примочку. Повіки Горового затремтіли, з вуст зірвався тяжкий стогін.

Дівчина, плачучи, схилилася над ним. Крізь пелену сліз дивилася на омріяне, дороге обличчя людини, про яку думала так багато. Хіба така зустріч марилася їй?..

Горовий розплющив очі, хотів звестися на руку. Дівчина допомогла йому. Його погляд зустрівся з поглядом Барбари, вуста космонавта заворушилися.

— Так ось яке... змагання... у вас, міс Деніс, — ледве витиснув з себе Горовий. — Яка підступність!

— Не думайте так! — ридаючи, скрикнула Барбара. — Я нічого не знала! Це був наказ Герда, його виконали без мого відома! Я стала жертвою підлої авантюри! Але я знищила своїх супутників!

— Знищили?! — здивовано прошепотів Горовий. — Значить, ми самі на кораблі?

— Так! Так! Нам ніхто не загрожує!

— А мої товариші? Мій корабель?

— Вони, безперечно, живі, тільки паралізовані! Мезонні промені не вбивають! Але ваш корабель...

— Що... корабель?!

— Кельман зруйнував автопілот і радіостанцію!

— Яка підлота! — скрипнув зубами Горовий, вже підводячись і сідаючи на кріслі. — Тепер неможливо виконати завдання Конгресу! Ганьба! Повний провал!

Барбара метнулася до нього, схопила за руки. В очах її горіли іскри рішучості.

— Містере Горовий! Ми полетимо до чужої планети на "Сіріусі"!

— Але ж на ньому не працюють двигуни? — здивовано вигукнув Горовий.

— Ні! Мене обманули. Злочинці тільки розімкнули електромережу. З двигунами все гаразд!

— Це правда? — аж підвівся Василь. — Все-таки є вихід! Але, насамперед, треба потурбуватися про товаришів! Я переберуся на "Вітчизну" і спробую посадити її на Марс...

— Без автопілота? — злякалася дівчина. — У вашому стані?

— Ви забуваєте про мій досвід, — слабо всміхнувся Горовий. — І крім того, тепер мусить керувати воля тілом, а не тіло волею! Я вже... здоровий!.. Допоможіть мені одягнути скафандр! Ось так... Дякую... дівчинко!..

Раптом Барбара спохмурніла, на обличчі її з’явився вираз занепокоєння. Горовий тривожно глянув на неї.

— Що з вами?

— Я згадала! Містере Горовий! Кельман сказав мені, що Герд будує в Антарктиці реактори. Не сховища… а реактори! Реактивні двигуни! І що Земля полетить шкереберть. Що б це значило?

— Що це значить? — підвівся Василь. — Це аж надто ясно. "Гуманіст" Герд хоче під шумок виштовхнути Землю з її орбіти!

— Для чого? — скрикнула Барбара. — Який сенс?

— Тут і страх і… далекосяжний розрахунок. Ясно одне — це злочин! Проти всього людства! Ви можете зв’язатися з Землею?

— Так! Давайте шифр!

На пульті радіостанції "Сіріуса" загорілися вогники індикаторів, на екранах замиготіли веселі вогники змійок…

Оксана нічого не розуміла. Виклик з космосу був раптовий і незбагненний. Вона почула голос Василя — тривожний, напружений, якийсь чужий. Горовий вимагав негайно дати радіопеленг для посадки корабля і вислати до місця спуску санітарний всюдихід. Оксана намагалася взнати причину раптового спуску, але Василь не сказав більше ні слова.

Жінка викликала лікарів, дала наказ підготувати машину. Одягнувши біомаску, вийшла до шлюзу сама. Ледве стримувала тривогу і хвилювання. Може, щось із сином, Васильком? Невже аварія? Невже зустріч з метеоритом?

Всюдихід, ламаючи низькі чагарі, помчав до місця спуску. Незабаром вже можна було побачити над низькими горбами гострий шпиль зорельота. Ба, та їх два, не один! Що за чортівня? Звідки?..

…Через півгодини Оксана Іванівна стояла недалеко від двох гігантських зорельотів і, тамуючи горе, дивилася, як з "Вітчизни" санітари та лікарі виносили непорушні тіла трьох космонавтів. Наостанку до всюдихода забрали білий пухнастий клубочок — цуценя Дніпро. У нього були зламані лапи, розбита мордочка.

Один з лікарів підійшов до жінки, заспокійливо сказав:

— Довгочасовий шок. Але загрози для життя немає.

— Я лечу далі без них! На американському зорельоті! — обізвався Горовий.

— Його веде космічна дівчина? — тихо запитала Оксана.

Василь мовчки кивнув головою і з сумом поглянув на жінку, тамуючи в серці біль і жаль. Як вона постаріла! Очей не видно за скельцями маски, але з-під шолома виглядає зовсім сиве волосся. Невблаганний час відзначає карбами свою ходу.

— Я бачила фотографію міс Деніс, — прошепотіла Оксана. — Вона схожа на мене… Правда?

— Правда, — схилив голову Василь. — Я це помітив ще два роки тому!

Горовий не бачив, як за окулярами блиснули сльози на Щоках Оксани.

— Я рада, — сказала вона. — Тепер у тебе буде товариш!..

— Хіба час про це думати? — спалахнув Горовий. — Про Що ти говориш, Оксано?!

— Смішний хлопче! Про це думають навіть перед смертю! Ну та гаразд! Летіть! Я подбаю про товаришів… про сина…

— Спасибі!.. Душа моя, — схилився в поклоні Василь. — До скорого побачення!..

…Члени марсіанської експедиції посідали в машину і хутко рушили геть. Коли всюдихід зник за грядою горбів, "Сіріус-1" загримів двигунами і, обпаливши пекельним промінням поверхню Марса, стрибнув у фіолетову глибінь неба. Горовий і Деніс — колишні супротивники — тепер разом продовжували небезпечний політ назустріч таємничій планеті…

Діпон влетів до кабінету і, схопившись рукою за груди, впав у крісло. Його баб’яче обличчя посиніло, зуби цокотіли від страху.

— Що з вами? — ревнув Герд, вискакуючи з-за стола. — Як ви з’являєтесь до мене?

— Шеф! — майже хрипів Діпон. — Біда! Наша радіостанція перехопила повідомлення… Доннер і Кельман загинули!

— Як загинули? — оскаженіло вигукнув Герд, трусонувши Діпона за груди. — Ви п’яний осел! Що ви мелете?

— Все правда… Космічна дівчина врятувала… Горового. Вони розкрили вашу… таємницю… Самі продовжують політ на "Сіріусі"!.. Конгрес… вимагає суду над вами. Президент Америки дав наказ заарештувати…

— Геть! — гримнув Герд, сильним рухом відкидаючи Діпона до дверей. — Нікчеми, плазуни! Геть!!!

Діпон зник у коридорі. Герд поспіхом підійшов до пульта зв’язку. Спокійно ввімкнув передавач. На екрані виникло обличчя інженера Рауля.

— Я слухаю вас, шеф! — ввічливо сказав він.

— Кінець, Рауль, — тихо промовив Герд. — Все летить шкереберть! Дюзи знищити негайно. Щоб сліду не залишилося!

Рауль якусь мить мовчав. Його сухе обличчя залишилося байдужим. Потім він кивнув.

— Буде зроблено, шеф. Я передбачав таку можливість. Через п’ять хвилин все закінчиться. Нещасний випадок!..

— Прощайте, Рауль! Ви справжня людина!..

— Спасибі, шеф!..

Герд вимкнув зв’язок, встав з-за стола. Двері до кабінету відчинилися, на порозі виросло три постаті в блакитній формі.

— Іменем закону! — владно сказав офіцер, але не встиг закінчити. Герд блискавично пересік кімнату і зник у бокових дверях.

— Перехопити! — наказав офіцер, кидаючись за ним.

Герд потайним ходом збіг в гараж, сів до спортивної машини на пневматичному ходу. Кулею вилетів за ворота, повернув на шосе. Позаду, біля вілли, пролунали постріли. Мимо! Герд посилив потужність повітряних дюз. Повітря заревло, заголосило на виступах машини. Стрілка спідометра поповзла до цифри "500". Дерева, вілли, обрій,

хмари — все слалося довкола розмаїтою смугою, летіло вихром назад і назад!

— Все пропало! Все пропало! — шепотів несамовито Герд, пригнувшись до керма.

Ну й хай! Хай! Від нього втікає його багатство, розтікаються кошмаром шалені мрії і задуми, але ж він господар основного багатства — власного життя!

— Ха-ха-ха! — зареготався Герд, натискуючи регулятор швидкості. — Вони думають, що заманили мене в пастку! Ха-ха-ха! Які нікчеми!

Справді, шосе було перегороджене велетенськими автобусами і машинами. Шляху для втечі не було. По боках дороги чорніли загони поліції. Герд, не зменшуючи швидкості, мчав прямо на барикаду.

— Вони безсилі щось зробити! Я один — сильніший за мільярди нікчем! Я господар свого життя, свого "я"! Хто зупинить мене? Бог? Диявол? Ніхто!!! Я кидаю себе в пащу вогню, бо я — безсмертний!

Чорна стріла на страшній швидкості врізалася в барикаду. Полум’я зметнулося високо в повітря, пролунав оглушливий грім.

Лише через півгодини пощастило витягти нужденні останки мільярдера Герда з уламків обгорілої машини…

…Інженер Рауль відійшов від екрана і, рішуче натягнувши капюшон на голову, рушив до дверей. Дорогу йому перегородив хлопець-радист.

— Що з тобою, Бобе? — різко запитав Рауль.

Очі хлопця сповнилися сльозами, він з благанням вчепився в руку інженера.

— Не треба, містере Рауль! Я все чув! Чуєте, не треба! Там же люди! Там мій брат!..

Обличчя Рауля зловісно посиніло, щелепи заходили під шкірою. Він схопив Боба за груди, підтягнув до себе і тихо прошепотів:

— Щеня! Що ти розумієш? Геть! Сиди в кутку!..

Сильною рукою інженер кинув хлопця до стіни. Двері рвучко відчинилися. Рауль кинувся прямо в білу віхолу. Сніг сліпив очі. Інженер увімкнув потужний ліхтар. Яскраве коло пропадало зовсім поряд, не пробиваючи густої стіни бурану. Та ось уже прозорий ковпак. Зараз! Тільки один рух рукою — і вся робота інженера Рауля злетить угору, розвіється з димом атомного вибуху. Нічого не зробиш! Рауль звик точно виконувати накази шефа!

Перед інженером з’явилася маленька постать. Вона розкинула руки навхрест, розіп’ялася на дверях. Прокляття! Це знову Боб!

— Не пущу! — прохрипів хлопець, з ненавистю блискаючи очима. — Вбийте, а не пущу!

— І вб’ю! — ревнув інженер, замахуючись кулаком. Тренованим ударом спортсмена він відкинув Боба в кучугуру снігу, до прірви. Радист зірвався на ноги і знову вчепився в груди Рауля, випльовуючи з рота кров і зуби. Інженер впав і покотився разом з хлопцем по снігу.

— Тобі ще мало? Мало? — хекав Рауль, молотячи щупле тіло Боба. — Ось тобі, ось тобі! Ось! Маєш! Щеня підле! Хам! Наволоч!

Боб, зібравши залишки сил, скочив на ноги, міцно вхопив інженера за комбінезон і рвонув його до прірви, всією вагою падаючи туди.

Над прірвою пролунав відчайдушний крик інженера. Пролунав і зник в густій білій масі снігового бурану…

ДИВНА ПЛАНЕТА

Горовий повільно йшов по замерзлому ґрунті чужої планети. Спереду метлявся промінь потужного ліхтаря, вихоплюючи з пітьми скелі, глибокі тріщини, кручі, урвища. Ніяких слідів розумного життя! Значить, його гіпотеза була химерною? Жаль, дуже жаль! Невже доведеться знищити планету? Звідки вона, яка невідома сила кинула її в прірви Космосу, спрямувала в іншу систему?

Відповіді нема… Та й ніколи люди не довідаються про це! Тільки в сонячній системі з’явиться ще один пояс астероїдів, як після загибелі Таіни!

Пора повертатися. Сто годин уже Горовий робить вилазки навколо "Сіріуса" на відстань до десяти-п’ятнадцяти кілометрів, але ніяких результатів. Попередні виміри показали, що планета вийде точно на орбіту Землі. Дані обсерваторій підтвердилися. Катастрофічна зустріч справді відбудеться, якщо тяжіння великих планет не відхилить шлях космічного гостя. Всі ці спостереження Горовий передав на Землю. Президент Всесвітнього Конгресу повідомив, що десять заряджених ракет готові до вильоту, і запропонував закінчити розвідку.

Та Горовому не хотілося відмовлятися так легко від привабливої гіпотези, хоч все свідчило проти неї. Ще трохи, ще останній сектор!

— Містер Горовий! — пролунало в телефонах. — Чи є що-небудь цікаве?

Горовий незадоволено поморщився. "Містер Горовий!" Який він містер? Зовсім інакше хотілося б звертатися до золотоволосої Барбари, зовсім інші слова бажалося б почути від неї!.. Сотні годин спільного польоту розкрили перед Василем прекрасну душу дівчини, ще більш зміцнили його підсвідоме, інтуїтивне почуття ніжності до неї. Але минула трагедія стіною постала між ними, віяла якимсь холодком, стримувала...

— Нічого, міс Барбаро, — спокійно сказав Горовий. — Ніяких слідів. Пройду ще трохи, кілометрів два... і повернуся назад! Сьогодні ж стартуємо... Як тільки дам сигнал — вмикайте пеленгатори, щоб я не блукав! Хоча в світлі Сонця видно верхівку "Сіріуса"...

— Гаразд! Я жду! — відповіла дівчина.

Горовий на мить зупинився, вимкнув ліхтар, оглянув виднокіл. При світлі далекого Сонця, яке здавалося крупною зіркою, видно було так, як при повному Місяці. На далекому обрії громадились гори, долини виблискували зеленим сяйвом, прямо перед Горовим, на рівнині, щось темніло. Повагавшись, Василь рушив туди.

По дорозі він переступив дві півметрові тріщини і, нарешті, зупинився перед високою стіною. Дивна скеля була зовсім гладенькою. її поверхня виблискувала в сяйві зірок і Сонця рожевим кольором. Горовий увімкнув ліхтар. Яскравий промінь заграв на стіні розмаїтими зайчиками. Космонавт провів блакитним лезом коло. Таємничий утвір природи не мав жодної западини.

У Василя захопило дух. А може, це штучна споруда? Хіба в природі зустрічаються такі монолiти? Це схоже на синтетичний матеріал!

Горовий рушив уздовж стіни ліворуч. Вона повернула під прямим кутом направо. Серце в космонавта радісно тьохнуло. Догадка перетворилася в певність! Знайшов! Знайшов споруду розумних істот!..

Ось перед ним — широкі сходи. Вони ведуть на великий майдан, оточений масивним бар’єром. Що це за дивна будівля, схожа на трибуну? Хто створив її?

Горовий вийшов на середину майданчика. Під ногами в нього щось затремтіло. Космонавт зойкнув.

— Містер Горовий! — пролунав у телефонах стурбований голос Барбари. — Що з вами?

Василь не встиг відповісти. Він разом з майданчиком стрімко полетів у темну прірву…

— Містер Горовий! Містер Горовий! — розпачливо повторювала Барбара вже сотні разів підряд. Але Василь не відповідав. У динаміку не було чути жодного звуку.

Спазми підступили до горла дівчини. Вона, схилившись на пульт, заридала. Що трапилося з Горовим? Чому він замовк? Як його врятувати? Адже вона навіть не знає, в якому напрямку він пішов!..

За перископами байдуже блимали колючі зірки, похмуро бовваніли гірські масиви чужої планети в зеленкуватих сутінках. Десь там він… милий, рідний, єдиний у всьому світі, у всьому Космосі… Може, його засипало камінням? Може, він впав у прірву?..

Треба шукати! Зараз вона одягнеться і піде… Куди? Та куди завгодно, аби тільки не сидіти в самотині, не ятрити своє серце невідомістю!

Дівчина одягнула скафандр, взяла в руки шолом. Потім зупинилася, провела долонею по чолу. Що вона забула? Ах так! Треба сповістити на Землю! Треба зв’язатися з Конгресом Науки!.. Може, там щось порадять, допоможуть!..

Дівчина ввімкнула позивні "Сіріуса". Охопивши руками голову, сіла біля телеприймача. Страшно! Вона одна за десять мільярдів кілометрів від Землі! Хоч би скоріше побачити людське обличчя!

Зараз... спрямований гравітаційний промінь долине до рідної планети... і принесе відповідь! Ще хвилина! Ще кілька секунд!

Спалахнув екран. Барбара здригнулася, підвела голову. На неї дивилися уважні очі Президента Конгресу. їх погляди зустрілися. Вчений привітно всміхнувся.

— Здрастуйте, міс Деніс! Як успіхи? Де Горовий?

Барбара схлипнула і крізь сльози, ковтаючи кінці слів, почала говорити:

— Він не повернувся! На сигнали не відповідає!

— Що ви сказали?

— Я кличу його вже три години! Жодного слова! Що мені робити?

Між бровами Президента залягла глибока риса, очі сховалися під втомленими повіками.

— Він повідомив щось нове? — важко запитав він.

— Ні! Планета мертва!..

Барбара з надією дивилася на вченого. Але що він міг порадити? Обличчя його осунулося, спина ніби згорбилася. Після довгої і важкої паузи Президент, нарешті, сказав:

— Це велике горе, міс Деніс! Велика втрата!.. Проте можливо, що він не загинув... Але хто розшукає його? Ви знаєте, в якому напрямі він пішов?

— Ні, — прошепотіла дівчина. — Він сам вибирав напрям!

— На скільки йому вистачить кисню?

— Ще на десять годин!..

— Чекайте його двадцять годин! — твердо сказав Президент. — Повідомляйте нас... А потім... вилітайте назад!..

— Я не зможу, — застогнала Барбара. — Не зможу!.. Покинути його тут... навіть мертвого!.. Краще я сама загину!..

— Я розумію вас, дівчинко, — лагідно озвався вчений. — Але... хіба він заради себе пішов на смерть?.. Люди на Землі ждуть... Небезпека все ближча і реальніша. Такого пілота як ви, Земля не хоче втрачати. Ваше вміння, ваш корабель ще можуть придатися!.. Чуєте, міс Деніс?

— Чую, — тихо відповіла Барбара. — Я виконаю ваш наказ...

— Не наказ, прохання... Ми чекаємо ваших сигналів!

Екран погас. Минали години. Барбара без кінця давала пеленг, викликала Горового. Ефір мовчав. Страх холодними кігтями стис душу дівчини, заглянув до каюти темними очима безконечності. Вже минає двадцята година. Десять годин тому скінчилося повітря у Василя... У Василя? А хіба він є? Його нема! Є тільки замерзлий труп десь в ущелинах, а яскраві, сірі очі зникли, лагідний голос пропав, м’які, дружні долоні віддали своє тепло холодним скелям!.. Боже, яка самотність.

Дівчина скочила з місця, почала одягати шолом. Вона залишиться в цій металевій домовині! Вона піде шукати Василя! Вона сяде рядом з ним, розігріє його щоки, вдихне життя в його замерзлі, згаслі очі!

Біля дверей Барбара зупинилася, ніби до чогось прислухалася. Що таке? Куди вона йде? Що це — божевілля? У вухах ясно прозвучали слова: "Ваше вміння... ваш корабель можуть придатися. Люди на Землі ждуть..." Хто це сказав? Президент! Він вірить їй, вона пообіцяла!..

Вона тепер не належить собі, вона понесе до Землі естафету, яку випустив з рук Горовий!..

Барбара витерла очі, нахмурилась. Звично окинула поглядом автомати. Маленькі руки твердо лягли на важіль пуску двигунів...

СВІТ У ПЕЧЕРАХ

Майданчик швидко і рівномірно падав униз. Незабаром він зупинився і рушив уперед. Все відбувалося чітко, злагоджено. Незважаючи на страх, що охопив Василя від несподіванки, він все ж таки зрозумів, що падіння — дія автоматів. Значить, на планеті є або були живі істоти!..

Майданчик вискочив на вільний простір, залитий океаном яскравого проміння. Космонавт зажмурився від несподіванки, потім звільна розплющив очі.

Прямо перед ним починалася широка дорога, облямована з обох боків буйними плантаціями голубуватих дерев дивних, неземних форм. І все це було покрите куполом метрів п’ятдесят у висоту, зробленим з рожевого матеріалу. Згори лилося м’яке світло, його джерела були заховані за напівпрозорими стінами.

"Є! Є розумні істоти!" — заспівало щось в грудях Василя. Священне хвилювання стиснуло його серце, підступило до горла. Де ж вони? Хоч би швидше!..

З-за бокового повороту з’явилися дві постаті, поволі наблизилися до Горового. Космонавт не вірив своїм очам. Це були справжні люди, дуже схожі на земних людей! Могутні постаті, стрункі постави, великі голови, покриті густим зеленкуватим волоссям. Так, тільки оце зелене волосся, схоже на жабуриння, та дуже блідий колір обличчя відрізняє їх від землян, а всі форми були знайомі, звичні, рідні. І очі — якого кольору в них очі? — зовсім по-земному дивляться на космонавта, схвильовано і дружньо! І одежа — проста, легка, зручна — голубі, короткі сорочки і темні короткі штани до колін. М’язисті ноги оголені, взуті в якісь сандалети.

Один з них старший за віком, чоло його покрите глибокими зморшками, другий зовсім молодий, з ясним, блискучим поглядом, з широкими, могутніми плечима. Вони заглядають Горовому в шолом, ніби намагаються побачити риси його обличчя. Старіший робить виразний жест, пропонуючи скинути шолом. Ну, звичайно, тут є повітря!..

Василь виконав їх прохання. Ароматне прохолодне повітря влилося до легенів, невідомий запах дурманив голову.

Горовий заплющив очі, потім знову відкрив їх. Може, він потрапив у країну снів, а може, гаряча мрія перенесла його в систему Великого Покровителя?! Ні, ні! Там були люди-напівбоги, близькі і далекі водночас, з іншим шляхом розвитку і життя. А це — не породження чужих світів, це — брати по тілу і духу. Про це говорить і їх зовнішність, і чудесні зарості дерев, і тихе дзюрчання струмків на плантаціях.

На лицях чужинців з’явився вираз радості. Вони, певне, теж відзначили схожість Горового з ними. Старіший перемовився про щось з молодим і жестом запропонував космонавту зійти з майданчика на

чорну гофровану доріжку, яка відразу ж здригнулась і тихо попливла вперед.

Де-не-де на плантаціях працювали люди. Вони здивовано дивилися на чужинця в скафандрі, про щось запитували супутників Василя дзвінкими, мелодійними голосами. Почувши відповідь, вони вітали космонавта дружніми жестами.

Нарешті, доріжка зупинилася на перехресті печер. В центрі велетенського купола височіла стометрова овальна будівля з гармонійним орнаментом плавних, спокійних форм. В будівлі були використані матеріали тільки блакитних і зеленкуватих відтінків.

Чужинці і Горовий зайшли до будівлі крізь відкриті високі ворота. Незабаром вони минули стіну живих квітів посеред круглого залу і опинилися в невеликій кімнаті. Попід стінами стояли дивні, круглі пульти з приладами і екранами, стеля матово виблискувала.

Старіший запропонував Василеві сісти, взяв від нього шолом. Сам сів навпроти. Довго дивився — тривожно і радісно — своєму гостю в очі, потім махнув рукою. Молодий щось зробив біля пульта. Світло згасло. На стелі загорівся жовтий диск. Навколо диска закружляло дев’ять маленьких кульок.

— Сонячна система, — ахнув Горовий. — Безумовно, це наша система!

Світлова стріла вказала на третю від диска кульку. Старіший з чужинців запитливо поглянув на Горового. Той радісно кивнув головою.

— Так, так! Це наша Земля! Я звідти!..

Знову спалахнуло світло. Чужинці про щось жваво перемовлялися скупими, мелодійними фразами. Потім старіший показав собі на груди і сказав:

— Боораа…

— Бора, — повторив Горовий.

— Бо-о-ра-аа! — уточнив чужинець.

Василь ще раз повторив.

Боораа вказав на молодшого і промовив:

— Орраа!

Потім запитливо ткнув пальцем в груди Василя, очікуючи відповіді.

— Василь, — коротко сказав Горовий.

— Ваасии, — заплющивши очі, промовив Боораа, ніби прислухався до звучання чужої мови, потім встав з крісла і щось наказав Орраа. На боковому екрані загорілася така ж схема, як і раніше на стелі. Боораа вказав на центральне світило.

— Сонце, — відповів Горовий. Стрілка пробігла по всіх планетах.

— Планети, — назвав Василь.

В просторі залишилася одна темна кулька. Боораа, очевидно, хотів узагальнити назви.

— Планета, — пролунала відповідь.

Знову з’явилося сонце, дев’ять планет. Стрілка вказала на третю кульку.

— Земля.

Потім по екрану поповзли зображення людей, тварин, будівель, різних предметів, гір, річок, океанів. Речі рухались, взаємодіяли, спліталися в різних комбінаціях. Василь називав усе це земними поняттями. Він уже зрозумів, що люди дивної планети хочуть розмовляти з ним за такими принципами, як і Народжений Небом. Але для цього треба їм назвати кожен предмет, кожне поняття, бо в них, безумовно, нема машин з безконечними можливостями модуляцій.

Минали години. Горовий втомився, але не говорив цього: йому хотілося якнайшвидше порозумітися з чужинцями. І ось… Боораа вимкнув екран. На пульті замиготіли фіолетові вогники. Боораа відкрив вуста, десь збоку почувся металічний голос мовою Василя:

— Ми щасливі вітати брата з іншої системи…

Горовому від хвилювання захопило дух.

— Дорогі друзі! Та ви знаєте, як ми раді! Сотні років люди нашої Землі мріяли про таку зустріч!

Молодий Орраа не витримав і кинувся обнімати Василя. Зелене волосся залоскотало чоло Горового. Та хіба він чужий, цей дужий юнак? Це друг, брат, такий же рідний і близький, як Гнатенко, Діжа і Топчій, як мільйони друзів на Землі!..

— Ну от, — засміявшись, полегшено сказав Боораа. — Як все просто і легко. Ніби не представники двох світів зустрілися, а родичі десь на святі. Ми вже бачилися з розумними істотами інших систем, але вони

зовсім інших форм, далеких від нашої еволюції. Тільки інтелект з’єднував нас. А тепер… це ж невимовне щастя!..

— Я ще на Землі припускав, — радісно заявив Горовий, — що ваша планета заселена, що вона не летить наосліп. Для того, щоб переконатися в цьому, і була організована експедиція. Народи Землі думають, що ваша планета загрожує нам катастрофою. її збираються зруйнувати, коли я не привезу позитивних результатів!

Боораа спохмурнів, потім його обличчя знову засяяло посмішкою.

— Тепер все буде гаразд. Слухайте, Ваасии, я коротко розкажу вам, чому ми летимо до вашого Сонця.

Наша планета Наа кружляла навколо зірки Ла, яка знаходиться на відстані сорока парсеків від вашого світила. Ми досягли величезних успіхів у науці і техніці, відкрили дивовижні тайни природи, побудували гармонійне суспільство рівних і вільних людей. Але настали погані часи для Наа. Ла згасав, льоди з полюсів насувалися на наші міста і села, вимирали тварини, зникали ліси. Ми почали будувати підземні міста, магістралі і залишати поверхню. Так минали тисячоліття. Ви бачите, ми створили чудовий світ у печерах, але наступні покоління все частіше задумувались над тим, як вийти з підземель під промені нового сонця. Кілька молодих вчених висунули проект перельоту Наа в іншу систему. Рада Вчених і всі народи планети затвердили його. Ми побудували на екваторі ряд потужних ядерних двигунів, які працюють на енергії синтезу гелію і виштовхнули Наа в простір. Була вибрана для переселення ваша зірка, яка зветься Тоомаа, тобто Велика Надія. Через космос ми летіли з швидкістю, близькою до швидкості променя, бо хотіли використати відносність часу, щоб зберегти життя того покоління, яке вирушило з рідної системи. Рік тому ми почали гальмувати Наа. Була вивчена система Сонця і вияснено, що найкращим місцем для життя є орбіта Землі — третьої планети. Рада Вчених спрямовує Наа саме туди, вона кружлятиме по орбіті Землі з другого боку Сонця.

Василь знову, не витерпівши, обняв Боораа і Орраа. Він розумів, що в житті людства відкривається нова епоха, яка розсуне перед розумом необмежені горизонти.

І раптом… Горовий завмер… Він згадав, що на поверхні планети стоїть корабель і в ньому… Барбара! Адже вона нічого не знає! Вона вважає його мертвим. Вона думає, що в нього закінчився запас кисню!

Горовий схопив свій шолом, благально звернувся до нових друзів:

— Боораа! Орраа! Там, на поверхні, в кораблі, моя супутниця! Вона думає, що я загинув. Крім того, треба передати радісну вістку на Землю, щоб заспокоїти людство.

— Ми підемо з вами, — рішуче сказав Боораа.

Через десять хвилин три постаті підходили до "Сіріуса". На чужинцях були легенькі, зовсім прозорі скафандри з термоізоляційного матеріалу. Василь з острахом поглядав на них, ніби побоювався, що вони замерзнуть в страшному холоді безповітряного простору. Але його страх, безумовно, був даремним. За тисячі років, проведених під згаслим сонцем, вони створили найефективніші засоби захисту від холоду.

Боораа і Орраа з подивом і захопленням розглядали гігантський корабель, про щось жваво перемовляючись. Горовий не міг ні чути їх, ні розмовляти з ними. Адже перекладна машина залишилася в печерах. Проте з їхніх жестів Василь міг зрозуміти, що вони віддають належне генію людей Землі,

Горовий наблизився до корабля. Люк був закритий. Що б це могло означати? Невже Барбара збирається відлітати з планети? Ну, звичайно так! На Землі всі давно вже вважають його мертвим. Скоріше, скоріше! Горовий ввімкнув зв’язок, схвильовано крикнув:

— Сіріус! Сіріус! Я повернувся!

Відповіді не було.

Горовий зблід. Невже вона вимкнула зв’язок? Ракета готова до старту. Що робити?

Потім він згадав. У скафандрі є імпульсний радіосигнал тривоги. Василь натиснув кнопку на грудях, прислухався. Почувся шурхіт. Горовий знову покликав:

— Міс Деніс! Ви чуєте мене?

В телефонах щось заклекотіло, почувся радісний вигук. Ще мить, і люк відчинився. Горовий і чужинці зайшли в підйомник, який хутко виніс їх нагору. Двері до каюти рвучко розчинилися. Василь не встиг зняти шолом, щоб запросити гостей досередини, як Барбара кинулася йому на груди, здригаючись від ридань.

— Спокійно… Спокійно, дівчинко, — ніжно говорив Василь, пестячи її золоте волосся.

— Живий, живий, — без упину повторяла дівчина, заховавши мокре обличчя на широких грудях Горового. — Милий, милий, милий…

— Барбара! — прошепотів Василь, стиснувши її в обіймах, не зважаючи на чужинців, що стояли позаду. — Любиш?

— Люблю, милий, — щасливо бурмотіла дівчина, сяючи заплаканими очима. — Завжди любила… Любитиму вічно!

Три місяці людство жило в атмосфері тривоги і страху. Тінь загибелі нависала над Землею, сіяла паніку і розгубленість. Але спроби окремих груп і людей протиставити інтереси індивідуума інтересам суспільства ганебно провалилися. Перемогли воля і розум. Всі народи, всі уряди, всі нації об’єднали свої сили і багатства, об’єднали свій розум і знання, щоб відвернути лихо, щоб врятувати цивілізацію — плід неймовірних зусиль тисяч і тисяч поколінь.

План Французької академії відразу ж одержав міцну матеріальну основу. Сотні заводів перейшли на виготовлення космічних ракет, які повинні були зустріти чужу планету в космосі і зруйнувати її. Перша партія грізних кораблів з ядерними зарядами вже була готова до вильоту. Ждали тільки сигналу Горового.

Сигнал прийшов. Але зовсім інше почули й побачили люди Землі, зовсім не те, чого з острахом чекали кожного дня.

На екранах телевізорів виникли постаті Горового, Барбари Деніс і двох чужих істот. Та ні, не істот, а людей, справжніх людей! Мільярди глядачів і слухачів завмерли від лавини найпротилежніших почуттів. Кілька хвилин тиші, урочистої тиші… а потім вся Земля загриміла криками радості і щастя.

А Василь розповідав людям Землі про високу культуру планети Наа, про їхню історію, про титанічні зусилля по створенню колосального світу в печерах, про неймовірний переліт через пустелі простору до нового сонця.

— Дорогі друзі! — закінчив Горовий. — Не загрозу несе планета Наа, не загибель цивілізації, а світло нового знання, близьких нам по духу і тілу братів з Космосу. Тепер уже Земля не буде самотньою в просторі.

Спостерігаючи за польотом космічних кораблів, люди знатимуть, що ті вогняні дороги з’єднують силою Розуму два братські світи!..

Боораа і Орраа посміхалися, привітально піднімали руки вгору, і в їх ясних поглядах люди бачили вогні великої мудрості, чистої дружби і тієї неповторної радості, що переповнювала зараз серця всіх жителів Землі.

…Через кілька годин Президент Всесвітнього Конгресу Науки повідомив Горовому, що його товариші, які перебувають на Марсі, видужали. Вони вітають Василя і нетерпляче ждуть його повернення. Але Барбара і Василь затримувались. Вони мали залишитися на планеті Наа до того часу, доки вона вийде на орбіту Землі. Всесвітній Конгрес Науки уповноважив їх бути першими делегатами від великої сім'ї народів Землі…

Боораа і Орраа їхали разом з Барбарою і Василем саморушною дорогою, показуючи гостям підземні міста, річки, велетенські магістралі, плантації плодових дерев. Портативний автомат-перекладач допомагав їм зрозуміти одне одного.

Люди Землі були вражені титанічною роботою тутешніх жителів. Печери, що починалися від шлюзів, перехрещуючись з іншими печерами, утворювали гігантську підземну систему, яка охоплювала всю Наа. На перехрестях печер були зроблені величезні площі. Стіни підземних вулиць і майданів викладалися синтетичними плитами рожевого кольору. Джерела освітлення будівники влаштовували за тими плитами. Люди створювали ніч або день за своїм бажанням, дотримуючись того режиму, до якого звикли рослини упродовж мільйонів років життя в системі Ла.

Горовий звернув увагу на те, що навколо дуже мало людей. Зрідка на плантаціях можна було побачити невеликі групи жінок, які збирали плоди або поливали дерева.

Боораа пояснив, що за останні тисячоліття, після того як жителі Наа перебралися в підземелля, кількість населення планети значно зменшилася. Тепер налічується біля п'ятдесяти мільйонів чоловік. Тому

жінки Наа оточені надзвичайною турботою, звільнені від важкої праці. Для них і для дітей видані спеціальні закони.

— У нас теж не завадило б запровадити такі закони, — прошепотіла Барбара.

— Я згоден з тобою, Бара, — ніжно відповів Василь. — Але ж ти знаєш, що ми ще не розчистили свій дім від сміття, не створили єдину і дружну сім’ю, як люди Наа!.. Але той час наближається невмолимо… Правда?

— Правда, милий!..

А Боораа і Орраа вели гостей все далі і далі, відкриваючи перед ними дивовижну країну казки і чудесних звершень людського генія. Горовий з подивом відзначав, що жителі Наа не набагато обігнали людей Землі. Все те, що вони бачили тут, можна було б зробити і на рідній планеті вже тепер. Але тутешні люди цінували кожне своє зусилля, кожну годину роботи, використовували найменший винахід чи цінну думку. І, захоплюючись досягненнями братів з Космосу, Василь з гіркотою відзначав, що економіка Землі ще хаотична, часто неперспективна, і все це — завдяки егоїстичній політиці окремих урядів чи могутніх фінансових та політичних груп.

Гостей запросили до того ж будинку, де Горовий зупинявся перший раз. Тут, як сказав Боораа, був адміністративний центр однієї з областей. Таких областей — кілька тисяч. Всі вони об’єднувалися у велику планетну сім’ю, якою керувала Рада Вчених.

Піднімаючись по широких блакитних сходах між стіною рожевих квітів, Боораа пояснював:

— В адміністративні органи зобов’язані періодично входити всі, хто досягне універсальної освіти і певного віку. Дехто намагається уникнути

цього обов’язку, посилаючись на наукову роботу чи зацікавленість іншими справами, але закон в цьому відношенні суворий. Керівна робота — неприємна, але обов’язкова необхідність!

— А чи багато націй населяє Наа? — зацікавилася Барбара.

— Націй? — перепитав Боораа. — У нас давно вже стерлися всякі національні чи расові ознаки. Тепер на планеті єдина мова, єдині звичаї. Всі досягнення науки спрямовуються на найповніше задоволення духовних і матеріальних потреб людей.

Через райдужну арку господарі і гості зайшли до великого залу. Космонавтів оточила група людей. Тут були й жінки. Обличчя їх мали ніжнішу будову, на плечі з-під чорних шапочок спадали хвилі блакитного волосся. Вони з цікавістю і захопленням розглядали золотоволосу стрункy Барбару, жваво перемовляючись між собою. Чоловіки тримали себе стриманіше, але все ж таки висловлювали свої дружні почуття до гостей усміхненими поглядами, міцними потисками рук. Боораа щось сказав присутнім. Кілька чоловік відійшли до круглих пультів попід стінами.

На всю стіну, прямо перед космонавтами, засяяв гігантський екран. По ньому попливли туманні лінії, що поволі ставали чіткішими й об’ємними.

— Ми покажемо вам кілька картин з життя Наа...

На екрані виникло зображення глибокої шахти. Кадри фільму показували шлях руди від копалень до готових машин. В штольнях автомати, розташовані правильними рядами, руйнували породу могутніми імпульсами енергії. Голубуваті потоки розрядів розсіювали морок, дробили руду, яка по стрічках конвеєра пливла нагору. Далі йшли збагачувальні фабрики, металургійні заводи, дивні лабораторії з

розумними кібернетичними машинами, які виготовляли необхідні речі або прилади без участі людей…

Гостям показали також підземні моря, де вирощувалися їстівні сорти риб і водяних тварин. На багатокілометрових просторах під сяйвом штучного проміння снували по воді швидкохідні кораблі, понад берегами, на спеціальних майданчиках гралися діти, весело бігаючи між лабіринтами густих кущів і дерев.

Крім пішохідних печер, космонавти познайомилися з транспортними тунелями, що з’єднували міста і наукові пункти планети. По тих тунелях блискавично мчали сигароподібні апарати, перевозячи вантажі і людей. Василь зацікавлено повернувся до Боораа.

— Яка енергія рухає ваші машини? — запитав він.

— Ми акумулюємо будь-яку енергію. Ядро атома, електрику, енергію гравітації — все це використовує наша наука. Такі досягнення і дозволили нам здійснити проект перельоту до вашої системи. Ви розумієте, яку роботу треба було провести перед цим? Ми сконденсували в гігантські резервуари всю атмосферу, яка знову оточить Наа біля нового світила, ми побудували підземні водосховища, в яких зібрали половину водних запасів планети. Навіть для цього треба було затратити мільярди кіловат енергії…

— А потрібну кількість кисню в підземній атмосфері виділяють тільки рослини? — запитала Барбара.

— Майже. Частково ми використовуємо енергію станцій, які контролюють склад і якість повітря…

Півгодини пливли кадри чужого, бурхливого життя. В гостей стала паморочитися голова від незвичайних вражень. Боораа помітив це, дав знак. Екран погас.

— Прекрасно у вас, — тихо сказав Горовий. — Але все ж таки — це штучний світ! Важко жити в ньому, не маючи надії вибратися під промені сонця, зірок. Людина мусить бачити в себе над головою не низьку стелю, хай і прекрасну, а безмежні світи…

— Правда, друже! — гаряче підтримав його Орраа. — Для цього ми й летимо до вас.

Боораа доторкнувся рукою до плеча Горового, показав у напрямі екрана.

— Тепер біля приймачів зібралися майже всі жителі нашої планети. Вони хочуть подивитися на вас — своїх майбутніх сусідів.

— Будь ласка, — ніяково відповів Василь. Барбара, зашарівшись, теж приєдналась до нього.

Ясне проміння вдарило в очі космонавтам. Передача почалася. Боораа, ставши поруч, щось говорив невидимим глядачам, скупо жестикулюючи. Присутні в залі чоловіки і жінки дружними криками схвалювали його слова. Нарешті передача закінчилася. Боораа вдячно потиснув руки землякам, лагідно всміхнувся.

— Вся Наа вітає вас. Люди планети щасливі, що зустріли схожих на себе в безмежному космосі…

Незабаром гості вийшли з будинку. Боораа розвів руками і вибачливо сказав:

— А тепер я залишаю вас. Наа невмолимо наближається до небезпечного місця. Я повинен чергувати біля керівних пультів. Мій син Орраа буде вашим провідником. Офіційна зустріч закінчена… Тепер ви — гості, і тільки гості. А для гостей наш дім — ваш дім!

— Орраа — ваш син? — здивувався Василь.

— Так, — гордо відповів Боораа. — Що, хіба не схожий? Вам з ним буде приємно і легко. Спеціальність у нього схожа на вашу…

— Як? Він космонавт?

— Так… — Боораа засміявся. — Заінтригував я вас. Безумовно, попереду багато цікавого. Введемо Наа на орбіту — тоді будете говорити про дальші плани. Орраа! Сину! Веди наших друзів відпочивати, показуй все, що вважаєш кращим… До речі, познайом їх з твоєю нареченою…

Очі Барбари заблищали цікавістю.

— А де вона? Як її звати?

— Лаамоо, — ніжно сказав Орраа. — Це значить — Сумна Пісня. Я її зараз покличу. Заждіть нас тут, над джерелом…

Боораа і Орраа повернулися до будинку. Василь і Барбара, тримаючись за руки, спустилися до басейну з прозорою водою. Дівчина нахилилася, зачерпнула долонями прохолодної рідини, з насолодою випила.

— Така, як і в нас, — дзвінко засміялася вона.

Василь схопив долонями її щоки, дивлячись в зелені, рідні очі, затуманені щастям.

— Чи це правда, дівчино кохана? — прошепотів він пристрасно. — Чудесний, казковий світ… і ти поряд?..

— Правда, любий… це правда… Я не впізнаю сама себе… Довгі роки я була тільки маріонеткою… Мені здавалося, що я самостійна, що я зростаю… але то була ілюзія. Чужі руки, чужа воля посилали мене в простір! А тепер… ми будемо рядом з тобою, друже мій! І я піду куди завгодно — на злигодні, на смерть, на подвиг… заради нашої любові, заради любові інших людей… заради життя…

Василь не відповів. Замість нього говорив простір, листя химерних рослин, пустотлива течія джерела, аромати квітів і плодів. Ось воно — щастя! Ось чого не вистачало йому в космічних мандрах, в напруженому земному житті. Юнацька далека мрія, трагічний образ Оксани втілився тепер в реальній чудовій дівчині. Ось вона — поруч! Жива, гаряча, єдина…

— Ідуть, — прошепотіла Барбара.

Василь здригнувся. Привиди мрій відлетіли в туманні закутки свідомості. Він побачив, що до басейну наближається Орраа з дівчиною. Вона була одягнена в рожеву блузку і сині короткі штани. Довге волосся кольору морської води було закручене тугим красивим вузлом позаду голови, над чорними великими очима розліталися вгору крила синіх брів, між ніжно-рожевими, маленькими вустами блищали сніжно-білі зуби. Вона була красива навіть по-земному.

Орраа зупинився перед гостями, взявши дівчину за руку, вивів її наперед.

— Моя наречена. Лаамоо.

Лаамоо простягла руки вперед, провела долонями по щоках Василя. Дотик її пальців був ніжним, ледь чутним. Потім вона обняла Барбару, притулившись до неї чолом.

— Ви мені подобаєтесь, — сказала Лаамоо. — Ви чудова раса!

Вона зірвала з дерева два золотисті плоди, розломила кожен навпіл і подала по частині Василеві, Барбарі і Орраа.

— Це плоди рії — дерева безсмертя. Наші селекціонери упродовж численних поколінь виростили в них чудові якості. Регулярне вживання цих плодів продовжує життя людей, активізує організм, збуджує мозок… А крім того, по древній традиції, ті, хто з’їсть водночас плоди з однієї гілки, стають побратимами. Для них тоді — один шлях, одне життя, одна мета! Ви згодні, люди з чужої планети?

Василь і Барбара мовчки, але красномовно вп’ялися зубами в м’які, ароматні і соковиті плоди. Господарі наслідували їх приклад.

Приємний холодок м’якоті освіжив піднебіння, п’янка хвиля затуманила свідомість. Потім усе минуло. Люди Землі відчули, як розум працює чіткіше, тіло стало легшим, в свідомості виникло невимовно приємне почуття незнаного блаженства.

— Чудові плоди, — отямившись від подиву, сказала Барбара. — Плоди братства… Плоди безсмертя… На Землю б такі дерева!..

— Будуть і у вас рости рії, — радісно відповів Орраа. — Наше знання, наша сила стануть вашими знаннями і силою… А тепер — ходімо, брати! Хай ваші серця відкриються… Наа чекає вас…

РІКА РОЗУМУ

Через вісім місяців Наа минула орбіту Юпітера і наближалася до Марса. В ці дні Рада Вчених постановила розпочати відновлення атмосфери. Орраа і Лаамоо вирішили показати гостям із Землі величне видовище…

Четверо друзів, одягнені в скафандри, стояли на високій горі. Звідси видно було ясне кружало Сонця, яке досить помітно пригрівало широкі

рівнини, гострі хребти гір, дзеркала замерзлих озер. Під горою виблискував корпус "Сіріуса". А в зеніті палахкотіла зеленкувата зірка. То була сестра Наа — Земля.

Орраа енергійним рухом показав униз. Барбара захоплено скрикнула. З колосальної чорної прірви велетенським потоком ринув струмінь блакитної рідини. Красивим султаном він упав на скелі, розбризкуючись міріадами крапель. В просторі заграла розмаїта райдуга. Виднокіл оповив туман. То рідке повітря випаровувалося, створюючи газову атмосферу.

— Феєрично! — прошепотів Василь.

— Таких станцій тисячі! — сказав Орраа. — Атмосфера буде відновлена за кілька днів!..

Зірки вгорі розпливалися, кружало сонця померкло, обрій зник за стіною голубої імли. Василь дивився навколо себе з відчуттям невимовного хвилювання.

— Людина... Чи є щось могутніше за тебе? Ти рухаєш планети... Ти одягаєш їх атмосферою... Ти посієш під новим сонцем дерева і квіти, побудуєш чудесні будинки... Хто ж ти, людино? Ти — безсмертний розум!

— Ти живий вогонь, що розганяє пітьму Космосу! — захоплено додала Лаамоо.

— Ти — господар буття! — підхопив Орраа, обнімаючи Василя за плечі.

— Ти — любов і ніжність, дружба і вірність, — прошепотіла Барбара.

Вчені Землі спостерігали в потужні телескопи, як Наа по довгій спіралі входила в площину обертання планет, сповільнюючи політ до такої швидкості, з якою Земля оберталася навколо Сонця. Через два місяці всі люди вже бачили нову планету неозброєним оком. Вона ставала все яскравішою, сяяла так ясно, як Венера, а потім поволі наблизилася до Сонця і зникла за ним…

Наступив день прощання. Барбара і Василь стояли зі своїми друзями на узгір’ї, дивлячись на голубувату рівнину, яка розстилалася перед ними. Сонце сяяло в зеніті, воно сильно припікало. Внизу — біля велетенського озера — юрмилися люди, звідти линули звуки веселих мелодій.

— Сьогодні свято, — тихо сказав Орраа. — Рада вчених вирішила від сьогодні ввести новий календар. День буде зватися — Свято Нового Сонця. Летіть, друзі, на свою Землю, передавайте її жителям теплоту наших сердець, щирість наших почуттів. І повертайтеся, брати, повертайтеся обов’язково. Скільки попереду шляхів! Скільки чудесних таємниць!

— Ми повернемось! — із сльозами хвилювання на очах відповіла Барбара. — Чуєш, Лаамоо?..

А Василь мовчав. Він, міцно обнявшись з новими своїми друзями, йшов униз, до корабля, і груди його сповнювалися передчуттям грядущих великих звершень.

Навколо співали діти, веселилися дорослі жителі Наа. Всі простягали у захваті руки до Сонця, милуючись небаченим видовищем, вітаючи життєдайне світило криками захоплення і щастя. Тепер люди Наа могли жити і працювати спокійно, не думаючи щоденно про трагічну долю грядущих поколінь.

Блукаючи в холоді космосу, люди Наа зустріли подібних до себе. Струмки Розуму зливалися в потужну ріку, яка, безперечно, вела в океан Безконечності…

…"Сіріус", облетівши навколо Сонця, догнав Землю за двадцять годин. Горовий, взявши керування на себе, повів корабель на посадку. Хмари розступилися, внизу зеленіла, буяла життям і радістю, голубіла широкими водами Дніпра рідна земля. Блиснули золотими іскорками куполи Лаври і Софії, промайнули гігантські антени. Ось він — космодром! У динаміку схвильовано клекоче голос начальника. Він дає дозвіл на посадку, вітає Горового і Деніс з поверненням.

"Сіріус" приземляється в центрі космопорту, подалі від інших ракет. Його потужні вибухи небезпечні. Струмені шаленого вогню звихрюють повітря, пекельним жаром віє аж до Борисполя. Вже недалеко від Землі Горовий глянув у перископ і радісно вигукнув:

— Барбара! Поглянь! "Вітчизна"!

Дівчина метнулася до перископа. Справді, недалеко від центра космодрому гордо височів зорельот "Вітчизна"!

— Значить, вони повернулися з Марса? — радісно озвалася Барбара. — І ми побачимо їх!

Гігантський корабель м’яко доторкнувся до поля. Двигуни замовкли. Над землею покотився туман. "Сіріус" кілька разів похитнувся і завмер.

До місця приземлення вже наближалися службові машини. Вони поливали поле космодрому потужними струменями води, змішаної з речовиною, яка нейтралізувала радіацію…

Відкрита машина помчала космонавтів до будівель. Біля управління Василь і Барбара прожогом вискочили на землю і… опинилися в обіймах друзів.

Вигукам, радості, запитанням не було кінця. Начальник космодрому і службовці нічого не могли розібрати в хаосі хвилюючої зустрічі. Тільки чулося уривчасте:

— Живі! Друзі!

— Ну, герой! Спасибі! Справився сам!

— А Дніпр! Дніпр де?

— Ось він! На, цілуй!

Сміх, радісний гавкіт здоровенного пса, який задоволено облизував обличчя Горового. Нарешті, Василь, трохи заспокоївшись, взяв за руку Барбару і, сяючи сірими очима, сказав:

— А це… знаєте хто? Друзі мої!..

Три пари рук мовчки схопили з усіх боків руки Барбари, міцним потиском висловлюючи їй своє захоплення, подяку за друга, почуття любові. А Діжа, підморгнувши за звичкою, погрозив пальцем:

— Весілля буде?

— Обов’язково!

— А де?

— Ну, звичайно, у діда! — вихопилося у Леоніда.

— Живий?

— Живий! Каже, приліт нової планети вилікував його! Жде не діждеться!

Василь підскочив до начальника космодрому, гаряче потиснув йому руку.

— Ви сповістили в Москву і Конгресові про мій приліт?

— Так. Скоро вам доведеться їхати на засідання Конгресу. Напевно, сьогодні ввечері…

— Ну, а день — наш! — жартівливо вигукнув Василь. — Барбара, друзі! Діставайте вина, закусок! Гайда до діда!..

— Зареєструємо вас під столітньою вербою! — урочисто вигукнув Діжа. — А повінчаємо навколо казана з юхою!..

Зі сміхом і гармидером побігли до машини. Вітер сипонув у обличчя жаром літнього степового повітря, пахощами наддніпрянських лугів. Василь, обнімаючи друзів за плечі, говорив назустріч синіючій далині, назустріч рідним дніпровським кручам пристрасні слова:

— Знову разом, хороші ви мої! Знову радість боротьби, перемоги, шукання! Які дороги попереду! Які неймовірно прекрасні шляхи!

Частина друга

Стріла Часу

КУДИ ПЛИНЕ ЧАС?

Минуло двадцять років.

"Вітчизна" поверталася з далекого польоту. Вона побувала на другій планеті зірки Бернарда, де знайшла розумне життя. Люди тієї планети — маленькі, слабкі істоти — вже перелітали з планети на планету. Зоряних кораблів, правда, у них ще не було, та й поспішати з міжзоряними перельотами їм не хотілося — досвід показував, що їх слабкі організми погано пристосовані до тяжіння важких планет.

Експедицію Землі і Наа гаряче вітало все населення Туйри (так звалася планета). Космонавтів запросили на зібрання вчених, скликане в зв’язку з прильотом гостей. Найстаріший з учених Туйри розповів космонавтам про багаторічні роботи в області біохімії, про намагання їх науки пристосувати організм жителів планети для життя на важких планетах. Вирішення такого завдання дало б можливість туйрянам єднатися з іншими світами. Вчений передав прохання жителів Туйри до людей системи Сонця — допомогти їм здійснити цю заповітну мрію.

Два місяці, за часом Землі, екіпаж "Вітчизни" перебував на Туйрі, вивчаючи новий світ, збираючи скарби культури туйрян, їх науку, зразки виробів, а також флори і фауни. Після дружнього і хвилюючого прощання могутній гравітаційний корабель вилетів назад, до рідного Сонця.

За ілюмінатором мільярдами колючих вогнів палахкотіла безодня. Слабке сяйво далеких світів лягало на обличчя космонавтів, які сиділи за круглим столом в кімнаті відпочинку. В’юнкі віти рії — рослини з Наа і широкі листки земних пальм схилялися над головами космонавтів, створюючи для них куточок звичного, рідного світу серед безконечного космосу.

Василь з дивним сумом оглянув товаришів. Як вони постаріли, любі друзі! Важкі польоти, напружена робота мозку, вічне горіння! Організм горить, підтримуючи невпинний політ духу вперед і вперед… Наука

Землі і Наа невпинно змагається зі смертю, шукає в лабіринтах живої клітини причину старіння, вже здобуто перші успіхи на цьому важкому шляху, — але як далеко ще до вершини… до вершини, з якої видно буде безсмертя.

Ось Діжа. Він вже схожий на того смішного, далекого професора, який колись вудив рибу на березі старого річища Дніпра. Невловимий час знову потягнув його за своєю течією…

Василь Гнатенко, його побратим! Це вже не чорноокий, хвацький юнак — експансивний, нестримний, гарячий! Це — літній сивий чоловік, мудрий вчений, видатний космонавт. Рухи в нього спокійні, врівноважені… тільки в погляді, в думках зберігається і часто проривається назовні та ж сама юнацька нестримність…

Леонід! Розсудливий, вірний, з несхитною логікою і глибокою думкою… Він тримається краще від усіх. Але все-таки вже зігнулася спина, випадає волосся, зморшки крають обличчя. Ой, нелегко космос випускає з рук свої таємниці!..

Барбара — вірна дружина і соратниця. Личко її осунулося, та очі, як і раніше, горять любов’ю і пристрастю шукання.

А навпроти сидять Орраа і Лаамоо — вірні друзі з Наа. Вони зв’язали свою долю з долею земних космонавтів.

Василь знову заговорив. Він розповідав про далеке минуле, про юнацькі мрії, про дивну, фантастичну подорож в планетну систему на краю Метагалактики. Космонавти зачаровано слухали його, переживаючи дивовижні пригоди, уявляючи чудесний світ звільненого торжествуючого Розуму.

— Ти мені раніше не розповідав про це, — тихо, ніби луна, озвався Орраа. — Чому? Адже — я не знаю, як сказати — це мусить стати нашою мрією, метою, нашими ділами…

Василь сумно похитав головою.

— Я саме тому й не розповідав тобі, Орраа, що це — химера для нашого рівня науки. Ви тільки збагніть — ми десятки років витратили для польоту до зірки Бернарда… А тут — край Метагалактики! Ме-та-га-лак-ти-ки! — протягнув він, ніби летячи думкою в ту запаморочливу глибінь.

— Мільярди світлових років, — зітхнув Діжа, хитаючи задумливо головою.

— Енергії нашої системи досить для будь-яких, найдальших польотів, — обізвався Гнатенко. — Але інше заважає нам… Час! Що ми знаємо про нього? Долетіти можна навіть на більйони світлових років і повернутися назад, відносність часу збереже нас… але ми не застанемо на наших планетах нікого… а якщо й застанемо, то наші відкриття не будуть потрібні…

— А той апарат? — запитала Барбара, ніжно проводячи пальцями по скроні Василя. — Де він? Чи знайшли його? Адже він миттєво переборював простір і час на будь-які відстані?..

— Так, — відповів Горовий. — Але тоді його не знайшли… А якби навіть знайшли, не змогли б використати… Ми нічого не знаємо про принцип роботи їхніх автоматів. Я пам’ятаю, Народжений Небом розповідав нам, що в них кібернетичні машини побудовані на принципі механічної біології…

— Послухай, Орраа, — раптом пожвавилась Лаамоо. її довге волосся заблищало густою синявою в світлі лампи, в зіницях блиснули мерехтливі вогники. — А чи не допоможе нам сховище Абоо?

— Абоо? — перепитав Орраа. Він трохи помовчав і тривожно, радісно сказав: — Можливо… В тебе чудова пам’ять, Лаамоо. Я теж тепер згадую, там мусять бути роботи з теорії часу…

— Що таке Абоо? — зацікавився Василь.

— Абоо — старовинне слово. Воно означає — колодязь мудрості. Тисячоліття тому, коли наші предки переходили жити в печери, Рада Вчених постановила: енергію розуму спрямовувати тільки на практичні, необхідні потреби людей. Всі теоретичні роботи, навіть найцікавіші, консервували в сховищі Абоо — велетенському підземеллі, адресуючи їх майбутнім поколінням. Так було до того часу, доки ми не перебралися в систему Сонця. Але тепер настав час переоцінки! Пора повернутися до давно забутих теорій, серед яких, безумовно, є багато цінних…

— А при чому тут проблема часу, наша розмова? — нетерпляче запитав Гнатенко.

— Я пригадую — Лаамоо теж знає про це, — що в Абоо, серед інших праць, є праці видатного вченого минулого Каарраа. І саме з питань теорії часу… Може, це допоможе нам! Адже ми стоїмо на порозі великої тайни, треба тільки відімкнути двері!

— Правильно! — радісно підхопив Василь, простягаючи руку Орраа через стіл. Орраа міцно потиснув її. — У нас є чим відімкнути ці двері. Аби тільки побачити їх, намацати…

— Що ж, — з надією озвався Леонід, — веди нас, Орраа, в підземелля Абоо. Адже ми приземляємося спочатку на Наа?..

Василь мовчки хитнув головою. Потім він схвильовано підійшов до ілюмінатора, поглянув у моторошну глибінь, повернувся до товаришів. Його постать чорним силуетом вирізнялася на тлі зоряного неба.

— Треба вірити, друзі, — прошепотів Горовий. — Хай це стане нашим завданням, нашою метою, нашим диханням…

— Е-е, Василю, — раптом порушив чари цієї миті Діжа, — але ми забуваємо про основне… Якщо не пощастить знайти ту кулю, на якій ми прибули до Землі, ми не дізнаємося ніколи, в якому напрямі летіти! Там, в кулі, напевне, є програма… А без неї наш задум — фікція!

— Ти правий, — сердито відповів Василь. — Але ж проникнути в таємницю часу треба не тільки заради польоту в систему Великого Покровителя…

— Згоден! — підняв руки Діжа. — Здаюсь!.. Космонавти засміялися, шумно висловлюючи своє задоволення розмовою.

— А тепер спати, друзі! — наказав Василь. — Залишаються чергувати я і Діжа! Скоро гальмування…

— Рятуйте мене, бідолашного, — благально склав руки на грудях Діжа. — Це він мені мстить за те, що я йому в двадцятому сторіччі ставив двійки! Завжди призначає на найвідповідальніші чергування!

— Нічого, витерпиш, — засміявся Василь. — Леоніда теж доведеться розбудити раніше. Встановимо зв’язок із Землею. Хай Конгрес починає розшуки загубленого на Гімалаях корабля…

Спіральна дорога, описуючи навкруги шахти Абоо кола по двадцять кілометрів у діаметрі, опускалася все нижче і нижче. Схожа на прозору краплю машина везла космонавтів до великого сховища, де у книгах,

фільмах, магнітних і оптичних записах дрімали сміливі і наївні, шалені і грандіозні, фантастичні і далекоглядні ідеї минулих поколінь.

Машина зупинилася на широкій овальній площі, залитій туманним світлом. У чорній, базальтовій стіні вирізнялися прозорі двері. За ними повільно колихалися попелясті тіні.

— Приїхали, — тихо сказав Орраа.

— Нас ніхто не зустріне? — запитав Василь.

Орраа мовчки натиснув кнопку на пульті машини. Під куполом площі оглушливо заревла сирена.

Двері безшумно розчинилися. В проході, освітленому приємним синюватим промінням, з’явився чоловік — худий, лисий, з жовтим похмурим обличчям. Чорне широке вбрання звисало з кістлявих плечей, шия тонула в м’якому голубому шарфі.

— Що це за дух? — жартівливо обізвався Діжа. — Чи не потрапили ми в пекло?

— Оо! — сказав Орраа. — Це Оо — завідуючий сховищем Абоо.

Чоловік рушив назустріч космонавтам. В його очах з’явився вираз зацікавлення.

— Хто ви? — почувся скрипучий голос. — Давненько вже ніхто не турбував мене... Це, я бачу, гості... А хто ти, житель Наа?

— Орраа, син Бооpаа.

— Знав твого батька, — скупо відповів Оо. — Відомий вчений. Так чого ж ти хочеш, син Боораа, в колодязі мудрості?

— Пора штурмувати час, Оо, — схвильовано сказав Орраа. — Ми прийшли до тебе, щоб розшукати ідеї Каарраа. Може, вони допоможуть нам!..

Очі Оо затеплилися вогниками радості. Він широко простер руки і, приховуючи за сухими словами радість, промовив:

— Абоо жде вас. Ідіть. Шукайте. Тут спить найбільша енергія — енергія розуму. Хто зуміє, той пробудить її.

Гамуючи подих, космонавти йшли мимо численних стендів і металевих сховищ. За прозорими стінами видно було якісь циліндри, матові коробки, стовпці законсервованих древніх книг, обриси демонстраційних апаратів. Оо привів друзів до невеликої затишної кімнати, де не було нічого, крім десятка глибоких крісел і керівного пульта.

Оо жестом запросив гостей сідати, сам підійшов до пульта.

— Каарраа, — пробурмотів Оо. — Друге тисячоліття до Свята Нового Сонця. Передостанні роки. Важко точно знайти… Доведеться переглянути дуже багато матеріалів…

— Хоч і кілька років. Ми готові, — палко сказав Василь.

— Не так багато, — тепло всміхнувся Оо. — Не так багато, друже з планети Земля.

Він щось увімкнув на пульті. На довгому, сріблястому екрані поповзли якісь значки, символи, шифри. В кімнаті стояла мертва тиша. її

порушувало тільки схвильоване дихання семи космонавтів та сухе клацання автоматів.

І ось сяйво на екрані згасло. Оо уважно подивився сріблясту стрічку, зморшки на його високому чолі розійшлися.

— Каарраа, — урочисто сказав він, — у сто двадцять третьому секторі останнього сторіччя другого тисячоліття. Третій відділ. Там двадцять елементів запису. Тільки двадцять, — всміхнувся до Василя Оо. — Отже, не роки, а один день… кілька годин…

Друзі радісно переглянулися. Вони боялися навіть говорити, щоб не розвіяти таємниці підземелля, вони боялися, що омріяне перетвориться в сон… Але ні! Ось похмурий Оо бере шифр і прямує до дверей…

— Зачекайте мене. Тут автоматизації нема, доведеться йти розшукувати потрібний відділ…

Минуло півгодини. Нерви космонавтів напружилися до краю. Вони не зводили погляду з дверей, за якими зник Оо, ніби гіпнотизуючи їх. Нарешті завідуючий Абоо повернувся. Він приніс чорний невеликий ящик, поклав його на пульт.

— Сідайте ближче, — тихо сказав Оо. — Будемо слухати. Люди Землі знають мову Наа?

Василь ствердно хитнув головою. Оо відкрив ящик і, витягнувши звідти перший циліндр, заклав його в заглибину на пульті. З отвору гучномовця почулося шипіння, потім високий, дзвінкий голос:

— Дослідження минулих геологічних епох…

— Не треба, — попросив Орраа. — Це поки що нас не цікавить.

Оо мовчки зупинив автомат. Циліндр перейшов знову в коробку, на своє місце.

— Чи є сенс у бутті? — похмурим голосом запитав другий циліндр. Всі присутні засміялися. Навіть Оо не втримався від посмішки.

— Саме буття відповідає на це запитання, — весело озвалася Барбара. — Взагалі, правильно зробили предки, що заховали в підземелля такі ідеї. Я б зовсім їх знищила…

— Це невірно, — похитав головою Оо, закладаючи третій циліндр. — Навіть песимістичні та реакційні ідеї часто допомагають осмислити щось корисне, зрозуміти важливе, потрібне…

Знову почувся голос гучномовця. Присутні здригнулися. Тихе запитання: "Урра авва тез?" — "Куди плине час?" — хльоснуло по напружених нервах космонавтів.

— Воно! — прошепотів Орраа.

— Воно, — відгукнувся Василь.

Барбара пригорнулася до чоловіка. Діжа, Топчій і Гнатенко завмерли. Лаамоо заплющила очі. Оо втупив погляд тьмяних очей в стелю, ніби намагаючись вирвати з давнини образ древнього вченого, голос якого м’яко, переконливо, впевнено звучав тепер в підземеллі:

"Згасають зірки, холонуть планети, народжуються і вмирають люди, тварини, рослини. Невблаганний потік часу розсіює енергію матерії, живої і неживої, несе її в небуття. Навіть народження, створення, виникнення — це безповоротна розтрата активного начала Всесвіту.

Космос величезний і таємничий. Таємнича суть життя, таємничі ядерні процеси, таємнича будова Всесвіту. Але найбільша таємниця — це таємниця часу.

Що таке час? Що таке простір, який нерозривно зв’язаний з ним? Фікція свідомості? Чи функція матерії, одна з форм її існування?

Людина переборює простір, перелітаючи з планети на планету. Вона використовує дивовижні ефекти сповільнення часу, зв’язані з великою швидкістю. Але людина не знає суті часу, не вміє загнуздати його. Час безжалісний. В його потоці гине все — ідеї, кохання, події, життя. Чи можна подолати цей невблаганний потік, чи можна попливти проти течії, повернутися в минуле, керувати часом?

Ні! Не можна. Матерія розвивається безповоротно. Наслідок не перетвориться в причину, розсіяна енергія події не повернеться назад. Та цього й не потрібно для тебе, людино!

Час — це розвиток, устремління, рух — бунтівний, пристрасний дух шукання. Той дух — це ти, людино! Повертатися в минуле — це перетрушувати прах трупів, мертві частки матерії, які колись були вмістилищем Розуму. Твій шлях — погляд вперед, бо ти — боротьба, думка, шукання, бо ти — невгамовний, нестримний порив у грядуще, бо ти — найсильніший, найактивніший вияв суті часу, о людино!

Часом майбутнього, його могутнім потоком мусиш ти оволодіти, людино — серце світу. Ти будеш сповільнювати події, ти будеш прискорювати їх, ти будеш перетинати Всесвіт з краю в край за будь-які відтинки часу. Ти пізнаєш безконечність, бо скориш її злого Духа — час!

Але для цього треба знати його суть, треба знати взаємозв’язок часу, простору, матерії і свідомості. Так, і свідомості. Бо свідомість, розум, раз народившись в буття, вже стають такими ж невіддільними

чинниками його, як і матерія, світ, який не може бути пізнаний, осмислений, перебудований без свідомості, без тебе, людино!

Що ж таке час?

Одна з форм існування матерії? Протяжність між причиною і наслідком? Вмістилище подій? Як багато, багато різних ідей і теорій. Метафізика і діалектика, релігія і матеріалізм, математика і фізика — всі штурмували примарну, невловиму фортецю часу. Намагалися спіймати кванти часу і простору, щоб поставити їх на сторінки книг поряд з відкритими частками матерії. Але жахлива рука часу, яка вела людей до могили, яка зримо, матеріально лишала свої сліди на всьому, на всьому в космосі, була невидимою, не підвладною розуму.

В чому ж справа? Де ж причина невдач, розчарувань?

А справа в тому, що, проповідуючи невіддільність часу і простору від матерії, розуміючи це, людина шукала суть часу окремо, не в зв’язку з матерією, яка і є породженням часу.

Саме так. Час — не вмістилище, не функція, не фікція. Це реально існуюча категорія і, крім того, єдино існуюча…

Існують тільки кванти часу. Вони праоснова буття. В агрегатному стані вони створюють матерію, рухаючись, вони створюють простір, розвиваючись, вони проявляють суб’єктивний ефект часу.

В речовині енергія квантів часу дрімає, повільно плине, стримувана масою, проявляється в створенні різних полів. Елементарні частки, їх властивості, речовина, поле — все це якісні і кількісні видозміни квантів часу. Чим більша маса речовини, тим повільніше плине час. Цей же ефект проявляється і в швидколетючих системах із зростаючою інерціональною масою.

І тільки в фотонах, у квантах гравітації енергія часу звільняється повністю, розриваючи кайдани маси спокою.

Людино! Поглянь навколо себе. Ти побачиш буяння дерев, веселі обличчя дітей, сяйво світил в бездонному небі. Все це прояв енергії часу — єдиної суті буття.

Куди ж плине час? Де він дівається? Чи навіки розсіється його енергія, несучи в небуття тепло і любов, силу і життя, ідеї і працю мільйонів поколінь?

Ні! Ні! Нічого безслідно не зникає. Невмолима загибель всього сущого — це лише велика ілюзія свідомості.

Світи не тільки гинуть, згасають, вмирають. Вони й народжуються. В Космосі є області, недоступні людині. Там перебувають в небутті зародки нових світів. Туди, ніби в мертве, непорушне озеро, стікає енергія часу, конденсується там.

Що являють собою зародки світів?

Це немислимо компактна, ущільнена маса, яка повністю затримує плин часу. Людино! Ти не забула, що плин звичайного часу — це розсіювання енергії квантів часу? А в зародках світів енергія конденсується, спіраль її закручується, готуючись до вибуху, до народження нового світу.

Що викликає вибух, народження нового світу? Напевне, критичне накопичення маси, нова активна якість, що й стає рушійною силою творення.

Шукай істину в найпростішому, людино! Зрозумівши суть часу, ти ясно побачиш шляхи його використання.

Зірки випромінюють океани енергії часу. Вони стискуються, розігріваються, вибухають, скидаючи газові оболонки і, нарешті, згасають.

Електронні і мезонні оболонки руйнуються, кванти часу створюють в таких згаслих зірках надважку інертну масу. Біля таких невидимих феноменів космосу час майже зупиняється, його енергія дрімає, але вона готова до дії.

Людино! Звільни дрімаючу енергію часу, здобудь важку матерію темних зірок — і ти загнуздаєш плин часу, станеш володарем безконечності...

Я, Каарраа, вмираю. Я спокійно лягаю в землю, що породила мене. Але думка моя, мій розум, моє нестримне бажання руху, діяльності, розвитку залишиться жити і штовхне тебе, нащадку, на нові шукання, на боротьбу за пізнання буття і всесвіту!

Ти зрозуміла мене, людино? Ти чуєш мене? Я благословляю тебе! Я вітаю тебе! Тільки вперед! Тільки вперед! Бо ти — це блискавиця, яку не можна затримати на місці, бо ти — це вічний і невмолимий потік часу — великої суті Всесвіту!.."

...Довго сиділи космонавти і Оо навколо пульта, не рухаючись, не розмовляючи, хоч давно вже замовк тихий голос Каарраа. Блискавиця нового знання — простого і ясного — пройшла крізь свідомість, сколихнувши Розум.

— Ви здобули те, що хотіли? — нарешті, запитав Оо.

— Так, — ніби прокидаючись зі сну, прошепотів Орраа. — Ми тепер знаємо, що нам робити. Наш гравітаційний корабель можна перетворити в стрілу часу, якщо дістати матерії важкої зірки!

— Стріла часу! — захоплено вигукнула Барбара. — Це чудесно! Стріла, що пронизує безконечність!

— І ми зможемо тепер скоро полетіти на край Метагалактики! — радісно підхопив Василь.

— А матерія часу? — обережно запитав Діжа. — Де твої темні зірки? Де ти здобудеш основне: надважку речовину? І як ти здобудеш її?

Горовий підвівся, гаряче потиснув суху руку Оо.

— Спасибі вам, друже. Ми взнали основне, те, що вже стукало в двері науки. Все інше дасть наше бажання, необмежений потенціал знання двох світів. Ходімо нагору, звернемося до вчених. Є два шляхи до розкриття таємниці часу. Знайти корабель в Гімалаях або організувати експедицію до надважкої зірки. Ми підемо по обох шляхах.

Космонавти рушили до виходу, сіли перед сховищем Абоо на машину і помчали по спіралі нагору, під проміння Сонця, до людей, до нових шляхів…

А похмурий Оо ще довго стояв у дверях сховища, дивлячись їм услід, і зрідка витирав на сухій щоці рукавом чорного плаща скупі сльози радості…

НЕВИДИМА ЗІРКА

Василь уважно перевірив роботу автоматів, обійшов каюти, де в ізольованих нішах спали товариші. Все було гаразд. Можна відпочити, сидячи в кріслі перед пультом, можна віддатися думкам.

Скоріше б до Землі! Знову витрачено п’ять років. І все даремно! А в системі Сонця вже минуло десять. Десять років! Барбара, мабуть, дуже

постаріла! Як вони зустрінуться?.. Чи не втомилася вона від безконечних мандрів, хвилювань, горіння?..

Василь повільно пройшов кімнатою відпочинку, глибоко вдихнув аромат рії. Зупинився перед дзеркалом, посміхнувся, поглянувши у нього.

Ось твої сліди, час, знаки твоєї невидимої ходи! Де буйний русявий вихор? Де блиск сірих очей? Чи це Василь, чи ні? Нібито й він, а тільки вже не той! Наче запилена старовинна картина, що пережила століття. Під шаром бруду залишилося те ж саме, що написав художник, але зверху… Ех, краще не дивитися!

Ти торжествуєш, час! Ми не відкрили твоєї таємниці, не здобули твоєї надважкої матерії! Невже нам не судилося відімкнути двері, які ось зовсім поряд?!

Василь сів у крісло пілота, схилився головою на пульт. В свідомості знову виникли минулі події — бурхливі, неймовірні! "Вітчизна" повертається з невдалого польоту! Ну, звичайно, ніхто на Землі не докорятиме експедиції, але… важко, соромно!.. Підняли на ноги тисячі вчених, керівні органи обох планет, і на тобі! Результат — нуль!..

А Рада Вчених Наа і Конгрес Науки Землі, справді, неабияк зацікавилися проектом екіпажу "Вітчизни". Багато авторитетних вчених підтримали неймовірно сміливі, далекосяжні ідеї. Астрофізики підтвердили теоретичні міркування Каарраа щодо існування надважких зірок, де час майже зупиняється. "Вітчизна" була обладнана антигравітаційним додатковим пристроєм, колосальна енергія якого навіть дозволяла сісти на поверхню мертвої зірки з фантастично велетенською щільністю маси.

Обсерваторії Наа вказали місце в космосі, де повинна знаходитись невидима зірка з надважкої матерії. Відстань до неї не перевищувала

двох парсеків. Залишивши Барбару і Лаамоо, "Вітчизна" стартувала з Землі, захопивши гравітаційні прилади для вивчення феноменальної зірки і обладнання для здобуття дивовижної матерії. За ризикованим проектом вченого з Наа Боораа, батька Орраа, "Вітчизна" мала скидати на зірку космічні бомби — ракети з гравітаційно-ядерними зарядами, які, вибухаючи, повинні були частково руйнувати матерію зірки.

Колосальний вибух, за проектом Боораа, мав викинути невелику частину речовини на певну висоту, де "Вітчизна" з допомогою спеціальних пристроїв могла б захопити її. Таких бомб приготували десять. Отже, з десяти спроб яка-небудь мала увінчатися успіхом…

Василь тяжко зітхнув. Ні! Проект провалився. Нічого не вийшло з колосального задуму…

"Вітчизна" успішно наблизилася до зірки, вірніше, до того місця, де вона мала бути. Самої зірки оптичні і електронні прилади не бачили — неймовірно страшна сила гравітації завертала кванти світла назад. Тільки тяжіння нероздільно панувало в цьому місці космосу, породжуючи якийсь дивовижний, замкнутий простір, схожий на деформовану спіраль.

Василь, увімкнувши антигравітаційний захист, сміливо повів "Вітчизну" на штурм невидимої броні. Корабель мчав навколо зірки по стрімкій спіралі, невпинно наближаючись до центра завихреного простору. Гравітаційні телескопи сфотографували поверхню зірки часу — це була абсолютно чорна, матова, гладенька куля біля двох кілометрів у діаметрі. Діжа гарячково ввімкнув аналітичні прилади для визначення маси, щільності, складу зірки. їх показники були неймовірні. Зірка при розмірах, що не перевищували розмір маленького астероїда, мала масу Сонця. Непереможні щупальці гравітації проникали навіть крізь антигравітаційний захист, невпинно наближаючи "Вітчизну" до поверхні жахливої зірки.

Василь запустив космічну бомбу. П’ятеро космонавтів схвильовано спостерігали на екрані гравітаційного телескопа, як вона, вихопившись за поле захисту, зникла в суцільній темряві. Ще одна мить — і бомба вибухне! Але цього не сталося. А може, й сталося… та енергія мільярдноградусного вибуху виявилася нікчемно малою для руйнування надщільної речовини. Навіть проблиску, навіть найменшого знаку не було в моторошній темряві. Василь, тривожно перемовившись з товаришами, почав запускати по дві і, нарешті, три бомби разом. Даремно! Квадрильйони ергів енергії безслідно влилися в мертвий океан матерії часу.

А енергія захисту вичерпувалася. Василь подивився на стрілки показників і жахнувся. Треба було вириватися з страхітливих обіймів. Він включив антигравітаційний пристрій на повну могутність і повернув "Вітчизну" геть, від зірки…

…Так! Ми не взяли твоєї фортеці, час! Ти поки що виявився могутнішим, ніж наша земна сила, здобута Розумом в безупинній боротьбі! Але прийде пора, умножаться можливості науки, і ти будеш покірно служити людям, як служать їм електрика, атом, ядро…

СТРІЛА ЧАСУ ПРОНИЗУЄ КОСМОС

Сотні вертольотів, тисячі альпіністів, десятки тисяч тібетців розшукували прозору кулю — дивовижний корабель з далекої системи, який у сімдесятих роках двадцятого століття повернув двох людей Землі з неймовірних глибин Космосу на батьківщину. На другий рік пошуків куля була знайдена з допомогою ультразвукових локаторів під багатометровими пластами зернистого снігу. Радість Горового, його товаришів і всіх вчених, які зацікавилися проблемою часу, була безмірною. Знову з’явилася надія, яка майже згасла після невдалої експедиції до невидимої зірки…

Цілий рік найкращі спеціалісти в області кібернетики намагалися вивчити принцип роботи чудесного апарата часу. Але завдання було майже непосильним. У центрі кулі відкрили керівний мозок — складний механічно-біологічний агрегат, що до цього часу знаходився в стані своєрідного анабіозу. В стінах прозорої сфери проходила незрозуміла система, яка, певне, й була рушієм апарата. Найдотепніші гіпотези нічого не з’ясували. Без пояснення конструкторів, які будували унікальну машину, годі було зрозуміти її суть. Це усвідомили всі вчені — на Землі і Наа.

І ось, в один з перших днів другого року пошуків дослідники добралися до енергетичного ядра кулі. Було відкрито пальне апарата. В могутньому магнітно-гравітаційному полі знаходилася мікроскопічна кулька надгустої матерії. Так, саме надгустої матерії часу, яку не змогли здобути космонавти. Вивчення ЇЇ маси показало, що це матерія, сконденсована з одних тільки квантів часу, дивовижний моноліт без мезонних оболонок, без електричних зарядів у звичайному розумінні.

Горовий поставив питання перед Конгресом Науки Землі і Радою Вчених Наа про експеримент в космічному масштабі. Після гарячих, бурхливих дискусій було вирішено: "Вітчизна" летить через всю Метагалактику до системи Великого Покровителя. Спеціалістам-кібернетикам пощастило розшифрувати дані інформаційного центра апарата і скласти програму Для навігаційних автоматів "Вітчизни". Було сконструйовано Двигун часу, який змонтували на носі космічного корабля. Принцип його був дуже простий. Раніше для подолання певного простору треба було використати відповідну кількість енергії, пересуваючи апарат механічним способом. Тепер та ж сама віддаль переборювалась іншим способом — нейтралізацією часу. Така ж сама по кількості енергія випромінювалась у потрібному напрямі миттєво, пробиваючи будь-який простір. Надважка матерія часу, вириваючись у Всесвіт, мала звільняти дрімаючу в ній енергію, несучи "Вітчизну" в запаморочливі глибини Космосу, ізолюючи її від впливу звичайних гравітаційних полів і звичайного плину часу.

…Корабель стартував із Землі. На його корпусі, поряд із старим написом "Вітчизна" сяяла золотими буквами подвійна назва — мовою Землі і мовою Наа — "Стріла Часу".

Завдання було дуже почесним: привезти в рідну систему скарби високого знання людей з системи Великого Покровителя. Тому проводжати експедицію прибули тисячі найвидатніших вчених обох братніх планет.

На широкому помості, заквітчаному і вкритому блакитним оксамитним полотнищем, стояли герої. їх було семеро — семеро нерозлучних друзів — і біля них великий білий собака з чорною латкою на грудях.

Василь, Барбара, знову Василь, Іван, Леонід, Орраа і Лаамоо. Ніхто не сміявся. Ніхто не вигукував привітань. Урочиста, неповторна, значуща тиша була найкращим виявом загальних почуттів. Один за одним проходили люди Землі і Наа, дружньо і тепло прощаючись із своїми синами, братами, заглядаючи в їхні мужні, мрійливі очі, ніби передавали в їхні серця і свої мрії, сподівання, гарячу нестримну віру душі.

Василь, мов крізь сон, чув привітання, бачив тих, що проводжали. Погляд його дивився в далечінь, туди, де синів обрій, де хвилювалися стиглі жита, де в прозорій блакиті, над дніпровськими горами, танули, мов дитячі мрії, легкокрилі пухнасті хмаринки.

Рідна Земле! Чи вже назавжди я покидаю тебе? Чи доведеться ще ступити ногами на твої кохані поля, на твої сходжені дороги, на твої неповторні луги, чи судилося ще гуляти в прохолоді лісів і гаїв, слухати лагідний плюскіт річкового плину?

Ніхто не скаже цього. Майбутнє спить ось тут, в серці корабля, за могутнім магнітним полем. Його грізна пружина стиснута, вона готова

до дії! Що ж, прощай, Земле! Прощай, мати моя… В тобі сплять мої близькі і рідні, в тобі спочиває прах неньки і тата, в твоїх обіймах заснули дід Данило і незабутня Оксана, і мільйони, мільярди предків. їх ім’ям, їх бажанням, їх силою і мрією ми тепер розкраємо Космос з краю в край, щоб виправдати їх існування, своє існування, щоб виправдати свою вселенську місію — місію Людини, єдиного володаря Космосу.

Прощай, Земле, прощай, маленький кам’яний горбик над Дністром, де я пас кіз, де читав дві заповідні книжечки і вдивлявся дитячими оченятами в далекий і таємничий візерунок зоресяйних небес… Ми готові, ми не здригнемося, ми вистоїмо до кінця…

Сліпучі стовпи спалахів змалювали в небі фантастичні дороги. По тих дорогах, на очах у мільйонів людей, ковзнув у безодню могутній корабель, на корпусі якого в промені Сонця торжествуюче горіли золоті слова: "Стріла Часу"…

Корабель вийшов за орбіту Плутона. Автомати за програмою інформаційного центру впевнено повернули його в бік сузір’я Волосся Вероніки. Тепер можна було ввімкнути двигун часу…

Космонавти зібралися в кімнаті відпочинку. Кілька хвилин вони сиділи мовчки, ніби прислухалися до тиші Космосу. Потім Барбара ввімкнула апарат зв’язку. Пролунали мелодійні акорди гімну Наа, а згодом — Землі. Рідна система посилала своїм синам і дочкам прощальний привіт. Після паузи тихий, далекий голос диктора сказав:

— Ми виконуємо ваше прохання, Василь Горовий. Слухайте пісню, написану знаменитим астробіологом Оксаною Гнатенко.

Василь Гнатенко схвильовано поглянув на Горового. На його очах виступили сльози вдячності. А Василь, опустивши голову, заплющивши очі, вбирав у себе сумну мелодію пісні, зворушливі слова тексту:

— Хто ти, що в хащах

Дикого лісу

Став на дорозі

Хижого звіра?

Хто ти, що грізну

Іскру небесну,

Вільний вогонь

Закував у темницю?

Хто ти, що владно

З надрів глибоких

Смів здобувати

Скарби таємні?

Хто ти, що, атома

Силу здобувши,

В зоряні далі

Сміливо линеш?

— Я — то кохання,

Я — то шукання,

Я — то незламність,

Я — таємниця!

Я — то безмежність,

Я — то є мужність,

Я — то є ніжність,

Я — то є вірність!

Я — твоя мрія,

Я — це безсмертя,

Я — то Людина!

Чуєш? — Людина!..

— Я — це Людина, — прошепотіла Барбара, витираючи сльозу. — Яка прекрасна душа була в твоєї матері, Василю, — звернулася вона до Гнатенка.

Дніпр поклав голову на коліна Василя і сумно завив. Горовий рішуче встав, ясним поглядом окинув друзів.

— От ми й почули прощальний голос батьківщини, А тепер пора…

Діжа, ламаючи урочистий настрій, раптом закричав:

— Та що ми, ніби вмирати збираємось. Навіть собака засумував. Хіба вперше мандрувати? Ану, веселіше, друзі! Піднімайте носи, заспівуйте пісню… Василю, вмикай "стрілу часу"! Або пан, або пропав! Може, й розірве нас де-небудь на шматочки, якщо зустрінемось з зіркою або планетою, та байдуже!..

— Чиряк тобі на язик! — удавано сердито скрикнув Горовий. — Ніякої небезпеки нема. Ми не летимо в механічному розумінні цього слова, ми пробиваємо безконечний простір часу. Значить, матерія зустрічних систем просто не взаємодіятиме з нами!..

— О! Ось така мова мені подобається! — пожартував Діжа. — Навіть словечко покійного діда Данила використав наш командир, царство йому небесне!

— Тьху на тебе! — засміявся Гнатенко. — Кому царство небесне, Василеві чи дідові?

— Та дідові ж! — захищався Діжа. — Василь, либонь, має царство небесне все життя, і не вилазить з небес!..

Всі засміялися, навіть синьоока Лаамоо дзвінко реготалася, затуляючи долонями бліде личко. Втихомирившись, Горовий сказав:

— Всі на місця. Слідкуйте за автоматами. Про відхилення від норми повідомляйте мені…

В магнітному полі двигуна часу з’явилася щілина. В неї ринула колосальна, неймовірна, сконденсована енергія часу. Страхітлива сила в оптильйони кіловат вузьким променем метнулася в космос, розкраяла безконечність, руйнуючи простір, стискуючи плин часу. Люди в кораблі не відчували нічого, крім жахливої тиші, такої тиші, в якій зникло все:

життя, зірки, рух, матерія. Темрява всевладно охопила світ, паралізувала розум. Тепер тільки автомати могли контролювати роботу двигунів, курс "Стріли Часу"…

Та ось темрява розсунулася, сірий туман розвіявся, зник. Двигун часу вимкнувся, за ілюмінаторами яскраво сяяла сріблясta спіраль якоїсь Галактики. Василь застогнав, переборюючи слабість, підійшов до перископів аналітично-дослідних машин. Кілька хвилин лихоманково спостерігав за результатами, які давали автомати. "Стріла Часу" вийшла в потрібне місце простору. Попереду горіла голубим вогнем яскрава зірка. То був Великий Покровитель.

Василь проковтнув якийсь клубок, що підступив до грудей, повільно підійшов до непритомної Барбари і доторкнувся до її руки.

— Бара, люба моя… Вставай! Друзі! Прокиньтеся! Ми перелетіли всю Метагалактику, чуєте? Ми досягли мети…

НА ОСЯЙНІЙ

Неповторні, неймовірні дні. Це ж не чужий апарат, схожий на казковий килим-самоліт, приніс їх у країну мрії! Це розум Землі, руки Землі перемогли найголовнішу силу Всесвіту — час, принесли дітей своїх на планету Осяйну…

Гнатенко, Топчій, Орраа, Лаамоо, Барбара дивляться і не надивляться на Храм Великої Революції, на гігантський пам’ятник Вогняному Смерчу, схиляються всією душею перед величчю культури титанів-людей. Ось вони — поряд з людьми Землі і Наа — дивні, тривожні, прекрасні, далекі і близькі водночас. Навіть Василь і Діжа, які вже колись пережили хвилюючі години на цій планеті, знову вражені фантастичним розмахом думки великої раси.

"Стріла Часу" стоїть на плато, недалеко від Храму Великої Революції. А космонавти летять на легкій, портативній аеромашині навколо планети Осяйної. Поряд з ними сидить один з жителів системи Великого Покровителя. Хто він? Народжений Небом? Ну звичайно, це ж він, далекий друг, який відкрив перед двома смішними, ще наївними людьми Землі бездонну широчінь Космосу, його велич, його славу…

Та ні, це тільки ілюзія! Народженого Небом нема. Нема! Це його син, який народився уже на планеті. І зветься він Син Осяйної.

Під апаратами пливе поверхня планети, між казковими, чудесними садами і гаями райдугою переливаються колосальні ефірні будівлі, ще прекрасніші, ніж у Космосі. Василь здивовано перезирнувся з Діжею. Значить, тутешні люди відмовилися від свого попереднього наміру: повністю залишити планету?!

Син Осяйної схвильовано розповідає дорогим гостям події минулих років. Трагічні і величні дні, дні страждань і боротьби повстали перед ними…

…Чорні Тіні, породження таємничих, невідомих глибин між Космосом і Антикосмосом, істоти, прямо протилежні Розуму і його законам, нещадно нищили космічні станції системи Великого Покровителя, загрожуючи самому існуванню життя. Прикордонні станції гинули одна за одною, невидима хвиля смерті і руїни котилася до пунктів народження дітей та їх виховання. Сюди, в найголовніший куточок системи, Чорних Тіней не можна було допустити, бо це означало загибель майбутнього, а з ним і сенсу буття тих, що ще будуть жити. Думати довго не було коли. Ніякі розумні автомати не могли дати рятівної відповіді. Народжений Небом, який був присутній на Вищій Раді Системи, згадав: людина з далекої планети, білявий, юний богатир, не задумуючись, урятував його від чорного хижака, ризикуючи життям. Щось сильніше від розуму керувало тим юнаком. Тільки так можна було діяти і тепер.

Народжений Небом, не зволікаючи, вилетів назустріч навалі Чорних Тіней на велетенському кораблі-станції, наповненій колосальними енергетичними зарядами. Вся система чула його голос в ефірі — прощальний голос великої любові і ніжності.

Він загинув, увімкнувши реакцію. Страшна енергія, захована в матерії, всеспопеляючою лавиною прокотилася на мільярди кілометрів, знищуючи Чорні Тіні і все, що було з ними зв’язане… Люди були врятовані, врятована була їхня культура, майбутнє. Але вчені зрозуміли порочність науки Осяйної. Ця порочність полягала в однобокому розвитку людини та її організму, в її ізоляції від природи, що породила Розум.

Гармонійне поєднання Матерії та Ідеї — ось яким шляхом треба було віднині йти, даючи Людині не тільки дивовижні скарби знання, а й просту, чудову радість єднання з природою — живою, теплою, рідною…

На Осяйній знову з’явилися міста, будинки, палаци. Серед садів задзвеніли радісні голоси дітей, в гаях з’явилися закохані пари…

А потім посланці Землі і Наа відвідали Науковий Центр системи Великого Покровителя, зустрілися з кількома видатними вченими — керівниками цього центра. Фільми, експонати, формули, короткі пояснення… Все це незвичайно ясно розкривало перед космонавтами суть Безконечності.

Холодок дивовижного почуття — чи то гордості чи то благоговіння — пробігав поза спиною Горового. Як далеко сягнув розум рідної Системи! І як швидко, навально швидко зметнулася в Космос Велика Спіраль Розвитку! Найстаріший з вчених Осяйної — Далекий Промінь, приязно дивлячись на гостей, передає їм точне, ясне знання, сформульоване в найпростіші думки, що чітко сприймаються свідомістю космонавтів…

— Світ безконечний. Він існує реально. Його безконечність не механічна, а якісна. Людина — породження одного з елементів безконечного світу, закономірний результат еволюції матерії. З’явившись у світ, пізнаючи його будову і закони, Людина може змінювати, вдосконалювати свою структуру, розширювати можливості почуттів, втручаючись в хід еволюції, революційно створювати нові почуття, а з їх допомогою проникати в нові сфери реально існуючого буття, в якісно інші координати безконечних існувань…

Василь захоплено хитає головою, в душі його вирує радісна думка. Яке щастя, що люди Сонця не пішли шляхом звірячого самознищення, а звільнилися від віковічного антагонізму, щоб попрямувати єдино вірною дорогою — дорогою Великого Вдосконалення. Безсмертними будуть на Землі ті, хто в суворі і темні віки віддав енергію свого розуму і життя на олтар Майбутнього.

А Далекий Промінь веде далі, освітлюючи тайни невідомого потужним ліхтарем наукового аналізу:

— Ваш Каарраа правильно зрозумів суть буття. Але тільки частково правильно. Його думки — свідоме наближення до однієї з універсальних основ світу. Ми йдемо далі. Наше буття має діалектичну єдність. Світові позитивних енергій протистоїть світ негативних енергій. Особливість нашого світу — розсіювання енергії, воно супроводжується зміною якості. Суб’єктивно цей процес сприймається, як Час. Безповоротність подій — ілюзія свідомості. Цього Каарраа не знав. Суть процесів у нашому світі по принципу причина-наслідок — характерний тільки для світу позитивних енергій. А в світі негативних енергій всі процеси відбуваються по законах Античасу. Там здійснюється конденсація енергії. Те, що Каарраа називає зародком світу, а Народжений Небом називав Антикосмосом, — є не що інше, як бар’єр між двома якісно відмінними світами — потенціал нових існувань.

Чи зможе Людина нашого світу проникнути в той світ, де плин часу повертає в інший бік, чи оволодіє вона силами багатомірної Безконечності?

Так, зможе, мої далекі друзі! Зможе, якщо сміливо ринеться на штурм невидимого, розширить свої почуття! Саме на цьому шляху вона й досягне Безсмертя…

Минув рік. Неповторний рік. Люди Осяйної віддали героям системи Сонця все, що могли,— дивовижні знання, зразки виробів, матеріалів, формули невідомих на Землі і Наа речовин, записи найскладніших теорій, що розкривали таємниці часу, простору і матерії. Крім того, всі космонавти були знову омолоджені в біологічному центрі Осяйної.

І коли був перевірений курс, пальне, автомати, "Стріла Часу" стартувала з плато, від Храму Великої Революції, повертаючись на батьківщину…

НАРОДЖЕННЯ СВІТУ

Морок гнітив космонавтів, сліпив їм очі, відбирав рух, слух, відчуття. Сталося щось страшне, незрозуміле. Невідома сила, невідома субстанція оточила "Стрілу Часу" густою пеленою, тиснула її, поглинала. Це сталося, коли корабель ще не встиг увімкнути двигун часу. Навколо була темрява, жодної зірки, жодної туманності не виднілося в ілюмінаторах. Захисні поля не допомагали, енергія силового центра жахливо швидко випромінювалася в невідоме середовище. Корабель повис десь у небутті, в якійсь в’язкій рідині непорушності й смерті…

Василь задихався. Колосальним зусиллям волі він змушував себе рухатися. Він повз по підлозі, відчуваючи кожний удар слабіючого серця, плин крові в судинах мозку. Розум паморочився, думка плуталася, не знаходила відповіді на страхітливу дійсність. Що ж це, кінець? Смерть?

Товариші непорушно лежать в кріслах. Вони навіть не дихають. Дніпр жалібно скиглить в кутку. Де вихід? Барбара! Бара… Люба моя… Де ти?

Ось вона, на ліжку. Чути важке дихання, пронизливий стогін. О горе! Невже передчасні пологи? Адже Барбара вагітна! Невже жахливий морок уб’є дитину? Його дитину!..

Василь, ламаючи нігті, схопився за край ліжка, підвівся. Очі Барбари, блискучі, великі, сповнені страждання і муки, з благанням дивляться на нього, пересохлі вуста шепочуть:

— Милий… що з нами… я гину… рятуй всіх… милий… ти все можеш… дитину… рятуй… життя…

Василь стомлено поклав голову на груди дружині, заплющив очі…

— Бара… не можу… не знаю… Прости…

Раптом мертву тишу, морок небуття розірвав крик. Пронизливий крик дитини, нового життя, нової свідомості. Василь здригнувся.

Що? Що таке? Народження! Народження! Звідки це слово? Зародок! Зародок світу! М’який спокійний голос… Голос Кааррaa. Він говорить про зародки нових світів… У них сконденсована інертна маса часу… Так! Тепер все ясно! Корабель потрапив… у зародок світу… в мертве озеро часу… на грань двох світів!

Василь поповз до командирської каюти, перемагаючи головокружіння і жахливу слабість, вибрався на крісло. Спробував усміхнутися, та сили не було. Вуста ледь-ледь ворухнулися.

Горовий останнім зусиллям увімкнув двигун часу. Згаслі екрани ожили, засяяли жвавими зірочками, змійками, стрічками. Гримнуло.

Корпус корабля затремтів… і метнувся кудись, ніби вириваючись з лабет непоборної сили…

В нікчемну, невимірну мить Василь бачив згасаючою свідомістю…

Темрява освітилася сліпучим спалахом. Потоки сріблистої матерії помчали в усі боки простору, з’єднуючись у зірки, галактики, системи. А "Стріла Часу" краяла знову безконечність, залишаючи позаду новонароджений світ…

І ще бачив Горовий шкалу універсального хронометра. Вона показувала жахливу цифру. Сотні тисяч років пройшли на Землі за цю маленьку мить, доки корабель боровся з океаном небуття. Непритомніючи, Василь подумав:

"Земле… мати моя… що тепер на тобі, хто? Ми перебороли смерть… ми повертаємося…"

"Стріла Часу" наблизилася до системи Сонця. Затримка в "зародку світу", боротьба із страхітливою масою інертності і небуття коштувала дуже дорого екіпажу корабля. Загинули Гнатенко, Топчій, Лаамоо. їх тіла залишилися в Космосі, щоб вічно блукати між зорями, як блукали вони при житті.

Орраа, втративши дружину, зовсім занеміг. Параліч скував його руки і ноги. Він часто марив про батька, про широкі рівнини Наа, про підземелля…

Василь майже безперервно сидів за пультом, обчислював курс, вів спостереження. Якусь годину спочивав, трохи бував у кімнаті дружини, дивлячись, як син його Данило повзає по підлозі, а потім знову прямував до пульта.

В кораблі поселився сум, атмосфера безконечного, напруженого чекання. Тільки Барбара розквітала новою молодістю, незважаючи на те, що сивина знову засівала її золоте волосся. Вона весь час проводила з сином, співаючи йому колискових пісень, шепотіла на вухо:

— Ти заміниш тата, синочку… Ти житимеш на рідній Землі, вбереш її соки… Ти станеш славетним космонавтом… і вже ніяких кордонів не буде для твоєї волі, думки… Чуєш, синку, чуєш, Даню?..

Малий Данило посміхався, молотив повітря ручками і ніжками, здивовано дивлячись навколо.

І ще Діжа не зраджував своєму характеру. Він жартував, сипав різними прислів’ями. В його очах палав хворобливий вогонь, і Василь із жалем бачив, що Іван тримається надлюдським напруженням волі.

— Ех, прилетіти б скоріше на Землю, — говорив він. — Зловити рибки, над Дніпром вогнище розкласти, наварити юхи… а потім і помирати можна. А пам’ятаєш, Василю, як все це почалося! Пам’ятаєш, як ми билися над річищем за місце?..

Діжа тихенько засміявся, заплющив очі, ніби вириваючи з минулого силою думки давно згаслі події.

— А потім… прилетіла куля… Гаряче, кругле!.. Білявий хлопчик стрибає на одній нозі…

Прозора крапля повисла на вії Івана, але він швидким рухом змахнув її і знову посміхнувся.

— Замикається коло, Василю… Таке враження, наче я пройшов навприсядки по хаті… Тільки розохотився, а вже й музика замовкла, і гості розходяться і… на столі нічого нема…

Так балагурив Діжа, розвеселяючи Василя. Але обличчя Горового було кам’яним, непорушним, його очі дивилися тільки вперед, тільки вперед…

І ось в безодні засяяло Сонце. Так, Сонце! Прилади, автомати інформаційного центра свідчили про це. Потужні телескопи вже ловили на свої екрани зображення зовнішніх планет. Плутон, Нептун… Юпітер… А де ж Земля? Де Наа? Чому не видно їх?

І Сонце змінило свій колір. Воно стало сліпучо-білим. Маса його зменшилася, діаметр теж. Аналітичні автомати показували, що Сонце стало білим карликом. Значить, відбулася якась катастрофа?! Вибух!

У Василя тривожно стислося серце. Він не сказав товаришам нічого. За кілька годин, проминувши пояс великих планет, він вивів "Стрілу Часу" на орбіту Землі і Наа. Зробив кілька кругів по спіралі, наближаючись до Венери. Сумніву більше не було. Земля і Наа зникли! Марс і Венера кружляли по своїх, трохи видозмінених орбітах, а рідних, населених планет не було…

Холод приреченості заповз у душу Василя. Його енергія вичерпалася в безустанному напруженні зворотного польоту, і тепер страшна туга безнадії оповила його свідомість. Він збагнув, що Земля і Наа, напевне, перебралися в інше місце Космосу, до спокійніших зірок, але де їх тепер шукати?! Та й з ким? Сили, бажання нема, товаришів теж нема! Душа ще билася пристрастю й вогнем, але її обплутувало немічне, знесилене тіло…

— Друзі, — сказав Горовий. — Вставайте, друзі… Ми прибули до Сонця… Ми на орбіті рідних планет…

Очі Діжі заіскрилися радістю. Орраа, лихоманково намацав руками краї ліжка, встав, зіп’явся на слабі ноги. Із своєї кімнати вискочила Барбара з Данилом на руках.

— Наа, — забурмотів Орраа. — Наа… серце моє… я знову побачу тебе…

— Ти не побачиш її, — сумно сказав Василь. — Ні Землі, ні Наа нема на своїх орбітах. Сонце стало білим карликом… Земля і Наа десь вилетіли… Може, знайшли нове Сонце…

— Нема… — Орраа ледве чутно прошепотів це слово. Очі його згасли, ноги підломилися. Висохле тіло його розпласталося на підлозі. Барбара кинулася до Орраа, перевернула на спину. Він був мертвий.

Данило заплакав. Десь у кімнаті відпочинку розпачливо завив пес. Діжа, блідий як смерть, підійшов до Василя і обняв його за шию кістлявими руками.

— Важко, друже… Важко… Я теж не довго витерплю… Але ти… терпи!.. Чуєш, терпи! Цього вимагають наші мертві товариші! Цього вимагає Земля, заради якої ми вирушили в політ… Ти не забувай… ми веземо… неоцінимі скарби знання…

— Я витерплю, Іване, — тихо, але твердо сказав Василь.

…"Стріла Часу" зупинилася на Марсі. Горовий хотів знайти Озеро Сонця, де колись була база біологічної експедиції, але карта Марса зовсім змінилася. Тепер це була безконечна пустеля без єдиного кущика чагарів або моху. Останні залишки атмосфери, які оповивали планету, тепер розвіялися в просторі… Василь і Барбара кілька разів вирушали в розвідку, щоб знайти якісь рештки колишніх баз, але все було безуспішно. Тільки піски, червоні і коричневі піски сумним саваном покривали планету…

Минув рік. У непривітному грунті Марса Василь і Барбара поховали Діжу. Довго стояли вони, схиливши голови над горбиком, під яким

спочивав прах друга. Барбара чула в навушниках шолома тихий шепіт Василя. Він повторяв, ніби в сні:

— Я — твоя мрія…

— Я — це безсмертя…

— Я — то Людина…

— Чуєш?.. Людина…

На другий рік померла Барбара. Вона вмирала спокійно, ясно, з лагідною усмішкою на вустах. Василь, припавши до неї, тяжко ридав, а дружина, пестячи його немічною рукою, задихаючись, говорила:

— Не здавайся… Шукай… Може, треба перелетіти на Венеру… Не може бути, щоб вони не залишили… нічого… Спробуй знайти… орбітальну станцію… Сина бережи… Вчи його… А мене не ховай тут… милий… Я хочу на Землю… Чуєш? На Землю… І щоб рядом з тобою…

— Чую, кохана, — невтішно плакав Василь, дивлячись на неї засліпленими від сліз очима.

А вона, помовчавши, знову шепотіла:

— Я не жалкую… Я щаслива… Ти дав мені повноту життя… дякую тобі, милий…

…І ось її не стало. Не стало!!!

Цілий світ зразу опустів! Увесь Космос почорнів, оповився траурною гігантською запоною! Самотній! Самотній!!!

Не думаючи, не плачучи, Василь переніс Барбару в спеціальну нішу, закрив її. Потім понизив температуру в ніші до ста градусів нижче нуля. Довго стояв, дивлячись крізь прозору сферу ніші на змарніле, таке дороге, неповторне обличчя…

ДЛЯ ТИХ, ХТО ПОВЕРНЕТЬСЯ

Минали роки. Данило вже супроводив батька в його далеких розвідках на всюдиході, вів спостереження неба, шукаючи орбітальні станції, вивчав науку зореплавання…

І ось коли Василь уже втрачав усяку надію, доля все ж усміхнулася двом осиротілим людям — двом людям і старому Дніпру, який все ще жив, безцільно бродячи по каютах корабля.

Данило, вивчаючи радіостанцію, ввімкнув її. Покрутив ручки антени спрямованої дії. В гучномовці пролунали сильні, рівномірні сигнали. Пі-пі-та-та-та. Пі-пі-та-та-та.

Данило здивувався, знову покрутив ручки антени. І знову в певному місці пролунали дивовижні сигнали…

— Татку! — закричав хлопчик, відчинивши двері до командирської каюти. — Чуєш, татку? Сигнали!..

— Сигнали? Які сигнали, Даню? — здивовано перепитав Василь.

— Радіо, невже не розумієш? — нетерпляче відповів хлопчик. — Я включив антену, а воно: пі-пі-пі!..

— Що ти кажеш? — радісно крикнув батько, і син зрозумів, що він зробив неабияке відкриття.

Горовий, завмираючи від щасливого передчуття, наблизився до радіостанції, покрутив ручку настройки антени. Сигнали! Справді, з ефіру линули чіткі, сильні сигнали. Значить, десь тут поблизу є автоматична станція. І раз вона працює, значить, її залишили навмисне. Василь прислухався до сигналів. Короткі і довгі посилки. Що це? Невже азбука Морзе?

Хлопчик здивовано спостерігав, як батько, не приховуючи сліз, плакав, повторюючи якісь слова:

"Для тих, хто повернеться… Для тих, хто повернеться… Для тих, хто повернеться…"

Потім Горовий заспокоївся, постать його випрямилась, очі загорілися новим вогнем, вогнем надії.

— Спасибі вам, далекі друзі, — прошепотів він. — Ви не забули тих, що мандрували або мандрують у Космосі заради майбутнього. Спасибі вам… Ви люди…

Пеленг показав місце знаходження радіостанції, що посилала сигнали. Горовий разом з Данилом виїхав туди на всюдиході. В чорній базальтовій скелі, на низькому плато, вони знайшли вхід до підземелля. На шпилі, над сховищем, стояла параболічна, чотиристоронння антена і установка з сонячними елементами. В невеликому овальному приміщенні, глибоко під землею, Горовий знайшов те, що шукав довгі роки. В центрі, на чорному підвищенні, знаходився сферичний екран. Він автоматично вмикався на двадцять хвилин через кожні дві години. За ці двадцять хвилин перед глядачем проходила коротка історія останніх століть Землі і Наа:

"Люди сягнули Розумом в сусідні галактики, об’єдналися з численними світами, поставили собі на службу космічні запаси енергії. Пізнавалося неймовірне, простим стало неосяжне раніше. Змінювалася

мораль, етика, естетика, відношення до людини і буття. Прекрасне, доступне колись небагатьом народам, тепер осяяло життя мільярдів людей.

Та ось контрольні обсерваторії на Меркурії повідомили, що на Сонці відбуваються якісь зміни, які можуть привести до вибуху світила упродовж найближчих сотень років. Вчені Землі і Наа запропонували проект врятування рідних планет. Суть його полягала в тому, щоб перетворити обидві планети в мандрівні кораблі, які подорожуватимуть від зірки до зірки. Наа мала досвід таких перельотів. Але тепер уже не треба було переходити в підземелля, де дух людини не міг вільно розвиватися. Проект передбачав створення штучних орбітальних сонць, які літали б навколо планет і давали необхідне тепло і світло...

Проект був здійснений за сто років. На Землю і Наа перебралися всі дослідники, вчені, жителі Венери, Марса, спостерігачі з Меркурія, астрономи з Плутона. Над планетами спалахнули яскраві теплотворні супутники, Земля і Наа закуталися потужними захисними полями, які мали оберігати жителів і атмосферу від зустрічних астероїдів, метеоритів та космічного пилу. За сигналом з координаційного центру дві планети вийшли зі своєї орбіти і взяли курс на систему Центавра.

Біля Альфа Центавра була призначена перша зупинка. Земля і Наа закружляли навколо нового сонця. Звідси астрономи спостерігали через двісті років, як Сонце спалахнуло, скидаючи розжарену оболонку газів, і потім стало білим щільним карликом.

Назад в сонячну систему відрядили кілька експедицій, які побудували на Марсі, Венері і на супутниках Юпітера сигнальні радіостанції для допомоги тим, хто повернеться..."

Після розповіді про останні події на екрані виникли цифри і символи зірок та систем. То пояснювався точний шлях планет Землі і Наа на наступне тисячоліття...

Екран згас. У підземеллі запанувала моторошна, тривожна тиша. А в тиші зненацька продзвенів веселий, торжествуючий голосок Дані:

— Татку! Значить, ми полетимо вслід за Землею? Еге ж? Ми ще повернемося на рідну планету?!

НАВЗДОГІН ЗА БАТЬКІВЩИНОЮ

"Стріла Часу" летіла від зірки до зірки, розшукуючи втрачену батьківщину. Минуло ще два роки… І ось… сталося… Мандрівники знайшли Землю і Наа в системі великої зеленої зірки. Аналітичні автомати показували, що біля цього сонця є кілька заселених планет, крім тих, які прилетіли сюди…

Василь знемагав від щастя. Слабіючі ноги не тримали його. Він, задихаючись, покликав Даню, показав на пульт.

— Сідай… Я не можу… вибирай рівнину, де нема людей…

Син сів у командирське крісло, очі його спалахнули щастям і гордістю за таку велику честь. Хлоп’ячі руки твердо лягли на пульт.

— Я справлюся, татку! Ти будь певний!

Василь нахилився до перископа, посилив збільшення, затуманеним поглядом дивився на тремтливу, голубувату кулю Землі, що стрімко наближалася. Сиве рідке волосся на голові космонавта розкуйовдилося, щоки палали, зів’ялі вуста тремтіли.

"Яке щастя… невимовне щастя… Я бачу тебе, вітчизно… Я бачу твої хмари, твої поля, океани… Спасибі тобі за все, що я відчув перед смертю… прийми мене в своє кохане лоно… прости… Звідусіль повзе темрява… але я знаю… Велика спіраль життя незгасима… Вона вічно панує над мороком Космосу…"

Почувся стогін. Данило хутко обернувся. Він побачив, що батько падає на підлогу, а на його обличчя наповзає зловісна синява. Хлопець метнувся до нього, підтримав, охопив його голову сильними дитячими руками.

— Тату, рідний… Ти зачекай… Ще трохи, ще одна мить… Ми зараз сядемо… Тату!!!

— Рядом з мамою… над Дніпром… поховай… Останнє зітхання… Останній шепіт…

Данило поцілував батька в холодне чоло і твердою ходою повернувся до пульта. З кутка виповз старий, немічний собака і, похнюпившись, зупинився над трупом. Очі його сльозилися. Чи то він передчував свою скору смерть, чи, може, плакав за останньою людиною з тих, що покидали Землю разом з ним…

Епілог

В ефірі над Землею і Наа бушувала буря.

— До Землі наближається космічний корабель!

— На його борту напис древніми мовами: "Стріла Часу!"

— Це експедиція, що сотні тисяч років тому покинула систему Сонця. Вони повертаються!

— Чи є хтось живий в кораблі? Чи, може, він керується тільки автоматами…

— Готуйтеся до дивовижних відкриттів, люди Землі і Наа!

— Слава невтомному Розуму!

І, покриваючи радісний клекіт, в просторі прозвучала команда Вищої Ради двох планет:

— Корабель опускається в долині Дніпра, недалеко від історичного заповідника — старовинного міста Києва. Найближчі диспетчерські космічні пункти! Готуйтеся зустріти гостей!..

Сотні людей бачили, як голуба стріла, гримлячи вогняними вихорами розпеченої матерії, повільно опустилася на зелений килим придніпровського лугу. На десятки кілометрів навколо прокотилася гаряча хвиля. Чергові диспетчерських пунктів на портативних літальних апаратах помчали до місця приземлення, оточили велетенський корабель широким кільцем. Всі, хвилюючись, ждали. Хто вийде із "Стріли Часу"? Чи, може, там нікого нема? Може, навіть трупи зотліли в металевій домовині?

Люк в основі корабля відчинився. Сотні людей здригнулися. З отвору вийшов невисокий хлопчик. Він оглянувся, глибоко вдихнув тепле повітря, зігріте зеленим сонцем. Побачив людей.

Люди наближалися в урочистій тиші, в такій тиші, що навіть було чути удари сердець, схвильовано розглядали юного космонавта. Його біляве волосся пестив вітер Землі, сірі великі очі дивилися в очі нащадкам сміливо і впевнено. Хлопчик привітно підняв руку вгору і рушив назустріч людям...

Поряд з ним ішов старий білий собака з чорною латкою на грудях.

1960 р.